

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BOLU İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN
BELİRLENMESİ: DÖRTDİVAN, KIBRISCIK VE SEBEN
İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Muammer BERİK

Ankara, 2018

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BOLU İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN
BELİRLENMESİ: DÖRTDİVAN, KIBRISCIK VE SEBEN
İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Muammer BERİK

Danışman
Doç.Dr. Gonca GÜZEL ŞAHİN

Ankara, 2018

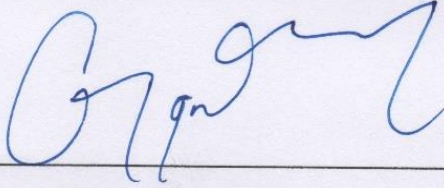
KABUL VE ONAY

Muammer BERİK tarafından hazırlanan “Bolu İli’nin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bu çalışma 07/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

(Başkan)

Doç.Dr. Evren GÜÇER

(Danışman)

Doç Dr. Gonca GÜZEL ŞAHİN

(Üye)

Dr. Öğr.Gör. Şule TUZLUKAYA

ETİK BEYANI

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve Etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm belge, bilgi, değerlendirme ve sonuçları bilimsel ahlak ve etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmamda yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tez çalışmasının özgün olduğunu,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Muammer BERİK

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtmiş olduğum koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Atılım Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin / raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

07.06.2018

Muammer BERİK

ÖZ

BERİK, Muammer. *Bolu İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Ekoturizm bozulmamış doğal alanlara yönelik olarak gerçekleştirilen bir turizm çeşidi olmakla birlikte, eğlenmeyi, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyaretlerin genel adı olarak kullanılmaktadır. Ekoturizm doğal kaynakların korunması çabasının yanı sıra yöre insanına ekonomik fayda sağlama amacı taşıması yönüyle de diğer turizm türlerinden ayrılmaktadır.

Bu araştırmanın amacı Bolu ili sınırları içerisinde yer alan ve Bolu Dağı KTKGB alanını oluşturan bölge sınırları içerisinde bulunan Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçelerinin ekoturizm potansiyellerinin tespiti ve yerel yönetimler ile yerel halkın turizme bakış açısının belirlenmesidir.

Yapılan bu araştırma Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçelerinin ekoturizm potansiyeli hakkında nüfus, coğrafi durum, ekonomi, iklim, doğal ve tarihi turistik değerler, kültürel varlıklar gibi bilgilerin yanı sıra bölgedeki turizm faaliyetleri ile ilgili olarak saha gözlemleri yapılarak ve bölge halkının görüşleri alınarak oluşturulmuştur. Bölgede ekoturizmin canlandırılmasına yönelik öneriler sunarak bölgedeki turizm faaliyetlerinin canlanmasına katkı sağlanması ve konu ile ilgili yeni araştırmalara bir model oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

Araştırmanın çalışma grubu Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri'nde yerel yöneticiler, STK görevlileri, idareciler, ilçe esnafları ve bölge halkından toplam 44 kişiden oluşmaktadır. Araştırma nitel araştırma deseni ile yapılmış olup veriler gözlem, görüşme ve doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır.

Araştırma bulguları Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçelerinin değerlendirilebilecek güçlü bir ekoturizm potansiyeline sahip olduğunu, ekoturizmin tanımı içerisine giren turizm çeşitlerinin birçoğunun bölgede gerçekleştirilebileceğini

göstermiştir. Bölgenin taşıdığı bu potansiyelin değerlendirilmesi halinde, bölgede yaşanan göç sorununun giderilebileceği ve yörenin kalkınmasına olumlu katkı sağlayabileceğini ortaya konulmuştur. Araştırma sonucunda ise bölgenin mevcut değerlerinin korunmasını sağlamaya yönelik tedbirler alınması yoluyla yerel halkın rahatsızlık duymasını önleme amaçlı etkin bir yönetim planlaması yapılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Sürdürülebilirlik, Bolu, Dörtdivan, Kıbrıscık, Seben

ABSTRACT

BERIK, Muammer. *Determination of Ecotourism Potential of Bolu Province: A Research on Dörtdivan, Kırıcık and Seben Districts*, M.Sc. Thesis, Ankara, 2018.

Ecotourism is being used as a general name for environmentally responsible travel and visits, supporting the protection of nature and cultural resources, utilization as well as and as being a type of tourism that is carried out for intact natural areas. In addition to its efforts to protect natural resources, ecotourism is also distinguished from other tourism types in that it aims to provide economic benefit to the people of the region.

The purpose of this research is to determine the ecotourism potentials of Dörtdivan, Kırıcık and Seben districts within the boundaries of the Bolu Mountain KTKGB area within the boundaries of Bolu province and to determine the view point of local administrations and local people.

This research was carried out by making field observations and taking the opinions of the people of the region about the potential of ecotourism of Dörtdivan, Kırıcık and Seben districts about population, geographical situation, economy, climate, natural and historical touristic values, cultural assets as well as tourism activities in the region. It is important to contribute to the vitalization of the tourism activities in the region by providing suggestions for the vitalization of ecotourism in the region and to form a new research model about the subject.

The study's study group consists of a total of 44 people from Dörtdivan, Kırıcık and Seben Provinces, local administrators, NGO officials, administrators, county artisans and local people. The research was done with qualitative research design and data were collected through observation, interview and document review.

The research findings show that Dörtdivan, Kırıcık and Seben districts have a potent ecotourism potential, and that many of the tourism varieties fall within the definition of ecotourism. It has been demonstrated that if this potential of the region is

assessed, the problem of immigration living in the region can be eliminated and positively contribute to the development of the region. As a result of the research, proposals have been made for presenting an effective management plan to prevent the disturbance of the local people by taking precautions to protect the existing values of the region.

Keywords; Ecotourism, Sustainability, Bolu, Dörtdivan, Kırbrıcık, Seben

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında gerek konu seçiminde gerekse yönlendirmeleriyle bana çok değerli katkıları olan ve son ana kadar büyük şevkle tezimi bitirebilmem için destek olan hocam Sn. Doç.Dr. Gonca GÜZEL ŞAHİN'e,

Yıllar sonra yeniden başlamış olduğum akademik çalışmalarım için beni teşvik ederek bu çalışmanın oluşmasında büyük yardımlarını aldığım ve saha çalışmalarım sırasında yanımda bulunarak destek olan Sn. Dr. Öğretim Üyesi Elif MAMUR YILMAZ'a,

Dörtdivan Belediye Başkanı Sn. Hasan UZUNOĞLU'na, Kıbrısık Belediye Başkanı Sn. Doğan DAĞ'a, Seben Belediye Başkanı Sn. Süleyman ÖZBAĞ'a, Seben Kaymakamı Sn. Tahir YILMAZ'a, diğer yöneticiler, yöre esnafı ve halkına,

Mülakat sonuçlarının değerlendirilmesi ve yorumlanmasında büyük yardımlarını aldığım Sn. Dr. Öğretim Üyesi Selahattin YILMAZ ile Dr. Öğretim Üyesi Yasemin MAMUR IŞIKÇI'ya,

Bu günlere gelmemde sonsuz katkıları olan ve maddi-manevi hiçbir desteklerini esirgemeyen annem Fadime ve babam Mustafa BERİK'e,

Çalışmalarım sırasında benimle birlikte atan sıcacık iki küçük kalp oğullarım Arda ve Kayra'ya ve hayatıma girmesiyle dünyamı değiştiren, Yüksek Lisans çalışmalarım boyunca her daim yanımda olarak desteğini bir an olsun benden esirgemeyen sevgili eşim Hülya'ya teşekkür ederim....

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TURİZM VE TANIMI	7
1.1. Dünya’da ve Türkiye’de Turizm	9
1.1.1. Dünya’da turizm.....	9
1.1.2. Türkiye’de turizm.....	11
1.1.2.1. Türkiye turizm stratejisi 2023	17
1.1.2.2. Tts 2023 eylem planları	19
1.1.2.3. Türkiye turizm stratejisi 2023 hedefleri için ilkeler	22
1.1.3. Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi.....	23
1.1.3.1. Türkiye’deki ktkgb bölgeleri.....	26
1.1.3.2. Ktkgb ilanı	29
1.2. Turizmin Etkileri	32
1.2.1. Turizmin ekonomik etkileri.....	32
1.2.2. Turizmin sosyo-kültürel etkileri.....	34
1.2.3. Turizmin çevresel etkileri	36
1.2.3.1. Çevre korumaya yönelik çalışmaları	39
1.1.3.1.1. Yeşil yıldız	43
1.1.3.1.2. Mavi bayrak.....	47

1.1.3.1.3. Yeşil pazarlama	51
----------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. EKOTURİZM	53
2.1. Ekoturizm Nedir?	53
2.2. Ekoturizm Tanımları	54
2.3. Ekoturizmin Özellikleri	57
2.4. Ekoturist	60
2.5. Dünya’da Ekoturizm	61
2.6. Türkiye’de Ekoturizm	64
2.7. Ekoturizmin Etkileri	66
2.7.1. Ekoturizmin çevresel etkileri	68
2.7.2. Ekoturizmin ekonomik etkileri	70
2.7.3. Ekoturizmin sosyo-kültürel etkileri	71
2.8. Ekoturizm Çeşitleri	72
2.9. Ekoturizm ve Kitle Turizmi Arasındaki Farklar	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	81
3.1. Sürdürülebilir Kalkınma	81
3.2. Yerel Kalkınma	85
3.2.1. Yerel kalkınmada kırsal alanlar	86
3.3. Sürdürülebilir Turizm	88
3.4. Sürdürülebilir Turizmin Önemi	92
3.5. Alternatif Turizm	95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BOLU İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ: DÖRTDİVAN, KIBRISCIK VE SEBEN İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	99
4.1. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler	99
4.2. Bolu.....	100
4.2.1. Bolu ili'ne ait genel bilgiler	100
4.2.2. Coğrafi yapı.....	103
4.2.3. Topoğrafik durum	104
4.2.4. Tarih	104
4.2.5. Tarihi eserler	106
4.2.6. Turizm.....	106
4.2.7. Bolu'daki tabiatı koruma alanları.....	112
4.2.8. Bolu'da flora ve fauna.....	114
4.3. Dörtdivan İlçesi	115
4.3.1. Konum.....	115
4.3.2. Tarih	116
4.3.3. Demografik yapı.....	118
4.3.4. Tarım ve hayvancılık.....	119
4.3.5. Ekonomik durum.....	119
4.3.6. İdari yapı	119
4.3.7. Ulaşım	120
4.3.8. Turizm.....	120
4.3.8.1. İnanç turizmi.....	121
4.3.8.2. Ornitoreng	122
4.3.8.3. Kültür turizmi	122
4.3.9. Yöre mutfağı	123
4.4. Kıbrısıcık İlçesi.....	124
4.4.1. Konum.....	124
4.4.2. Tarihçe.....	124
4.4.3. Ulaşım	127

4.4.4.	İklim	127
4.4.5.	Bitki örtüsü.....	128
4.4.6.	Nüfus idari yapı.....	129
4.4.7.	Coğrafi yapı.....	132
4.4.8.	Ekonomi	134
4.4.9.	Turizm.....	135
4.4.9.1.	Karagöl	135
4.4.9.2.	Yaylalar	136
4.4.9.3.	Kıbrıscık karagöl kültür ve sanat festivali.....	140
4.4.9.4.	Giysiler	141
4.4.9.5.	Kıbrıscık florası ve faunası.....	142
4.4.9.6.	Yöresel ürünler	143
4.5.	Seben İlçesi.....	145
4.5.1.	Seben.....	145
4.5.2.	Tarihçe.....	145
4.5.3.	Ulaşım	148
4.5.4.	İklim	148
4.5.5.	Bitki örtüsü.....	148
4.5.6.	Nüfus ve idari yapı	150
4.5.7.	Ekonomi	151
4.5.8.	Turizm.....	151
4.5.8.1.	Bölgedeki sit alanları.....	152
4.5.8.1.1.	Çeltikdere bizans kilisesi.....	152
4.5.8.1.2.	Hoçaş nekropol alanı.....	153
4.5.8.1.3.	Yuva köyü arkeolojik yerleşimi	154
4.5.8.1.4.	Kozyaka köyü anıt evi.....	154
4.5.8.1.5.	Solaklar kaya evleri.....	154
4.5.8.1.6.	Muslar kaya evleri.....	156
4.5.8.1.7.	Yuva köyü sendik kaya evleri	157
4.5.8.1.8.	Çeltikdere kaya evleri	158
4.5.8.1.9.	Kabak köyü kaya yerleşimi.....	158
4.5.8.1.10.	Seylik mağaraları.....	159
4.5.8.2.	Gezilebilecek diğer turistik alanlar.....	159

4.5.8.2.1. Seben gölü	159
4.5.8.2.2. Kartalkaya	160
4.5.8.2.3. Pavlu kaplıcaları	161
4.5.8.2.4. Fosil ormanı	162
4.5.8.2.5. Yaylalar	164
4.5.8.2.6. Seben yaban hayatı	164
4.5.8.3. Festivaller	167
4.5.8.3.1. Seben panayırı	167
4.5.8.3.2. Geleneksel elma festivali	167
4.5.8.3.3. Hacat / yayla bayramları	168
4.5.8.3.4. Nevruz bayramı	168
4.5.8.4. Yöre mutfağı	168
4.5.8.5. Yöresel dokumalar	169

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	171
5.1. Araştırma Soruları.....	172
5.2. Varsayımlar ve Sınırlılıklar	172
5.3. Veri Toplama Yöntemi	172
5.4. Araştırmanın Örneklemi	173
5.5. Verilerin Çözümlemesi	174
5.6. Literatürde Konu İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	175

ALTINCI BÖLÜM

6. VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR.....	179
--	------------

6.1. Dörtdivan İlçesi İle İlgili Bulgular.....	180
6.2. Kıbrıscık İlçesi İle İlgili Bulgular	187
6.3. Seben İlçesi İle İlgili Bulgular	199
6.4. Bölgenin SWOT Analizi	210
6.4.1. Bölgenin güçlü yanları	214
6.4.2. Bölgenin zayıf yanları	217
6.4.3. Bölgenin fırsatları.....	219
6.4.4. Bölgenin tehditleri.....	222

YEDİNCİ BÖLÜM

7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	223
8. KAYNAKÇA	231
EKLER.....	247
EK 1 Mülakat Soruları	247
ÖZGEÇMİŞ.....	249

SİMGELER ve KISALTMALAR

UNWTO	(Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü)
SEG	(Sera Gazları Emisyonu)
TIES	(Uluslararası Ekoturizm Derneği)
WTO	(Dünya Turizm Örgütü)
DPT	(Devlet Planlama Teşkilatı)
ÖİKR	(Özel İhtisas Komisyonu Raporu)
TÜRSAB	(Türkiye Seyahat Acentaları Birliği)
TIAA	(Amerika Seyahat Endüstrisi Birliği)
NGT	(National Geographic Traveler)
EAA	(Avusturalya Ekoturizm Birliği)
UNEP	(Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
IUCN	(Uluslararası Doğa Koruma Birliği)
DTÖ	(Dünya Turizm Örgütü)
BMSKK	(Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu)
BMÇKK	(Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu)
WCED	(Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu)
KTKGB	(Kültür ve Turizm Koruma Geliştirme Bölgesi)
TM	(Turizm Merkezi)
FEE	(Foundation for Enviromental Education Of Europe)
SEG	(Sera Gazları Emisyon Göstergesi)
Mj	(MegaJul 1Mj=0,277 kwh)
ADNKS	(Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi)
DKS	(Dörtdivan, Kıbrısık, Seben)
DE	(Dörtdivan Esnaf)
DV	(Dörtdivan Vatandaş)
DY	(Dörtdivan Yönetici)
KE	(Kıbrısık Esnaf)
KV	(Kıbrısık Vatandaş)
KY	(Kıbrısık Yönetici)
SE	(Seben Esnaf)
SV	(Seben Vatandaş)

SY

Seben Yönetici)

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Araştırma Bölgesi İlçelerinin 2004-2017 Yılları Arası Nüfus Değişimi.....	3
Tablo 2: Yıllara Göre Turizme Katılan Turist Sayıları (1995-2017).....	10
Tablo 3: Dünya Üzerinde En Çok Ziyaretçi Alan Ülkeler ve Ziyaretçi Sayıları	11
Tablo 4: Dünya Turizm Gelirlerinde İlk 10 Ülke (Milyar USD).....	12
Tablo 5: 2003-2017 Yılları Arası Türkiye'nin Turist Sayısı Turizm Gelirleri.....	13
Tablo 6: Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin GSMH içindeki Payı ve İhracaata Oranı .	14
Tablo 7: TTS 2023'te Yer Alan Tematik Turizm Gelişim Bölgeleri ve Turizm Çeşitleri	19
Tablo 8: TTS 2023'te Yar Alan TGK ve Tematik Turizm Çeşitleri	20
Tablo 9: Türkiye'yi Ziyaret Eden Turist Başı Harcama Miktarı	22
Tablo 10: Türkiye'de KTKGB İlan edilen Alanlar	26
Tablo 11: Temalarına göre KTKGB Sayıları.....	29
Tablo 12: KTKGB İlan Süreci	30
Tablo 13: Küresel Turizm Hareketleri CO2 Emisyon Oranları	41
Tablo 14: 1994-2017 Yılları Arası Türkiye'de Mavi Bayrak Verilmiş Plaj, Marina ve Yat Sayıları.....	50
Tablo 15: Ekoturizm Faaliyetleri ve Sonuçları	67
Tablo 16: Ekoturizm Aktivitelerinin Sınıflandırılması	73
Tablo 17: Kitlese Turizm ile Ekoturizmin Bazı Özelliklerinin Karşılaştırılması	80
Tablo 18: Sürdürülebilir Turizm Temaları.....	90
Tablo 19: 2007-2016 Yılları Arası Seyahat Amaçlarına Göre Dünya Turizm Hareketlerine Katılanların Dağılımı (%).....	97
Tablo 20: Bolu ve İlçelerinin 2017 Nüfus Sayıları	101
Tablo 21: 2009-2016 Yılları Arası Bolu'ya Gelen Yerli ve Yabancı Turist Sayıları	112
Tablo 22: Dörtdivan İlçesi ve Köyleri Nüfus Sayıları (2007-2017)	119
Tablo 23: 1965-2000 Yılları Arası Kıbrıscık Nüfus Değişimi	130
Tablo 24: Kıbrıscık İlçesi ve Köy Nüfusları (2007-2017).....	131
Tablo 25: Kıbrıscık Yaylaları, Yükselteleri ve Yaylalara Çıkan Köylerin Listesi....	137
Tablo 26: Seben'in ADNKS Sistemine göre Nüfus Değişimi (2007-2017).....	150
Tablo 27: Seben'de Yaşayan Memelilerin Bölgelere Göre Dağılımı.....	165

Tablo 28: Dörtdivan İlçesi'nde Öne Çıkan Turistik Değerler	180
Tablo 29: Dörtdivan İlçesi'nde Turizmin Gelişmesini Engelleyen Faktörler.....	183
Tablo 30: Kıbrıscık İlçesi'nde Öne Çıkan Turistik Değerler.....	187
Tablo 31: Kıbrıscık'ta Turizmin Gelişmesinin Önündeki Engeller.....	193
Tablo 32: Seben İlçesi'nde Öne Çıkan Turistik Değerler.....	200
Tablo 33: Seben'de Turizmin Gelişmesinin Önündeki Engeller.....	203
Tablo 34: Dörtdivan, Kıbrıscık ve Seben'in Ekoturizm Açısından SWOT Analizi.	212

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Köroğlu Dağı KTKGB Sınırı.....	4
Şekil 2: WEF Seyahat ve Turizm Endeksi (2017)	16
Şekil 3: Yeşil Yıldız Belgesi Alınma Nedenleri	42
Şekil 4: Yeşil Yıldız Belgesi Alınma Aşaması	44
Şekil 5: Yeşil Yıldız Belgesinin Alınma Süreci.....	46
Şekil 6: Mavi Bayrak	47
Şekil 7: Dünya'da Ekoturizm Yapılan Alanlar.....	63
Şekil 8: Türkiye'de Korunan Alanların Dağılımı	65
Şekil 9: Sürdürülebilir Kalkınmanın Üç Boyutu.....	83
Şekil 10: Köroğlu Dağı KTKGB Sınırı.....	100
Şekil 11: Bolu İli'nin Türkiye'deki Konumu	101
Şekil 12: Bolu İli Siyasi Haritası.....	102
Şekil 13: Frig Kaya Abidesi.....	107
Şekil 14: Yedigöller'den Bir Görünüm.....	108
Şekil 15: Kartalkaya'da Kış	110
Şekil 16: Bolu Küçük Kaplıca'dan Görünüm	111
Şekil 17: Akkaya Travertenleri	111
Şekil 18: Sülüklügöl.....	115
Şekil 19: Dörtdivan'ın Türkiye'deki Yeri.....	116
Şekil 20: Dörtdivan İlçe Sınırları	117
Şekil 21: Dörtdivan İlçe Merkezi.....	118
Şekil 22: Himmet Dede Türbesi.....	121
Şekil 23: Akbaba Lokantası	122
Şekil 24: Kıbrıscık İlçesi'nin Coğrafi Konumu.....	125
Şekil 25: Kıbrıscık İlçe Sınırları	125
Şekil 26: Kıbrıscık'ta Bulunan Roma Dönemi Sikkesi	126
Şekil 27: Kıbrıscık ve Köyleri Haritası	129
Şekil 28: Havadan Kıbrıscık'ın Görünümü	133
Şekil 29: Karagöl'den Bir Görünüm	135
Şekil 30: Bölücekaya Yaylasından Köroğlu Dağı	136
Şekil 31: Tembel Yaylası.....	138

Şekil 32: Eski Yayla Evleri (Karadoğan Yaylası).....	139
Şekil 33: Çivril Kanyonu	140
Şekil 34: Karagöl Kültür ve Sanat Festivali (2017)	141
Şekil 35: Kıbrıscık Geleneksel Kadın Kıyafetleri.....	142
Şekil 36: Kıbrıscık Yöresel Ürünler.....	144
Şekil 37: Kıbrıscık Yayla Kurusu (Kürül) ve Katmerlisi.....	144
Şekil 38: Seben Coğrafi Konum	146
Şekil 39: Havadan Seben İlçe Merkezi	147
Şekil 40: Seben ve Köyleri.....	149
Şekil 41: Çeltikdere Bizans Kilisesi.....	152
Şekil 42: Hoçaş Nekropol Alanı	153
Şekil 43: Solaklar Kaya Evleri.....	155
Şekil 44: Muslar Kaya Evleri.....	157
Şekil 45: Seben Gölü.....	160
Şekil 46: Pavlu Kaplıcası	161
Şekil 47: Seben Fosil Ormanı (Hoçaş (Meşe+Ardıç)(sol), Kozyaka(Meşe))(sağ) Koruma İşletme Sınırları.....	162
Şekil 48: Ağaç Fosili.....	163
Şekil 49: Seben Gölü.....	164
Şekil 50: Seben Orman İşletme Müdürlüğü Fotokapan Noktaları.....	166
Şekil 51: Alakarga.....	166
Şekil 52: Seben Panayırı Broşürü	167
Şekil 53: Seben İlçesi'ne Ait Yöresel Dokumalar	169
Şekil 54: Yerel Dokumalardan Üretilmiş Giyisiler.....	170

GİRİŞ

İnsanların yaratılışlarından beri sürekli hareket halinde oldukları ve bir yerden başka bir yere gittikleri bilinmektedir. Eski zamanlarda yiyecek ya da barınma amaçlı olarak başlayan yer değiştirme hareketleri; önceleri sadece dar alanlarda yaşanırken, ulaşım araçlarında yaşanan teknolojik gelişmeler, insanların alım güçlerinin artması, iş yaşamında elde edinilen sosyal haklar, insanların kendilerine zaman ayırmalarına imkân tanımıştır. Kendisine zaman ayırmaya başlayan insan, dinlenme, eğlenme, gezme, yeni yerler görme, öğrenme, sağlık ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamak için farklı yerlere gidip gelmeye başlamıştır. Turizm olarak adlandırılan bu hareketler ulaşım araçlarında yaşanan gelişmeler sayesinde sadece bölgeler ya da uluslararası diğer kıtalar arası da gerçekleştirilen bir kitle hareketi haline gelmiştir. Yaşanan bu değişimlerle beraber turizm sektörü dünya genelinde oldukça önemli bir ekonomik büyüklüğe ulaşmıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) raporlarına göre 2030’lu yıllara gelindiğinde 1.8 trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaşması beklenmektedir (WTO, 2016). Ülkelerin ekonomik gelişmelerinde önemli bir paya sahip olan turizm sektörü sağladığı önemli miktardaki döviz girdisi ve tetiklediği diğer sektörlerle beraber, gelişmekte olan birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. Çoğu sektörde olduğu gibi turizm sektörü de iyi yönetilmediği durumda olumsuz yönde bir etki yaratabilecektir. Çeşitlenen turizmin ana unsurunu doğa ve kültürel varlıklar oluşturmaktadır. Bu değerlerde meydana gelebilecek bozulmalar, turistlerin tercihlerinin başka bölgelere ve ülkelere yönelmesine neden olacağından turizmin sürdürülebilir olması, yani gelecek kuşakların da faydalanmalarını sağlayacak şekilde korunup değerlendirilmesi önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Önceden turizm denildiğinde ilk akla gelen deniz kum ve güneşken, değişen insan ihtiyaçları ve beklentileri, sadece dinlenme, eğlenme değil aynı zamanda öğrenme, sağlık, kültürel ve dinsel faaliyetlerde bulunma, spor yapma ya da spor müsabakalarını izleme, avlanma gibi davranışların da turizm hareketleri içerisine girmesine neden olmuştur.

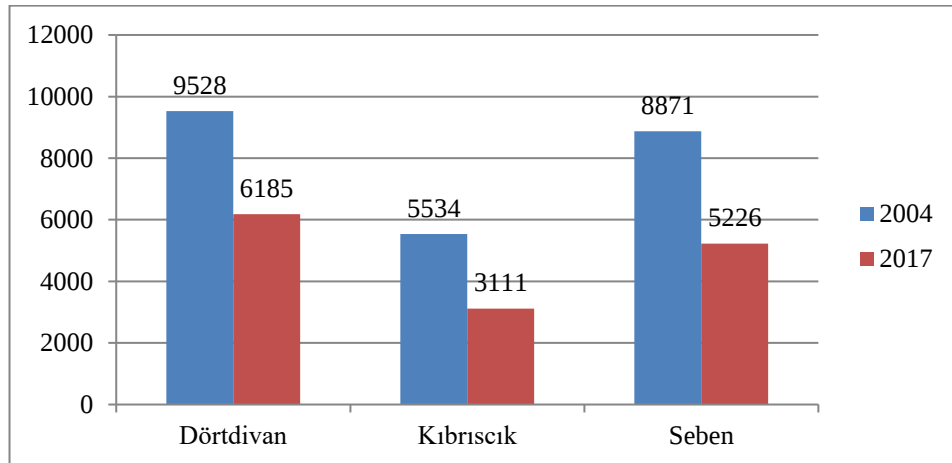
Türkiye’de de dünyada olduğu gibi turizmin sağladığı faydalar arasında bölgesel kalkınmışlık düzeylerini dengelemek, ekonomik gelirlerin artışıını sağlamak, sosyo-kültürel değerlerin korunmasını ve devamını sağlamak ön plandadır. Ayrıca rekabetin hızla devam ettiği sektöre yeni değerler ve farklı alternatifler sunulması rekabet gücünü arttıracaktır.

Turistik değer taşıyan bölgelerin turizme kazandırılması, buralardaki doğal ve kültürel varlıkların korunabilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması ve programların belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda; Türkiye’de bazı bölgeler Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri (KTKGB) olarak ilan edilmektedir. 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu (TTK) 4.Maddesinde: *“Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinin tespitinde; ülkenin doğal; tarihi; arkeolojik ve sosyo-kültürel turizm değerleri; kış; av ve su sporları ve sağlık turizmi ile mevcut diğer potansiyeli dikkate alınır”* denilmektedir (Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 2018). Bolu İli sınırlarında yer alan ve 1999 yılında KTKGB olarak ilan edilen 11.000 hektarlık (ha) alanı kapsayan bölge 2015 yılında yapılan düzenleme ile genişletilmiş ve 51.449 ha’lık bir büyüklüğe sahip ve Bolu İli Merkez İlçesi ile birlikte Dörtdivan, Kıbrıscık ve Seben İlçeleri’ni de kapsayan bu alan Bolu Köroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmiştir (Türkiye Kültür Portalı, 2015). Yukarıdaki maddeden hareketle Köroğlu Dağı KTKGB araştırmanın hedefi olarak seçilerek ekoturizm potansiyelinin tespitinin bölgeye yapılacak turizm faaliyetlerine yol gösterici olabileceği düşünülmüştür. İlan edilen bölgenin ekonomik gelişmişlik, nüfus artış/düşüş özellikleri, coğrafi ve ekolojik özellikleri bakımından homojen özellik taşıması nedeniyle her bölge için ayrı bir araştırma yapılması gerekir. Bolu merkez ilçenin hem ekonomik, hem sosyal hem de gelişmişlik açısından diğer ilçelere olan üstünlüğü araştırmanın konusunun Dörtdivan, Kıbrıscık ve Seben ilçeleri ile sınırlı olması gerekliliğini doğurmuştur. 2004 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’nce 2004 yılında hazırlanan ve Türkiye genelindeki bütün ilçeleri kapsayan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması incelendiğinde araştırma alanı içerisinde yer alan Dörtdivan, Kıbrıscık ve Seben İlçeleri nüfus ve gelişmişlik düzeyleri bakımından;

- Dörtdivan ilçesi gelişmişlik bakımından 4. Grupta ve genel sıralamada ise 872 ilçe arasında 566. sırada yer almaktadır. Nüfus yoğunluğuna artış hızı ise %-34 olarak diğer iki ilçeden daha yüksek bulunmaktadır. Nüfus büyüklüğü bakımından 9.528 kişi ile ülke genelinde 789. sırada yer almıştır.
- Kıbrıscık 5.534 kişi ile Türkiye genelindeki 872 ilçe arasında 851. sırada yer alırken gelişmişlik açısından ise il genelinde 7. sırada, ülke genelinde ise 474. sırada ve 3. gelişmişlik grubu içerisinde yer almaktadır.
- Benzer şekilde Seben ilçesi nüfus sayısına göre 8.871 kişi ile ülke genelinde 803. sırada, nüfus yoğunluğa göre 830., gelişmişlik açısından il genelinde 5. ülke genelinde 409. ve 3. gelişmişlik grubu içerisinde yer almaktadır. Bolu ili merkezi gelişmişlik bakımından ülke genelinde 5. sırada yer almaktadır.

Bu açıklamalara dayanarak; Dörtdivan, Kıbrıscık ve Seben ilçelerinin, Bolu merkez ilçesine göre ise alt sıralarda yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu üç ilçenin birbirine yakın gelişmişlik düzeyinde olduğu söylenebilir (Bkz. DPT, 2004)¹. Yine araştırmanın konusunu oluşturan bu üç ilçe için en önemli sıkıntılardan birisinin de göç vermeye devam etmelerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 1: Araştırma Bölgesi İlçelerinin 2004-2017 Yılları Arası Nüfus Değişimi

Kaynak: TÜİK, 2018

¹ TÜİK verileri 2004 yılına aittir. Araştırmanın hazırlık aşamasında açıklanan 2017 yılı ADKNS verilerine göre Türkiye genelinde bulunan 972 ilçe arasında Dörtdivan ilçesi nüfus açısından 6.185 kişi ile 883. sırada yer alırken Kıbrıscık 3.111 kişi ile 948., Seben ise 5.226 kişi ile 910. sırada yer almıştır. Araştırmanın konusu içerisinde yer alan üç ilçenin nüfusundaki azalma devam etmektedir.

Yukarıdaki Tablo 1’de Dörtdivan, Kırısıcık ve Seben ilçelerinin 2004-2017 yılları arasındaki nüfus değışimleri ortaya konulmuştur. Son 13 yıllık süre içerisinde ilçelerin nüfuslarında yaklaşık olarak Dörtdivan’da %35, Kırısıcık’ta %44, Seben’de ise %42 azalma meydana gelmiştir.

Şekil 1: Köroğlu Dağı KTKGB Sınırı

Kaynak: Google Earth

Aynı il sınırları içerisinde bulunan ve birbirlerine yakın gelişmişlik seviyelerine sahip olan, nüfus sayılarında sürekli azalma yaşayan Dörtdivan, Kırısıcık ve Seben ilçelerinin kalkınmışlık seviyelerinde olumlu gelişmelerin yaşanabilmesinde turizmden fayda sağlanabileceği düşünülmüştür. Bölgede Kartalkaya dışında çok fazla bilinen turistik çekim noktasının olmaması; Kartalkaya ile birbirine çok yakın bir coğrafi konumda bulunan bu üç ilçenin sınırları içinde kalan bölgede el değmemiş doğal ve kültürel zenginliklerin mevcut olabileceği, halka daha çok katkı sağlamayı

hedefleyen ve çevreye daha duyarlı olan kişilerin katılım sağladığı ekoturizmin bölge ilçeleri için daha uygun olabileceği fikrini doğurmuştur.

Bolu'nun turizm varlıkları ile ilgili yapılan bir çalışmada bilinirlik açısından Yedigöller Milli Parkı ve Abant, Milletlerarası alanda bilinirliğe sahip doğal değerler olarak ön plana çıkmaktadır. Gölcük ise Türkiye genelinde bilinirliğe sahiptir. Bölgesel bilinirliğe sahip olan alanlar arasında Kıbrısık Karagöl Tabiat Parkı yer almaktadır (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü IX.Bölge Müdürlüğü, 2016).

Son zamanlarda, yapılış amacı her ne kadar sulu tarımda kullanılmak olsa da Seben Göleti de turistik amaçlı faaliyetlerde kullanılır olmaya başlamıştır. Mahalli idare de Bolu'nun sanayi değil turizm şehri olması yönünde bir yaklaşım göstermektedir (Sabah Gazetesi, 2017). Rekabet gücünün arttırılabilmesi için ilk olarak mevcut potansiyelin ortaya konulması gerekmektedir.

Yapılan bu çalışma, Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçelerinin ekoturizm potansiyelinin ortaya konulması, bölgedeki turizm faaliyetlerinin canlanmasına katkı sağlanması ve konu ile ilgili yeni araştırmalara bir model oluşturması bakımından önemli görülmektedir. Bölgede konu ile ilgili yapılmış çalışmanın neredeyse hiç olmaması konunun önemini arttırmaktadır. Bununla birlikte bu çalışmada sunulan önerilerin sürekli göç veren Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçelerinde ekonomik gelişmenin sağlanmasında bölgelerin mevcut potansiyellerinin değerlendirilmesi yoluyla göçün tersine döndürülmesi bakımından yapılacak çalışmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

Araştırmanın amacı Bolu ili sınırları içerisinde yer alan ve Bolu Dağı KTKGB alanını oluşturan bölgeyi sınırları içerisinde barındıran Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçelerinin Ekoturizm potansiyellerinin tespiti ve yerel yönetimler ile yerel halkın turizme bakış açısının belirlenmesidir.

Bu çalışmanın giriş bölümünde araştırmaya konu olan bölge hakkında kısa bir

bilgi verilerek neden bu bölgenin seçildiği, seçimi etkileyen sebepler ve araştırma sonucunda elde edilmesi beklenen kazanımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde turizmin tanımı yapılmaya çalışılarak alt bölümünde turizmin dünyada ve Türkiye’deki durumundan bahsedilerek, turizmin Türkiye’de gelişmesi için yapılan çalışmalardan, turizmin yaratmış olduğu etkilerden ve bunların engellenmesine yönelik yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. İkinci bölümün ana konusunu ekoturizm oluşturmaktadır. Bu bölümde ekoturizmin tanımı, özellikleri, dünyada ve Türkiye’de ekoturizmin gelişimi, etkileri, çeşitleri ve kitle turizmi ile arasında ne gibi farklılıklar olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Sürdürülebilirlik konusunun işlendiği üçüncü bölümde sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir kalkınma ile sürdürülebilir turizmin ilişkisi ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ana konusunu oluşturan Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri ile Bolu İli’ne ait bilgilerin nüfus, coğrafi durum, ekonomi, iklim, doğal ve tarihi turistik değerler, kültürel varlıklara ait bilgilere dördüncü bölümde yer verilmiştir. Beşinci bölümde araştırmanın amacı, varsayım ve sınırlılıkları, araştırmada kullanılan yöntem hakkında bilgiler verilmiştir. Altıncı bölümde görüşmeciler ile yapılan mülakatlarla ilgili bilgiler yer almaktadır. Elde edilen bulgular, ilçelere göre üç ayrı bölümde açıklanmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular ve gözlemler sonucunda geliştirilen SWOT analizi bu bölümde yer almaktadır. Son bölüm olan yedinci bölümde ise yapılan araştırmanın sonucu ve bölge ile ilgili öneriler yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM

1. TURİZM ve TANIMI

Latince’de dönme hareketi anlamına gelen “tornus” kelimesi turizm sözcüğünün kökenini oluşturmaktadır. İngilizce’de Tour sözcüğü kelime anlamı olarak “ bir yer ya da bölgede, bir veya birkaç farklı yere yapılan bir ziyaret, zevk için yapılan yolculuk” anlamına gelmektedir (<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tour>).

Sezgin’e (akt. Çakır, 2011) göre “tour” kelimesi hareketi, dolaşmayı ve hareketin başlangıç noktasına dönmeyi kastetmekte ve uzun ya da kısa süreli bir seyahati ifade etmektedir. Seyahat kavramını ortaya çıkışı eski çağlara dayandırılmakta, Müslüman ve Hristiyanların kutsal saydıkları yerlere yaptıkları toplu ziyaretler ise seyahatin ilk örnekleri olarak kabul edilebilecek hareketleri oluşturmaktadır (Yıldırım, 2015, s.6).

İnsanlar uzun yıllar boyunca çeşitli nedenlerden dolayı yaşamakta oldukları yerler dışında bulunan bölgelere seyahat faaliyetlerinde bulunmuşlardır (Güneş, 2016). Turizmin başlangıcı M.Ö. 4000 yıllarına dayandırılmakta, seyahat ve ticaret gibi faktörlerin turizmin doğuşunda önemli etkisi oldukları ileri sürülmektedir. Paranın icadı ile ticaret canlanmış, tekerleğin icadı ile insan ve ticari mal nakliyesinde önemli gelişmeler yaşanmıştır (Yıldız M. , 2012).

Turizm eylemini gerçekleştiren insan; gitmeyi hedeflediği bölge; gitmek için yapması gereken seyahat turizmin üçlü sacayağını oluşturmaktadır. İçerisinde insan faktörünü barındıran bir hareketin içerisinde gezme, görme, eğlenme, öğrenme, gibi figürlerin yer almaması düşünülemez.

İçöz’e (1996) göre tarih boyunca insanların doğaları gereği öğrenme güdüsüne sahip olmaları, merak uyandıran ve heyecan verici olayların peşinde olmaları

insanların uzun yıllar boyunca bireysel ya da toplu seyahatler gerçekleştirmelerine neden olmuştur (Yıldırım, 2015, s.7). İnsanlara has bir hareket olan ve büyük katılımın gerçekleştiği turizm önemli bir boyuta ulaşmıştır. Turizm hareketine katılan insanların maddi birikimlerini hiçbir kâr amacı gütmeyen turizm amaçlı harcamaları ekonomik açıdan da turizmin önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünya Turizm Örgütü (WTO) ise “*gelir getirici etkinlikler dışında kalan, boş zamanların hemen hepsini içine alan bir seyahat, bundan doğan konaklama, yeme-içme, ulaşım, eğlence gibi hizmetler ve ilişkileridir*” şeklinde bir tanım ortaya koymuş ve insanların rutin yaşamlarının dışında kalan bir ziyaretçi faaliyeti olduğundan bahsetmiştir. Taşıt ve gidilen yerde bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesini destekleyici unsur olarak tesis ve hizmet bulunması gerekliliği vardır (Erdoğan, 2003).

Eski çağlarda, insanların sadece yakın bölgelere yapabildikleri seyahatler, günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde daha uzun mesafelerin daha kısa süre içinde kat edilmesini sağlamış, gidilebilen bölgelerin sayısını arttırmıştır. Lokomotifin 1811 yılında icadıyla birlikte ulaşım kolaylaşması toplu seyahatlerin önünü açmış ve ilk toplu seyahat 1841 yılında İngiliz Thomas Cook tarafından gerçekleştirilmiştir. Buharlı gemilerin icadı sayesinde ise deniz aşırı seyahatlerde aylar sürebilen yolculuklar daha kısa sürelerde yapılır hale gelmiştir. Bu gelişim sayesinde kıtalararası turizm seyahatleri de kolaylıkla yapılabilir hale gelmiştir. İkinci dünya savaşının sona ermesiyle birlikte hızla gelişen bir endüstriyel faaliyet olan turizmde, 1950’li yıllarda 25 Milyon kişinin uluslararası turizm faaliyetlerine katıldığı görülürken, bu sayı 2000 yılında 698 Milyon kişiye ulaşmıştır (Erdoğan, 2003 s,75).

2017 yılında uluslararası turizm faaliyetlerine katılan insan sayısı 1.235 milyara ulaşmıştır (WTO, Barometer, 2018). Yine UNWTO verilerine göre yıllık ortalama %3.3’lük artışla büyümesi beklenen uluslararası turizm hareketlerine 2030 yılına gelindiğinde yaklaşık 2 milyar kişinin katılacağı tahmin edilmektedir (WTO, 2016).

Turizm; dünya genelinde 150’den fazla ülkenin ekonomik gelirlerinde ilk 5’te, 60 ülkede ise ihracat kalemleri arasında ilk sırada yer alarak ekonomik büyüklüğü

hakkında önemli bir bilgi vermektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki turizm büyüme hızının dünya ortalaması olan %4,6 ya oranla %9,5 civarında gerçekleşmesi ekonomiye olan olumlu etkileri ve refah artışı, bu ülkelerin az gelişmişlik seviyelerini geride bırakmalarına da yardımcı olmaktadır (TIES, 2006).

Turizmin, dünya ülkelerinin Gayri Safi Milli Hasılları içindeki payının %10, dünya taşımacılığında %7, Hizmet İhracında %30'luk bir payının olduğu, turizmin her 11 istihdamdan birini sağladığı ve 1,5 trilyon USD'lık bir büyüklüğe ulaştığı da bilinmektedir (WTO, 2016).

1.1.Dünya’da ve Türkiye’de Turizm

1.1.1. Dünya’da turizm

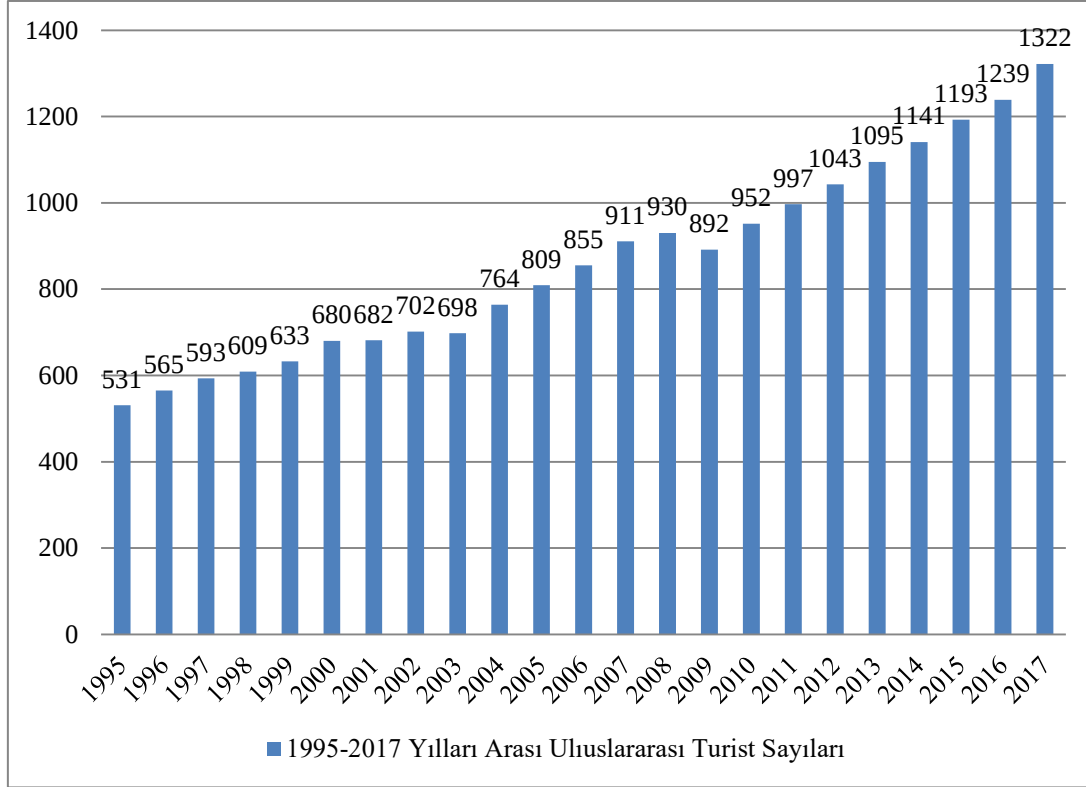
Oldukça hızla büyümekte olan turizm sektöründe, dünya ülkelerinin paylarını arttırma çabaları turizmde rekabetin doğmasına ve yeni araştırma ve çalışmaların yapılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, birçok turizm ülkesinin özellikle de kalkınma ve büyüme amacıyla olanlar için zorunlu olan döviz girdisini sağlamak, yeni iş sahaları açmak, ulusal gelirlerini arttırmak amacıyla uluslararası turizm pazarından pay almak için rekabet içinde oldukları görülmektedir (Bahar ve Kozak, 2005).

DTÖ’nce hazırlanan rapora göre turizm hareketine katılan kişi sayısı 2017 yılında bir önceki yıla göre %7 artış göstererek 1 milyar 322 milyon kişiye ulaşmıştır. Artışın 2018 yılı içerisinde de %4 ile %5 oranında bir artış göstermesi beklenmektedir (Tourism Barometer,2018).

Tablo 2’de dünya genelinde 1995 ve 2017 yılları arasında turizm hareketini gerçekleştiren uluslararası turist sayısı gösterilmektedir. Uluslararası turizm faaliyetlerine katılan turist sayısının dünyada yaşanan doğal felaketler, salgın hastalıklar, iç karışıklıklar gibi insan güvenlik ve sağlığını tehdit eden çeşitli olaylar yaşanmış olmasına rağmen grafiğe göre her yıl artmakta olduğu görülmektedir.

Sadece 2009 yılında bir önceki yıla göre %4,2'lik bir düşüş yaşanmıştır. Dünya çapında gerçekleşen finansal kriz ve etkisiyle yaşanan ekonomik durgunluk bu azalışın sebebi olarak gösterilmektedir (WTO, 2010)

Tablo 2: Yıllara Göre Turizme Katılan Turist Sayıları (1995-2017)

Kaynak: WTO

Tablo 3'te dünya genelinde en çok turist ağırlayan ilk 10 ülke yer almaktadır. Fransa en çok turist kabul eden ülke olarak dikkat çekmektedir. İspanya ilk üçe giren ikinci Avrupa ülkesi olurken ABD ikinci sırada yer almıştır. Bir Asya ülkesi olan Çin dördüncü sırada bulunurken İtalya, İngiltere ve Almanya gibi Avrupa ülkeleri onu takip etmişlerdir. Listeye ABD ile birlikte giren Meksika diğer Kuzey Amerika Kıtası ülkesi olurken onu Asya Kıtasından Tayland takip etmiştir. Türkiye'nin yaşanan sıkıntılara rağmen ilk 10 içerisinde kendisine yer bulduğu görülmektedir.

Tablo 3: Dünya Üzerinde En Çok Ziyaretçi Alan Ülkeler ve Ziyaretçi Sayıları

Ülke	Turist Sayısı (Milyon)
Fransa	82,6
ABD	75,6
İspanya	75,6
Çin	59,3
İtalya	52,4
İngiltere	35,8
Almanya	35,6
Meksika	35
Tayland	32,6
Türkiye	31,3 ²

Kaynak: www.unwto.org (2018)

1.1.2. Türkiye’de turizm

Turizm, dünyanın önde gelen gelir sağlayıcı sektörlerinden biri konumundadır. Bu niteliğinden ötürü 1950’li yıllardan itibaren ülkelerin önem verdikleri bir sektör haline gelmiştir. Gelen talepler ve geleneksel turizm hareketlerine nazaran daha fazla gelir getiriyor olması sebebiyle, direkt olarak doğal ve kültürel varlıkla ilgisi pek gözükmeyen fakat bu varlıklardan destek alan kongre turizmi, alışveriş turizmi gibi alternatif türlere de önem verilmiştir. Sektörde yer alan rakip ülkelerle nazaran Türkiye’de bu alandaki önemli gelişmeler 1980’li yıllardan itibaren kitle turizminde meydana gelmiştir (Gülbahar, 2009).

Öztaş ve Karabulut’a (2006) göre dünya genelinde kitle turizminde yaşanan gelişmelerin doğrultusunda Türkiye’de de kitle turizmine yönelik faaliyetlere öncelik verilmiş ve teşvikler bu yönde gerçekleşmiş, özellikle Ege ve Akdeniz sahillerinde

² Türkiye’ye ait veriler TÜİK, diğer veriler ise www.unwto.org

deniz kum ve güneş tatili gelişme göstermiş ve önemli ölçüde ekonomik gelir sağlamıştır (Gülbahar, 2009).

Tablo 4: Dünya Turizm Gelirlerinde İlk 10 Ülke (Milyar USD)

Ülkeler	Turizm Gelirleri (\$)
ABD	205,9
İspanya	60,3
Tayland	49,9
Çin	44,4
Fransa	42,5
İtalya	40,2
İngiltere	39,6
Almanya	37,4
Hong Kong	32,6
Avusturalya	32,4
Türkiye*	22,1

*3

Kaynak:UNWTO Tourism Highlights 2017

Tablo 4’de yer alan 2017 yılına ait verilere bakıldığında dünya üzerinde en çok turist çeken Fransa’nın gelir bakımından üçüncü sırada yer aldığı, ABD’nin açık ara farkla en yüksek gelire sahip ülke olduğu görülmektedir. İspanya gelir bakımından ikinci, Çin ise dördüncü sıradadır. Türkiye en çok turist ağırlayan ilk 10 ülke arasında yer almasına karşın turizm gelirleri sıralamasında 17. sırada bulunmaktadır. Türkiye’ye yakın bölgelerde yaşanan terör olayları, siyasi sıkıntılar ve diğer uluslararası sorunlar turist sayısında azalmaya yol açarken işletmelerce rekabet amacıyla fiyatlarda indirimle gidilmesinin buna etki ettiği düşünülmektedir.

³Türkiye’ye ait veriler bahsi geçen eserde yer almayıp TÜRSAB’a ait 2017 tarihli Turizm Faaliyet Kitapçığından Alınmıştır.

Tablo 5: 2003-2017 Yılları Arası Türkiye'nin Turist Sayısı Turizm Gelirleri

Yıllar	Turist Sayısı	Turizm Gelirleri* (\$)	Turist Başı Gelir* (\$)
2003	16.302.053	13.854.866.000	850
2004	20.262.640	17.076.606.000	843
2005	24.124.501	20.322.112.000	842
2006	23.148.669	18.593.951.000	803
2007	27.214.988	20.942.500.000	770
2008	20.979.979	25.415.067.000	820
2009	32.006.149	25.064.482.000	783
2010	33.027.943	24.930.997.000	755
2011	26.151.328	28.115.692.000	778
2012	34.463.921	29.007.003.000	795
2013	39.226.226	32.310.424.000	824
2014	41.415.070	34.305.904.000	828
2015	41.617.553	31.464.777.000	756
2016	31.365.330	22.107.440.000	705
2017	38.620.346	26.283.656.000	681

Kaynak: TÜRSAB, 2018

Tablo 5’den anlaşılabileceği gibi Türkiye’ye gelen turist sayısının sadece 2006, 2008, 2011 ve 2016 yıllarında azalma, diğer yıllarda ise bir önceki yıllara nazaran artış yaşandığı görülmektedir. Dünya genelinde ve bölgesel ölçekte yaşanan ekonomik, siyasal sıkıntılar bunda rol oynadığı düşünülmektedir. Özellikle 2016 yılında uluslararası alanda ve iç güvenlikte yaşanan sıkıntıların Türkiye’ye gelen turist sayısında önemli bir düşüşe sebep olduğu, 2015 -2016 yılı arasında yaklaşık 10 Milyar USD’lık bir daralma olduğu tabloda ortaya konulmaktadır. Turizm gelirleri incelendiğinde gelen turist sayısındaki düşüşle birlikte gelirlerde de azalma olduğu görülmektedir. 2017 yılı verilerine göre Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısında önceki yıla oranla yaklaşık %23’lük bir artış olmuş ve turist sayısı 38.620.346 kişi olarak gerçekleşmiş; turizm gelirleri de yine bir önceki yıla oranla %18,9’luk artış göstererek 26.283.656.000 USD olarak hesaplanmıştır. Kişi başına düşen harcama

miktarını incelediğimizde 2017 yılında gerçekleşen 681 USD'lık kişi başı harcama tutarı, 2016 yılına göre %3,4 oranında bir azalma göstererek 2016 yılında gerçekleşen 705 USD'lık harcama miktarının gerisinde kalmıştır. Gelen turist sayısı ve turizmden elde edilen gelirlere bakıldığında her ikisinde de ortalama olarak %20 artış sağlanmasına rağmen kişi başı düşen harcama miktarındaki azalma dikkat çekicidir.

Tablo 6: Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin GSMH içindeki Payı ve İhracata Oranı

Yıllar	GSMH İçindeki Pay	İhracata Oranı (%)
2003	4,5	28,2
2004	4,4	25,2
2005	4,2	24,7
2006	3,5	19,7
2007	3,2	17,3
2008	3,4	16,6
2009	4,1	20,8
2010	3,4	18,3
2011	3,6	20,8
2012	3,7	19,2
2013	3,9	21,3
2014	4,3	21,8
2015	6,2	21,9
2016	2,6	15,5

Kaynak: Türsab, 2018

Tablo 6'da Türkiye'nin turizm gelirlerinin son GSMH içindeki payı ve toplam ihracata olan oranı verilmektedir. Tabloya bakıldığında Türkiye'nin turizm gelirlerinin ihracata olan oranının 2003 yılında %28 iken 2008 yılına kadar sürekli bir düşüş gösterdiği; 2009, 2011, 2013 ve 2014 yıllarında ise toparlanma yönünde bir eğilim olmasına rağmen 2016 yılında yaşanan gelişmelerin yaklaşık %6'lık bir düşüşe sebep olduğu açıktır. Nitekim Tablo 5'de görülen turizm gelirlerindeki azalma bunu

kanıtlamaktadır. 2016 yılı içerisindeki gelişmeler de turizm gelirlerinin GSMH içindeki payının 2015-2016 yılları arasında 3,6 puan düşmesine neden olmuştur.

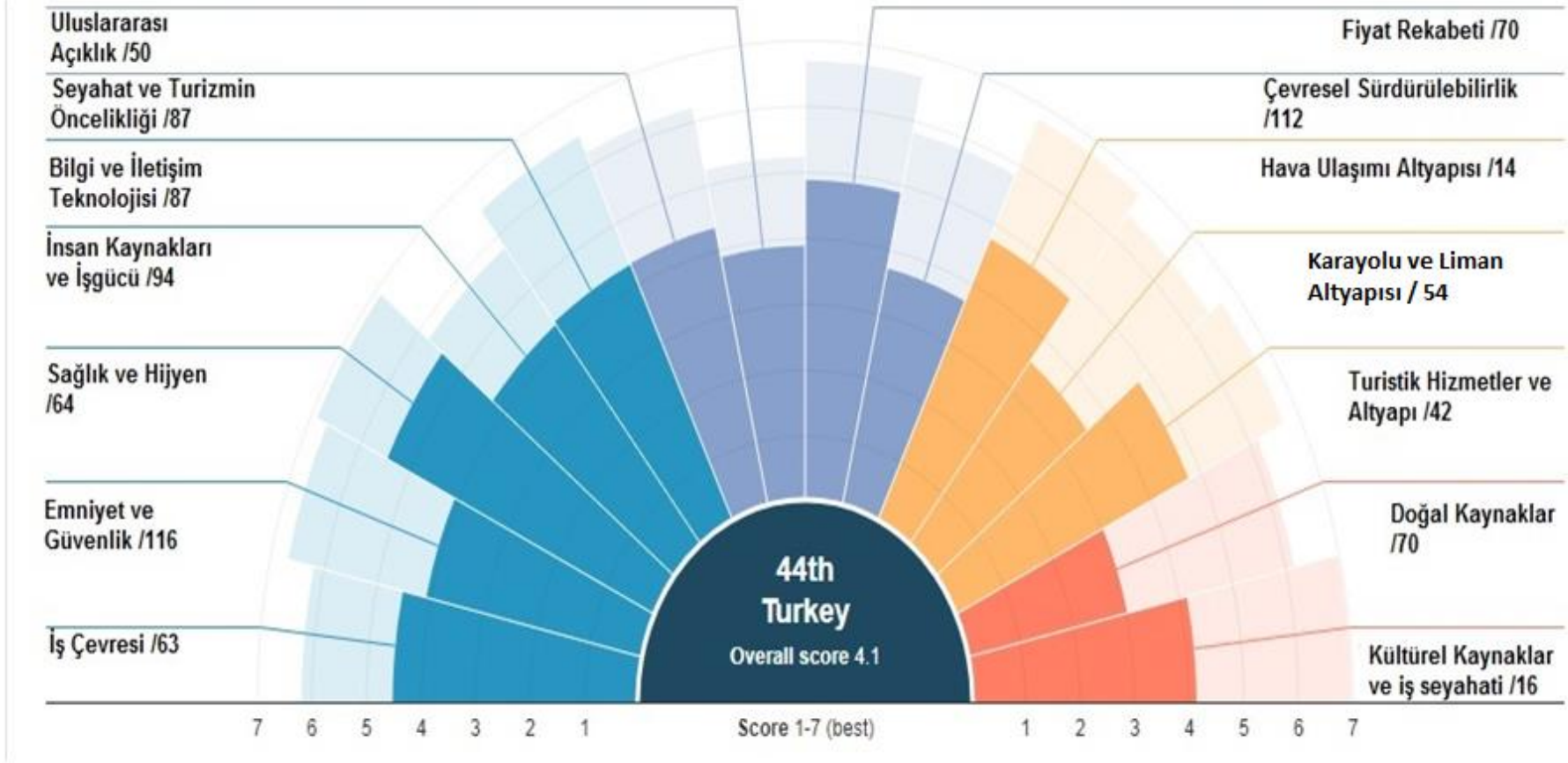
Dünya Ekonomik Forumu'na 2017 yılında yapılan ve 136 ülkenin çeşitli kriterlere göre değerlendirildiği Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi raporu yayınlanmıştır. Rapora göre değerlendirmeye tabi tutulan ülkeler arasında Türkiye'nin almış olduğu 4,1 puanla (en zayıf 1, en güçlü 7) 44. sırada yer almıştır (Şekil:2). Değerlendirmeler yapılırken ülkeler Seyahat ve Turizm Önceliğinden Bilgi ve İletişim Teknolojilerine, Fiyat Rekabetinden Çevresel Sürdürülebilirliğe, Turistik Hizmetler ve Altyapıdan Doğal Kaynaklara kadar 14 farklı kategoride incelenmiştir.

Altyapının turizm için önemi göz önüne alındığında raporun bu konu ile ilgili olan ulaşım ve turist hizmet altyapısı değerlendirmelerinde hava ulaşım altyapısında Türkiye'nin 14., kara ve liman altyapısı değerlendirmesi bakımından 54. ve turistik hizmet bakımından 42. sırada olduğu belirlenmiştir. Yine turizmin ana kaynağı olan Doğal ve Kültürel varlıklar açısından bakıldığında Türkiye'nin; doğal kaynaklar bakımından 70., kültürel kaynak ve iş seyahati bakımından ise 16. sırada yer almaktadır.

Güvenliğin insan yaşamının sürekliliği içindeki yeri önemlidir. Turistik hizmet sunumunda turistlerin kendilerinin güvende olduklarını bilme arzuları temel unsurlardan birisidir (Bayhan & Ünlüöner, 2016). İnsanların kendilerini güvende hissetmedikleri yerlere gitmeleri beklenemez. Türkiye'nin seyahat ve turizm alanında rekabet edebilmesi için gerekli olan raporun güvenlik ve emniyet ile ilgili kısmına bakıldığında Türkiye'nin 116. Sırada yer aldığı görülmektedir. Konu ile ilgili olarak dikkat edilen kriterler arasında Terörizm Endeksi, Terör ile ilgili işletme masrafları, polis hizmetlerinin güvenliği gibi faktörler yer almaktadır. Bu konuda alınması gereken önemli tedbirler olduğu açıktır.

.

Şekil 2: WEF Seyahat ve Turizm Endeksi (2017)

Kaynak: <http://wef.ch/tcr>

1.1.2.1.Türkiye turizm stratejisi 2023

Türkiye’de turizmin uluslararası alanda rekabet edebilir ve turizm gelirlerinin gelen turistlerle doğru orantılı artışının sağlanabilir olması için plan ve programlar oluşturulmaktadır.

Katılımcı planlama anlayışı ile hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi ve Eylem Planının hedefi; *“Turizm sektöründe, kamu ve özel sektörün yönetim ilkesi çerçevesinde işbirliğini gündeme taşımak ve stratejik planlama çalışmalarının yönetim ve uygulamasına yönelik açılımlar sağlanmasıdır”*. IX. Kalkınma Planı (2007-2013) içerisinde yer alan *“Turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere Turizm Sektörü Ana Planı”* hazırlanacaktır ifadesinin gerçekleşmesi bu stratejik planla olmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Yapılan çalışmalarda üzerinde durulan konular şöyle belirtilebilir;

- Esnek, şeffaf ve hesap verebilir; yönetim ve uygulama safhasında ise katılımcı ve sürdürülebilir gelişim niteliklerine sahip stratejik planlama anlayışına sahip olunması gerektiği belirtilmektedir. Yatırım kısmında ise vergi indirimlerinin yatırımları arttıracığı, yatırım ve danışmanlık firmalarının belirli bir standarda getirilmesi, bölgesel teşvik gibi konular ele alınmıştır
- Ulusal, bölgesel, il düzeyinde konseylerin; araştırma ve yönlendirme birimlerinin kurulmasını sağlayacak birimlerin kurulması ve düzenlemelerin yapılması üzerinde durulmuştur.

Turizmin bir hizmet sektörü olmasından dolayı eğitim, müşteri memnuniyeti, toplam kalite yönetimi, mesleki standardizasyon ve belgelemenin önemine dikkat çekilmektedir. Turizmin önemli gereksinimlerinden olan altyapının geliştirilmesi, ulaşımın çeşitlendirilerek nitelikli bir hal almasının sağlanmasının; tanıtım ve pazarlama açısından ise reklam kampanyalarının, markalaşmanın, imajın önemi belirtilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

TTS-2023’e göre; birbirinden uzakta ancak benzer amaca yönelik turizm alanlarının tek tek değil birbirleri ile entegre olmuş şekilde daha güçlü alternatifler ve

güzergahlar oluşturulacaktır. Böylece bu bölgeler içinde yer alan ancak zayıf kalmış olan yerlerdeki kültür, el sanatları, yeme içme tesisleri ve konaklama imkânlarının güçlenmesine de imkân sağlanacaktır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Kitle turizminin etkileri sebebiyle özellikle sahil kesimlerinde aşırı yığılma, çarpık kentleşme ve altyapı sorunları ve çevrede bozulma yaşanmaya başlamıştır. TTS-2023 ile bütüncül politika ve stratejiler ile uygulamaya dönük yaklaşımlar benimsenmiştir. Turizm kentleri oluşturularak sadece kıyı bölgeleri değil iç kesimlerin ve buralarda kalan yerleşim bölgelerinin de iyileştirilmesi mümkün olacaktır. Esnek, şeffaf ve hesap verebilir; yönetim ve uygulama safhasında ise katılımcı ve sürdürülebilir gelişim niteliklerine sahip stratejik planlama anlayışına sahip olunması gerektiği belirtilmektedir. Yatırım kısmında ise vergi indirimlerinin yatırımları arttıracığı, yatırım ve danışmanlık firmalarının belirli bir standarda getirilmesi, bölgesel teşvik gibi konular ele alınmıştır(Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007)

Ulusal, bölgesel, il düzeyinde konseylerin; araştırma ve yönlendirme birimlerinin kurulmasını sağlayacak birimlerin kurulması ve düzenlemelerin yapılması üzerinde durulmuştur.

Turizmin bir hizmet sektörü olmasından dolayı eğitim, müşteri memnuniyeti, toplam kalite yönetimi, mesleki standardizasyon ve belgelemenin önemine dikkat çekilmektedir. Turizmin önemli gereksinimlerinden olan altyapının geliştirilmesi, ulaşımın çeşitlendirilerek nitelikli bir hal almasının sağlanmasının; tanıtım ve pazarlama açısından ise reklam kampanyalarının, markalaşmanın, imajın önemi belirtilmiştir. Turizm türleri ise ayrı ayrı ele alınarak incelenmektedir. Kamu kaynaklarının ve özel sektörün turizme yönlendirilmesini sağlamak için Turizm Gelişim Bölgeleri, Turizm Koridorları, Turizm Kentleri ve Ekoturizm Bölgelerinin geliştirilmesinde yönlendirici nitelikte yaklaşım bulunmaktadır. Dokuz TGB, yedi tematik koridor, on turizm kenti ve beş ekoturizm bölgesi önerilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

1.1.2.2. Tts 2023 eylem planları

TTS 2023'e yönelik olarak hedeflenen planların gerçekleştirilebilmesi için yapılacak olan eylemler ve sorumlu ilgili kuruluşları şöyle sıralamak mümkündür. TTS 2023'de ilanı yapılmış olan Turizm Gelişim Bölgeleri'nin araştırma ve ilanında turizmde ihtisaslaşan yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde yarışan marka turizm bölgelerinin tespiti yapılarak bu alanlar Turizm Merkezi, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmişlerdir. Araştırma ve ilanında Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumlu, Yerel Yönetimler, Sektör Kuruluşları ile STK'lar ise ilgili kuruluşlar olarak yer alırlar. Planlama ve geliştirme aşamasında ise İlan edilen alanlarda planlı bir gelişim gerçekleştirilmesi için fiziki planlar tamamlanacak ve bu planlarda alternatif turizm türlerinin nitelikli bir biçimde geliştirilmesi hedeflenecektir. Bu aşamada ise yine Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumlu, Yerel Yönetimler, Sektör Kuruluşları ile STK'lar ilgili kurumlardır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Tablo 7: TTS 2023'te Yer Alan Tematik Turizm Gelişim Bölgeleri ve Turizm Çeşitleri

2023 Turizm Stratejisinde Yer Alan Tematik Turizm Gelişim Bölgeleri									
Bölge Adı	Kapsadığı İller	Tematik Turizm Çeşitleri							
		Doğa	Ekoturizm	İnanç	Kış	Kıyı	Kültür	Sağlık	Termal
Frigya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi	Afyonkarahisar, Ankara, Eskişehir, Kütahya, Uşak						X		X
Troya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi	Balıkesir, Çanakkale					X	X	X	
Aphrodisia Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi	Aydın, Denizli					X	X		X
Söğüt Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi	Bursa, Bilecik						X		
Kapadokya Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi	Aksaray, Kayseri, Kırşehir,						X		
Göller Bölgesi Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi	Konya, Isparta, Afyon, Burdur	X	X						
Hitit Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi	Çorum, Yozgat						X		
Urartu Bölgesi Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi	Bitlis, Van	X			X		X		
GAP Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi	Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak			X			X		

Kaynak: <http://alonot.com/turkiyede-turizm-gelisim-bolgeleri-cografya-ders-notlari/>

Tablo 7’de Türkiye Turizm Stratejisi 2023’de Yer Alan Tematik Turizm Gelişim Bölgeleri ve Turizm Çeşitleri gösterilmektedir. Buna göre; TTS 2023’de yer alan Tematik Turizm Gelişim Bölgeleri’ne bakıldığında sekiz adet ile en çok kültür temalı TGB üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla ikişer adet olmak üzere doğa, kıyı ve termal temalı TGB ve birer adet de ekoturizm, inanç, kış ve sağlık turizmi TGB takip etmektedir.

Tablo 8: TTS 2023’te Yer Alan TGK ve Tematik Turizm Çeşitleri

Türkiye’nin 2013 Turizm Stratejisinde Yer Alan Turizm Gelişim Koridorları										
Koridor Adı	Kapsadığı Yerler	Tematik Turizm Çeşitleri								
		Sağlık	Gastronomi	Kültür	Kıyı	Kış	İnanç	Ekoturizm	Doğa	Yayla
Zeytin Koridoru	Gemlik, Mudanya, Gönen, Bandırma, Erdek, Ezine	X	X	X	X					
Kış Koridoru	Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars ve Ardahan					X				
İnanç Koridoru	Tarsus, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin			X			X			
İpekYolu	Ayaş Sapanca Koridoru			X				X		
Batı Karadeniz Kıyı Koridoru	Şile Sinop arası kıyı şeridi			X	X				X	
Yayla Koridoru	Samsun Hopa Arası								X	X
Trakya Kültür Koridoru	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ		X	X					X	

Kaynak : KTB, 2017

Tablo 8’de ise Türkiye Turizm Stratejisi 2023’de Yeralan Turizm Gelişim Koridorları ve Tematik Turizm Çeşitlilikleri gösterilmektedir. Burada ise ağırlıklı olarak (beş adet koridor tespit edilmiştir) kültür turizmine önem verildiği görülmektedir. Diğer tespit edilen tematik turizm türleri ise üç adet doğa turizmi, ikişer adet kıyı ve gastronomi turizmi ile birer adet olmak üzere sağlık, kış, inanç, ekoturizm ve yayla turizmidir.

Stratejik planda belirlenmiş olan turizm kentleri şunlardır;

- İğneada Kıyıköy Eko-Turizm Kenti,
- Kilyos Turizm Kenti,
- Saros Körfezi Turizm Kenti,

- Kapıdağ Yarımadası Avşa Marmara Adaları Turizm Kenti,
- Datça Eko-Turizm Kenti,
- Kaş -Finike Turizm Kenti,
- Anamur Kıyı Kesimi Turizm Kenti,
- Samandağ Turizm Kenti,
- Maçka Turizm Kenti,
- Kahta Turizm Kenti.

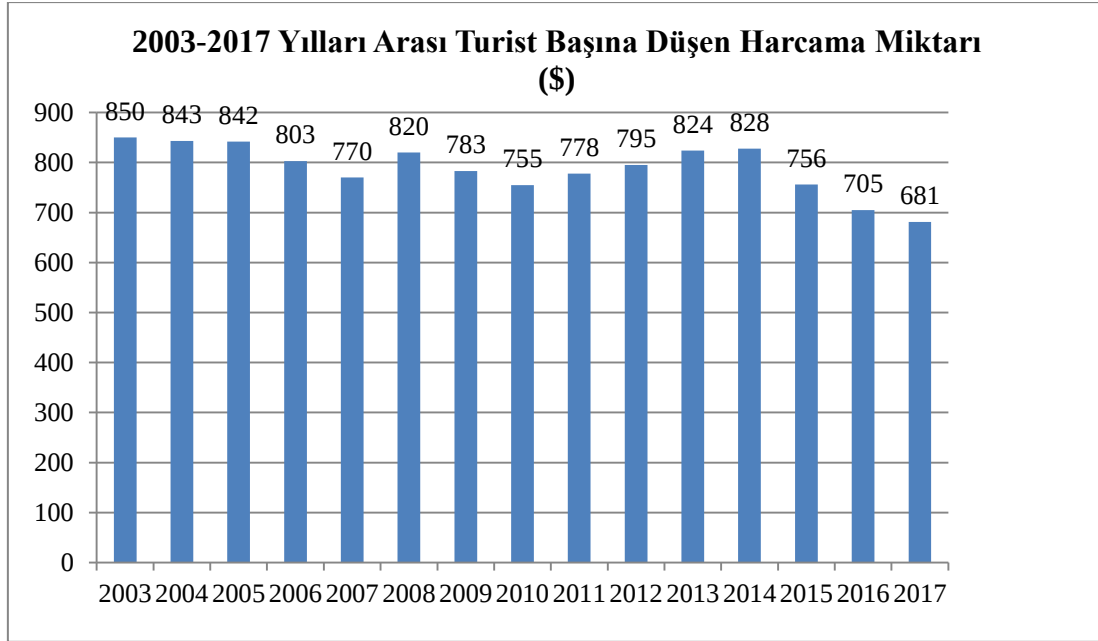
Turizm kenti olarak ilan edilen alanlarda planlı bir gelişim gerçekleştirilmesi için fiziki planlar tamamlanacak ve bu planlarda alternatif turizm türlerinin nitelikli bir biçimde geliştirilmesi hedeflenecektir. Planlamasından ve geliştirilmesinden Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumludur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

İlan edilmiş olan Ekoturizm Bölgeleri ise;

- Batı ve Orta Karadeniz Ekoturizm Bölgesi,
- Antalya Ekoturizm Bölgesi,
- Antalya Doğusu ve Mersin Ekoturizm Bölgesi,
- GAP Ekoturizm Bölgesi'dir.

Bu bölgelerin Araştırma ve Sınır Tespit Çalışmaları ve İlanı: Turizmde ihtisaslaşan yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde yarışan marka turizm bölgelerinin tespiti ile yapılacak ve bu alanlar Turizm Merkezi ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilecektir. Kültür Bakanlığı sorumlu; Yerel Yönetimler, Sektör Kuruluşları ve STK'lar ilgili kuruluşlardır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Turizm gelirlerinde belirlenen bütün planların ve uygulamaların yerine getirilmiş olması sonucunda 2023 yılı turist sayısının 63 milyon kişiye ve gelirlerin de 86 milyar \$ ulaşılması öngörülmektedir. Turist başı harcamada ise 1.350 \$ bandının yakalanması amaçlanmaktadır.

Tablo 9: Türkiye'yi Ziyaret Eden Turist Başı Harcama Miktarı

Kaynak: www.tursab.org.tr

Türkiye turizm gelirlerinin son 15 yıllık verilerini incelediğimizde (Tablo.9) kişi başı turist harcamalarında sürekli bir dalgalanmanın yaşandığı görülmektedir. Verilere göre 2003-2017 yılları arasında gerçekleşen turist başı harcama miktarı ortalaması 837 USD civarındadır. 2017 yılında gerçekleşen 681 USD’lık turist başı harcama miktarı 2023 yılı hedefinin ancak yarısını karşılayabilmektedir. Daha fazla sayıda ve üst gelir grubuna sahip turistin ülkemize çekilmesi hedeflenen rakamların gerçekleşmesini sağlayabilecektir. Ayrıca genel olarak üst gelir grubuna dahil olan ekoturistlerin Türkiye’yi ziyaret etmelerinin sağlanması hedeflere ulaşmada bir ivmelenmeyi gerçekleştirebilecektir.

1.1.2.3. Türkiye turizm stratejisi 2023 hedefleri için ilkeler

TTS 2023’te ana hedefler 2023 yılına kadar Türkiye’nin uluslararası alanda en çok turist kabul eden ve gelir sağlayan ilk beş ülke arasına girerek uluslararası bir marka haline gelmesinin sağlanması ana hedeftir. Bunun gerçekleşebilmesi için belirlenmiş olan bazı ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler;

- Bölgeler arası kalkınmışlık farklılıklarının giderilerek sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunulması,
 - Rekabet için fiyat kırmak yerine markalaşmaya önem verilmesi,
 - Uluslararası işbirliğine gidilmesi,
 - Turizmde ürün çeşitlendirilmesi ve turizmin yıl geneline yayılması,
 - Ekoturizm, kırsal turizm ve tarımsal turizm konularında kamu, özel ve STK'ların bilinçlendirilmesi,
 - Alternatif seçenekli turizm kentlerinin oluşturulması,
 - Turist odaklı turizm ürünleri oluşturulması,
 - Nitelikli turist gelmesinin sağlanması,
 - Tesisleştirmede yöresel mimariye uygun yapıların desteklenmesi
- olarak benimsenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

1.1.3. Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi

Turizm, ekonomik açıdan bakıldığında bir bölgenin, bir ülkenin kalkınmasında önemli bir sektör olarak ön planda yer almaktadır. Diğer sektörler için bir lokomotif görevini de görmekte olan turizmin ana kaynağının doğa ve kültürel varlıklar olması, bu kaynakların korunması kadar uluslararası alanda rekabet gücünün hem devamlılığının sağlanması hem de artması için eldeki potansiyellerin doğru planlama ve doğru koruma stratejileriyle değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda kültürel, tarihi ve doğal kaynakların devlet eliyle değerlendirilmesi için bu değerlerin yer aldığı, turizm potansiyeli yüksek olan yörelerin korunması, kullanımı ile sektörel kalkınma ve plânlı gelişimin sağlanabilmesi amacıyla çeşitli tedbirler alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun'un 12. maddesinde, '*Tarihi, kültürel ve turistik potansiyellerin geliştirilerek sektörel kalkınma içinde kullanılması amacıyla, sınırları Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenmek üzere, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri oluşturmak, bu sınırlar dâhilinde plânlı gelişimi sağlamak için her ölçekte plân yapmak, yaptırmak, kültür ve turizm gelişim bölgelerine yatırımları yönlendirmek ve yatırım yapmak*' Kültür ve

Turizm Bakanlığı'nın görevleri arasında sayılmıştır (Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 2018).

Bu maddeden hareketle Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri (KTKGB) olarak adlandırılan bölgenin tanımı 03.11.2003 tarih ve 25278 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik’in 4/d maddesinde; *“Tarihi ve Kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve planlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit ve ilan edilen bölgeler”* olarak yapılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2003).

Bu bölgelerin seçiminde organize turizm faaliyetlerinin hayata geçirilip geliştirilebileceği geniş alanlar tercih edilmekte, mülkiyet, altyapı ve çevre gibi konular için de çözüm önerileri getirilmekte ve sistemli bir yapılanma sağlanmaktadır (Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2018).

03.11.2003 tarih ve 25278 sayılı Resmi Gazete'de bölge belirleme çalışması yapılarak KTKGB olarak ilan edilen bu bölgelerde, bölgesel ve yerel kalkınmayı hedefleyen, büyük ölçekli planlama, alternatif yönetim ve işletme modelleri oluşturması amaçlanmaktadır. Bu bölgelerin seçiminde, özellikle organize turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceği büyük alanlar tercih edilmektedir. Mülkiyet, altyapı ve çevre gibi konularda yaşanabilecek sıkıntılar için de çözüm önerileri sunulmaya çalışılmaktadır (yigm.kulturturizm.gov.tr, 2017).

KTKGB denildiğinde sadece bir alan belirlemesi yapılmamış olup aynı zamanda söz konusu sınırlar içinde yapılacak planlama, tahsis gibi yetkilerin de önceden belirlenmiş hedefler ve ilkeler doğrultusunda kullanılmasını da içermektedir. Türkiye’de turizm planlama politikaları Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) yetki ve denetimi altındadır. Turizm sektörünün kapsadığı her türlü kaynağın (doğal, sosyal,

kültürel çevre) bütüncül ve sürdürülebilir bir yaklaşım açısıyla yönetilmesi bir ilke olarak benimsenmiştir (yigm.kulturturizm.gov.tr, 2017).

Yukarıda belirtildiği üzere sağlıklı ve yenilikçi bir turizm gelişimi için uygulama sürecinin güncellenmesi amacı ile; 16.3.1982 tarih ve 17635 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 1.8.2003 tarih ve 25186 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4957 sayılı kanun ile değiştirilmiş ve konuya yeni açılımlar getirilerek, yine turizm planlamasının KTB’nca yürütüleceği KTKGB yanında Turizm Merkezleri (TM) ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Alt Bölgeleri tanımlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2003). (bkz: 03.11.2003 tarih, 25278 sayılı Resmi Gazete, 4957/2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu-3.madde).

Bu kapsamda; ilgili maddenin d fıkrasında,

Turizm Merkezleri: Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri içinde veya dışında, öncelikle geliştirilmesi öngörülen; yeri, mevki ve sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen, turizm hareketleri ve faaliyetleri yönünden önem taşıyan yerleri veya bölümlerini;

Yine ilgili kanunun (Ek:24/7/2003-4957/1 md.) j fıkrasında

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Alt Bölgeleri: 1/25.000 veya daha küçük alt ölçekli plan ile sınırları çizilen, içerisinde turizm çeşitleri ile eğitim, kültür, ticaret, eğlence, konut ve her türlü sosyal ve teknik alt yapı alanlarından bir veya daha fazlasını içine alan, kendi içinde alt alanlara ayrıştırılabilen alanlar olarak tanımlanmaktadır (www.mevzuat.gov.tr, 2017).

KTKGB ve TM tespitinde; ülkenin doğal, tarihi, arkeolojik ve sosyo-kültürel turizm değerleri, kış, av ve su sporları ve sağlık turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli dikkate alınmaktadır. 4957 sayılı Kanun ile değişik 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca belirli potansiyele sahip alanlarda, KTKGB tanımında da ifade edildiği üzere koruma ve kullanma dengesinin kurularak sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak ana hedeftir. Turizm alanları sektörel bazda değil tüm sektörleri kapsayacak şekilde ve koruma ilkelerini içerecek biçimde yeni bir planlama yaklaşımı ile ele alınmaktadır. KTKGB’nde proje alanının ana ve alt bölgelere ayrılmak suretiyle planlaması yapılmakta ve yatırımcıların kendi projelerini

oluşturması hedeflenmektedir. Planla ana ve alt bölgeleri oluşan KTKGB’nde bir ana yatırımcı eli ile projenin yönlendirilmesi ve gerçekleştirilmesi hedeflenmek suretiyle kamunun yükü hafifletilmekte, ana yatırımcının alt bölgeleri için alt yatırımcılar bulabilmesi imkânıyla da yaratıcılığından istifade edilmektedir (Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2017).

1.1.3.1. Türkiye’deki ktkgb bölgeleri

Türkiye genelinde 200 adet Turizm Merkezi, 60 Adet KTKGB, 5 adet Turizm Alanı ve 2 adette Turizm Bölgesi olmak üzere toplamda 267 adet bölge turizm planlaması ve yönetimi için KTKGB ve TM olarak ilan edilmiştir.

Türkiye’de ilan edilen 35 adet KTKGB’nin il ve ilçelere göre dağılımı ve turizm temaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 10: Türkiye’de KTKGB İlan edilen Alanlar

KTKGB Alan Adı	İli	Kapsadığı İlçeler	Tema
Adana Karataş Yumurtalık	Adana, Mersin	Yumurtalık, Karataş, Tarsus	K1y1
Aksaray Hasandağı	Aksaray	Aksaray	K1ş
Antalya (Kuzey)	Antalya	Aksu, Kepez, Döşemealtı	Turizm Kenti
Antalya Alanya Akdağ	Antalya	Alanya	K1ş
Antalya Akseki Göktepe	Antalya	Akseki, Gündoğmuş	K1ş
Antalya Demre	Antalya	Demre	K1y1
Antalya Gebiz	Antalya	Serik	Ekoturizm +Golf
Antalya Kemeragzı-Kundu	Antalya	Muratpaşa, Aksu	K1y1
Antalya Kent Merkezi	Antalya	Muratpaşa	K1y1
Antalya Oymapınar	Antalya	Manavgat, Akseki	Turizm Kenti
Ardahan Yalnızçam Uğurludağ	Ardahan	Ardahan	K1ş
Artvin Kafkasör	Artvin	Artvin	K1ş
Aydın Didim	Aydın	Didim	Turizm Kenti
Balıkesir-Marmara Güneyi Adalar	Balıkesir	Erdek, Marmara	K1y1
Bayburt Kop Dağı	Bayburt	Bayburt	K1ş

Bolu Köroğlu Dağı	Bolu	Bolu, Seben, Kıbrısçık, Dörtdivan	Kış+Termal +Yayla
Bursa Uludağ II. Gelişim Bölgesi	Bursa	Osmangazi	Kış
�ankırı Ilgaz Kadın�ayırı Yıldıztepe	Çankırı	Ilgaz	Kış
Denizli Tavas Bozdağ	Denizli	Tavas, Acıpayam	Kış
Denizli Termal	Denizli	Akköy, Buldan, Saray��y	Termal
Düzce G�lyaka Kard�z Yaylası	Düzce, Bolu	G�lyaka, Mudurnu	Kış+Yayla
(Edirne Çanakkale) Saroz Körfezi	Edirne, Çanakkale	Enez, Keşan, Gelibolu	Kıyı
Elazığ Harput	Elazığ	Elazığ	Kültür
Elazığ Tunceli Fırat Havzası	Elazığ, Tunceli, Erzincan, Malatya	Elazığ, Tunceli, Sivrice, Maden, Kovancılar, Keban, Ağın, Palu, Mazgirt, Pertek, Çemişgezek, Kemaliye, Arapgir	Kültür
Erzincan Ergan Dağı	Erzincan	Erzincan	Kış
Erzurum Palandöken	Erzurum	Palandöken	Kış
Gümüşhane Çakırgöl	Gümüşhane	Gümüşhane	Kış
Gümüşhane Süleymaniye	Gümüşhane	Gümüşhane	Kış
Gümüşhane Zigana	Gümüşhane	Torul	Kış
Isparta Davraz Dağı	Isparta	Isparta, Eğirdir	Kış
�zmir Bergama-Allanoi-Manisa Soma Menteşe Termal	�zmir, Manisa	Bergama, Soma	Termal
�zmir Dikili Termal	�zmir	Dikili, Bergama	Termal
Karakaya Baraj Gölü	Malatya, Elazığ	Battalgazi, Kale, P�t�rge, Baskil, Sivrice	Doğa
Kars Sarıkamış	Kars	Sarıkamış	Kış
Kastamonu-Çankırı Ilgaz	Kastamonu, Çankırı	Kastamonu, Tosya, Ilgaz	Kış
Kayseri Erciyes	Kayseri	Melikgazi, Hacılar, Develi	Kış
Kocaeli Kartepe	Kocaeli	Kartepe	Kış
Kocaeli Sakarya Kıyı Bandı	�stanbul, Kocaeli, Sakarya	şile, Kandıra, Kaynarca	Kıyı
Kuzey Van Gölü Selçuklu	Bitlis, Muş, Van	Bitlis, Tatvan, Ahlat, Erciş, Malazgirt,	Kültür

		Adilcevaz, Bulanık, Güroymak	
Malatya Hekimhan Yamadağı	Malatya, Sivas	Hekimhan, Divriği	Kış
Mersin Kargıcık	Mersin	Silifke	Kıyı
Mersin Melleç	Mersin	Anamur	Kıyı
Mersin Narlıkuyu Akyar	Mersin	Silifke	Kıyı
Mersin Ortaburun	Mersin	Gülner	Kıyı
Mersin Ovacık	Mersin	Silifke	Kıyı
Mersin Tarsus Gülek Karboğazı	Mersin, Adana	Tarsus	Kış
Mersin Tarsus	Mersin	Tarsus	Kıyı
Mersin Taşucu Boğsak	Mersin	Silifke	Kıyı
Muğla Eren Dağı	Muğla	Seydikemer	Kış
Muğla Milas Fesleğen	Muğla	Milas, Bodrum	Ekoturizm +Golf
Nevşehir Kapadokya	Nevşehir	Nevşehir, Avanos, Ürgüp, Gülşehir	Kültür+Doğa
Ordu Bolaman	Ordu	Fatsa, Perşembe	Kıyı
Rize Anzer	Rize	İkizdere	Yayla
Rize Çamlıhemşin Ayder Kaplıcası	Rize	Çamlıhemşin	Kış+Termal +Yayla
Rize İkizdere Ovit Dağı	Rize	İkizdere	Kış
Samsun Ayvacık	Samsun	Ayvacık	Doğa
Samsun Ladik Akdağ	Samsun, Amasya	Ladik, Amasya, Suluova	Kış
Sivas Yıldız Dağı	Sivas	Sivas, Yıldızeli	Kış
Şanlıurfa Kent Merkezi	Şanlıurfa	Şanlıurfa	İnanç
Konya Derbent Aladağ	Konya	Derbent	Kış

Kaynak: <http://www.ktbayatirimisletmeler.gov.tr> 2018

İlan edilmiş olan 60 adet bölgede 10 adet tema belirlenmiştir. Bu temaların dağılımına bakıldığında 29 adet Kış; 15 adet Kıyı; 5 adet Termal; 4'er adet Kültür ve Yayla; 3'er adet Turizm Kenti ve Doğa, 2'ser adet Ekoturizm ve Golf ve 1 adet İnanç Temalı KTKGB olduğu görülmektedir.

Tabloya göre Türkiye'de kıyı ve kış turizmine daha çok önem verilmeye devam

etmektedir. Çünkü KTKGB ilan edilen ya da edilecek yerlerde, yatak kapasitesi yaratmak ve mevcut kapasiteyi artırmak, mekân kalitesini iyileştirmek hedeflenmektedir.

Tablo 11: Temalarına göre KTKGB Sayıları

Tema	Adet
Kış	29
Kıyı	15
Termal	5
Kültür	4
Yayla	4
Turizm Kenti	3
Doğa	3
Ekoturizm	2
Golf	2
İnanç	1
	68 ⁴

Kaynak: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr>

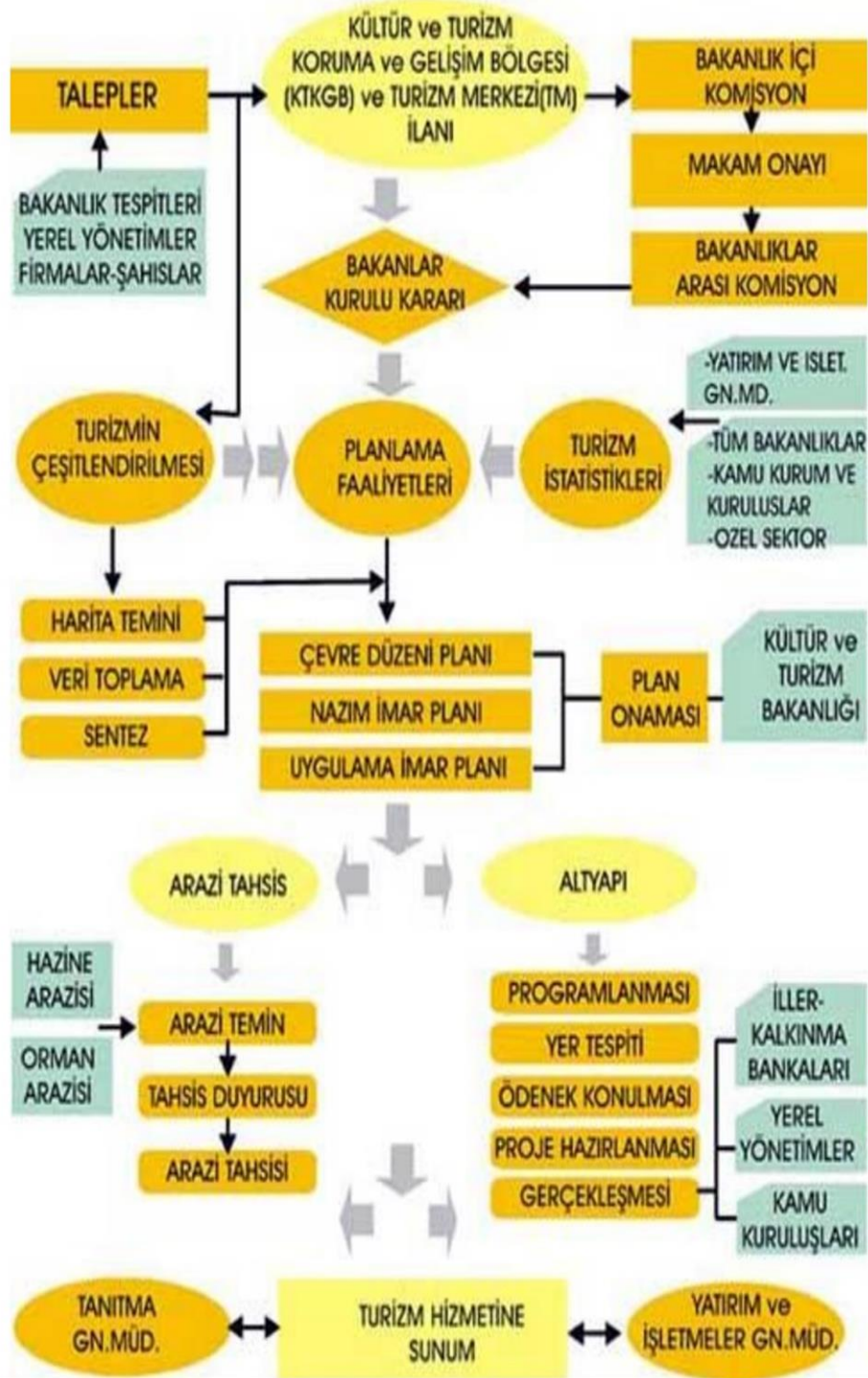
1.1.3.2.Ktkgb ilanı

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, KTKGB olarak ilan edilecek bölgelerin tespitinin yapılmasında yetkilidir. Bu çerçevede Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yetkilendirilen uzmanlarca ülke genelinde çeşitli dönemlerde incelemeler yapılmakta ve yapılan değerlendirmeler sonucunda KTKGB olarak ilan edilebilecek niteliğe sahip yöreler araştırılmakta ve tespit edilmektedir. KTKGB seçiminde, organize turizm aktivitelerinin geliştirilebileceği büyük alanlar tercih edilmekte, altyapı, mülkiyet, oluşabilecek artı değer ve çevre etkisi üzerinde önemle durulmaktadır. Bakanlıkça yapılan tespiti dışında yerel yönetimler veya turizm alanında faaliyet gösteren firmalar tarafından, potansiyel arz eden alanların da

⁴ İlan edilen KTKGB sayısı 60 adet olmasına rağmen tespit edilen tema sayısı 68'tür. Farkın sebebi bazı KTKGB'lerin iki ya da daha fazla turizm temasına sahip olmalarıdır.

KTKGB olarak ilan edilmesi amacıyla değerlendirilmek önerilebilmektedir (İzmir Ticaret Odası, 2015)

Tablo 12: KTKGB İlan Süreci

Kaynak: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr>

Tablo 12’de yer alan KTKGB ilan süreci işleyişi şu şekildedir;

İlan Teklif edilen bir KTKGB’nin değerlendirilebilmesi için; 1/25.000 ölçekli bir harita üzerinde alanın yeri, konumu ve sınırları belirtilmelidir. Haritada belirlenen sınırlar içerisinde kalan belediyeler ve mücavir alan sınırlar ve valilik yetki alanları belirlenmelidir. Teklif alanı içinde bulunan hazine, belediye, il özel idaresine ve ormana ait mülkiyetlerin hektar olarak belirtilmesi ve harita üzerinde yerlerinin işaretlenmesi gerekmektedir. Ayrıca arsa onaylı imar planlarının imzalı ve mühürlü kopyalarının gönderilmesi, ilan edilecek bölgenin ulaşım durumunu, teklif edilen sınırlar içerisinde yer alan doğal, tarihi, kültürel ve arkeolojik değerlerin ve yerin turizm potansiyelini, ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısı ve profilini, yakın ve uzak (saatlik, günlük) mesafesinde bulunan turizm kaynaklarını, sosyal ve teknik altyapı durumunu açıklayan ve teklif edilen bölge için düşünülen turizm aktiviteleri ve turizm türlerinin temalarının neler olduğunun belirten rapor düzenlenmelidir (Trakya Kalkınma Ajansı, 2018).

Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğünce hazırlanan ve mahallinde yapılan alan araştırmasına dayanan, bölgenin konumunu, mülkiyet durumunu, fiziksel ve doğal özelliklerini, teknik ve sosyal altyapısını, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini, arazi kullanım ve ulaşım sistemleri ile doğal ve çevresel verilerini içeren görsellerle destekli gerekçeli raporlar KTB Makamı onayı ile kesinleşir (İzmir Ticaret Odası, 2015).

Kesinleşen öneriler Bakanlıkça Bakanlıklar arası Komisyona götürülür. Bakanlıklar arası Komisyonun görüşlerini içeren tutanak ile birlikte mevki ve sınırları haritalar üzerinde belirlenen Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezleri ilanına ilişkin öneri, Bakanlar Kurulunun onayına sunulmak üzere Bakanlıkça Başbakanlığa gönderilir. Bakanlar Kurulunca tespit edilen Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezleri, Resmi Gazete’de yayımlanmak suretiyle ilan olunur. Bakanlar Kurulunca tespit edilip Resmi Gazete’de yayımlanmak suretiyle ilan olunan Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ve/veya Turizm Merkezi kapsamında planlama faaliyetleri başlatılır (İzmir Ticaret Odası, 2015).

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezleri; ülkenin tarihi, doğal, arkeolojik ve sosyo-kültürel turizm değerleri ile kış, dağ, deniz, yayla, termal, sağlık, spor, kültür, doğa, av, turizmi ile mevcut diğer turizm imkânları göz önünde bulundurularak belirlenir.

1.2.Turizmin Etkileri

Dünya genelinde turizmin öneminin anlaşılması 20.y.y. ortalarına rastlamaktadır. 1950’li yıllara kadar ekonomik ve küresel nitelikli yapılmış olan araştırmalarda turizm sektörünün ihmal edildiği görülmüştür (Güneş, 2011).

Turizm hareketinin gerçekleşmesi için kaynak, kaynağa yönelecek olan insan ve bu hareketi sağlayacak olan ekonomik güç olmak zorundadır. Uluslararası turizm hareketlerinin doğuşu 21.yy doğru yaşanan ekonomik çevresel, kültürel, sosyal ve psikolojik baskıların turizm üzerinde yarattığı etkiyle olmuştur (Güneş, 2011b). Bu hareketin doğmasıyla birlikte turizm; çevre, ekonomi ve de insan üzerinde çeşitli etkiler yaratmaya başlamıştır. Bu etkiler olumlu olduğu kadar olumsuz da olabilmektedir.

1.2.1. Turizmin ekonomik etkileri

Turizme katılan insanların sayısı dünya üzerinde yaşanan güvenlik ve ekonomik sorunlarla birlikte yaşanan doğal felaketlere rağmen her geçen yıl giderek artmaktadır. WTO 2017 Ocak raporuna göre 2015 yılına göre biraz azalma göstermiş olmasına rağmen, bir önceki yıla göre %3,9 artan uluslararası turist sayısı 2016 yılında 1.253 milyar kişiye ulaşmıştır. Ekonomik büyüklükte ise 1.245 trilyon dolara ulaşmıştır (UNWTO, Barometer, 2017).

Bu denli önemli bir büyüklüğe ulaşmış olan turizmin ekonomik etkilerini direkt ve endirekt olarak iki ayrı bölüme ayırmak mümkündür. Turizm faaliyetlerinin içinde olan konaklama tesisleri, tur şirketleri, seyahat acentaları, eğlence vb mekanlar elde ettikleri gelirler ile direkt olarak turizmin ekonomik etkisinden faydalanırlar. Bu

tesislerin inşaatı ve işletilmesi sırasında gerekli olan her türlü malzeme, donanım, yiyecek içecek maddeleri sağlayıcılar ise turizmin yaratmış olduğu ekonomik etkilerden dolayı olarak faydalanırlar.

Doğal kaynak sahibi olan ülkeler, turizmin gelişmesiyle birlikte döviz girdisi elde ederek yeni istihdam kaynakları yaratarak ekonomik gelişimlerine katkıda bulunmaktadırlar. Kalkınma çabası gösteren ve yeterli sermaye sahibi olmayan gelişme grubundaki ülkeler turizm yardımı ile elde edecekleri döviz ile likidite sorunlarını çözebilmektedirler. Turizm alanında gelişme sağlamak birçok ülkenin temel hedefleri arasında yer almaktadır (Topallı, 2015).

Turizm sağlamış olduğu doğrudan döviz girdisi ile ekonomiye, yeni iş sahalarının açılması ve desteklediği sektörlerle getirdiği canlılık sayesinde istihdama olumlu katkıda bulunmaktadır. WTO raporlarına göre dünya üzerindeki istihdamın yaklaşık %10'luk kısmı turizm sayesinde gerçekleşmektedir (WTO, 2016).

Bahar ve Kozak'a (2008) göre içerisinde turizmi de barındıran hizmet sektörünün önemi dünyada yaşanmakta olan ekonomik gelişmelerle daha da artmaktadır. Döviz girdisi sağlaması bakımından diğer sektörlerle göre daha ucuz ve zahmetsiz bir sektör olan turizme önemli görevler yüklenmektedir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya oldukları döviz açığı, dış borç artışı, sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan yatırımların sağlanabilmesi, istihdama fayda sağlaması turizmin bu gibi ülkelerdeki ekonomik öneminin göstergesi olabilir (Bahar, 2008).

Bazı ülke ya da bölgelere de hizmetin kusursuz sunulabilmesi için gerekli olan teçhizat, donanım tefrişat gibi malzemelerin yurtdışından ithal edilecek olması ithalatın canlanmasına sebep olur. Canlanan ithalat ülkeden döviz çıkışına neden olmaktadır. Döviz çıkışına sebep olan bir diğer faktör ise yabancı sermayeli işletmelerin karlarını kendi ülkelerine götürmeleridir. Turizmin ekonomik açıdan diğer bir olumsuz etkisi ise bölgede enflasyonun artmasına sebep olmasıdır. Turizm canlandığı bölgedeki arsa, işyeri ya da ev değerleri ile birlikte yiyecek içecek ürünlerinin

fıyatlarında da artışa neden olmaktadır. Turizmin hareketlerinin ağırlıklı olarak yaz aylarında gerçekleştiği bölgelerde dönemsel istihdam sağlaması da bir diğer olmusuz etki olarak görülebilir. Hiç şüphesizdir ki insanlar için güvenlik her şeyden önce gelmektedir. En küçük bir olumsuzluk insanların tatil planlarını değiştirmelerine hatta iptal etmelerine sebep olmaktadır. Doğal, politik, askeri, evre veya sağlık alanında yaşanabilecek en küçük problem ya da sıkıntı sektörde büyük ölçüde daralmalara, ziyaretçi sayısında önemli oranda azalmalara sebebiyet verebilmektedir. Bu gibi olayların ekonomisi büyük ölçüde turizme bağımlı olan bölgelerde önemli maddi sıkıntılara yol açtığı görülmektedir.

1.2.2. Turizmin sosyo-kültürel etkileri

Turizm olayını gerçekleştiren turistlerin yerel halk ile iletişim halinde olmaları açık bir durumdur. Bu iletişim sayesinde turistler ve bölge halkı birbirleri ile kültür, bilgi alışverişi yaptıkları gibi davranışsal olarak da karşılıklı bir etkileşim yaşamaktadırlar. Yaşam şekillerini, kendi değer yargılarını ve toplumsal alışkanlıklarını devam ettiren turistler gittikleri yerde yaşamakta olan yerel halkla doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim içerisine girerler (Ahipaşaoğlu ve eltek, 2006).

Turizm olgusu, turist ve onu kabul eden bölge halkı olmak üzere iki farklı kesimi etkilemektedir. Eğlenmek ve dinlenmek amacıyla gelen turist gittiği yerde rahat bir şekilde hareket etmek isteyeceğinden ziyaret ettiği bölge halkının alışık olmadığı tarzda davranışlarda bulunabilir. Halkın buna tepki göstermesiyle ortamdan rahatsızlık duyabilir. Bölge halkının bu durumda kendi gelenek ve göreneklerini koruma güdüsüyle savunma durumuna geçtiği görülmektedir (Gürbüz, 2005).

Ahipaşaoğlu ve eltek'de (2006) konu ile ilgili yaptıkları çalışmada; turistlerin gittikleri yöredeki yaşam biçiminden, yöre halkının da turistlerin yaşam biçiminden etkilenmekte olduklarından, bu durumun yöre halkının yaşam biçiminin değişmesi ile sonuçlanabileceğinden bahsetmişlerdir. Yine aynı çalışmaya göre değişik düşünce değer ve yaşam biçimlerine sahip kimselerin turist ve yöre halkı olarak ilişkide

bulunması “turist ve yöre halkı” ilişkisi adı verilen bir toplumsal ilişki biçiminin doğması ile sonuçlanmaktadır. Böyle bir ilişki, çeşitli biçimler alabilmekte; katılan bireyler için itici ya da çekici sonuçlara yol açabilmektedir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

Yerel halkın yabancılara karşı olan misafirperverliğin artışı ve bölgenin olumlu bir bilinirliliğe sahip olmasının sağlanmasında etkilidir. Halkı yabancı dil öğrenmeye teşviki ve gönüllü katılım sağlaması⁵, yerel halkın kültür düzeyinde olumu gelişimler sağlaması. Diğer olumlu etkileri şöyle sıralamak mümkündür;

- Ziyaretçi kabul eden ülke vatandaşlarının kendi kültürleri ile gurur duymasını sağlayabilir.
- Unutulmaya yüz tutmuş olan kültürlerin canlandırılmasını sağlayabilir.
- Yaşam standartlarını arttırabilir.
- Bir araya gelen ve birbirinden farklı kültürler ve insanlar dünya barışına olumlu fayda sağlayabilirler (Gürbüz, 2005).

Liu, Sheldon ve Var’a (1987) göre ekonomik faydaların genellikle sakinlerin yaşam kalitesini artırdığı varsayılsa da, sosyokültürel faktörler her zaman olumlu olmayabilir (Doğan 1989), turizmin gelişmesinin sakinlerin alışkanlıklar, günlük rutinler, sosyal yaşamlar, inançlar ve değerler gibi sosyokültürel özelliklerini etkilediğini tespit etmiştir. Bu faktörlerde meydana gelen değişimler zamanla psikolojik gerginliğe yol açabilir. Yüksek turizm hareketlerine sahip bölgelerde, çalışmak amacıyla yeni sakinlerin dış bölgelerden taşınmalarının bir sonucu olarak nüfusta bir artış görülmektedir.

Rosenow ve Pulsipher (1979) yüksek büyüme oranına güçlü bir planlama ve yönetimin eşlik etmemesi durumunda kimlik karmaşası ve yerel kültür kaybı olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Yaşanabilecek diğer sıkıntılar arasında suç oranında artış, sosyal çatışmalar, aşırı kalabalık, aile değerlerinde meydana gelen bozulmalar, geleneklerin unutulmaya başlanması, kültürün ticarileşmeye başlaması, alkol-ilaç ya

⁵ http://www.ankaraka.org.tr/tr/esnaf-turistler-icin-yabanci-dil-ogrenecek_536.html

da uyuşturucu madde kullanımında artış, fuhuş, kumar, ahlaki değerlerde yıpranma yer almaktadır (Andereck, Valentine, Knopf ve Voght, 2005).

1.2.3. Turizmin çevresel etkileri

Turizm sanayi kuruluşları ile karşılaştırıldığında temiz, bacasız sanayi olarak adlandırılan bir sektör olagelmıştır. Turizmin ekonomik getirisindeki büyüklük, dövizle olan ihtiyaç, kalkınmaya olan önemli katkısı nedeniyle çevre üzerindeki etkileri genellikle görmezden gelinmiştir. Turizmin etkisi birçok farklı alanda genişlemektedir (Bertan, 2009).

Demircioğlu (1997), dünya genelinde turizm gelişimini güdüleyen nedenlerle, kitlesel turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri hakkında önemli düzeyde bilinçlenme görülmeye başlandığına dikkat çekmiştir. Turizmin çevre ile olan ilişkisinde çeşitli nedenlerle büyük oranda çevresel kaynak kullanımının önemli bir faktör olması etken bir nedendir. Turizmin bu kaynakları değerlendirirken hem kullanılabilirliğinin sağlanması hem de korunmasının sağlanması gereklidir. Bu kaynaklar doğal, yapay ve kültürel olan değerlerdir. Bu değerlerin turizmden gördükleri zararın en aza indirilebilmesi için öncelikle turizmin bu değerlere yaptığı etkilerin ölçülmesi, tespit edilmesi gereklidir (Kuvan ve Akan 2005 akt. Bertan, 2009).

Çoğunlukla çekici ancak kırılgan ortamlarda gerçekleşen turizm faaliyetleri önemli çevresel hasarlara neden olabilir. Yerel kalkınma politikasının turistlerin ihtiyaçlarını çoğunlukla çevreye saygı duymadan karşılamaya odaklanması kırılgan alanlar için zararlı olabilir (Andereck, Valentine, Knopf ve Voght, 2005).

Andereck'e (1995) göre olası çevresel zararlar; taşıtlardan ve uçaklardan yayılan gazlarla hava kirliliği; atık su deşarjı, gübre kaçağı, yol yağı gibi su kirliliği; avlanma, tuzak ve balık tutma gibi doğal yoldan tahribat ve doğal yaşam alanlarının bozulması; bitki imhası ve ormansızlaşma; örneklerin toplanması ve orman yangınları, vejetasyonun ezilmesi; sulak alanların, toprakların ve kumsalların tahrip edilmesidir (Andereck, Valentine, Knopf ve Voght, 2005).

Doğal çevrede üzerinde meydana gelen etkileri beş ayrı kategoride incelemek mümkündür (Demircioğlu, 1997);

- Fauna ve Flora üzerindeki etkiler;
 - Hayvanlarda üreme düzeninin bozulması,
 - Avlanmanın beraberinde getirdiği soyların tehlikeye girmesi,
 - Göç eden hayvanların düzenlerinde değişimler olması,
 - Bitki örtüsünde araç ya da yaya trafiği ile meydana gelen bozulma,
 - Turistik tesis ya da alan yaratmak için doğal dokuya zarar verilmesi,
 - Gizli saklı kalmış değerlerin turizme açılarak yıpranmaya sebebiyet olması,
- Hava / Su kirliliği;
 - Yağ, petrol, pis su atıkları ile deniz suyu kirliliği,
 - Egzoz gazı atıkları ile hava kirliliği,
 - Aydınlanma ve ısınma atıkları kirliliği,
 - Turizm amaçlı taşımacılık ve diğer nedenlerle oluşan kirlilik,
- Erozyon;
 - Toprakta yüzeysel kayıpların kolaylaşması,
 - Toprak kayma riskinin artışı,
 - Jeolojik oluşumlarda bozulmaların olması,
 - Nehir kenarlarının bozulması,
- Diğer kaynaklara olan zararlar;
 - Turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan enerji ihtiyacı için harcanan yakıtlar,
 - Ormanlık alanlarda yangın riskinin artması,
 - İnşaat için gerekli olan hammadde ihtiyacı nedeniyle maden yataklarının kullanımı,
 - Su ve biyolojik kaynakların aşırı tüketimi (aşırı avlanma, tüketim ihtiyacının çoğalması),
 - Aşırı arazi kullanımı,
- Görsellik üzerindeki etkiler;
 - Yapılaşma ve araç parkı yapılması sebebiyle görsel güzelliklerin bozulması,

- Çöp ve atık birikintileri,
- Pis suların sebep olduğu sahil kesimlerine yosunlaşma,
- Kentsel görünümlerdeki bozulma (vericiler vs.).

Turizm hareketleri sebebiyle direkt ya da dolaylı olarak çevre üzerinde çeşitli tahribatlar ve sıkıntılar yaşanabilmektedir. Bu yönde yaşanmış olan bazı sıkıntılara örnek olarak şu örnekleri vermek mümkündür;

- Kanalizasyon sisteminin yetersiz kalması sebebiyle Brezilya'daki göl, dere ve deniz kıyı şeridinde suların kirlenmesi,
- İnşaat malzemesi sebebiyle Filipinler ve Maldiv'lerde mercan kayalıklarında ve hassas alanlarda meydana gelen bozulmanın balıkçılığa zarar vermesi,
- Ziyaretçi yönetimimine dikkat edilmemesi nedeniyle Nepal Katmandudaki aşırı kalabalık trekking alnlarına zarar vermekte, çeşitli nedenlerle ormanlara zarar verilmesi,
- Safari turizmi sebebiyle Kenya'daki yabani hayvanların yaşam alanlarında daralma meydana gelmekte, bu da popülasyonlarını etkilemektedir. Örneğin bölgede çita nüfusu yok olmak üzeredir.
- Dünyadaki ilk milli park olan Amerika'daki Yellowstone Milli Parkında ziyaretçilerce atılan çöplerin ayıların yaşam alanlarında kirlenme ve artıklar sebebiyle ölümlerine sebep olması

gösterilebilir (Kuter ve Ünal, 2009).

Avcıkurt (2003)'a göre iyi planlanmış ve yönetilmekte olan turizm sektörü gelişim açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Hammaddesini ise kültürel varlıklar ile doğal, coğrafik ve tarihe dayalı zenginlikler oluşturur. Sektörün devamlılığını sağlayan bu hammaddelerin devamlılığıdır. Bir bölgede turizmdeki gelişme turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi açısından çevreye duyulan ilgi ve dikkati arttıracaktır (Yıldız ve Kalağan, 2008).

Bu açıdan bakıldığında turizmin çevreye olan olumlu etkilerini şöyle sıralayabiliriz;

- * Doğal alanlarda ve yaban hayatında korunmayı sağlayabilir.
- * Arkeolojik alanlar ile tarihi mekânların ve mimari tarzın korunması;
- * Çevre bilincinin ve kalitesinin artması;
- * Mevcut fiziki altyapıda iyileşmeyi sağlayabilir (Yıldız ve Kalağan, 2008).

1.2.3.1.Çevre korumaya yönelik çalışmaları

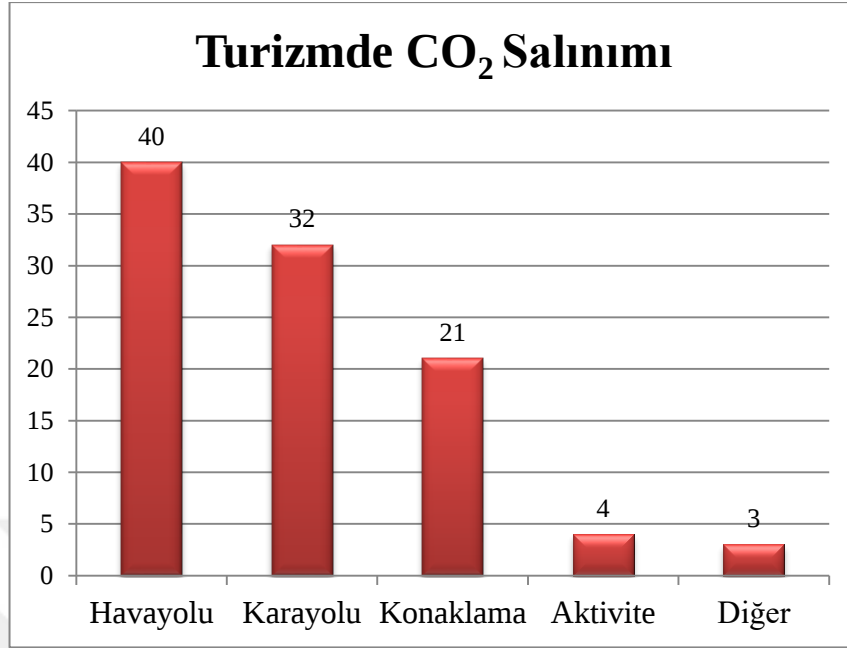
Turistik destinasyonların varlığının güvence altında tutulabilmesi için çevresel kalitenin önemli bir faktör olduğu konusunda ortak bir görüş bulunmaktadır. Hatta turizm yöneticilerinin yüksek gelir ve kâr sağlanması durumunda mevcut yönetim strateji ve yöntemlerine çevre önlemlerini dahil edebileceklerini bildirdikleri belirtilmiştir. Çevre bilincinin artırılmasıyla birlikte çevre kalitesinin de güncel bir konu haline geldiği görülmektedir. Turistlerin kaliteye olan talebi ve varış yerleri arasındaki rekabetin artması çevre ve sürdürülebilirliğe olan dikkatin şekillenmesine neden olmakta, sürdürülebilirlik için farklı çalışmaların yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bir destinasyonun çevresel kalitesi, seyahatle ilgili karar vermede hâkim bir konudur. Çoğu durumda, çevresel hedefler ve uygulama, turizm pazarında rekabet edebilir kalmak için mevcut tutum yönetim stratejileri ve yöntemlerine dahil edilmelidir. Turizmde çevresel tartışma, seyahat ve turizm endüstrisinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin bilincindedir. Bu nedenle, bu etkileri asgariye indiren birçok çevre projesi (Mavi Bayrak, Yeşil Yıldız gibi) planlanmış ve hayata geçirilmiştir (Mihalic, 2000).

Genel çevresel kalitenin göz önüne alınması, sadece seyahat ve turizm endüstrisinin çevresel etkileri üzerindeki kontrolünü değil, aynı zamanda her türlü çevresel problemi en aza indirmekte ve halihazırda bozulmuş çevrenin çevre korumasına ve eski haline getirilmesine yapılan yatırımları da içermektedir. Birinci yön genellikle enerji, su ve diğer kaynak tasarrufu programlarını ifade eder ve bu nedenle birçok durumda maliyet düşürür; çevrecilik yöneticileri için ekonomik açıdan caziptir ve varış noktasında bulunan iş ve siyasi güçler tarafından kolayca desteklenmektedir. İkinci husus, daha fazla çevresel farkındalık, daha fazla bilgi ve koordinasyon, kamu yönetimi ve önemli (kamu) mali kaynakları gerektirmektedir (Mihalic, 2000).

Turistik tesisler, enerji ve su tüketiminin yoğun olduğu ve aşırı kullanıcıya sahip olması sebebiyle çabuk eskijen ve yeniliğe gereksinin duyan mekanlardır. Çağımızda dünyanın devamlılığı konusunda önemli bir risk olan küresel ısınmada turizm ve onun olmazsa olmazları olan yapılaşma ve ulaşım en önemli etkenlerdendir. Dünya genelindeki Sera Gazları ve karbondioksit (CO₂) salınımının %5'i turizm sektörü kaynaklıdır. Dünya üzerindeki yapıların temiz su kaynaklarının %17'sini, orman kaynaklarının %25'ini enerji kaynaklarının ise %40'ını tükettiği bilinmektedir. Turizme yönelik yapılaşmanın payı bu oran içerisinde %20'dir. Özellikle otellerde yapılan konaklamalarda kişi başı tüketilen enerji miktarı 130Mj ve CO₂ salımı ise 20,6 kg iken genel turizm hareketlerinde bu rakamlar ortalama kişi başı 98Mj ve 15,6 kg olarak hesaplanmıştır ki bu oran turizm sektöründe otellerde çevreye duyarlılığın daha önemli bir konu olduğunu ortaya koymaktadır (Canbay, 2017).

Yapılan incelemelere göre bir turistin yapmış olduğu enerji tüketiminin %90'ı tatil amaçlı yapılan seyahatlerde gerçekleşmektedir. Turizm hedefli seyahatlerin %43'ü uçakla, %42'si karayolu, %15'i ise deniz ya da demiryolu ile yapılmaktadır. Hızlı ve kolay olması sebebiyle tercih edilen havayolu taşımacılığı kaynaklı CO₂ ve sera gazlarının küresel iklim değişikliğinde önemli bir payı olduğu belirtilmektedir. Yine turistlerin gerçekleştirdikleri konaklama, yiyecek içecek tüketimi, eğlence ve alışveriş gibi yaptıkları aktiviteler çevrede ciddi boyutta etkiye sebep olmaktadır (Atay ve Dilek, 2013).

Aşağıda yer alan Tablo 13'ten anlaşılacağı üzere turizm sektörü içerisinde yer alan faktörlerden en yüksek CO₂ salınımı havayolu ile ulaşımında gerçekleşmekte bunu karayolu takip etmektedir. Bu iki ulaşım yolu toplam emisyon oranının % 72'sini tek başına gerçekleştirirken konaklama alanında yapılan CO₂ salınımının ise % 21 olduğu görülmektedir. Konaklama alanında yapılmakta olan çevreci çalışmalarla bu oranlar aşağıya çekilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 13: Küresel Turizm Hareketleri CO2 Emisyon Oranları

Kaynak: Atay ve Dilek, 2013

Ortalama olarak, Amerika’da bulunan 47 bin otelin her bir odası için yıllık 2 bin 196 USD civarında enerji harcaması yapılmaktadır. Bu da işletme genelinde yapılan faaliyet giderlerinin %6’sını oluşturmaktadır. Enerji verimliliği alanında yapılacak etkili çalışmalar sonucunda bu maliyetlerin 0,62 USD ile 1,35 USD arasında azalacağı belirtilmektedir. Verimliliğin işletme açısından maliyet açısından olumlu bir etkisi ortaya çıkarken konukların rahatlığı da ön plana gelmektedir (Energy Star, 2010)

Temel konu hayatın devamlılığı için gerekli olan iki ana unsurun bir arada dengeli bir şekilde sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesidir. Yeşil Yıldız Belgesinin verilmesindeki nedenler Ekonomik ve Ekolojik nedenler olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmıştır (<http://tuyup.turizm.gov.tr/Pages/GreenStar.aspx>, 2017).

İşletmeler karlılık amacıyla hareket ederken yatırım maliyetlerini en kısa sürede karşılamak, ticari faaliyetlerinin devamını sağlamak, müşteri talebini yaratacak çalışmalarda bulunarak hem karlılığı hem de rekabeti sağlamak amacıyla hareket etmektedirler. Bütün bu çalışmalar yapılırken içerisinde bulunulan ekolojik ortamın

korunmasını sağlayacak önlemler alınması gerekmektedir. Çevre koruma tedbirlerinin amacı bu iki faktör arasında optimum dengenin sağlanmasıdır.

Şekil 3: Yeşil Yıldız Belgesi Alınma Nedenleri

Kaynak: <http://tuyup.turizm.gov.tr/Pages/GreenStar.aspx#-1>

Çevre koruma bilinci ile hareket edilmesi, çevreye duyarlı turizm hareketlerini doğurmuştur. İşletmeler çevreye duyarlı tesis olarak çalışmalarına devam ederken, turistler de turizm hareketi içerisine dahil olurken bazı detaylara göre hareket etmektedirler. Yeşil Belgeli Turistik tesislerle ilgili yapılan çalışmalar ve araştırmalar neticesinde elde edilen bazı veriler şöyledir;

- Yeşil Turizm, turizm endüstrisinde en hızlı büyüyen sektörlerden birisi haline gelmiştir;
- Yeşil Turizmi tercih eden turistlerin yıllık seyahat harcamaları geleneksel bir turistten 2000 \$ daha fazladır;
- Yeşil turizmi tercih eden turistlerin yarısından fazlası gittiği yerde 8-14 gün arası kalmaktadır;
- Yeşil turizmi tercih eden turistlerin $\frac{1}{4}$ ' ünün gelir seviyesi 90 bin \$ üzerindedir;
- Tatil planı yapanların %56'sı iş amaçlı seyahat edenlerin ise %95'i Yeşil Belge konusuna önem vermektedir;

- Tesiste sıcak su üretimi, ısıtma ve soğutma işlemlerinde 1 C° lik değişim %5-7 tasarruf sağlamaktadır;
- Tesisin Yeşil Bina olarak inşası sırasında maliyetlerde %5 ile % 10 arası bir artış olurken % 50 ile % 70 arası tasarruf sağlanmaktadır;
- Kullanılacak olan tasarruflu aydınlatma sistemleri sayesinde enerji sarfiyatında %80'e varan oranda tasarruf sağlanmaktadır;
- Isıtma ve soğutma sisteminde otomasyon sistemine geçilmesiyle %20 tasarruf sağlanmaktadır (www.tuyup.org).

Görüldüğü üzere yeşil turizmin tercih edilmesinde konaklayanlar için olduğu kadar işletmeler için de fayda sağlanmakta, yatırım maliyetlerindeki artışlar karlılık olarak geri dönmektedir.

1.1.3.1.1. Yeşil yıldız

Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm kapsamında belgelendirme konusunda yapılan ilk çalışmalar 1993 yılında hayata geçirilmiştir. Çevre koruma, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesisler tarafından çevreye yapılacak olan olumlu katkıların teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla Turizm Bakanlığı’nca, talepte bulunan ve gerekli şartları yerine getiren tesislere Çevre Dostu Kuruluş Belgesi (Çam Simgesi) verilmesiyle başlatılmıştır.

Resmi Gazete’nin 22.09.2008 tarih ve 27005 sayılı baskısında yayımlanarak yürürlüğe giren “*Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis Belgesi Verilmesine Dair 2008/3 no’lu Tebliğ*” enerji, su, çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını, enerji verimliliğinin artırılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesini, konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmalarını ve gerçekleştirilmelerini, tesisin çevreye uyumunu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikleri, ekolojik mimariyi, çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirmeyi, eğitim sağlanmasını ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmasını kapsamaktadır (Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2017).

Yeşil Yıldız T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın başlattığı “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri” projesi ve “Sürdürülebilir Turizm” kapsamında; çevreye duyarlı konaklama tesislerine verilen bir Çevre Etiketidir.

22.09.2008 tarih ve 27005 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi Verilmesine Dair Tebliğ (Tebliğ No:2008/3) kapsamında verilmektedir (Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2017).

Tür ve sınıfına ilişkin değerlendirmeleri yapılan tesislerden belirlenen asgari puanı aşan tesislerden, simgesi yıldız olan konaklama tesislerinin plaketlerinde sınıflarını gösteren yıldızlar yeşil renkli düzenlenmekte (şekil 4) ve plaket üzerinde Çevreye Duyarlı Tesis ibaresi yer almaktadır. Yeşil Yıldız Belgeli işletmelerin çevrenin korumasına fayda sağlamalarının yanı sıra, aynı zamanda tanıtım ve pazarlamalarında bir ayrıcalık sahibi olmaları, hizmet kalitelerinden ödün vermeden, işletmelerine ve ülke ekonomisine tasarruf yolu ile katkıda bulunmaları, çevrenin korunmasında üstlenecekleri roller ile yörelerinde örnek tesisler olabilmeleri hedeflenmiştir (Başbakanlık, 2008).

Şekil 4: Yeşil Yıldız Belgesi Alınma Aşaması

Kaynak: TUYUP

Temel amaçlar;

- Çevre ve çevre koruma bilincinin geliştirilmesi,
- Turistik konaklama işletmelerinde çevreye duyarlı yapılaşmanın ve işletmecilik özelliklerinin teşvik edilmesidir

(<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html>).

Yeşil Yıldız Belgesinin verilmesiyle hedeflenen kazanımlar şu şekilde sıralanmaktadır;

- Su tüketiminde tasarruf sağlamak,
 - Enerji verimliliğinin artırılmasını sağlamak,
 - Doğal kaynakların doğru ve tutumlu kullanımını sağlamak,
 - Yenilenebilir enerji kaynaklarının ve geri dönüşümlü maddelerin kullanımının teşvik edilmesini sağlamak,
 - Çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını sağlamak,
 - Konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından başlayarak tasarrufu sağlamak,
 - Çevre bilincinin geliştirilmesi ve bu bilince sahip olan tüketici kitlesi tarafından tercih edilmek,
 - Geniş kapsamlı bir yaklaşımla çevreyi korumak,
 - İş gücünün en verimli şekilde kullanımını sağlamak,
 - İşletme ölçeğinde orta vadeli maliyetleri azaltmak,
 - Tesis çalışanlarının bilinçlenmelerini sağlamak,
 - T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sağlanan Elektrik Enerjisi Desteğinden faydalanmak,
 - Sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde etmek
- (TUYUP, 2014).

Yeşil Yıldız belgesinin alınabilmesi için geçerli olan başvuru süreci gösterilmiştir. İşleyiş şu şekilde gerçekleşmektedir (bkz. Şeki.5);

Belgeyi almak isteyen ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Turizm İşletme Belgesi almış olan tesis ilk olarak içeriğinde; işletmenin çevre politikası; personele verilen eğitimlerle ilgili belgeler; atık su planı; teçhizatların bakım raporları; enerji tüketim belgeleri; kullanılan kimyasal madde ve ortaya çıkan atıkların toplanma sistemleri; tesiste kullanılan tesisat, malzeme vs çevreye duyarlı olduklarına ve bakımlarının düzenli bir şekilde yapıldığına dair belgeler, faturalar ve evraklar ile çevreye duyarlılık konusunda işbirliği yapılan kuruluşlardan alınan evraklar ve işbirliği belgeleri bulunan başvuru dosyasını hazırlayarak başvuru dilekçesi ile birlikte

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunar. Dosya Bakanlık tarafından değerlendirilir. Başvuru dosyası uygun bulunmadığı takdirde gerekçeleri belirtilerek işletmeye gerekli düzeltmelerin yapılması için iade edilir. Dosyası uygun bulunan işletme için denetim günü belirlenerek denetimde tebliğ kapsamı, kriterler ve puanlama esasları kontrol edilir. Denetleme sonucu yeterli puanı toplayarak uygun bulunan tesislere “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi” (Yeşil Yıldız) düzenlenir. Belgeyi almaya hak kazanan tesisler her iki yılda bir yeniden sınıflandırılırlar (TUYUP, 2014).

Şekil 5: Yeşil Yıldız Belgesinin Alınma Süreci

Kaynak: TUYUP (2018)

Türkiye genelinde 30 Haziran 2017 tarihi itibarı ile genel toplamda 404 adet Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgeli Tesis / Yeşil Yıldız Belgeli tesis bulunmaktadır. Bunların; 272 adedi 5 yıldızlı, 82 adedi 4 yıldızlı, 14 adedi 3 yıldızlı, 1 adedi 2 yıldızlı otel, 1 adedi tatil köyü ve 34 adedi de özel belgeli (butik otel, apart, özel konaklama tesisi vs.) tesistir. En çok Yeşil Yıldız belgeli tesis Antalya’da bulunmaktadır (201 adet) ve bunların 159 adedi 5 yıldızlıdır (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2018).

İşletmeleri Yeşil Yıldız belgesi almaya sevk etmek amacıyla “Çevreye duyarlı konaklama tesisi belgeli işletmelere elektrik enerjisi desteği hakkında karar” çıkartılarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi almış işletmelerin tükettikleri elektrik enerjisi bedellerinin bir kısmının bütçeden karşılanması sağlanmaktadır. Bu kapsamda tesisin bulunduğu ildeki mesken ve sanayi abonelerine uygulanan tarifelerden en düşüğü ile kendi abone grubuna uygulanan tarife arasındaki fark kadar indirim sağlanmaktadır (ÇEVKA, 2017).

1.1.3.1.2. Mavi bayrak

Sürdürülebilir turizm kapsamında insan sağlığının ve çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, kırsal ve kentsel alanlarda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, günümüzde insanlığın en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur.

Dünya üzerinde turizme yönelik olarak çevrenin korunmasını sağlamayı amaçlayan çalışmaların Avrupa Topluluğu ülkelerinde başladığı görülmektedir. Plaj ve marinalara verilen uluslararası bir çevre ödülü olan Mavi Bayrak programı kar amacı gütmeyen uluslararası bir sivil toplum örgütü olan FEE (Foundation for Enviromental Education) tarafından yürütülmektedir ve 1985 yılında Fransa’da başlatılan bu program günümüzde küresel bir programa dönüşmüştür (Turizm Dünyası, 2013).

Şekil 6: Mavi Bayrak

Kaynak: Wrraronline

Avrupa Topluluğuna üye ülkelerce, ülkeleri dahilinde yüzme ve su sporları amacıyla kullanılacak olan deniz ve göl sularının kalitesini belirleyen mikrobiyolojik değerleri standart ve uyulması zorunlu hükümler olarak ortaya koymuşlardır. 1987 yılında Avrupa Çevre Eğitim Vakfı (FEE) yapılan çalışmaları Mavi Bayrak Projesi adı altında birleştirilmiştir. Avrupa Topluluğu dışından Finlandiya da 1991 yılında bu programa dahil olmuştur. İlk olarak 11 Avrupa ülkesinde başlayan çalışmalar, topluluk üyesi diğer ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. 2001 yılında Avrupa’da yer almayan diğer ülkelerin de katılım yönünde görüş bildirmeleriyle birlikte katılımcı sayısında artış olmuştur (Ayan, 2014).

Söz konusu program tatlı su ve deniz alanlarında sürdürülebilir kalkınmayı da desteklemektedir. Mavi bayrak kriterleri ile yüzme suyu kalitesi, çevre yönetimi, çevre eğitimi ve can güvenliği konularında yüksek standartlara ulaşmak için yerel yönetimleri ve plaj işletmelerini zorlamaktadır ve günümüzde mavi bayrak yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde turizm ve çevre sektörlerini bir araya getiren çok saygın bir eko-etiket haline gelmiştir (Turizm Dünyası, 2013).

Plajlar için bakıldığında özünde temiz deniz suyu, sonrasında da çevre eğitimi ve bilgilendirmeye önem veren, gerekli donanıma sahip iyi bir çevre yönetimini temsil etmekte olan Mavi Bayrak uygulamasında; marinalar içinse, deniz suyu analizi istenmemekle birlikte, diğer kriterler benzerlik göstermektedir. Mavi Bayrak, uluslararası niteliğiyle turizm açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Tatil yapmak amacıyla bilmediği, yeni tanıyacağı bir yere gidecek olan insanlar için uluslararası garanti anlamını taşımaktadır. Bu nedenle güçlü bir araç ve yönlendiricidir. Avrupa’da 25 ülke ve Güney Afrika Cumhuriyeti olmak üzere 26 ülkede uygulanmaktadır (Ayan, 2014).

Genel olarak bakıldığında Mavi Bayrak Projesi’nin amacı; deniz suyunda bulunabilecek zararlı mikrobiyolojik ve kimyasal etkenleri araştırmak, plajları kullanan halkın sağlığını ve güvenliğini sağlamak, deniz suyu temizliği ve hizmet düzeyinin yeterliliğini sağlamak, deniz kirliliğine karşı tesis sahiplerini uyarak,

eğitmek ve plajların düzenli olarak temizliğinin yapılmasını sağlamak, plajların güvenli ulaşım olanağını sağlamaktır (www.mavibayrak.org.tr, 2014).

Ödül bir yıl süreyle verilmektedir. Mavi Bayrak ödülüne sahip olmak yetmemekte, korunmasının da sağlanması gerekmektedir. Bunun için yerine getirilmesi gereken şartlarla beraber, sürdürülebilirliğinin sağlanması gereken bazı hususlar bulunmaktadır;

- Deniz suyu analizlerinin önerilen tarihlerde ve noktalarda düzenli olarak yapılması,
- Beldelerde arıtma tesislerinin varsa etkili çalıştırılmasının takibi, yoksa pis su arıtma tesisi yaptırılması ve gereğinin uygulanması, arıtma tesisi deşarj suyu analizlerinin uzmanlar tarafından düzenli olarak takibi,
- Çöp toplama ve depolama merkezlerinin disipline edilmesi, geri dönüşüm bilincinin yöre halkına ve beldeye gelen ziyaretçilere kazandırılması,
- Plajda lisanslı cankurtaran bulundurulması,
- Yöre halkının ve ziyaretçilerinde katılımının sağlanacağı çevre korunması yönünde eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi ve bu tür faaliyetlerin teşvik edilmesidir (Ayan, 2014).

Türkiye’de Mavi Bayrak programı Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı’na (FEE) 1993 yılından bu yana üye olan Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV) tarafından yürütülmektedir.

Türkiye genelinde 2017 verilerine göre 454 adet Mavi Bayraklı Plaj bulunmaktadır. Bu plajların illere göre dağılımına bakıldığında ise; Antalya’da 200; Muğla’da 101; İzmir’de 51; Aydın’da 27; Balıkesir’de 22; Çanakkale’de 11; Mersin’de 10; Samsun’da 6; Tekirdağ, Kocaeli, Ordu, Yalova’da 4; Adana, Düzce ve İstanbul’da 2; Kırklareli, Sakarya ve Zonguldak’ta ise birer adet Mavi Bayraklı plaj bulunmaktadır. Ayrıca deniz kenarında olmamasına rağmen Van İli’nde de bir adet Mavi Bayraklı Plaj bulunmaktadır. 1994 yılında başlayan Mavi Bayrak uygulamasında, uygulamanın başlangıcından itibaren istikrarlı bir gelişmenin olduğu görülmektedir. Toplamda 22 olan Mavi Bayraklı marinaların dağılımı şöyledir:

Muğla’da 7; Antalya’da 5; İzmir’de 3; Aydın ve İstanbul’da 2; Mersin, Balıkesir ve Yalova’da birer adettir. Mavi Bayraklı Yat limanlarının sayısı ise Antalya’da 5; Muğla ve Balıkesir’de 3; Aydın ve İzmir’de ise birer tane olmak üzere 13’tür (Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2017).

Tablo 14: 1994-2017 Yılları Arası Türkiye’de Mavi Bayrak Verilmiş Plaj, Marina ve Yat Sayıları

Yıl	Plaj	Marina	Yat
1994	6	9	
1995	5	9	
1996	15	8	
1997	25	6	
1998	45	10	
1999	64	11	
2000	78	12	
2001	99	11	
2002	127	12	
2003	140	11	
2004	151	12	
2005	174	12	
2006	192	14	
2007	235	14	
2008	258	13	4
2009	286	14	6
2010	314	14	9
2011	324	17	12
2012	355	19	13
2013	383	21	13
2014	397	22	12
2015	436	22	14
2016	444	21	12
2017	454	22	13

Kaynak: Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2018

1.1.3.1.3. Yeşil pazarlama

Turizm işletmeleri, ürünlerinin geliştirilmesi, üretimi, tutundurması ve dağıtımı safhalarında diğer işletmeler üzerinde baskı kurabilmek amacıyla çevre ile ilgili faaliyetlere de önem vermektedirler. İşletmelerin bu yaklaşımı ile tüketici ihtiyaç ve isteklerini karşılama çabası, yeşil pazarlamayı ortaya çıkarmıştır (Ay ve Ecevit, 2005).

Yeşil pazarlamanın, Amerikan Pazarlama Birliğinin (AMA) 1975 yılında düzenlediği ‘ekolojik pazarlama’ konulu bir seminerde tartışıldığı ve literatüre girdiği görülmektedir. Birçok farklı alanlardan katılımcıların yer aldığı bu seminerde, ekolojik pazarlama kavramı şöyle tanımlanmıştır; “*Pazarlama faaliyetlerinin çevre kirliliği, enerji tüketimi ve diğer kaynakların tüketimi üzerine olumlu veya olumsuz etkileriyle ilgili çalışmalardır*” (Erbaşlar, 2012).

Yeşil pazarlama kavramı literatürde, ekolojik, çevreci veya çevresel pazarlama, sürdürülebilir pazarlama gibi kavramlar ile eş anlamlı olarak ele alınmaktadır (Ay ve Ecevit, 2005).

Fuller (1999), Yeşil Pazarlamayı ürünlerin ve/veya hizmetlerin geliştirilmesi, fiyatlandırılması, tutundurulması ve dağıtımında planlama, yürütme ve denetleme süreçlerinin tüketici ihtiyaçlarının karşılanması, kurumsal hedeflerin ve sürecin ekosistemlere uyumlu olmasının sağlanması gibi kriterlere uygun olarak ele alınması olarak tanımlamıştır (Çevre Portal, 2015).

Yeşil pazarlamada yaşanan gelişim Ekolojik Yeşil Pazarlama, Çevreci Yeşil Pazarlama ve Sürdürülebilir Yeşil Pazarlama olarak üç farklı evreye ayrılmaktadır. Bunlar;

- Ekolojik Yeşil Pazarlamanın kökeni 1960 ve 1970’li yıllarda ortaya çıkan toplumsal ve çevresel endişelere dayandırılmaktadır. Sonu gelmeyen, kontrol edilemeyen üretimin doğal kaynakların tüketimine, dünyanın sonuna neden olabileceği görüşü ön plana çıkmıştır. Hava kirliliği, petrol kaynaklarının tüketimi ve çeşitli ilaçların ekolojik çevreye olan etkileri gibi dar bir çerçeveye

sahiptir. Üretici şirketlerce sorunların çözümü doğrultusunda çalışma yapılmasına yönelinmiştir. İşletmelerce ekstra maliyet olarak görülen bacalara filtre takılması, otomobillerde çevreye zararlı gazların salınımını azaltacak cihazların monte edilmesi bedelleri maliyetlere yansıtılmıştır.

- Çevreci Yeşil Pazarlama ise 1984'te Bhopal'de (Hindistan) yaşanan ilaç fabrikası gazı sızıntısı; 1986'da yaşanan Çernobil (Ukrayna) Nükleer Santral kazası, 1989'da yaşanan Exxon-Valdez yakıt tankeri kazası ve 1995 yılında keşfedilen ozon tabakasındaki delinmenin insanlardaki çevre bilincinin fitilini ateşlemesiyle kitlesel bir önem kazanmıştır. Tüketicideki bilinçlenme işletmelerin çevreye duyarlı ürün üretmeleri konusunda harekete geçmelerini sağlamıştır. Böylece firmaların işletme faaliyetleri ile çevre arasındaki ilişkiye yönelik olarak; sürdürülebilirlik, temiz teknoloji, yeşil tüketici, çevresel kalite gibi yeni fikirler üretilmeye başlanmıştır.
- Sürdürülebilir Yeşil Pazarlama; Çevresel pazarlamanın getirmiş olduğu etkilerle beraber pazarlamada da değişimler yaşanmaya başlamıştır. Yeşil pazarlar ve yeşil ürünlerin ortaya çıktığı, satın alıcı konumundaki firmaların üreticileri çevreye duyarlılık konusunda uyardığı, üretim araç gereçlerinin çevreye duyarlı hale getirildiği görülmektedir (Peattie, 2001).

Üretim safhasından önce gerekli üretim malzemelerinin tedarik edilmesi safhasında çevreci üreticilerin seçilmesi, üretim safhasında meydana çıkacak olan atıkların çevreye en az zararı verecek şekilde bertaraf edilmesi, ürünlerin ambalajından satış noktasına varıncaya kadar geçen süre zarfında doğayı koruyacak faaliyetlerde bulunulması sürdürülebilir bir çevre için gereklilik arz etmektedir. 1990 yılında Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre insanların %82'si yeşil ürünlere %5 daha fazla parayı vermeyi kabul etmektedir. Turistik tesislerin daha çevreci olması işletmelerin tercih edilme oranını arttıracak bir özellik olarak görülmektedir (Yavuz Görkem, 2016)

İKİNCİ BÖLÜM

2. EKOTURİZM

2.1.Ekoturizm Nedir?

Dünyada kitle turizminin başlangıcında ana unsur olarak yer almış olan deniz-kum-güneş üçlüsü artık doyum noktasına ulaşmış, insanlar doğaya yakın olabilecekleri, bozulmaya uğramamış ve temiz bir çevrede aktif olarak katılabilecekleri bir tatil arayışına girmişlerdir. Günümüzde ekoloji ile yakından ilgilenen, doğal ve çevresel değerlerin korunmasına önem veren aktivistler, yardımseverler ve çevre gönüllülerinden meydana gelen, üst seviyede, seyahat olgusunu yeniden şekillendiren, farklılık yaratma peşinde olan ve bu amaç doğrultusunda fazladan para ödemeye itiraz etmeyen bir turist profili ortaya çıkmıştır. Dünya Turizm Örgütü'ne göre ekoturizm, geleneksel turizmden üç kat hızlı büyümektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) National Geographic Traveler (NGT) ve Travel Industry Assosication of America (TIAA), seyahat gezginlerinin yüzde 75'inden fazlasının ziyaretçilerin çevreye zarar vermemeleri gerektiğini düşündüklerini ve %38'inin de bu amaç doğrultusunda daha fazla ödeme yapmayı göze aldıklarını ortaya koymuştur. Yine Karayip'lerde ekoturizme katılarak gecelik konaklama yapan turistlerin kruvaziyer yolcularına oranla 18 kat fazla harcama yaptığı tespit edilmiştir (Figart, 2005).

Ekoturizmin ekonomik büyüklüğü ve küresel boyutunun tespiti için yapılan çalışmalarda elde edilen verilere göre;

- Ekoturizm 1990'lı yıllardan başlayarak her yıl %20 ile %34 oranında artış göstermektedir,
- 2004'te turizm endüstrisinin normal büyüme hızının 3 katında bir büyüme göstermiştir,
- Güneş-kum-deniz tatilinin artık doyum noktasına yaklaşmasına ve büyüme seyrinin yavaşlamaya başlamasına rağmen ekoturizm kapsadığı doğa, kültürel ve macera turizminin yanı sıra kırsal turizm ve toplumsal turizm ile birlikte,

gelecek 20 yıl içerisinde en hızlı büyümesi beklenen sektörler arasında gösterilmektedir.

- Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Uluslararası Koruma Örgütü, turizmin genişlemesinin büyük oranda dünyanın kalan doğal alanları içerisinde ve çevresinde meydana gelmektedir.
- Sürdürülebilir turizmin gelecek altı yıl içerisinde dünya seyahat pazarının %25'ine ulaşabileceği ve sektör değerinin yılda 250 milyar dolara çıkabileceği tahmin edilmektedir.
- Analistlere göre, eko-tatil köyleri ve otellerinde artış olacağı öngörülmektedir (The International Ecotourism Society, 2015).

2.2.Ekoturizm Tanımları

İnsanların seyahat etmesine sebep olan birçok aktör mevcuttur. Ekoturizm de bu aktörlerin etkisiyle ortaya çıkan turizm çeşitlerinden birisidir. İlk olarak Alp Dağlarına giden turistlerin orada yaşayan çiftçilerin evlerinde konaklamalarıyla başlamıştır (Zengin ve Akay 2013).

Sanayi ya da insan kaynaklı olup olmadığına bakılmaksızın doğal yapıda meydana gelen bozulmalar insanların dikkatini bu konuya çekmiş, ekolojinin öneminin ön plana çıkmasına önayak olmuştur. Doğayı koruma bilincinin gelişmesiyle birlikte “Ekoturizm, Sürdürülebilir Turizm” gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır.

Ekoturizm, doğa temelli turizm endüstrisi içerisinde yer alır. Çok hızlı büyüyen bir bölüm olduğunu ve sürdürülebilir turizmin bir biçimi olduğu düşünülür. Çeşitli dönemlerde Doğaya Dayalı Turizm, Yumuşak Turizm, Özel İlgi Turizmi, Yeşil Turizm, Sorumlu Turizm ve Alternatif Turizm olarak adlandırılmış olan ekoturizme adını veren bu terimi ilk kez kullanan Hector Ceballos-Lascuarin (1983) ekoturizmi doğadan zevk alma ve doğanın kıymetini bilmek olarak tanımlamıştır (Erdoğan, 2003).

Uluslararası Ekoturizm Derneği (TIES -The International Tourism Society)'ne göre doğa kaynaklı turizm, kitle turizmine nazaran daha hızlı gelişmekte, gelir açısından bakıldığında ise kaynak ülkeye; kruvaziyer turizmine göre daha fazla gelir bırakmaktadır. Turizmin ortaya çıkışını ve gelişimini doğal değerler etkilemekte ve doğal çevrenin sunduğu imkânlarla göre yapılan aktiviteler farklılık göstermektedir (TIES, 2006).

Sürdürülebilir turizm, turizmin tüm çeşitleri için turizmin temel kaynağı olan çevrenin korunmasını, turizm faaliyetlerinin çevreye sorumlu bir şekilde yürütülmesini ve turizmin ekonomik gelişmesi ile çevresel değerlerin korunması arasında denge kurulmasını ifade etmektedir. Bu kavramların temelinde ekonomik açıdan verimli, toplumsal açıdan sorumluluk bilincine sahip, çevre ve doğa için sorun yaratmayacak uygulamalar yer almaktadır (Uçkun ve Türkay, 2003; Akşit, 2007:441 akt. Tekin, 2014).

Ekoturizm düşünüldüğü gibi bir doğa veya macera turizmi olmayıp, çevrenin kırılganlığı hakkında bilinçlenme, eğitilmiş yöneticilerin artması, ekonomi ile ekoloji arasında yakın ilişkinin anlaşılmasıyla ortaya çıkan bir turizm biçimidir. Sürdürülebilir olması ve yerel halk, otoriteler, turistler ve turizm ile uğraşan şirketler gibi dört ana unsurun işbirliği yapmasını gerektirir. Turizm literatüründe ekoturizm için birçok farklı tanımın yapılmış olduğu görülmektedir (Björk, 2000);

- i. Kuşlar ve diğer yaban hayatı, doğal alanlar, resifler, mağaralar, fosil alanları, arkeolojik alanlar, sulak alanlar ve nadir veya nesli tükenmekte olan türlerin alanları gibi temel doğal ve arkeolojik kaynakları temel alan turizmdir (Hetzer, 1965).
- ii. Yerli kültürleri de dahil olmak üzere bir bölgenin doğal geçmişi tarafından esinlenen bir turizm çeşididir. Ekoturist diğer bölgelerle karşılaştırıldığında nispeten daha az gelişmiş alanları ziyaret etmektedir (Ziffer, 1989).

- iii. Doğayı, yabani bitkileri ve hayvanları izlemek, geçmiş yada şimdiki kültürel özellikler de olmak üzere rahatsız edilmemiş ve bozulmamış doğal alanlara olan seyahati ifade eder (Ceballos-Lascurâin, 1991).
- iv. Doğal ortamın ve kültürel mirasın anlaşılmasını, takdir edilmesini ve başkalarının deneyiminin zarar görmesini veya bozulmasını önlemeyi amaçlayan uzak veya doğal alanlara seyahat etme hareketidir (Figgis, P. 1992, Björk, 2000).
- v. Ekoturizm, doğal alanlarda çevre anlayışını, korumayı teşvik eden ve yerel halkın kültür ve refahını sürdüren bir turizmdir (Young, 1992).
- vi. Avusturya Ekoturizm Derneğine göre ekolojik olarak sürdürülebilir çevresel ve kültürel anlayışı ve beğeniyi toplayan turizmdir (Ecotourism Association of Australia, 1992)
- vii. Ekolojik olarak sürdürülebilir ve daha çok zarar görmemiş doğal alanlara yönelmiş olan doğa tabanlı turizm çeşididir. Koruma altındaki alanların dikkatli kullanımına ve yönetilmesine katkıda bulunur (Valentine, 1991).
- viii. Doğaya yapılan aydınlatıcı, ev sahibi toplulukların bütünlüğüne saygı gösteren, ekoturizmin korunmasını hedef alan bir seyahattir (Wight, 1993).
- ix. Doğa ve çevre bütünlüğünü korumak ve güçlendirmek için çevrenin korunmasına katkıda bulunan bir seyahat deneyimidir (Scace, 1993).
- x. Yabani hayat ile ilgili, kuş gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı, vahşi yaşam gözlemleri gibi yeni etkinlikler yaratma faaliyetleridir (Hvenegaard, 1994).
- xi. Uluslararası Doğa Koruma Birliği'nin (IUCN) tanımına göre “doğayı ve kültürel varlıkların korunmasını teşvik eden, düşük seviyede ziyaretçi etkisine sahip, yerele hem sosyal hem de ekonomik açıdan fayda sağlayan, bozulmamış doğal alanlara yapılan ve çevresel açıdan sorumluluk taşıyan seyahatler ve ziyaretlerdir” (Wood, 2002).
- xii. Ekoturizm faaliyetlerinde kullanılan konaklama tesisleri şehir merkezlerinden uzakta yer alan ve gidilen yöreye yönelik bir hava ve özellik taşıyan, küçük yada orta ölçekli yerel işletmeler, ahşap kır evleri, otel, hostel yada kamp alanları olmalıdır (Fennel, 2002).

DTÖ ve BMSKK 2002 yılını “Uluslararası Ekoturizm Yılı” olarak ilan etmişlerdir. 2002 yılının Mayıs ayında Kanada’nın Quebec kentinde 133 ülkeden 1100 delegenin katılımı ile Dünya Ekoturizm Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Ekoturizm için tüm ülkelerce benimsenecek bir tanım belirlenmesine çalışılmıştır. Karar verilen ortak tanıma göre “yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetten bir yaklaşım ya da tavır”dır (Koçan, 2010).

Dünya Turizm Örgütü’ne göre Ekoturizm; turistlerin amacının doğal alanlarda geleneksel kültürleri tecrübe etmek, gözlemlemek olduğu, öğretici ve yorumlayıcı özellikleri olan, genellikle küçük gruplar için organize edilen, küçük ve yerel ölçekli işletmelerin servis sağlayıcı olarak kullanıldığı, doğal ve sosyo-kültürel çevreye negatif etkilerin minimize edildiği, yerel toplumlara alternatif istihdam imkânı sunan ve ekonomik katkı sağlayan, doğal ve kültürel değerlerin yerel toplum ve turistler tarafından korunması noktasında farkındalık oluşturan, doğa temelli bir turizm çeşididir (UNWTO, 2015).

Ekoturizmin bir diğer tanımı ise şöyledir; çevreyi koruyan, yerel halkın refahını sürdüren ve yorumlama ile birlikte eğitimi de içeren, doğal alanlara doğru yapılan sorumlu seyahattir (The International Ecotourism Society, 2015).

Weaver ve Wood, ekoturizmin doğaya yönelik olması, doğal ve kültürel kaynaklara verdiği değer göz önünde bulundurulduğunda sürdürülebilir turizmin en önemli bileşeni olduğu konusunda bir yaklaşım göstermişlerdir (Ay ve Gül, 2010).

2.3.Ekoturizmin Özellikleri

Ekoturizme dair yapılan tanımlara göre ekoturizm;

- Biyolojik çeşitliliğin korunmasına yardımcı olan,
- Doğa temelli,
- Yöre insanının sosyo-ekonomik fayda sağlanmasına etkisi olan,

- Çevre ve sosyo-kültür üzerindeki olumsuz etkileri azaltabilmek için yerel halka ve turistlere sorumluluk verilmesini öngören,
- Çevre ve sosyo-kültürel yapı üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirilmesini hedefleyen,
- Turistik faaliyetlere katılanların bireysel ya da küçük gruplar halinde hareket ettiği,
- Bölgenin doğal ve kültürel değerlerine karşı duyarlılık ve bilinç geliştirmesini destekleyen,
- Doğal yapıya ve yerel mimariye uyumlu ve minimum ölçüde yapılaşma sağlanmasını amaçlayan,
- Doğaya karşı saygılı, sorumluluk sahibi, akılcı bir doğal turizm etkinliğidir (Gül ve Özeltin, 2007).

Ekoturizm faaliyetlerini uygulayan, katılan, pazarlayan bütün paydaşların benimsemesi gereken ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler de aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Fiziksel, sosyal, davranışsal ve psikolojik etkileri en aza indirgenmelidir.
- Çevre ve kültürel farkındalık ile birlikte ve saygı tesis edilmelidir.
- Hem ziyaretçiler hem de ev sahipleri için olumlu deneyimler sağlanmalıdır.
- Koruma için doğrudan mali yararlar sağlanmalıdır.
- Hem yerel halk hem de özel sektör için mali yararlar yaratılmalıdır.
- Ziyaretçilere ev sahibi ülkelerin siyasi, çevresel ve sosyal iklimlerine hassasiyet kazandırmaya yardımcı olan unutulmaz yorumlayıcı deneyimler sunulmalıdır.
- Çevreye duyarlı tesisler tasarlanıp inşa edilmeli ve işletilmelidir.
- Yerel halkın hakları ve manevi değerlerinin tanınması ve onlarla beraber çalışılması gerekmektedir (The International Ecotourism Society, 2015).

Macera, heyecan ya da fiziksel başarı elde edebilmek amacıyla yapılan ve ekoturizm olarakta nitelendirilen doğa turizminin ekoturizmden ayrıldığı nokta ekoturizmin doğaya katkı, öğrenme ile tatmin sağlamasıdır. Bir turizm etkinliğinin

ekoturizm olarak nitelendirilebilmesi için taşınması gereken bazı temel niteliklerin şunlar olduğu Gül ve Özaltın (2007) tarafından ortaya konulmuştur;

- Faydalanılan doğa kültürel kaynak faaliyetten zarar görmemeli, doğal çevre tüketilmemelidir,
- Yapılan etkinliğin doğal ve kültürel değerlerin korunmasına, geliştirilmesine ve ekolojik bütünlüğe yarar sağlaması gereklidir,
- Çevre ve doğaya uygun davranışları teşvik etmelidir,
- Ekoturizm katılımcıları doğayı kendilerine uygun hale getirmek gibi bir beklenti içine girmemelidirler,
- Kültürel değerler ile kaynağında buluşma sağlanabilmelidir,
- Yerel halka turizm faaliyetlerine etkin katılım imkânları verilerek, onların da bu faaliyetlerinden haz almaları ve doğal ve kültürel alanlara daha fazla değer vermeleri sağlanmalıdır (Gül ve Özaltın, 2007).

Amacına uygun gerçekleştirildiği takdirde ekoturizm; hassas ekosistemlerin korunması ve buralarda yaşayan halkın sosyo-ekonomik gelişimi için kaynak oluşturabilecek bir turizm çeşididir.

Ekoturizm kavramı ve algısı konusunda Antalya’da Resmi Kurum ve kuruluşlarda çalışan farklı mesleklerden olan uzmanlara yönelik bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre uzmanların genel olarak ekoturizm hakkında teorik bilgiye sahip oldukları görülmüş, en yüksek yüzdeye sahip olan üç ayrı gruptan; bir kısım katılımcının doğal ve kültürel kaynakların korunarak desteklendiği, taşıma kapasitesine uygun hareket edildiği, yerel halka sosyo-ekonomik faydanın sağlandığı, bozulmamış doğal ve kültürel alanlara yapılan sorumlu turizm şekli olarak tanımladığı görülmüştür. Bir diğer katılımcı grubu “doğada yapılan turizm etkinlikleri olarak” tanımlarken, bir kısmı ise “yerel halka katkı sağlayan, doğal alanlara yapılan seyahat” olarak nitelendirmiştir. Diğer katılımcıların ise “doğal ve ekolojik değerlere zarar vermeden gerçekleştirilen alternatif turizm etkinliği”, “doğaya ve çevreye uyumlu yaşam biçimi” ve “doğal alanlarda endemik türlerin bulunduğu yerlere yapılan geziler” olarak tanımlamışlar. Genel olarak bakıldığında “doğal ve

kültürel kaynakların korunması ve desteklenmesi, yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlanması, sorumlu turizm anlayışı” ön plana çıkmaktadır (Ay ve Gül, 2010).

Ekoturizm, daha çok el değmemiş veya bozulmamış doğal alan, manzara, yabani bitki ve hayvan yaşamları olduğu kadar, eğer varsa ziyaret edilen bölgedeki mevcut kültürel özellikleri de inceleme görme-öğrenme amacına yönelik yapılan seyahatleri de kapsamaktadır (Özgüç, 1998). Orams’a göre doğaya dayalı rekreasyon ve turizmin etkilerinde meydana gelen artış kısmen de olsa kitle turizminin geleneksel şekillerine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Manzaranın, yabani bitki ve hayvan hayatının, halihazırda yaşayan ve geçmişte kalan kültür varlıkları ve kalıntılarının incelenmesi amacıyla yapılan ve bu faaliyetlerden keyif alınarak doğallığını yitirmemiş, bakir ve kirlenmemiş yerlere olan ziyaretleri ekoturizm olarak görmüştür (Çetin, 2001).

2.4.Ekoturist

Ekoturizm için olduğu kadar ekoturizm faaliyetlerine katılan turistler için de çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Ekoturist olarak adlandırılan bu turistlerin tanımını yaparken Ziffer ekoturistlerin daha çok az gelişmiş alanları ziyaret ettiklerini, vahşi yaşam ve doğal kaynakların kullanımında tüketim dışı faydalanmada bulunduklarını ve ziyaret ettikleri bölgelerin korunmasıyla birlikte yerel halkın refahına da fayda sağladıklarını belirtmiştir (Ziffer, 1989).

Chesworth (1989) ise ekoturisti; ziyaret ettikleri bölgenin kültürünü, geleneklerini ve doğal özelliklerini öğrenmek ve deneyim kazanmak amacıyla orada yedi gün veya daha fazla bulunmak üzere seyahat yapan kişiler olarak tanımlamıştır (Polat,2006).

Bolton’a göre ise ekoturist; “kıymet bilirlilik, katılımcılık ve duyarlılık ruhu içinde, ağırlıklı olarak doğal özellikleri korunan alanları ziyaret eden kişi”dir Doğal kaynaklara tüketim amacıyla yaklaşmayan bir özelliğe sahiptir. Ziyarette bulunduğu bölgenin korunmasına, o bölgedeki yerel halkın ekonomik refahına ve doğrudan

faaydalanmasını sağlayacak istihdam imkânlarının yaratılmasına katkı sağlamaktadır (Kasalak ve Bahtiyar, 2017).

Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (The International Ecotourism Society-TIES)’na göre ekoturistlerin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Yaş aralığı 35-54 olan, %52’si erkek, %48’i kadın, değişik sosyal ve sportif aktivitelerde bulunan kişilerden oluşurlar,
- Ekoturistler ve ekoturistliğe yatkın kişiler daha yüksek gelire sahip kişiler olup, %26,6’sı 90.000 ABD Doları üzerinde gelire sahiptir,
- %39,5’i yönetici konumundadır,
- %82’si en az üniversite mezunudur.
- Ekoturizm faaliyetlerine katılan ekoturistlerin yıllık seyahat harcamaları geleneksel bir turiste nazaran ortalama 2.000 USD daha fazla ve %26’sından fazlası bir destinasyonda 1.000-1.500 USD harcamaktadır.
- Ekoturistlerin %50’sinden fazlası bir destinasyonda 8-14 gün arası kalmaktadır.
- %60’ı eşleriyle, %15’i çocuklarla ve %13’ü yalnız seyahat ediyor (The International Ecotourism Society, 2015).

Ekoturistler için bozulmamış doğa, yerel kùltür, yabani hayvanlar, yürüyüş yapma isteği ön plana çıkarken aynı zamanda sürekli yeni yerler görme ve yeni deneyimler yaşama isteği de motive edici unsurlar olarak gör÷lmektedir.

2.5.Dünya’da Ekoturizm

Dünyada hızlı bir ivme ile gelişme gösteren kitle turizminin olumsuz etkilerinin ortaya çıkmasıyla beraber girişimciler ve tüketiciler arasında doğa temelli yapılan alternatif turizm çeşitleri çekiciliğini arttırmaya başlamıştır. Ülkelerin kùltürel zenginlikleriyle beraber doğal güzelliklerinin de turizme önemli miktarda katkıda bulunmasının etkisiyle doğayla iç içe yapılan turizm çeşitleri önem kazanmaya başlamıştır.

Yaşamakta olduğumuz zaman dilimi içerisinde insanlar arasında görülen kültürel ve ekolojik bilinçlenmenin giderek yükselen bir değer haline gelmesiyle birlikte turistik talepte kültür ve ekoturizme doğru kayış yaşanabilmektedir. Kültürel çekiciliğe sahip alanların titizlikle korunarak turistik ürün haline gelebilecek şekilde pazarlama ve tanıtım çalışmalarına hız verildiği görülmektedir (Çekmez, 2009). Kültür turizminin yoğun olarak yayıldığı Yunanistan'da Yunan Ulusal Turizm Ofisi'nce 1975 yılında yapılmaya başlanan çalışma ile otantik niteliğe sahip olan evlerin aslına uygun olarak restore edilerek turizme kazandırılması amaçlanmıştır. Proje kapsamında belirlenmiş olan 6 köyde bulunan evler köyün gelenekselliği, çevresel ve fiziki taşıma kapasiteleri göz önünde bulundurularak yenilenmeye başlanmıştır (Lanquar 1995, akt Çekmez, 2009).

Dünyada ekoturizme yönelik destinasyonların çoğunun tropikal bölgeler, ada ülkeleri, dağlık bölgelerden oluşan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yer aldıkları görülmektedir. Günümüzde ekoturizmin açısından önemli bölgeler arasında Orta ve Latin Amerika, Karayipler ve Pasifik Adaları, Güney Doğu Asya, Güney Doğu Afrika, Yeni Zelanda, Antarktika ve Avustralya sayılabilir. Özellikle Nepal, Belize, Kenya, Ekvator, Kosta Rika, Tanzanya, Tayland ve Avustralya ekoturizmin yoğun olarak uygulandığı destinasyonlardır. Ekoturizmden sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler değil; ABD, Yunanistan, Fransa ve Kanada gibi gelişmiş ülkeler de pay almaktadırlar (Tetik, 2012).

Ekoturizmin büyümesinde en önemli faktör Avrupalıların ve Kuzey Amerikalıların dünyanın tüm kısımlarına gittikleri yolculuklar önemli bir faktördür. Yapılan bir araştırmada (Eagles ve Wind 1994) Kanadalı turizm acentelerinin 1992'de 50 farklı ülkeyi gezi düzenledikleri ortaya konulmuştur. Asya'da hızlı büyüyen ekonomilerin de bu ülkelere gelen ekoturistler sayesinde pazara girdikleri, dolayısıyla ziyaret edilen nokta sayısında artış olduğu tespit edilmiştir (Polat, 2006). Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Yellowstone Milli Parkı 2016 yılında 4.257.177 kişi tarafından ziyaret edilmiştir (Anonim, www.yellowstoneinsider.com, 2017). Florida'da Keys Bölgesinde yapılan dalışlar yıllık 75.000.000 \$ gelir sağlamaktayken, büyük ölçüde ekoturizmden oluşan turizm endüstrisinden Karayip adalarının dalış

alanlarından km² başına 100.000 ile 600.000 \$ gelir elde ettiği görülmüştür (Kasalak, 2015).

Şekil 7: Dünya'da Ekoturizm Yapılan Alanlar

Kaynak: Brennan, Withgott., Environment, The Science Behind The Stories, s,50
(<http://slideplayer.com/slide/5825737/>)

Diğer örnekler ise şöyle sıralanabilir;

- Kimi az gelişmiş olan ülkeler örneğin Nepal ve Vietnam gibi ekoturizm ile ilgili olan altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi için politikalar geliştirmektedirler,
- Güney Amerika ülkelerinde Amazon'da Ekoturizmi Geliştirme Programı adı altında çalışmalar başlatılmıştır,
- Yeni Zelanda'da turizm ağırlıklı olarak doğa turizmine dayandırılmaktadır,
- Hollanda Antilleri'nde sualtı dalışı gerçekleştirmek isteyen turistlerden bir miktarda para alınmakta ve adaya yıllık 30 Milyon dolar civarında gelir sağlanmaktadır,
- Peru'ya gelen turistlerin %10'luk bir kesiminin amacı kuş gözlemciliğidir,
- Afrika kıtasında Kenya ve Tanzanya turizmden önemli miktarda gelir sağlamakta, vahşi hayatın dokunulmamış olmasının olumlu etkileri görülmektedir,

- Nepal’de bulunan Annapurna trekking alanını ziyaret eden yıllık 25 bin civarındaki turisti bölgede yaşayan yerli halka ekonomik katkı sağlamaktadır (Kasalak, 2015).

2.6. Türkiye’de Ekoturizm

Türkiye’de yapılan ekoturizm faaliyetlerine bakıldığında ekoturizme yönelik alanların daha çok milli parklar, tabiat alanları, tabiat koruma alanları, tabiat anıtları gibi bölgelerin oluşturduğu görülmektedir. Türkiye’de ekoturizm faaliyetleri için uygun korunan alan sayıları Şekil 8’de gösterilmiştir;

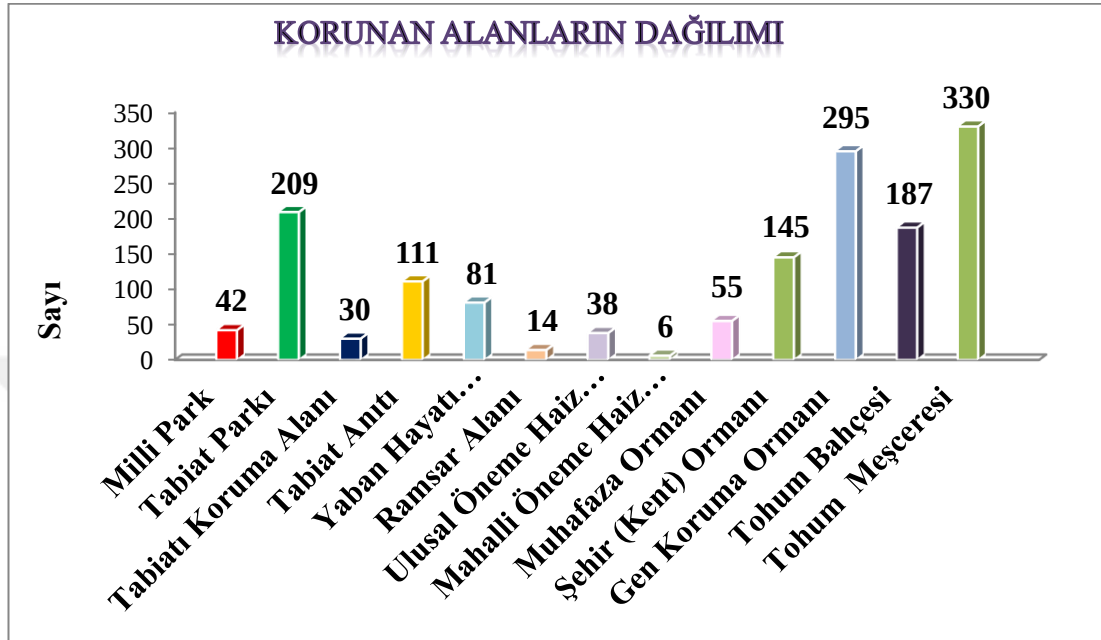
Doğal ve kültürel kaynakları ile ilgi çeken bir yörede gerçekleştirilecek olan ekoturizm faaliyetlerinin sonunda mutlaka katma değer yaratacak, sürdürülebilirlik sağlayacak sistemli ve mümkün olduğu kadar da yerel bir sürecin hayata geçirilmesi gerekmektedir (Yücel, 2002).

Eylem Planı 2013, Türk turizminin çeşitlendirilmesi, tüm yıla yayılması ve öncelik verilecek olan turizm türlerinin geliştirilmesi için gerekli olan tedbirlerin ne zaman alınacağını ve destek olacak kurumların hangilerinin olacağını içermektedir. Eylem planı ekoturizm yönünden incelediğinde Batı ve Orta Karadeniz, Antalya, Antalya Doğusu ve Mersin, Göller Bölgesi ve GAP Ekoturizm Gelişim Bölgelerinin incelendiği görülmektedir. Bu alanlarda sürdürülebilir kullanımını sağlayacak olan yönetim planları ile bu planlara uygun olarak ekoturizmin gelişmeye yönelik fiziki gelişim planlarının hazırlanacağı belirtilmektedir (Ay ve Gül, 2010).

Türkiye sadece 8000 km.’yi aşan sahilleri, eski uygarlıklardan kalmış olan zengin tarihi, kültürel mirasının yanında çeşitli iklimlere sahip olması sebebiyle zengin bir biyoçeşitliliğe sahiptir. Biyoçeşitlilik bakımından bakıldığında Türkiye’nin tek başına bile Avrupa kıtası ile boy ölçüşebilecek zenginliğe sahip olduğu görülmektedir. Sadece Türkiye’de 420 civarında kuş türü bulunmaktayken Avrupa genelinde ise 500 kuş türü bulunmaktadır. Avrupa’da 12.000 bitki türü bulunmasına rağmen Türkiye’de 9.000 türün bulunması Türkiye’nin zenginliğinin ispatıdır. Dağları, kıyıları, ormanları,

göller, yaylaları, akarsuları gibi doğal varlıkları, gerek faunası ve florası, gerekse mağaraları ve kanyonları gibi zengin oluşumlara sahiptir (Zorlu, 2014).

Şekil 8: Türkiye'de Korunan Alanların Dağılımı

Kaynak: <http://www.milliparklar.gov.tr/Anasayfa/istatistik.aspx?sflang=tr>

Kıyı turizmi Türkiye için halen en önemli bir pazar durumundadır. Türkiye'nin turizm potansiyeli bakımından da zengin bir ülke olması, bu potansiyelin değerlendirilmesini gerektirmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hazırlanmış olan TTS 2023'te alternatif turizm çeşitliliği bakımından eşsiz imkânlarla sahip olan Türkiye'nin bu potansiyelinin etkin şekilde kullanılmadığı, ülkemizin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerinin koruma-kullanma dengesi içinde turizm amaçlı olarak kullanılması ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Türker, 2013).

Türkiye'de ekoturizm ile ilgili uygulama ya da planlama aşamasında olan çeşitli projeler bulunmaktadır. Bunlar:

- 1- Biyolojik Çeşitlilik ve Sürdürülebilir Doğal Kaynak Yönetimi (GEF II) Projesi: 2000 yılında Orman Bakanlığı'na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce Dünya Bankası destekli olan proje

kapsamında Kayseri-Sultan Sazlığı, Artvin-Camili, Antalya-Köprülü Kanyon Milli Parkı, Kırklareli- İğneada ekoturizm projeleri,

- 2- Kaz Dağları Milli Park ile Yunanistan Tavrapos Gölü Yakınlarındaki Argitea Bölgesi'nin Ekoturizm Amaçlı Master Planının Hazırlanması Projesi: Ankara'da imzalanan "Çevre Konusunda İşbirliği Anlaşması" çerçevesinde, Türkiye ve Yunanistan Ekoturizm Komitelerince 30 Mart-1 Nisan 2001 tarihlerinde Antalya Belek'te yapılan ortak toplantıda verilen karara göre başlanmıştır. Planlanan projenin amacı Kazdağı Milli Parkının ekoturizm alanı olarak geliştirilmesidir.
- 3- Milli Parklar ve Çevre Eğitimi Projesi: TUBİTAK'ın koordinatörlüğünde Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile yerel üniversitelerin işbirliği ile 1999 yılından beri sürdürülmektedir. Amaç milli parkların ekoturizm potansiyelini ortaya koymaktır. Antalya Termessos-Güllük Dağı Milli Parkı'nda 1999 ve Rize'de Kaçkar Dağları Milli Parkı'nda ise 2000 yılında yürütülmeye başlanan proje kapsamında profesyonel turist rehberlerine ve üniversite öğrencilerine çevre eğitim programları düzenlenmiştir (Çekmez, 2009).

2.7.Ekoturizmin Etkileri

Ekoturizmin etkilerine bakıldığında kitlesel turizmden farklı olarak yerel halkın sosyal yapısına olumsuz bir etkisi görülmemektedir. Aksine yerelin sosyal yapısı ile birlikte gelenek ve göreneklerin korunmasına yönelik bir yaklaşıma sahiptir. Yeni turizm arzı oluşturmak için tesisleşme yerine mevcut yapıların, köylerde ve çiftliklerde bulunan evlerin kullanımını teşvik eder. Böylece mevcut tarihi yapıların ve arkeolojik yapıların korunmasının sağlanmasına destek olur. Yöresel uğraş ve sanatları da koruyarak gelişmesini benimser (Çetin, 2001).

Erdoğan'a (2003) göre ekoturizm hareketleri sonucunda meydana gelen faktörler ile bunların etkileri ve sonuçları ise şöyledir (Polat, 2006).

Tablo 15: Ekoturizm Faaliyetleri ve Sonuçları

Faktör	Etki	Sonuç
Aşırı kalabalık	Çevresel stres ve yabani hayvan hayatında davranış bozukluğu	Taşıma kapasitesinin aşılması, stres ve yer değiştirme
Aşırı yapılaşma	Mimari yönden görsel kirlilik ve şehir benzeri gelişim	Estetik görünümde bozulma, bitki örtüsüne zarar
Yol ve patikalar	Doğal hayatın zarar görmesi, su yollarının değişimi, hayvanların yer değişiminde sıkıntı yaşaması	Estetik bozulma ve bitki örtüsüne zarar
Motorlu ulaşım	Yaban hayatının rahatsız edilmesi, estetik ve hava kirliliği,	Doğallığın kaybı, gruplar arası rekabet
Gürültü	Doğal seslerde bozulma	Ziyaretçilerde ve yaban hayatında rahatsızlık, stres yaratma
Çöpler	Görsel kirlilik, yaban hayatın çöplerden beslenmeye başlaması	Böceklenme ve sağlık riski
Tahripçilik	Doğal ve kültürel değerlerde tahribat	Bozulma, değer kaybı
Araçlarla hız yapma	Yaban hayatına zarar verme, yaralanmalı ve ölümlü kaza	Güvenlik riski, rahatsız edici ses, toz, kirlilik
Arazide araç kullanma	Toprak yapısında sıkışma, bitki ve hayvan hayatına zarar verme	Yaban hayatı ve doğal alanlarda tahribat
Atıklarla beslenme	Yaban hayvan hayatında beslenme ve avlanma bozuklukları	Hayvan ölümleri, turistler için hayati tehlike
Hatıra eşya toplanması	Doğal ve kültürel değer kaybı	Uygun olmayan davranışlar
Enerji hatları	Bitki tahribi, erozyon	Estetik bozulma

Kaynak: Polat, 2006

Ekoturizm doğal çevrelerin değerinin artması, ekonomik getiri sağlaması, doğanın korunması için ziyaretçilere ve yerel halka yönelik eğitim verilmesi gibi faydalı etkilerinin yanı sıra, yaban hayatı ve bitki dokusuna zarar verebilecek kumul ve toprak erozyonuna, toprak düzeninde bozulmaya, toprağın sıkışmasına, jeolojik yapının değişmesine, biyolojik çeşitliliğin azalmasına, besin döngüsünde bozulmaya neden olabilir. Bu değişimler ziyaretçi etkinliklerine de olumsuz etkilere sebebiyet verebilir. Bitki yapısında ezilmelerden kaynaklanan bozulmalar, yapısal değişiklikler,

bitki örneklerinin götürülmesi gibi etkiler de yaratabilir. Bu biyolojik ve fiziksel etkilerin yanında insan mevcudiyeti de gürültüye ve hava kirliliğine neden olabilir (Cynthia ve ark. 2000, akt. Polat,2006).

2.7.1. Ekoturizmin çevresel etkileri

Ekoturizme olan ilginin artmasıyla beraber birçok olumlu etki de meydana gelmeye başlamıştır. Doğal alanlar hükümetlerce koruma alanı ya da park haline getirilerek çevrede olumsuz etkiye neden olan madencilik, tarım, kerestecilik faaliyetlerini engellemişlerdir. Ekoturizme yönelik faaliyetlerin en çok artış sağladığı yerler koruma altındaki alanlarda gerçekleştiği görülmüştür. Kimi eko tatil köylerinin çevreyi korumaya yönelik çalışmaları olmakta, tesislerin ve ziyaretçilerin toplumsal ve ekolojik etkileri kontrol edilmektedir. Lüksten uzak olan kulübelerde elektrik veya odundan değil propan gazından enerji üretilmekte, rüzgâr enerjisi ya da güneş panelleri kullanılmakta, ev içlerine su tesisatı kurulmamakta ve olabilecek en az atık üretilmeye çalışılmaktadır. Kosta Rika'nın ulusal parklarından Manuel Antonio'daki Si Como No tatil köyünde, ulaşım için yürüyüş yolu ya da araç yerine hava köprüleri kullanılmakta, güneş enerjisinden faydalanılmakta, bölgeye has bitkiler yetiştirilmektedir (Mastny, 2002 akt. Kuter ve Ünal, 2009).

Ekoturizm hemen hemen taşınmış olduğu çoğu niteliği ile doğa ve çevre için korumacı gözükse de işin özünde iyi bir yönetimin olması gerekmektedir. İyi yönetilmemiş ziyaretçi akını, erozyon, inşaat ve yol yapım çalışmaları neticesinde meydana gelen bozulmalar, oluşan tahribat, bu tür zararları onarma ya da engelleme yeteneği az olan turistik alanlarda zararlı etkilere neden olacaktır (Kuter & Ünal, 2009).

Ekoturizm gelişmekte olan ülkelerde biyolojik çeşitliliğin ve çevresel kaynakların desteklenmesinde ve korunmasında önemli bir araç olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde ekoturizm, doğal alanların ve hassas ekosistemlerin korunmasını sağlarken, iyileştirilmesine de fayda sağlaması bakımından en iyi turizm çeşidi olarak görülmektedir (Yılmaz, 2008).

Ekoturizmin temel hedefi çevreye saygı ve çevreyi korumadır. Buna rağmen doğru yönetilemeyen veya uygulanamayan ekoturizm kimi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda, ekoturizmin çevreye olan olumsuz etkileri örneklerle ortaya konulmuştur:

- ABD'deki Yellowstone Milli Parkı'nda ziyaretçilerin bıraktıkları atıkların bölgede yaşayan ayılara zarar vermesi,
- Kenya'da Amboseli National Park'ta gerçekleştirilen safari faaliyetleri vahşi hayvanların hayatına olumsuz yönde etkilemiş ve bölgede çita nüfusu yok olma eşiğine gelmiştir,
- Alaska'da yaşayan kahverengi ayılar ekoturizm faaliyetlerinden olumsuz yönde etkilenmektedirler,
- Kaliforniya'da ekoturizme yönelik faaliyetlerin artışı nedeniyle Monarchy kelebeklerinin kışlama bölgesi ve üreme alanları zarar görmüştür,
- Himalayalar'da ekoturizm faaliyetlerinin artması bölgede çöp problemine sebep olmuş, büyük çaplı konaklama işletmelerinin inşa edilmesiyle su kaynaklarında kirlenmeler olmaya başlamıştır.
- Meksika Mangrov ormanları, tuz bataklıkları ve sulak alanlar temizlenip doldurulmuş, bunların üzerine marinalar, iskeleler ve tatil köyleri yapılmıştır,
- Guatemala'da Tikal Milli Parkı'nda ekoturizm faaliyetleri hayvanın yaşamını etkilemiştir,
- Nepal'de Arnapurna Koruma alanı bölgenin en gözde trekking alanlarından. Yakacak odun ve konaklama tesisi yapımı için kereste temini ünlü Rhodendron (orman güllerini) ormanı dahil yaban hayatı habitatını değiştirmiştir,
- Antarktika'nın çevresinde ekoturist taşıyan gemiden yaklaşık 947.000 lt yağını penguenlerin yuva yaptığı alanda denize dökülmesi,
- Nepal'de bulunan Sagarmantha Milli Parkı'nda ekoturistlerin bıraktıkları çöpler yığın haline gelmiştir ve milli parkta ormansızlaşma meydana gelmesi,
- Brezilya'da ekoturistlerce fotoğraf çekimi ve Belize sahillerinde sürat motoru kullanmaları tropikal kuşların bu bölgeleri terk etmelerine neden olmuştur, (Kasalak ve Akıncı, 2015).

Bu örnekler ekoturizm faaliyetlerinin yönetilmesi ve planlanması noktasında ne kadar hassas davranılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

2.7.2. Ekoturizmin ekonomik etkileri

Endüstriler arasında önemli bir yer edinen turizm içinde ekoturizmin yıllık büyüme oranını %10'dan %30'a çıkaracağı tahmin edilmektedir. Ekoturizm, kültürel açıdan zengin, doğal güzelliğe sahip eşsiz alanlar için ekonomik açıdan gelişme imkânı sağlamaktadır (Kuter ve Ünal, 2009).

Konaklama tesisleri, hediyelik eşya, dükkânlar, restoranlar, seyahat hizmetleri gibi bölgede çeşitli ekonomik faaliyetlerin canlanmasına katkıda bulunur. Örneğin, Brezilya'da el yapımı mendil satışından bir kişi yılda ortalama 2.336 \$ kazanabilmektedir. Kosta Rika'da çiftçilerin 1995 yılında kişi başına 12 bin dolar kazandığı tespit edilmiştir (Yılmaz, 2008: 78).

Ekoturizm;

- Turistlerden elde edilecek gelirle bölgeye, özellikle de yerel halka doğrudan ekonomik fayda sağlar,
- Yöreyle has yiyecek ve el sanatları gibi yerel ürünlere olan ilgi ve talebi artırır.
- Yerel halka yerel el sanatı ürünlerini satma fırsatı yaratarak, yarattığı ekonomik katkı ile yerel kültürün korunması sağlamada bir araç olabilir,
- Yerel ekonomide çeşitlilik yaratarak, özellikle tarıma dayalı aktivitelerle yeterli istihdam sağlayamayan yerel halka doğrudan veya dolaylı yeni iş olanakları yaratır,
- İyi yönetildiği zaman, park yöneticileri ve koruma alanları için finansal kaynak olabilir.

(Demir ve Çevirgen, 2006).

Kimi görüşlere göre Ekoturizmin ekonomiye sağladığı olumlu etkileri kadar olumsuz ya da fazla bir etki göstermeyen bir yanı da bulunmaktadır. Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumsuz ekonomik etkilerinden biri yerel enflasyona sebebiyet vermesi, çalışanlara ödenen ücretler ve yerelde üretilen malların fiyatındaki artış'dır (Kasalak ve Akıncı, 2015).

Uluslararası Turizm Derneği (TIES)'ne göre ekoturizmin sebep olabileceği olumsuz ekonomik sonuçlar ise şöyle örneklendirilebilir;

- Yöredeki oteller ve benzeri tesislerin su ve enerji gibi kaynakları aşırı tüketmeleri, bölgedeki fiyatları arttırmakta, elektrik ve su kesintilerine neden olabilmektedir,
- Yerel toplumun ekoturizme yönelik beklentilerinin sınırlı olması, onların doğal ve kültürel kaynaklarını koruma konusundaki isteklerini azaltmak gibi bir sonucu da beraberinde getirmektedir,

(Kuter & Ünal, 2009)

2.7.3. Ekoturizmin sosyo-kültürel etkileri

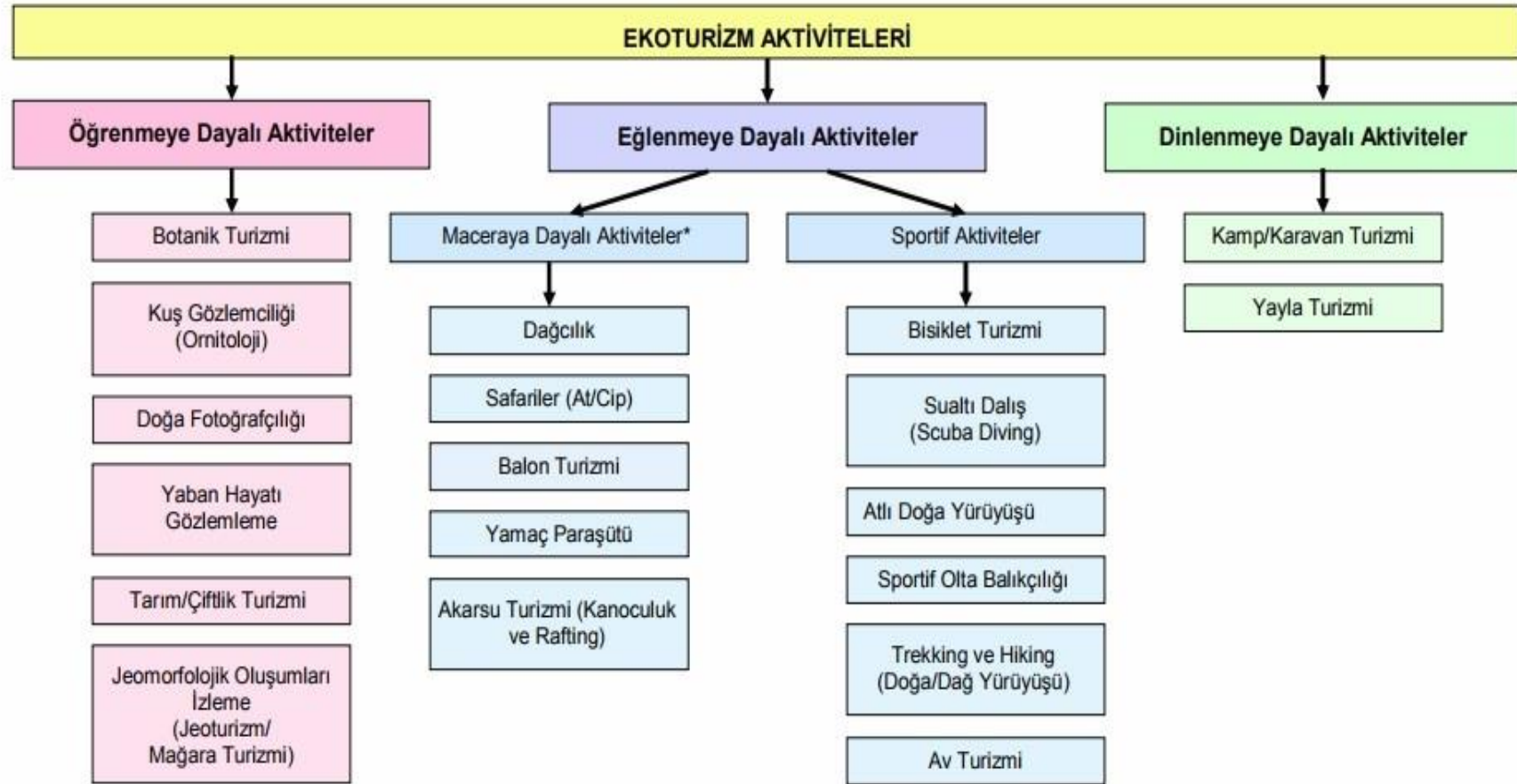
Turizm, yukarıda açıklandığı gibi ekonomik ve çevresel pek çok etki göstermektedir. Ancak turizmin gösterdiği etkiler sadece ekonomi ve çevre boyutuyla sınırlı değildir. Ekonomik getirilerinin yanı sıra, turizmin doğal çevreye ve kültürel yapıya da olumlu katkılarda bulunduğu düşünülmekle beraber, turizmin eskiden öngörüldüğü kadar zararsız ve maliyetsiz bir ekonomik seçenek olmadığı da giderek savunulan görüşler arasında yer almaktadır. Gelir düzeyleri ve sosyal değerleri arasında farklar bulunan değişik toplumların çekim yerlerinde bir araya gelmesiyle kültürel etkileşim sürecinin başladığı ve bunun bir kültürün diğerinin etkisi altında kalarak kısmen ya da tamamen değişime uğrayabileceği değişik araştırmacılarca vurgulanmaktadır (Kasalak ve Akıncı, 2015).

Farklı kültürler ve farklı ırklardan insanları bir araya getiren ve yerel toplum saygısını artıran ekoturizmden elde edilen gelir yerel halka kazanç sağlamak ve iş bulmak için yapılan göçleri de kontrol altında tutmaktadır. Böylece yerel bilgiler de toplum içinde kalarak devamlılığı sağlanmaktadır. Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumlu sosyal ve kültürel etkileri; yerel halk için yiyecek ve içme suyu temin etmesi, gelişmiş sağlık hizmetleri, yerel bölgelerde yaşayanlar için geliştirilmiş eğitim, geleneksel kültür elemanlarının yeniden değerlendirmeye alınması ve konfor ve yaşam şartlarının geliştirilmesi olarak belirlenmiştir (Kasalak ve Akıncı, 2015)

Demir ve Çevirgen (2006) Ekoturizmin sosyo-kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerini açıklarken; festivaller, şovlar, gösteriler gibi kültürel faaliyetlerin bir ticari etkinlik olarak turistlere sunulmaya başlanmasıyla bu değerlerin orijinal ve kültürel yapısında bozulmaların meydana geldiğinden bahsetmişlerdir. Yine ekoturizmin yerel sosyal sistem üzerinde olumsuz etkilerini açıklarken; konaklamalar, hizmetler, alt yapı gibi yerel olanakların turistlerle paylaşılması, yönetim ve profesyonel kadrolar için yöre dışından büyük yetki ve yüksek ücretlerle istihdam sağlanması, kumar, çeşitli suçlar, alkol tüketimi gibi faaliyetlerin artması, ziyaretçi sayılarının artmasıyla dilde ve yerel kültürde bir erozyon olması gibi durumların ortaya çıkardığı rahatsızlıkların altını çizmişlerdir (Demir ve Çevirgen, 2006).

2.8.Ekoturizm Çeşitleri

Ekoturizm, ekoturizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılan araçlar (at, balon, bisiklet), ziyaret edilen yerin doğası (dağ, mağara, yayla), yapılan aktivitelerin özellikleri (akarsu, av, trekking) gibi çeşitli kriterlere göre gruplandırılmaktadır (Ege Ekoturizm Derneği, 2016). Polat, yaptığı çalışmada ekoturizme yönelik olarak yapılan etkinlikleri; Öğrenmeye, Eğlenmeye ve Dinlenmeye yönelik olarak üç ana başlık altında sınıflara ayırmış, her bir grubu da yapılan faaliyetlere göre bölümlendirmiştir (Polat,2016) (bkz. Tablo 16).

Tablo 16: Ekoturizm Aktivitelerinin Sınıflandırılması

Kaynak: Polat, Ahmet Tuğrul. (2006 s, 49)

Ekoturizm kapsamında yapılan başlıca etkinlikler şunlardır;

- Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji) turizmi,
- Yayla turizmi,
- Foto Safari,
- Bisiklet Turizmi,
- Av Turizmi,
- Doğa Yürüyüşü (Trekking / Hiking),
- Botanik Turizmi,
- Yaban Hayatı Gözlemciliği,
- Sportif Olta Balıkçılığı,
- Çiftlik Turizmi,
- Scuba-diving/ sualtı dalışı,
- Mağara Turizmi,
- Kamp Karavan Turizmi,
- Oryantring,
- Dağcılık,
- Kış Turizmi,
- Akarsu Turizmi / Rafting,
- Yamaç Paraşütü,
- Binicilik – Atlı Doğa Yürüyüşü vb.

Kimi ekoturizm faaliyetlerini şu şekilde kısaca açıklamak mümkündür;

- Kuş Gözlemciliği: Yabani kuşların doğal yaşam alanlarında gözlemleyerek tanımlama hedefli ekoturistlerce merak, uzmanlarca bilimsel amaçlı yapılan bir faaliyettir (Ege Ekoturizm Derneği, 2016). Kuş gözlemciliği, eko turizmin gelişim gösteren bir kolu olarak görülmektedir. Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF)'na göre “Vahşi doğada gerçekleşen ve doğal çevreye en az etkide bulunan, aynı zamanda yerel topluluklara ekonomik fayda sağlayan bir turizm türü” olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Ekoturizm Örgütü ise ekoturizmi; “Korunan doğal alanlarda gerçekleştirilen ve yerel halkın gelişmişlik düzeyini geliştiren sorumlu gezi” olarak tanımlamaktadır. Kuş Gözlemciliği de amatör

bir bilim faaliyeti olarak kuşların doğal ortamlarında tanımlanması faaliyeti olduğundan, Kuş Gözlem Turizmi ise Kuş Gözlemcilerinin yeni türler görebilmek için yaptıkları eko turizm aktiviteleri şeklinde tanımlanabilir (Sözüer & Erkol, 2013).

- Av Turizmi: Sadece belirli bir olgunluğa erişmiş olan av hayvanlarının, belirli bir eğitim almış kişilerce ve doğaya zarar verilmeden avlanması olayıdır (Nur ve Balpınar, 2013). Av turizmi sadece izin verilmiş alanlar içinde avlanmak amacıyla organize edilmiş, yaban hayatı ve av kaynaklarının belirlenmiş kurallar çerçevesinde yerli ya da yabancı avcılarının istifadesine sunulmasını sağlayarak bu kaynakların rekreasyon ve turistik açıdan değerlendirilerek ülke turizmine ve ekonomisine katkıda bulunmasını hedefleyen etkinliklerdir. Avcıların belirlenmiş ilkelerle yaptıkları etkinlikler olup bu etkinlikler, bazen av, bazen sportif olta balıkçılığı, bazen de av ve yaban hayvanları gözlem turları, fotoğraf ve film çekimleri vb. olabilmektedir. Av turizminin amacı; popülasyonu yeterli av hayvanlarının avına izin vererek ülke ekonomisine katkıda bulunmaktır (Duran, 2012).
- Foto Safari: Foto Safari, amatör ve profesyonel olarak fotoğraf sanatı ile ilgilenenlerin doğa fotoğrafları çekebilmeleri ve bu alanda kendilerini geliştirebilmeleri için düzenlenen turları kapsamaktadır. Fotoğraf tutkunları bir yandan bölgeyi gezerken bir yandan da karşılaştıkları manzara ve durumları fotoğraflama şansını elde etmektedirler. 3-10 kişilik gruplarla yapılan turlarda, tur rehberleri ziyaretçilere eşlik etmektedir (Anonim, Trabzon Ticaret Sanayi Odası, 2013).
- Yaban Hayatı Gözlemciliği: Yaban hayatı gözlemciliği korkutucu, tehlikeli, ya da nadir olan hayvan türlerini inceleme amacıyla gerçekleştirilen seyahatleri kapsamaktadır. Akvaryum, hayvanat bahçesi, yaban hayatı merkezleri gibi hayvanların belirli bir alan içerisinde tutulduğu alanlara yapılan ziyaret şeklinde olabileceği gibi, hayvanların kendi doğal yaşam alanlarını ziyaret şeklinde de yapılabilmektedir. Az bulunurluk, çeşitlilik ve tehlike ziyaretçilerin yaban hayatı gözleme gezilerinde bölge seçimini etkileyen önemli bir motivasyon unsurlarıdır. Bu nedenle bu turlar özel ilgi turizmi macera turizmi ve ekoturizmin bir birleşimi olarak görülmektedir (Tetik,

2012). Kurallarına uygun ve bilinçli olarak gerçekleştirilmesi sayesinde diğer ekoturizm çeşitlerinde olduğu gibi olumlu etkileri yaratabilecek bir turizm etkinliğidir (Orhan & Karahan, 2010).

- Doğa Yürüyüşü (Trekking /Hiking): Trekking, doğa sporlarının hafif olanlarından birisidir. Yolucu ve uzun yürüyüş anlamına gelmektedir. Hiking ise gününbirlik kısa süreli doğa gezisini ifade etmektedir. Trekking’de ekip çalışması gereklidir ve ekibin başındaki kişi, ekibe verdiği çeşitli komut ve direktiflerle, olası tehlikelere karşı ekibi uyarmaktadır. Trekking, doğası gereği arazi yapısından dolayı tehlikeli yerler ve zorluklar ile doğada yaşayan vahşi hayvanlar sebebiyle çeşitli tehlikeler içerebilmektedir (Ege Ekoturizm Derneği, 2016). Diğer bir tanıma göre ise bir bölgede bulunan dağlık kesimlerinde, dağcılık donanımı ve tekniği gerektirmeden, zorlayıcı ve dik yerlere girilmeden, küçük patikaları takip edilerek yapılan, yaş gruplarına göre uygun ve belirli bir zamanla sınırlı olarak düzenlenen uzun doğa yürüyüşlerdir (Erdoğan, 2003).
- Sportif Olta Balıkçılığı: Rekreatyoneel amaçlı yapılan balıkçılık çoğunlukla, tüketim amacının ikincil bir amaç olduğu düşünülerek, spor amaçlı ve boş zaman geçirme amacıyla, bireysel bir şekilde yürütülen balık tutma faaliyeti olarak ifade edilmektedir (Yılmaz, 2008). Avrupa Komisyonu’na göre rekreatyoneel balıkçılık; “ticari balıkçılık amacı gütmeyen her türlü balıkçılık aktivitesi” olarak tanımlanmaktadır. Sportif amaçlı yapılan balıkçılık ticari bir faaliyet değildir, satış amacı gütmeyen ve asıl amacı kişisel kullanım ve eğlencedir (Tetik, 2012).
- Bisiklet Turizmi: Boş zaman faaliyeti olarak bisiklet kullanma, özellikle Avrupa ülkelerinde oldukça popüler bir rekreatyon haline gelmiştir. Bisiklet sporu ile ilgilenenlerin sayısının artmasıyla birçok ülkenin kent caddeleri, milli parkları ve belediye parklarında bisiklet yolları ayrılmaktadır. Bisiklet turizmi; boş zamanlarını bisiklet sürerek geçiren insanların şehrin dışında hoş bir hafta sonu geçirmek amacıyla veya uzak bir destinasyona seyahat yapmak amacıyla gerçekleştirdikleri uzun “bisiklet turları” olarak tanımlanabilir (Yılmaz, 2008). Macera ve doğa tutkunları için dağ bisikletiyle yapılan geziler hem heyecan

ihtiyacını karşılamakta hem de doğal güzelliklerin daha yakından tanınmasını sağlamaktadır.

- Sualtı Dalışı / ScubaDiving: Scuba kelimesi İngilizce'deki "Self Contained Underwater Breathing Apparatus" (kendi kendine nefes alma aparatı) tanımının baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır. Türkçe'de ki anlamı ise, kendinden yeterli sualtı soluma aygıtıdır (Erdoğan, 2003). Scuba, diğer bir ifade ile aletli dalış, dünya genelinde her yıl bir milyon yeni rekreasyonel dalgıcın katılmasıyla en hızlı büyüyen hobi türünden biri olmuştur. Rekreasyonel dalgıçların özellikle mercan resiflerinin bulunduğu biyolojik çeşitliliğiyle etkileyici güzelliğe sahip olan sıcak denizleri tercih ettikleri görülmektedir (Tetik, 2012).
- Çiftlik Turizmi / Tarım Turizmi: insanların devamlı ikamet ettikleri yerler dışındaki kırsal yörelere ziyaretleri, buralarda yöre halkının ürettikleri mal ve hizmetleri, yörenin doğal dokusuna uygun mekanlar da talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkilerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Kırsal alanlarda ekonomik refah düzeyini arttırmak için kullanılan bir turizm türü olan tarım turizminin değişik tanımları mevcuttur. Bazı tanımlarda tarım turizmi, çiftlik turizmi olarak ifade edilmektedir. Ancak kırsal turizm veya sadece ziyaretçinin bir çiftlikte konaklamasını içeren çiftlik turizmi aslında birbirinden farklı aktivitelerdir. Bu farklılık, tarım turizminin günübirlik yapılabilir, çiftlik turizminde ise geceleme olması gerektiği yolundadır.
- Mağara Turizmi: Bir ekoturizm aktivitesi olarak mağara turizmi ise yirminci yüzyılın ikinci yarısından bugüne her geçen yıl adından daha fazla bahsedilen bir turizm çeşididir. İlk yıllarda sadece gençlerin keşfetme ve heyecan dürtüleriyle katıldığı sportif mağaracılık aktiviteleri, ilerleyen yıllarda turizmin sürdürülebilirliğine yardımcı olması ve doğal/kültürel değerlerin koruma/kullanma dengesine katkıda bulunması sebebi ile çok daha fazla kişinin ilgisini çeker hale gelmiştir. Günümüzde macera amaçlı gezilerden sağlık arayışına kadar pek çok farklı faktör insanları mağara turizmine yönelik aktivitelerle yönlendirmekte ve mağara turizmine katılan kişi sayısı her geçen yıl artış göstermektedir (Akdağ, 2013)

- Dağcılık: Dağlık bölgelerde bir takım kar, kaya tekniklerinin yazın veya kışın uygulanarak belirli bir nokta veya dağın belirli bir rotasının tırmanılması faaliyetlerini kapsamaktadır (Ege Ekoturizm Derneği, 2016). Kozak ve arkadaşlarına göre; dağların temiz ve güzel havasından yararlanmak üzere insanların dağlara yönelik olarak gerçekleştirdikleri turizm türüdür. Dağ turizmi yürüyüş ve tırmanma şeklinde gerçekleştirilebilmektedir (akt. Polat, 2006). Dağcılık birçok dilde Alpinizm olarak adlandırılmaktadır. Himalayalar'da yapılan dağcılığa Himalayalizm, And Dağlarında yapılan Andizm denilmiştir (Erdoğan, 2003).
- Akarsu Turizmi / Rafting: Rafting, raft adı verilen botlarla, debisi yüksek nehirlerde yapılan bir akarsu sporudur. Raftingin amacı, 6 veya 8 kişilik gruplar halinde, bir ekip halinde doğayla mücadele etmek ve üzerinde bulunan raftı devirmeden, sadece kürek ile yönlendirerek kayalar ve engeller arasından geçirmektir (Kozak ve Bahçe, 2009 akt. Tekin, 2014). Türkiye'deki akarsuların büyük bölümü "akarsu turizmi" olarak tanımlanan rafting, kano ve nehir kayağı için çok elverişlidir. Doğa turizminin önde gelen dallarından biri olarak akarsu turizmine yönelik ülkemizin sunduğu bu büyük potansiyelin geliştirilmesi ve geniş kitlelere hitap edecek şekilde tanıtımının yapılması önem taşımaktadır. Büyük yatırımlar gerektirmeyen akarsu turizmi, çevrenin tarihi, arkeolojik, kültürel, otantik değerleri ve diğer turizm çeşitleriyle bir bütün oluşturmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018)
- Yamaç Paraşütü: Doğal ve tarihi güzellikleri, uçuş heyecanı ile birleştiren yamaç paraşütü sporu, uygun irtifa ve rüzgâr koşullarının varlığına bağlı olarak, belirli alanlarda yapılmakta olan bir turizm faaliyetidir (Şahin, 2009). Dağlık bir yapıya sahip olması sebebiyle Türkiye'de yamaç paraşütü sporuna uygun alanlar çokça bulunmaktadır. Ufak ve yumuşak eğimlere sahip tepeler ilk uçuşlar için uygun ve güvenli bir ortam oluşturmaktadır. Ölüdeniz, Kaş gibi uçuş bölgeleri su üzerinde acil durum çalışmaları ve akrobasi yapmak için ideal bir alan oluştururken, İç Anadolu düzlükleri ve çeşitli sıra dağlar uzun mesafe uçuşlarına imkân tanımaktadır. Abant, Eğirdir gibi bölgeler ise uçuş ile birlikte doğa kampçılığının yapılabileceği yerlerdir (<http://www.ucuskulubu.com/tr/13423/Nerede-Uculur>).

- Binicilik – Atlı Doğa Yürüyüşü: Turizmin çeşitliliği içinde yer alan atlı doğa yürüyüşleri tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu yörelerde düzenlenen günübirlik veya birkaç günlük gezi programları ile yapılmaktadır. Ata binmek bir başka canlı ile yapılabilen ender sporlardan biridir. İlk olarak temel binicilik eğitiminin alınması gerekir. Temel eğitimi alındıktan sonra, gezilere katılabilir, at üstünde safari, oryantiring yapılabilir veya daha uzun süreli bir at gezisi düşünülüyorsa bir hafta on günlük gezilere katılmak uygun olur (Erdoğan, 2003).
- Oryantiring: Oryantiring (yönbul, orienteering) harita üzerinden yön bularak hedefe ilerlemeyi amaçlayan ve zamana karşı yapılan bir spor. Farklı arazi şartlarında gerçekleştirilebilse de daha çok ormanlık arazide gerçekleştirilmesi tercih edilmektedir. (BESYO, 2018).

2.9. Ekoturizm ve Kitle Turizmi Arasındaki Farklar

Çevreye en fazla zarar verebilecek şartlara sahip olan kitle turizmi, kısa zamanda büyük gelişme göstermiştir. Kitle turizmi, büyük gruplara, kısa sürede, hızlı ulaşım araçlarıyla, sabit bir program içinde, rahat ve pasif bir biçimde yapıldığından zamanı kısıtlı ve rahatlığı seven geniş bir kitleyi kendine çekmektedir. Turizm yörelerine yabancı işletmelerin hâkim olduğu kitle turizminde, çevresine göre daha zengin doğal ve kültürel özellik gösteren yerlerde, plansız bir gelişmeyle yatak kapasitesini yükseltmeyi amaçlayan yeni yapılaşmalar görülür (Yağcı, 2000).

Günümüzde ekoturizm alternatif turizmin bir şekli olarak hızla yayılmaktadır. Fakat ekoturizm planlı bir şekilde yürütülmediği takdirde kitle turizminden farkı kalmayacaktır. Ekoturizmin doğaya ve kültürel özelliklere saygı çerçevesinde, kitle turizmine karşı olarak geliştiği söylenebilir. Bir bölge yoğun kitle turizmi baskısına maruz kaldığında doğal ve kültürel kaynakları gün geçtikçe aşınacaktır. Ayrıca turizmden elde ettiği gelirin büyük kısmını yine sahip olduğu kaynaklarını önceki haline çevirme isteğiyle yine kaynaklarına harcayacaktır. Ekoturizm de ise korumacı bir turizm anlayışı hâkim olduğu için turizmden elde edilen gelirler yerel halkın ve yörenin ekonomik kalkınmasına önemli bir ivme kazandıracaktır (Zorlu, 2014).

Tablo 17: Kitleseel Turizm ile Ekoturizmin Bazı Özelliklerinin Karşılaştırılması

Özellikler	Kitle Turizmi	Ekoturizm
Genel	- Maksimize eder - Hızlı gelişir - Kontrolsüz - Çevreye saygısı, Saldırgan - Ölçsüz - Plansız - Özel Çıkarlar - Kısa Dönem - İstikrarsız - Uzaktan Kontrol - Fiyat Bilinci - Geniş Gruplar - Nicelik - Hızlı ulaşım - Sabit Program -Az zaman	- Optimize eder - Yavaş gelişir - Kontrollü - Çevreye saygılı, ihtiyatlı - Ölçülü -Planlı - Tüm Çıkarlar -Uzun Dönem - İstikrarlı -Yerel kontrol - Değer bilinci - Bireyler, aileler, arkadaşlar -Nitelik - Uygun (ve yavaş) ulaşım - Anında değişen kararlar - Çok zaman
Turist Açısından	-Turist Yönlendirilir -İthal yaşam biçimi -Anlama -Rahat ve Pasif -Üstünlük duygusu -Hatıra eşyalar -Gürültü -Plansız gelişme -Sadece yerel düzeyde planlama -Üstün peyzaj alanlarında yoğun.	-Turist karar verir -Yerel yaşam biçimi -Deneyim -Talep edici ve aktif -Aktif fikirli yaklaşım -Anılar, yeni bilgiler -Sakin -Önce plan, sonra gelişme -Yerel planların bölgesel koordinasyonu -Üstün peyzaj alanları korunur
Turizm Gelişme Stratejisi Açısından	-Yeni yapılaşma ve yeni yatak kapasitesi -Girişimciler dışarıdan -Başlıca işlendirme, yerli olmayan kişilere -Çiftçilik azalır, işgücü turizme kayar -Otomobil öncelikli trafik planı -Yoğun turizm sezonuna göre kapasite -Doğal ve tarihsel engeller uzak. -Yüksek teknoloji ve mekanize turizm tesisleri -Kentsel mimari	-Mevcut yapıların yeniden kullanımı -Sadece yerli girişimciler -Yerel potansiyele göre işlendirme -Çiftçilik ekonomisi korunur ve geliştirilir -Toplu taşıma öncelikli trafik planlaması -Ortalama talebe göre kapasite -Doğal ve tarihsel engeller kor. -Düşük teknoloji ve selektif mekanize gelişme -Yerel mimari

Kaynak: Polat, 2006

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sözlük anlamına bakıldığında “Sürdürmek” bir durumun olmasını, bir şeyin devamının olmasını sağlamak anlamına gelmektedir (TDK, 2017). İngilizce anlamına bakıldığında ise “Belli bir süre boyunca devam edebilen”, “Çevrenin hiç ya da çok az zarar görerek devamlılığının sağlanması” manasına da gelmektedir (Cambridge Online Dictionary, 2017).

Günümüz insan ihtiyaçları karşılanırken, gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetlerinin ellerinden alınmaması sağlayan kalkınma süreci Sürdürülebilirlik olarak görülmektedir (McKercher, 1993).

Chapin, Torn ve Taten (1996:1017)’ya göre ise sürdürülebilirlik, ekolojik sistemlerin fonksiyonlarını ve üretkenliğini gelecekte de devam ettirebilmesi olarak algılanmaktadır (Yavuz, 2010).

Dünyadaki mevcut kaynakların ve çevrenin insan faaliyetlerine bağlı olarak tükenme noktasına doğru yaklaştığı konusunda fikir birliğine varılmıştır. Bu noktadan sonra kaynakların sürdürülebilir olmaları, doğanın sunmuş olduğu kaynaklara kendilerini yenileyebilecekleri zamanın verilebileceği şekilde kullanılmalarına bağlıdır (Yavuz, 2010).

Sürdürülebilirlik yaşamak için ihtiyacımız olan şeyleri, doğal dengeyi bozmadan, gelecek nesillerin kullanım haklarını ellerinden almadan, onların da faydalanabileceği şekilde korumak temel prensibine dayanmaktadır (Yeşiloji, 2015).

3.1.Sürdürülebilir Kalkınma

Kalkınma bir ülkenin milli gelir düzeyinde gerçekleşen sürekli artışa bağlı olarak ekonomik, sosyal ve siyasal yapısında meydana gelen değişimleri içeren bir süreçtir (Çeken, 2008).

Sürdürülebilirlik kavramının Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu (BMÇKK)'nce hazırlanan 1987 tarihli sonuç bildirgesinde: *"İnsanlık, gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap verme yeteneğini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçlarını temin ederek, kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir."* şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Yenigün, 2011).

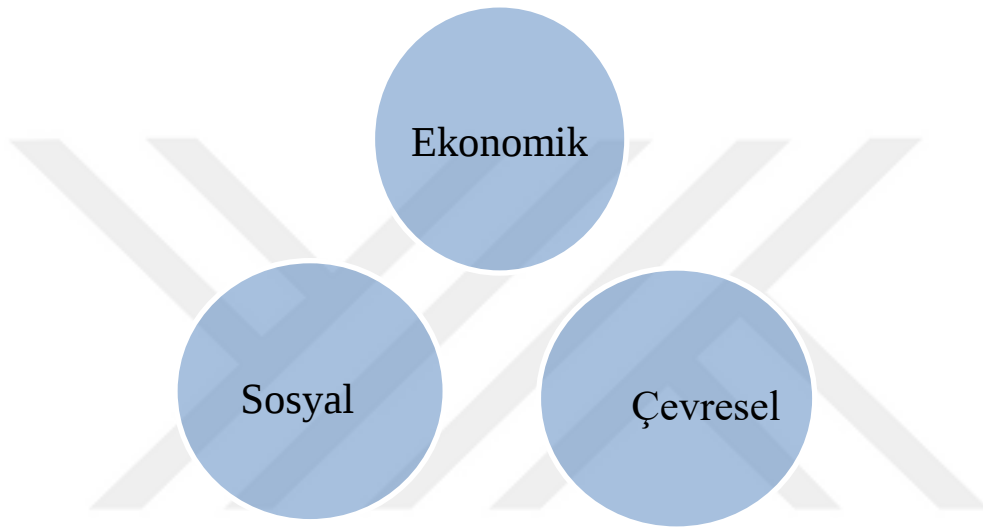
Bu tanımlama ile birlikte karşımıza; ihtiyaçların karşılanması için toplum ve doğa ilişkisi ile bugün ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması konusunda dengenin sağlanması gerekliliği çıkmaktadır. Klasik kalkınma anlayışının temeli insan ihtiyaçlarının insan merkezli bakış açısı ile karşılanmasıdır. Son zamanlarda ortaya çıkan küresel ısınma, bazı bitki ve canlı türlerinin soyunun tükenmesi, nüfus artış hızındaki düşüş ve hatta eksi değerler alması, yaşlı nüfus oranındaki artış, ekonomik sistemlerin zenginlik ve refah sağlarken aynı zamanda fakirlik ve yokluk sebebi olması insan ihtiyaçlarının karşılanmasında insan merkezli kalkınma yaklaşımının sorunları da beraberinde getirdiğinin göstergesi olmuştur. İnsan-doğa arasındaki ilişkinin bu şekilde devam etmesinin faydadan çok zarar getiriyor olması sonunda sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıktığını görüyoruz (Yenigün, 2011).

Sürdürülebilir kalkınma, şu an olduğu gibi gelecekte de uygulanabilir olacak şekilde tüm insanlar için daha iyi bir yaşam yaratmaya yöneliktir. Başka bir deyişle dünya kaynaklarının sağlıklı bir şekilde hayata geçirilmesi ilkelerine ve bu kaynakların kullanılma biçimindeki eşitliklerine ve onlardan elde edilen faydaların dağıtıldığı biçimine dayanmaktadır. 1987 yılı Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development) raporlarından sonra Rio'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'ndan (1992) çıkan Gündem21 ve Johannesburg'da 2002 yılında düzenlenen Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nden sonra tanımı sürekli değişen sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunun altı özellikle çizilmektedir;

- Ekonomik Boyut: Toplumun farklı katmanlarında refah yaratılması ve tüm ekonomik faaliyetlerin maliyet etkinliğine hitap edilmesi anlamına gelir. Kriter olarak, bu işletmelerin ve faaliyetlerin uygulanabilirliği ve uzun vadede sürdürülebilirlik yetenekleri ile ilgilidir.

- Toplumsal Boyut; Toplumdaki herkes için eşit fırsatlar ve insan haklarına saygı gösterilmesi demektir. Yoksulluğun azaltılmasına odaklanarak hakların adil bir şekilde dağılımını gerektirir. Yerel topluluklara, yaşam destek sistemlerini koruyup güçlendirmek, farklı kültürleri tanıyıp saygı duymak ve herhangi bir sömürü biçiminden kaçınmak.

Şekil 9: Sürdürülebilir Kalkınmanın Üç Boyutu

- Çevresel Boyut; Kaynakların korunması ve yönetilmesi, özellikle yenilenemez veya yaşam desteği bakımından değerli olanların korunması anlamına gelir. Hava, toprak ve su kirliliğini en aza indirmek ve biyolojik çeşitliliği ve doğal mirasını korumak için harekete geçilmesi gerekiyor (UNEP ve WTO, 2005).

Yaşanan çevre sorunları sadece belirli bir bölge ya da ülke sınır içerisinde kalmayıp sınır ötesi hatta küresel boyuta ulaşmıştır. Bu denli büyümesi, sorunların çözümünde çok yönlü ve uluslararası alanda işbirliği yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Ayrıca ülkeler ve uluslararası kuruluşlar çevre konusunda gerekli hukuki altyapının oluşturulabilmesi konusunda karşı karşıya kalmışlardır.

Çevre ile ilgili olarak yapılan ilk kapsamlı düzenlemelere bakıldığında; 1972 yılında Stockholm’de sosyo-ekonomik ve gelişmişlik seviyeleri birbirlerinden farklı

olan birçok ülkenin çevre konusunda yaptıkları ilk küresel değerlendirme toplantısında “Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Bildirgesi” kabul edilmiştir. 1987 yılında ise Sürdürülebilir kalkınma kavramının ilk kez tanımlandığı Brundtland Raporu hazırlanmıştır. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nca hazırlanan bu raporda Sürdürülebilir Kalkınma; “Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmıştır. Bu rapora göre yoksulluğun ortadan kaldırılması, doğal kaynaklardan elde edilen faydanın eşit dağılımının sağlanması, nüfusun kontrol edilmesi ve çevre ile dost teknolojilerin geliştirilmesi sürdürülebilir kalkınma ilkesi ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Rio de Janerio’da 1992 yılında yapılan “Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı” çevrenin duyarlı yönetilmesi açısından ülkelerin ekonomik ve çevresel faaliyetlerini bir arada yönlendirecek ilkeler benimsemeleri açısından önemli bir hareket olmuştur. Bu konferans sonrasında çevre, uluslararası gündemde öncelikli konular arasında yer almıştır (Ağca, 2002).

25-27 Eylül tarihlerinde New York’taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 193 ülkenin imzası ile kabul edilmiştir. Bu yeni gündem insanlar, dünya ve refah için bir eylem planı olmakla birlikte daha geniş özgürlük anlayışı içerisinde dünya barışını güçlendirmeyi de amaçlamaktadır. Yoksulluğun her boyutuyla ortadan kaldırılması sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez bir gereklilik olarak görülmektedir. Dünya genelinde tüm ülkeler ve paydaşların işbirliği içinde hareket ederek bu planı uygulamaya koymaları gerekliliğinin altı çizilmiştir. Bu toplantı sonunda ortaya 17 adet Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi konulmuştur. Bu hedefler arasında;

- Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı sağlamak, tam ve üretici istihdamı ve insan onuruna yakışır işleri sağlamak,
- Sürdürülebilir tüketimi ve üretimi sağlamak,
- Okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak,

Sürdürülebilir turizm ile ilgili hedefler olarak öne çıkmaktadır (Sustainable Development Knowledge Platform, 2015).

3.2.Yerel Kalkınma

Dünya genelinde hız kazanan küreselleşme, ülkeler arası gelişmişlik seviye farklılıklarını da beraberinde getirmiştir. Gelişmiş ülkelerde bölgeler arası gelişmişlik seviyeleri azalmaktayken az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise böyle bir şeyin söz konusu olduğunu söylemek mümkün değildir (Çeken, 2008).

Günümüzde rekabetin hızla artmasıyla beraber gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler fırsatları en iyi şekilde değerlendirerek çıkarlarının hem yerel hem de uluslararası alanda korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak için yerel düzeyde kalkınma stratejileri oluşturmaktadırlar. Böylece yerel unsurların ekonomik kalkınma için daha avantajlı pozisyonlara kavuşmaları sağlanmakta ve bölgesel / ulusal kalkınmanın itici gücü olarak değerlendirilmektedir (Tunçsiper ve Ö.Yılmaz, 2009).

Küreselleşme eğilimiyle birlikte dünya ekonomisi için önemli ve çekici olan mekanların artık eski özelliğini kaybetmesiyle birlikte birçok bölge için durgunlaşma ya da gelişememe gerçeği ortaya çıkmışken diğer taraftan küreselleşmenin sunmuş olduğu bir fırsat ise bazı bölgelerin sermaye ve uluslararası piyasa gibi kaynaklara daha kolay ulaşabilmelerine imkân sağlamasıdır. Bu değişik etkiler ekonomik yerel kalkınma yaklaşımını ön plana çıkartmıştır (Çetin, 2007).

Yerel kalkınma kavramı; yerele özgü kaynakların ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan ele alarak bu gününü ve yarınını şekillendiren kamu ve özel sektör iş birliği ile yörede, planlı ve programlı uygulamalar sonucunda mevcut durumu geliştirerek belirlenen hedeflere ulaşılmasını ifade etmektedir. Yerelde yürütülen ekonomik ve sosyal gelişim politika uygulamaları olarak da ifade edilebilir. Ulusal kalkınmanın bir alt basamağını bölgesel kalkınma, bölgesel kalkınmanın alt basamağını da yerel kalkınma oluşturmaktadır. Bir bölgenin kaynaklarını, doğal kaynaklar, iklim, çevre, peyzaj, tarihi alanlar, ticaret alanları vb. ve sosyo-kültürel kaynaklar, kültür, sanat, festivaller, spor vb. zenginlikler oluşturmaktadır (Küçük, 2013).

Ulusal düzeyde tasarlanan ve uygulamaya konulan ekonomik kalkınma politikalarından yerel/bölgesel kalkınma sistemlerine doğru önemli bir dönüşümün yaşandığı bir gerçektir (Çetin, 2007).

Yerel kalkınma sürecinde yaratılan iş kapasitesinde küçük ölçekli aile işletmelerinin önem kazandığı görülmektedir. Küçük ölçekli işletmelerin yerel potansiyellere dayalı ürün geliştirmesi ve küçük tanımlı piyasalar için üretim yapması söz konusudur (Tatar ve Köroğlu, 2017).

Gelişmekte olan ülkelerin hepsinin temel sorunu sahip oldukları mevcut kaynaklarıyla kalkınma hamlelerini gerçekleştirememiş olmalarıdır. Gelişmekte olan ülkelerde görülen bölgelerarası dengesizlikler sorununun gelişmiş ülkelerde de yaşandığı görülmektedir. Bu sorunu giderilmesinde turizm bir faktör olarak kullanılabilir. Çünkü turizm sektörünün gelişmesi ile kalkınma arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Turizm sektörü, kaynakların etkin bir şekilde kullanılarak bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi ve bölgesel bir kalkınmanın sağlanması konusunda önemli bir yere sahiptir. Tarım ve sanayide yeterli kaynağa ve gelişme imkânına sahip olmayan bölgeler zengin turistik kaynaklarını planlı ve etkili bir turizm politikaları uygulamaları sonucunda turistik yönden dengeli bir şekilde kalkınmaları sağlanmış olacaktır (Çeken, 2008).

3.2.1. Yerel kalkınmada kırsal alanlar

Kırsal alan, “kent diye tanımlanan yerleşme alanlarının dışında kalan, tarım ve hayvancılıkla ilgili etkinliklerin yapıldığı alanları da içeren bucak, köy, mezra ve kom gibi adlarla anılan ve çeşitli ölçütlere göre kent sayılma aşamasına gelemeyen kasabaları da kapsamı içine alan insan yerleşimleri” olarak tanımlanmaktadır (Geray, 1999a).

Kırsal alanlar ulusal ekonomiye uyum sağlama derecelerine göre üçe ayrılırlar. Bunlar (Bakırcı, 2007: 29):

- Entegre kırsal alanlar; şehir merkezlerine yakın, büyüyen bir nüfus potansiyeline sahip, tarımın arazi kullanımında anahtar rol oynamasına rağmen istihdamın sanayi ve hizmet sektöründe yoğunlaştığı alanlardır.
- Orta derece kırsal alanlar; ekonomisi tarım ve sanayi sektöründen oluşan, tarımsal müdahalelerin görüldüğü ve nispeten şehir merkezlerine uzak alanlardır.
- Tam kırsal alanlar; çok düşük nüfus yoğunluğu, çoğunlukla çok düşük gelir ve ağırlıklı olarak tarımda istihdam edilen yaşlı bir nüfusla karakterize edilen alanlardır.

Kırsal kalkınma ise *“küçük toplulukların karşı karşıya bulundukları sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri gönüllü çabaların merkezi yönetimin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, yerel toplulukların toplumun tümüyle, ulusla bütünleşmesini ve ülke kalkınması çabalarına tam biçimde katkıda bulunmasına ilişkin süreçlerin tümünü”* ifade etmektedir (Geray, 1999b).

Farklı yorum ve yaklaşımlar bulunmakla birlikte kırsal kalkınma “belirli bir kırsal alan içinde yaşayan insanların bir bütün olarak tarımsal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kalkınmalarına, tarım dışı istihdam ile gelir olanaklarının artırılmasına ve çevre duyarlılığına yardımcı olacak tüm unsurların harekete geçirilmesine dayandırılmaktadır. Buna bağlı olarak kırsal kalkınmanın amacı, kırsal alanın varlığının devam ettirilmesi, kır-kent arasındaki farklılıkların azaltılması, doğal kaynak potansiyellerinden çevreye duyarlı bir şekilde yararlanmanın sağlanması, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin katılım ve katkılarının artırılması ve kırsal toplumun yaşam standardının iyileştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır (TKB, 2004).

Kırsal kalkınma, eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde refah ve gelirin dengeli paylaşılmasını öngören, kırsal alanların modernizasyonunu sağlayan ve ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları olan bir süreçtir (DPT, 2000).

AB sürecinin de etkisiyle “kırsal kalkınma politikasında” halkın geçim kaynaklarının çeşitlendirilerek yoksulluğun azaltılması ve aynı zamanda doğal kaynakların korunması bağlamında “ekolojik turizm” önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları mevcut kaynaklarıyla kalkınma

hamlelerini gerçekleştirememekte oldukları görülmektedir. Bölgeler arası dengesizlikler sorunu bazı gelişmiş ülkelerde meydana gelmektedir. Türkiye’de de görülen bu sorunun çözümünde turizmden faydalanmak mümkündür. Turizm sektörünün gelişmesi kalkınmayı beraberinde getirir (Çeken, 2008).

3.3.Sürdürülebilir Turizm

Ülkelerin kalkınmasında ve bölgesel gelişmenin sağlanmasında önemli bir sektör olan turizmin ana unsurunu çevre ve doğal kaynaklar oluşturmaktadır. Kalkınma ile çevrenin uyum içerisinde bir arada olabilmemesinin gerekliliği burada önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu uyumun gerçekleştirilebilmesi için, çevresel kalitenin korunması ve devamlılığı ile birlikte, ekonomik kalkınmada da eşitliğin sağlanabilmesi gerekmektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesini sağlayabilmek için içerisinde toplumsal sorumluluğu, ekonomik verimliliği ve doğaya karşı olan duyarlılığı barındıran sürdürülebilir turizm ismi verilen kavram ortaya çıkmıştır (Ataklı ve Gezici, 1994).

Ülkeler ve yerel topluluklar için gelir kaynağı olarak görülen kitle turizmi plansız bir şekilde uygulandığı kimi destinasyonlarda toplumda ve doğal alanlarda bozulmalara yol açmıştır. Kimi destinasyonlarda ise kitle turizmi; yerel halka, turizm unsurlarına ve yerel değerlere olumlu etki edecek şekilde gelişmemiş olması ve kitle turizminin bu problemlerinin yarattığı ihtiyacı karşılama amacıyla olması sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkmasını desteklemiştir (Gelecek Turizmde, 2017).

Bütün sektörlerle etki eden sürdürülebilir kalkınmanın, turizm üzerinde yarattığı etkileşim sonucu Sürdürülebilir Turizm ortaya çıkmıştır (Akkuş, 2015). Alternatif turizm türleri olan Sağlık, Spor, Kış, Yayla, Termal Turizm vd. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018) sürdürülebilir turizm olarak algılanmasına rağmen buradaki ayırım noktası hedeftir. Sürdürülebilir turizmin hedefinde yeni bir pazar yaratmak değil var olan turizm pazarının korunmasını ve devamlılığının sağlanarak gelecek nesillerin de kullanımına imkân sağlamaktır (Akkuş, 2015).

Dinamik bir yapıya sahip olan turizm, sürdürülebilir kalkınmaya yaptığı katkılar kadar sunmuş olduğu zorluklarla da özel bir konumdadır. Sektörün büyüklüğü, birçok ülkeye ve yerel destinasyonlara yaptığı ekonomik etki birinci faktördür. İkincisi ise turizmin tüketiciler (ziyaretçiler), endüstri, çevre ve yerel topluluklar arasında özel bir ilişki içeren bir etkinlik olmasıdır (UNEP ve WTO, 2005).

Bu özel ilişki, diğer pek çok sektörün aksine, turizmin tüketicisinin (turist) üreticiye ve ürüne gitmesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Turizm ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkinin üç önemli ve benzersiz yönünü ortaya çıkarmaktadır:

- Etkileşim: Yeni yerlerde deneyim sahibi olmayı temel alan bir hizmet endüstrisi olarak turizmin doğası, ziyaretçilerin, ev sahibi toplulukların ve yerel çevrelerinin arasında doğrudan ve dolaylı olarak önemli miktarda etkileşim içerdiği anlamına gelir.
- Farkındalık: Turizm, insanları (ziyaretçileri ve ev sahipleri) çevre sorunları ve uluslar ile kültürler arasındaki farklılıklar konusunda daha bilinçli hale getirir. Bu, insanları yalnızca seyahat ederken değil, hayatları boyunca sürdürülebilirlik konularındaki tutum ve endişeleri de etkileyebilir.
- Bağımlılık: Turizmin büyük kısmı bozulmamış ve temiz ortamlar, cazip doğal alanlar, otantik tarihi ve kültürel gelenekler ve iyi ilişkileri olan konukseverlerle ilgilidir. Turizm endüstrisi bu niteliklerin yerinde durmasına bağlıdır (Making Tourism More Sustainable, 2005).

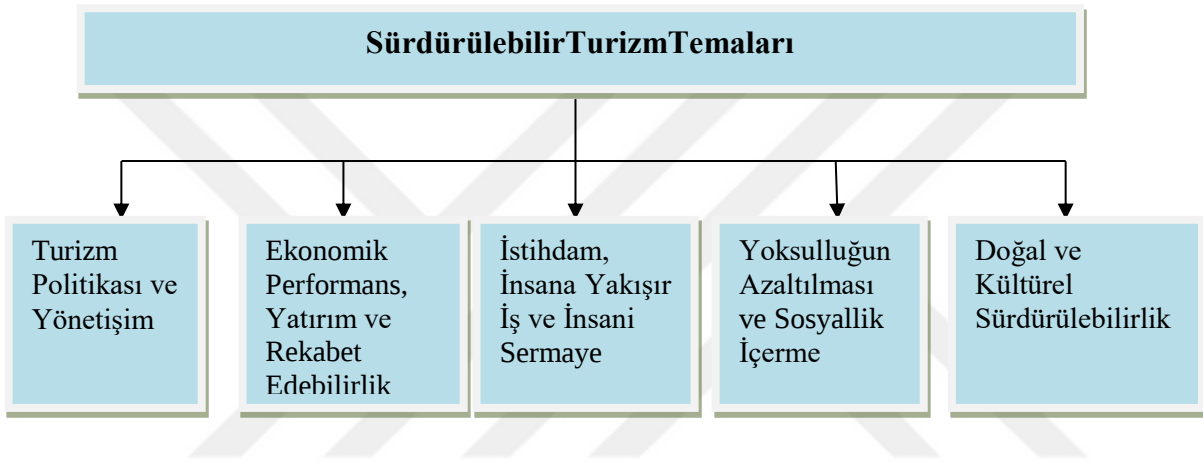
UNWTO, sürdürülebilir turizmi, ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarına hitap eden mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak dikkate alan bir turizm olarak tanımlamıştır. Bu tanımdan yola çıkılarak sürdürülebilir turizmin temaları beş ana ve 17 alt kavrama ayrılmıştır;

1.Turizm Politikası ve Yönetişim: Bu kavram, turizmin sürdürülebilir kalkınma politikalarında tanınması ve sürdürülebilirlik ilkelerini benimseyen açık bir turizm stratejisinin varlığı ve uygulanması ile ilgilidir. Turizm bakanlıkları ve kurumları da dahil olmak üzere turizm yönetim yapılarına, sürdürülebilirlik ve performansını etkileyen diğer hükümet bölgeleriyle nasıl ilişkili olduklarına

bakılmaktadır. Aynı zamanda, yerel toplumlar da dahil olmak üzere kamu, özel ve üçüncü sektör paydaşlarının farklı seviyelerde katılımını sağlayacak yapı ve mekanizmaların varlığını göz önünde bulundurmaktadır. Üç alt kavram tanımlanmıştır:

- a Kalkınma politikaları ve programlarında turizmin konumu,
- b Turizm politikası ve düzenleyici çerçeve,
- c Turizm idaresi ve kurumsal düzenleme.

Tablo 18: Sürdürülebilir Turizm Temaları

2. Ekonomik Performans, Yatırım ve Rekabet Edebilirlik: Bu kavram, ticaret ve yatırım ortamını ve turizm sektöründeki ticaret liberalizasyonunu, yerel ekonominin sonuçlarını, küçük işletmeleri ve genel olarak sürdürülebilirliği de kapsamaktadır. Özellikle pazara giriş, ürün kalitesi ve dayanıklılığı sorunlarına odaklanmaktadır. Turistik planlama ve yönetimi bilgilendirmek için sağlam verilere duyulan ihtiyacı tamamlar. Dört alt kavram tespit edilmiştir:

- a Turizmin ve ekonomiye katkısının ölçülmesi,
- b Ticaret, yatırım ve iş ortamı,
- c Marka, pazarlama ve ürün konumlandırma,
- d Esneklik, güvenlik ve risk yönetimi.

3. İstihdam, İnsana Yakışır İş ve İnsani Sermaye: Turizmin bir istihdam yaratıcısı olma özelliği, sürdürülebilir kalkınmaya katkısının önemli bir unsurudur. Bu unsur, kısmen sektörün ihtiyaçlarını karşılamak için insan kaynaklarının planlanması ve

kısmen de istihdam şartları da dahil olmak üzere sağlanan işlerin kalitesini, beceri değerlendirmesini ve ilgili eğitim ve kapasite geliştirme imkânlarının sağlanmasını ele almaktadır. İki adet alt unsuru tanımlanmıştır:

- a. İnsan Kaynakları planlaması ve çalışma koşulları,
- b. Eğitim sağlanması ve becerilerin değerlendirilmesi.

4.Yoksulluğun Azaltılması ve Sosyallik İçerme: Bu unsur, turizmin yoksulluğun azaltılmasına olan katkısı üzerine odaklanmaktadır. Yerel tedarik zincirlerinin güçlendirilmesi, topluma dayalı inisiyatiflerin geliştirilmesi ve turizmden temin edilebilecek fayda sağlanmasıdır.

Dört alt unsur tespit edilmiştir:

- a. Turizm yoluyla yoksulluğun azaltılmasına uyumlu bir yaklaşım,
- b. Yoksullara yönelik turizm girişimlerinin güçlendirilmesi,
- c. Dezavantajlı grupların desteklenmesi,
- d. Olumsuz sosyal etkinin önlenmesi.

5.Doğal ve kültürel sürdürülebilirlik: Turizm ile doğal ve kültürel miras arasında kritik önem taşıyan ilişkidir; Turizm ile doğal ve kültürel miras arasındaki kritik önem taşıyan ilişki; varlık tabanını korumak, hassas alanlarda turizmi yönetmek ve ondan faydalanmak için politikalar ve eylemler göz önüne alındığında, bu unsurun ana temasıdır. İklim değişikliği ve bunun azaltılması konusunda turizm sektörü özel önem göstermektedir. Son olarak, turizm kalkınmasının ve operasyonlarının sürdürülebilirliğini artırmak ve etkileri izlemek için mekanizmaların kullanılması değerlendirilmektedir. Dört alt unsuru tespit edilmiştir:

- a. Turizmi doğal ve kültürel mirasın korunması ve yönetimi ile ilişkilendirmek,
- b. Kaynak verimliliği ve iklim değişikliği ile ilişkisi,
- c. Turizm kalkınmasının ve operasyonlarının sürdürülebilirliğini arttırmak,
- d. Turizmin etkilerini ölçmek ve izlemek.

(WTO, 2013).

3.4.Sürdürülebilir Turizmin Önemi

Sürdürülebilir turizmde asıl hedef turizmin hammaddesini oluşturan doğal ve toplumsal değerlerin korunmasının ön plana çıkarılarak turistik faaliyetlerin uzun vadede kalıcı olmasının sağlanması olarak gösterilebilir (Gelecek Turizmde, 2017).

Dünya üzerinde tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektörü de sürekli bir gelişme içerisinde bulunmaktadır. Turizmin kaynağının çevre olması, çevresel kaynakların korunabilirliğini ön plana çıkartmıştır. Sanayide yaşanan gelişmeleri takip eden bilimsel ve teknolojik gelişmeler insan hayatını birçok alanda kolaylaştırmaya başlamıştır. Sağlanan bu kolaylıkların karşısında; bilimsel ve teknolojik gelişmeler çevresel kirliliğe ve doğal kaynaklarda olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Çevrenin korunması ve sorunlara çözümler bulunması ayrı bir önem kazanmıştır (Çelik Uğuz, 2011).

Turizm sektörünün varlığı, bağlı olduğu bölgesel ve yerel doğal ya da kültürel kaynakların ve değerlerin korunarak sunumlarının yapılmasına bağlıdır. Buhalis ve Fletcher (1996) Sürdürülebilir turizm anlayışının daha iyi kavranabilmesi, turizm gelişiminin doğa ile uyum içerisinde olabilmesi için;

- * İhtiyaçların tanınması,
 - * Zayıf olan eleman, yer ve toplulukların desteklenmesi,
 - * Gelişme amaçlarının kurallı bir şekilde oluşturulması,
 - * Alan ve varlık üzerinde kontrol,
 - * Malzeme politikası oluşturulması,
 - * Doğanın korunması,
 - * Tarım ve ormanlık alanlarda kullanımı güçlendirmek,
 - * Ekonomik aktivitelerin düzenini genişletmek,
 - * Yerelin korunması ve korunmasına yardımcı olunması,
 - * Turizm pazarlaması ve promosyonunun ortaya konulması,
- olarak belirledikleri on temel ilkedен bahsetmiştir (Buhalis ve Fletcher, 1996).

Ekolojik dengenin korunmasını hedefleyen sürdürülebilirlik kavramı doğal ve kültürel kaynakların uzun dönemli kullanılabilmesini amaçlamaktadır. Sezgin ve Kahraman’a göre devamlılığı olan bir sistemin ya da ekosistemin devamlılığının sağlanması olarak ifade edilen sürdürülebilirlikte kaynakların kesintiye uğramaması, bozulmaması ve yoğun kullanımdan dolayı tükenmemesi gerekmektedir (Güçer, 2014).

Doğal çevre ve kültürel kaynaklar ile olan sıkı bağı sebebiyle, sürdürülebilirlik olgusu turizm için oldukça önemli bir yönetim biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir turizmde tabii çevrenin, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, ekolojik denge ile birlikte biyolojik çeşitliliğin de zarar görmeden gelecek nesillere aktarılabilceği bir turizm anlayışı hâkim kılınmıştır.

UNWTO Sürdürülebilir Turizmi *“insanların etkileşim içinde bulundukları çevrenin doğallığının korunarak, kültürel bütünlüğün sağlanarak, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamını sürdüren sistemlerin yaşatıldığı ve aynı zamanda tüm bu potansiyel kaynakların ev sahibi bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını tatmin edecek şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri tarzda yönetildiği bir kalkınma biçimi”* olarak tanımlamıştır (Çevreciyiz, 2013).

Var olma kaynağı doğal ve kültürel varlıklar olmasına rağmen ekonomik büyüme ve kalkınma hedefli olarak gerçekleştirilen turizm faaliyetleri çevrede meydana gelen zararları arttırmakta, bu varlıkların çekiciliğini kaybetmesine yol açmaktadır. Özellikle 1980 sonrası sürdürülebilir turizm anlayışının hâkim kılınmaya başladığı görülmektedir. Gül ve Öztürk’in (2007) Sürdürülebilir Turizmi; doğal ve kültürel kaynakların bugün ve gelecekte kullanılabilmesi, yararlanma ve yenilenme kapasitelerinin zarar görmemesi kurallarına bağlı kalınmakla beraber gerçekleştirilen turizm faaliyetleri olarak tanımlamışlardır (Ay ve Gül, 2010).

Sürdürülebilir kalkınma konusundaki genel kavramın, turizmin özel konumunun ve uluslararası forumlarda alınan anlaşmaların göz önüne alınması, daha sürdürülebilir

turizm için bir gündem belirlemeye yardımcı olmaktadır. Turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için iki unsurun önemine dikkat çekilmektedir. Bunlardan birisi; Turizmin gelecekte de bir etkinlik olarak devam ettirilebilmesidir. Diğeri ise toplumun ve çevrenin turizmin etkilerini sürdürülebilir şekilde benimsemesi ve yararlanabilme kabiliyetidir. Turizmin toplum ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi ve turizmin yerel ekonomilere olumlu ve yaratıcı katkılarını en üst düzeye çıkarmak, doğal ve kültürel mirasın korunması ve konukların ve ziyaretçilerin yaşam kalitesini en üst düzeye çıkarmak hedefleri doğrultusunda turizm faaliyetlerinin daha sürdürülebilir olması amacıyla 12 amaç belirlenmiştir (UNEP ve WTO, 2005).

Belirlenmiş olan bu amaçlar şöyle açıklanabilir;

Ekonomik Sürdürülebilirlik: turizm destinasyonlarının ve girişimcilerinin rekabet gücünü ve kapasitesini sağlamak gerekmektedir. Böylece destinasyonlar ve buralardaki girişimciler, gelişmelerine devam ederek uzun dönemler boyunca fayda sağlayabilirler.

Yerele Katkı; turist ağırlayan destinasyonların ekonomik anlamda refahı için yerel katılımı en üst düzeye çıkartmak gerekmektedir. Böylece ziyaretçi harcamalarından elde edilen kazançlar, yerel ekonomiye orantılı bir şekilde aktarılabilir.

İstihdam Kalitesi; turizm tarafından yaratılan ve desteklenen yerel iş imkânlarının sayılarını ve kalitelerini arttırarak, cinsiyet, ırk, engelli vb. ayrımı gözetmeden verilen hizmet şartlarını iyileştirmek gerekmektedir.

Sosyal Eşitlik; yerel toplum tarafından turizmden elde edilen sosyal ve ekonomik yararların adil ve eşit bir şekilde dağıtımı sağlanmalıdır. Yaratılan fırsatlar, gelir ve hizmetler düşük gelirliilere de hitap etmelidir.

Ziyaretçi Memnuniyeti; hiçbir ayrım gözetmeden, tüm ziyaretçilerin deneyimlerini güvenli ve tatmin edici bir şekilde yaşaması sağlanmalıdır.

Yerel Kontrol; diğer paydaşlarla birlikte bölgedeki turizm yönetimi ve gelişimi planlanırken, yerel toplumlara danışılmalı, onlara da yetki verilmelidir.

Yerel Toplulukların Refahı; sosyal ve çevresel sömürücülüğün meydana gelmesine imkân vermeden yerel toplulukların yaşam standartları ve kaynaklara erişme hakları korunmalı geliştirilmelidir.

Kültürel Zenginlik; yerel toplumların sahip olduğu tarihi mirasa, otantik kültüre, geleneklere ve ayırt edici özelliklere saygı duymak ve bunları korumak gerekmektedir.

Fiziksel Bütünlük; fiziksel ve görsel açıdan çevresel ayrışma yaratmaktan kaçınıp, hem şehir hem de kırsaldaki görsel değerlerin kalitesini koruyarak arttırmak gerekmektedir.

Biyolojik Çeşitliliğin Korunması; doğal alanlar, habitatlar ve yaban hayatı üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirerek, bu alanların korunması desteklenmelidir.

Kaynakların Verimli Kullanımı; turizm faaliyetlerini ve hizmetlerini geliştirirken, yenilenemeyen ve kıt kaynakların kullanımları en aza indirilmelidir.

Çevresel Kaynakların Korunması; hava, toprak ve su kirlilikleri ile turistlerin ve turizm işletmelerinin yarattığı atıklar en aza indirilmelidir (Aslan & Güneş, 2015).

3.5.Alternatif Turizm

Kitle turizminin belirli mekanlarda ve yılın belirli dönemlerinde yoğunluk göstermesi, bölgenin taşıma kapasitesini zorlaması, özellikle sahil kesimlerinde yoğunlaşma ve benzer sebeplerden dolayı çevre kalitesinde meydana gelen bozulmayı en aza indirebilmek, turistlerin değişiklik gösteren farklı tatil istek ve eğilimlerini karşılayabilmek amacıyla 1980'li yıllardan itibaren turizmin çeşitlendirilmesi çalışmalarında dikkat çekici artışlar yaşanmıştır. Alternatif Turizm, Özel İlgi Turizmi, Eko Turizm, Yumuşak Turizm, Yeşil Turizm, Sorumlu Turizm gibi çeşitli isimler verilen bu turizm çeşidinde seyahate katılanlar az sayıda kişiden oluşan gruplar halinde (15-20 kişi) veya bireysel olarak seyahat etmektedirler (Kahraman, 2006).

Doğaya karşı duyarlı ve gittikleri yörenin halkı ile yakın ilişki kurma eğiliminde olan ve eğitilmiş ve varlıklı olan bu kişiler yöre halkının çıkarlarını gözetirler. Özel İlgi / Alternatif Turizm bağlamında; doğa temelli, eğitim amaçlı, hobilere, kültüre dayalı turizm çeşitleri geliştirilmiştir. Doğa ve Spor amaçlı çok sayıda sportif etkinliği içeren turizm türlerine talep her geçen gün artmıştır. Alternatif Turizm kitle turizminin rakibi olarak yaratılmamıştır. Temel amaç, bireylerin çeşitli güdülerini, sosyal, kültürel,

psikolojik gereksinimlerini karşılayabilmenin yanı sıra dünyada turizm yapılabilir alanlar çoğaltılamayacağı için doğal kaynakları turizmde koruyarak kullanabilmek olmuştur (Kahraman, 2006).

Turistik ürün çeşitlendirmesi çerçevesinde geleneksel turizm faaliyetlerinden farklı olarak tüketicilere sunulan turizm türlerini içeren bir turizm olgusudur (Yeşiltaş, 2006).

Alternatif turizm, kitle turizminden farklı bir ürünü ifade etmektedir. Yavaş gelişen bir turizm hareketliliğini, optimum karlılığın göz önünde bulundurulmasını, uzun vadeli programlarla turistik gelişmenin sağlanmasını, değişime karşı direnci, çevre değerlerine saygıyı ve çevreyle bütünleşmeyi ifade etmektedir (Uluslan ve Batman, 2010).

Bulut'a (2008) göre alternatif turizm, kaynak olarak güneşin, denizin ve sahillerin kullanıldığı kitle turizmine alternatif olarak gelişen turizm türlerinin ele alan bir kavramdır (Güzel, 2010).

Hacıoğlu ve Avcıkurt alternatif turizmi, turizm ürününün çeşitlendirilmesi olarak nitelendirirken Küçükarslan, Akoğlan-Kozak ve Bahçe ise özel ilgi turizmi tanımlamasını kullanmışlardır (Kılıç ve Kurnaz, 2010).

Turizmin çeşitlendirilerek yıl içerisinde yayılması; turizmin olumsuz etkilerinden olan mevsimsel istihdam sıkıntısının önlenmesinde, ülkeye olan döviz girişinin devamlılığının sağlanmasında, tesislerin yılın belirli zamanlarında atıl kalmasının da önüne geçilmesinde fayda sağlayacaktır. Değişen ve çeşitlenen ihtiyaçlar ve toplumsal gelişimler nedeniyle insanların turizm hareketlerindeki artış bu alanda çeşitliliğin artışı da beraberinde getirmiştir.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 programında, 2023 yılı için koyulan hedeflerin arasında Türkiye'deki bölgelerin hepsinde alternatif turizmin geliştirilmesi vardır. Bu hedef doğrultusunda geliştirilmesi amaçlanan yeni destinasyonlarda konaklama

kapasitesi artışı ve ulaşım konusunda iyileştirmeler sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması amaçlanmıştır. Türkiye'nin iç turizm payının ve gelirinin artırılabilmesi için alternatif turistik ürün, tesis ve programların hazırlanması ve ülkenin sahip olduğu değerlerinin tanıtılması hedeflenmiştir. Farklı turistik ürünlerin pazara sunulmasıyla Türkiye'de seyahat alışkanlığı olmayan kişilerin de turizm faaliyetlerine katılmalarının sağlanması amaçlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Değerlendirilebilecek farklı turizm türlerinin arasında; Akarsu Turizmi; Av Turizmi; Dağcılık; Golf Turizmi; Hava Sporları; İnanç Turizmi; İpek Yolu; Kış Sporları Turizmi; Kongre Turizmi; Kuş Gözlemciliği; Mağara Turizmi; Sağlık ve Termal Turizm; Su Altı Dalış; Yat Turizmi ve Yayla Turizmi sayılmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

Ankara'da 1-3 Kasım 2017 tarihinde düzenlene 3.Turizm Şûrası'nda hazırlanan komisyon raporunda Alternatif turizm türlerinin, kırsal yerleşimler için yeni yatırım ve iş olanakları sunan, kalkınma ve rekabet gücünü artıran özellikleri dikkate alınarak turizm alanında büyük sermayeli yatırımlar yanında küçük ve orta ölçekli yatırımların da desteklenmesi gerekliliği belirtilmiştir. Bu durumda yerel halkın desteğini alan, daha yaygın, sürdürülebilir ve faydalı kalkınma olanakları ortaya çıkarılabileceği ve yerelde iş ve istihdam olanakları yaratılabileceğinin altı da çizilmektedir. Yine aynı raporda doğal alternatif turizm türlerinin de yöresel, tarihi, kültürel turizm çeşitleriyle birlikte geliştirilmesi ve yılın 12 ayına yayılmasının önemine dikkat çekilmektedir (3.Turizm Şûrası Komisyon Raporu, 2017)

Tablo 19: 2007-2016 Yılları Arası Seyahat Amaçlarına Göre Dünya Turizm Hareketlerine Katılanların Dağılımı (%)

Seyahat Amaçları	2007	2016
Tatil, boş zaman, eğlence	51	53
Sağlık, dini ve diğer	27	27
İş amaçlı	16	13
Çeşitli	6	7

Kaynak: WTO Tourism Highlights 2007-2016

Tablo 19’da 2007 ve 2017 yılları arasında dünya genelinde seyahat eden turistlerin seyahat amaçlarına göre dağılımı ve değişimi gösterilmektedir. Tatil, boş zaman ve eğlence amacı ile yapılan seyahatler, dünya genelinde yapılan seyahatlerin yarısından fazlasını kapsamaktadır. Son 11 yıl içerisinde iki puanlık bir artış sağlamıştır. Sağlık ve dini nedenlerle yapılan seyahatlerin ise 11 yıl içerisinde bir değişim göstermediği; iş amaçlı seyahatlerde ise üç puanlık azalmaya yaşanırken diğer seyahatlerde ise bir puanlık bir artış yaşandığı ortaya çıkmıştır. Dünya genelinde tatil, sağlık ve dini amaçlı seyahatlerin oldukça büyük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu hareketlerin giderek artacağını görüldüğü çağımızda yeni turizm bölgeleri, yeni turizm kaynakları bulma ve yaratma eğilimi de aynı yönde hareketine devam etmektedir. Yapılan ve yapılacak olan çalışmalarla mevcut potansiyelin tespiti ve değerlendirilmesi mümkün olabilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BOLU İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ: DÖRTDİVAN, KIBRISCIK VE SEBEN İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1.Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

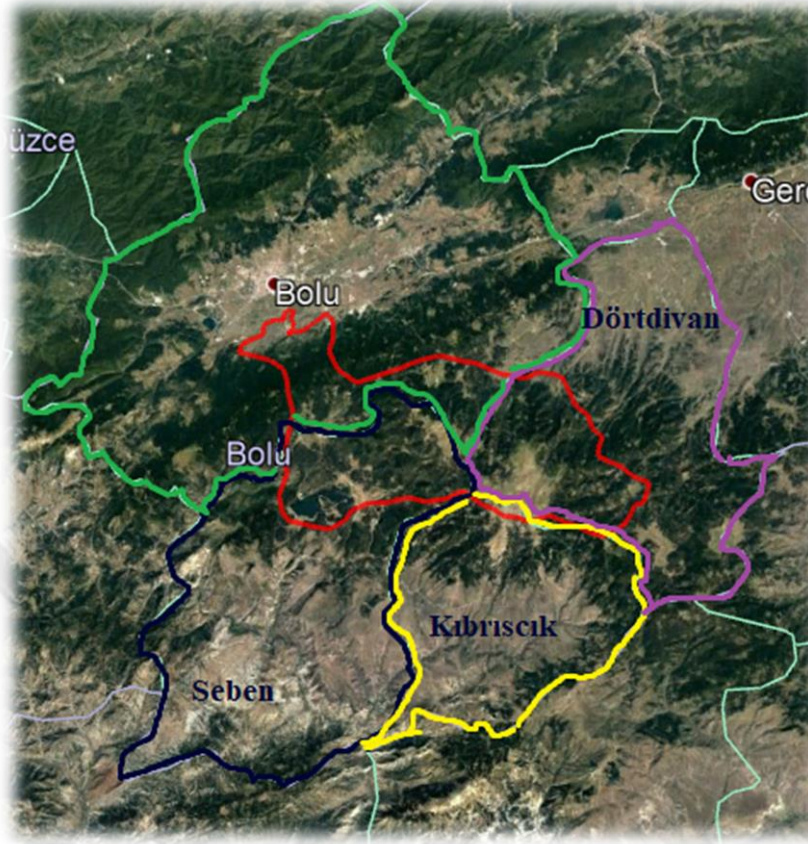
Araştırmanın alanını oluşturan Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Bolu İli sınırları içerisinde yer almaktadır.

Bolu Karacasu Termal Turizm Merkezi'nden başlayarak, Gölcük, Aladağ, Taşlıyayla, Seben Gülü ile doğuda Kartalkaya ve Köroğlu Dağı Turizm Alanı'nın tamamını kapsayacak şekilde 55 bin ha büyüklüğündeki alanın termal, kış ve doğa turizmine yönelik olarak “Köroğlu Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” adı ile ilan edilmesi amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bolu Valiliği ve Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü işbirliğince yürütülen çalışmalar tamamlanarak ilgili kurumlardan alınan görüş, ilgi ve belgeler doğrultusunda Turizm ve Kültür Bakanlığınca yürütülen ilan çalışmaları tamamlanarak 22.08.2015 tarihinde yayımlanan 29453 sayılı Resmi Gazetede Bakanlar Kurulu kararı ile Bolu Köroğlu Dağı Turizm Alanı'nın adı “Bolu Köroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” olarak değiştirilerek sınırları yeniden tespit edilmiştir (Türkiye Kültür Portalı, 2015).

İlan edilen bölgenin sınırları içerisine Bolu ilçe merkezi ile birlikte Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçeleri de girmektedir.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te belirlenmiş olan ilkeler arasında Bolu İli'ni de kapsayan İpek Yolu üzerinde oluşturulacak olan Turizm koridoru boyunca yer alan yerleşmelerde doğa turizmi ekoturizm geliştirilmesi planlanmıştır. Yine Bolu İli'nin de içerisinde yer aldığı orta ve batı karedeniz bölgesi TTS 2023'te ekoturizmin geliştirileceği bölgeler arasında yer almıştır (TTS 2023, Turizm Bakanlığı 2007).

Şekil 10: Köroğlu Dağı KTKGB Sınırı

Kaynak: googleearth.com

4.2. Bolu

4.2.1. Bolu ili'ne ait genel bilgiler

Araştırmanın konusunu oluşturan Dörtdivan, Kırıscık ve Seben ilçeleri Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Bolu İli'ne bağlıdır. Bolu ili Türkiye'de 30° 32' ve 32° 36' doğu boylamları ile 40° 06' ve 41° 01' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Yüzölçümü 8.276 km² olan ilin batısında; Sakarya ve Düzce, güneybatısında; Bilecik ve Eskişehir, güneyinde; Ankara, doğusunda; Çankırı ve Karabük, kuzeyinde; Zonguldak illeri yer almaktadır (www.bolu.bel.tr, 2017).

Bolu, merkez dahil olmak üzere Dörtdivan, Gerede, Göynük, Kırıscık, Mengen, Mudurnu, Seben ve Yeniçağa ile birlikte dokuz ilçeye, üç beldeye ve 487

köye sahiptir. 2017 yılında adrese dayalı nüfus sistemine göre tespit edilen nüfus sayısı 303.184, merkez ilçe nüfusu ise 199.702'dir (www.tuik.gov.tr).

Şekil 11: Bolu İli'nin Türkiye'deki Konumu

Kaynak: maps.google.com 2017

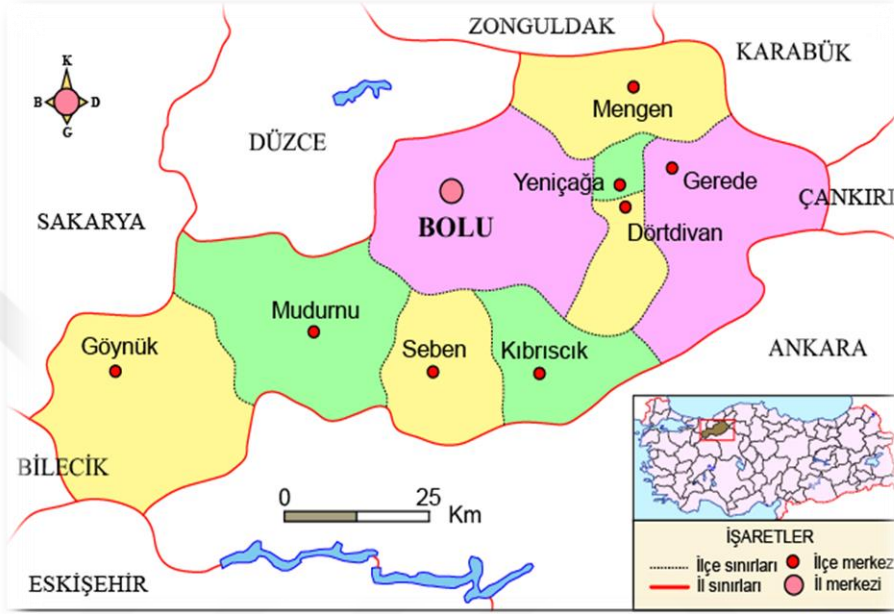
Tablo 20: Bolu ve İlçelerinin 2017 Nüfus Sayıları

Yıl	İlçe	İlçe Nüfusu
2017	Merkez	199.702
2017	Gerede	33.511
2017	Mudurnu	19.066
2017	Göynük	15.184
2017	Mengen	13.940
2017	Yeniçağa	7.259
2017	Dörtdivan	6.185
2017	Seben	5.226
2017	Kırısıcık	3.111

Kaynak: TÜİK (2018).

Bolu İli merkez ilçe ve diğer ilçelerinin nüfuslarına bakıldığında merkez ilçe dışında nüfusu en çok olan ilçenin Gerede, en az olan ilçenin ise Kırıscık olduğu görülmektedir.

Şekil 12: Bolu İli Siyasi Haritası

Kaynak: http://cografyaharita.com/haritalarim/41_bolu_ili_haritasi.png (2017)

İl arazisinin yaklaşık %18'ini tarım alanlar oluşturmaktadır. Orman alanları ise %59'luk bir oran ile Türkiye ormanları içinde %2,55'lik paya sahiptir. Çayır ve meraların kapladığı alan yaklaşık %15'tir. Geriye kalan %8 dolayında alan ise tarım dışı alanlardır (Bolu Belediyesi, 2015).

Ankara'ya 190 km, İstanbul'a ise 260 km uzaklıkta ve bu iki büyük şehrin ulaşım güzergahında yer alan Bolu'ya TEM otoyolu ve şehrin içinden geçen D100 karayolu sayesinde ülkenin her yerinden ulaşım imkânı vardır. Ankara ve İstanbul'da bulunan havaalanları ise yurtdışından yapılacak yolculuklar konusunda ulaşım açısından kolaylık sağlamaktadır.

Türkiye'deki iller gelişmişlik kademesine göre altı farklı bölgeye ayrılmış olup Bolu ülke genelinde gelişmişlik kademesinde İkinci Kademe Gelişmiş İller arasında

yer alırken ülke genelindeki gelişmişlik sırasında ise 11. sırada yer almaktadır (www.kalkinma.gov.tr, 2017).

Mutlak tarım alanı olarak tanımlanan I, II ve III. sınıf tarım alanı 86.937 hektardır. Buna özel birkaç bitki cinsi için uygun sürümle ekim yapılabilecek IV. sınıf topraklar da eklendiğinde, bu alan 149.664 hektara ulaşmaktadır. Diğer bir ifade ile Türkiye toplam tarım alanının yaklaşık %0,5'i Bolu ilindedir. Bu alanın 38.915 hektarında sulu tarım, 110.749 hektarında ise kuru tarım yapılmaktadır. Kalan toprakların 124.440 hektarı çayır-mera (yaylaklar dahil), 504.310 hektarı orman ve fundalık, 67.386 hektarı ise tarım dışı topraklardır. Yeterli miktarda olmayan tarla arazisi, küçük parçalar halindedir. İlde tarla bitkileri olarak ekili alanların büyük bir kısmını tahıllar oluşturmaktadır. Yetiştirilen tahılların başında buğday gelmektedir. Buğdayı sırasıyla arpa, yulaf, çeltik ve mısır izlemektedir. Baklagillerden nohut, fasulye, fiğ ve burçak, endüstri bitkilerinden şeker pancarı ve şekerpancarı tohumu yetiştirilmektedir. Yumru bitkilerden patates, soğan, sarımsak ve hayvan pancarı yetiştirilmekte olup, bunlardan patates, Bolu için önemli ekonomik değere sahiptir. Ayrıca çeşitli meyve ve sebze bitkileri de üretilmektedir. Organik tarıma dönük çalışmalar devam etmektedir (Bolu Belediyesi, 2015).

Eğitim düzeyi açısından ilkokul seviyesindeki okullaşma oranı Türkiye ortalamasının (%94,87) iki puan altında (%92,48) kalırken lise seviyesinde ise %95,24 ile Türkiye ortalamasının 15 puan üzerine çıkmıştır. İl genelinde 231 adedi okul, 12'si yaygın öğretim kurumlarında olmak üzere 48.419, Yüksek Öğretim'de ise 32.109 öğrenci öğrenim görmektedir.

4.2.2. Coğrafi yapı

İlin yüzey şekillerine bakıldığında dağlar, platolar ve ovalar göze çarpmaktadır. Bolu Dağları, Abant Dağları, Sünnice Dağları ve Köroğlu Dağları ilin volkanik yapıda olan dağları olarak dikkat çekmektedir. Seben, Ardıç, Beylik, Kocaman ve Kapıorman diğer dağlardır. İl topraklarının %56'sını kaplayan (Bolu Belediye Başkanlığı, 2018) dağların çokluğu Bolu'yu yaylacılık alanında önemli bir il haline getirmiştir. Bolu il

sınırları içerisinde 380 adet yayla bulunmaktadır ve bu yaylalar ormanlarla kaplı dağlar üzerinde akarsuların geçtiği verimli düzlüklerdir. Aladağ Yaylaları, Sarıalan ve Saraycık Yaylaları, Kızık Yaylası, At Yaylası, Gerede Yaylaları, Göynük Yaylaları, Kıbrısık Yaylaları, Mengen Yaylaları, Mudurnu Yaylaları ve Seben Yaylaları önemli olan yaylalardır (Türkiye Kültür Portalı, 2018).

İl genelinde coğrafi yapının karmaşıklığı, akarsu sayısının çokluğu, yükseklik farklılıkları ve eğimlerin çokluğu birçok gölün oluşmasına neden olmuştur. Ancak göl çanaklarının küçüklüğü göllerin küçük yüzeyli olmalarına sebep olmuştur. Abant Gölü, Gölcük, Yedigöller, Sünnet Gölü, Yeniçağa Gölü, Çubuk Gölü, Sülüklügöl ve Karagöl turistik değer taşıyan göllerdir. İlin topraklarının %55'ini kaplayan ormanlardaki hakim ağaç türleri kayın, gürgen, ıhlamur, dişbudak, meşe, kızılğaç, karaağaç, kavak, köknar ve sarıçamdır (Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2016).

4.2.3. Topoğrafik durum

İl yüzölçümü 8.276 km² olup, topraklarının %56'sını dağlar oluşturmaktadır. Bu dağlar Güneybatı-Kuzeydoğu istikametinde uzanan Bolu Dağları; Çele Doruğu ve Abant Dağları, Gerede İlçesi'nin kuzeyinde Arkut ve Göl Dağları, güneyde ise volkanik yapıya sahip olan Köroğlu Dağları, Seben Dağları, Mudurnu tarafında Ardıc Dağları'dır. En yüksek tepeler ise Köroğlu (2.499 m.) Çele Doruğu (1.980 m.)'dur. Genel olarak batı-doğu istikametinde uzanan ovaların en büyükleri, 725m. yükseklikteki Bolu ve 1.300 m. yükseklikteki Gerede ovalarıdır. Yeniçağ, Mudurnu ve Göynük İlçesi'nin güneyinde bulunan Himmetoğlu diğer önemli ovalardır (Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018).

4.2.4. Tarih

Arkeolojik buluntulara göre Bolu'daki ilk bilinen yerleşim izi Eski Tunç Çağına aittir. İ.Ö. 3000 yılına tarihlenen bir pişmiş toprak eser Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulunun bulunduğu alanda yer alan küçük bir höyükte bulunmuştur (Karagülle, 2006). Diğer bir bilgiye göre ise Bolu yöresine ilk yerleşenlerin Bebrükler

olduğu ve yörenin Bebrikyia adıyla anıldığı sanılmaktadır. İ.Ö. 8.yy sonra batıdan gelen Bithynialılar'ın bölgeye yerleştiği bilinmektedir. Sonraları Hititlerin yaşadığı görülmüştür (Bolu Belediyesi, 2017).

M.Ö. 1211 yılında Frigler, sonra da sırasıyla Lidyalılar, Persler ve Makedonya Krallığı egemenliğine geçen Bolu'da daha sonraları Bitinya Krallığı kurulmuştur. Bu dönemdeki adı "Bitinyum" olan şehrin Kralın ölümü üzerine Roma İmparatorluğuna katılmasıyla birlikte Bolu bölgesinin adı o dönemde "Claudiopolis" olarak anılmaya başlanmıştır (Özcan, 2005).

1071 yılından itibaren Türklerin Anadolu'yu ele geçirmeye başlamalarının neticesinde, 1074 yılında fethedilerek Türkmenlerin yerleştirilmesiyle zamanla Türkleşmeye başlamıştır. Yerleşim yörelerine bugün de kullanılmakta olan Türk Boyları'nın isimleri (Dadurga, Berk, Yuva, Salur, Yarken vd.) verilmiştir. Haçlı seferleri sırasında kısa bir süre Trabzon Rum İmparatorluğu hakimiyetine, sonra 1197'de Selçuklu, daha sonra ise Moğollar egemenliğine geçen il'e yönelik ilk Osmanlı akınlarının Osman Gazi döneminde başlamıştır. Yörenin tamamen Osmanlı egemenliğine geçişinin ise Orhan Gazi döneminin ilk yıllarına (1324-1326) yıllarına denk geldiği görülür. Bir ara İsfendiyoğulları Beyliği'nin istila ettiği Bolu, 1692'de sancak beyleri yerine atanan Voyvodalarca yönetilmiş, 1811'de voyvodalık II. Mahmud tarafından kaldırılmış, Bolu, Viranşehir adıyla yeniden sancak olmuştur. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Bolu Sancağı Kastamonu Vilayetine bağlanmış 10 Ekim 1923 tarihinde il olmuştur(Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017).

Bitinler tarafından Salonia Campus olarak adlandırılmış olan Bolu Ovası ve çevresinin adı Romalılar tarafından "Claudio Polis" olarak değiştirildiği Bolu isminin de "Polis"ten geldiği sanılmaktadır. Diğer bir rivayete göre ise Osmanlı'lar zamanında bölgede bol sayıda Uluğ-Alim bulunması sebebiyle "Bol Uluğ" olarak adlandırıldığı ve zamanla söylenişinin "Bolu" olarak değişmiş olduğudur (Bolu Belediye Başkanlığı, 2018).

4.2.5. Tarihi eserler

İl merkezinde bulunan Hisartepede'deki ilk yerleşim alanında Bitinya krallığı ve Roma İmparatorluğu dönemine ait ayakta kalmış herhangi bir eser bulunamamıştır. Hisartepede'de yapılmış olan arkeolojik çalışmalarda bulunan çeşitli heykeller, kaplar, sur kalıntıları gibi parçalar, Bolu Müzesinde sergilenmektedir. Yine 2011 yılında Hisartepede'de yapılan çalışmalarda kilise kalıntıları bulunmuş, güney yamacındaki çalışmalarda ise 230m²'lik bir taban mozaigine rastlanılmıştır (Özcan, 2005).

Göynük ilçesinde Soğukçam Köyü'nde Frigler dönemine ait bilinen Uzun Anıt Kaya (Şekil. 13) bulunmaktadır. Bu anıt İ.Ö. 8 ve 7. Yüzyıllarda Anadolu'da varlık göstermiş olan Frig'lerin bölgede de hakimiyet gösterdiklerinin kanıtıdır (Karagülle, 2006).

Seben ilçesinde Hristiyanlığın ilk dönemlerinde mesken olarak kullanılmış kaya evleri ile kilise kalıntıları, Gerede'de Örencik Köyü yakınlarında Asar Kalesi Bizans dönemine ait kalıntılardır (Özcan, 2005).

Bolu il merkezinde ayrıca Osmanlı döneminden kalma Kadı Cami (1499), Büyük Cami (1382-1899), Saraçhane Cami (1750), İmaret Cami (16.yy), Ilıca Cami (1510-1511), Karaköy Cami (1562-1563) gibi eski tarihli camilere de rastlamak mümkündür. İlçelerinde de oldukça eski tarihli camiler bulunmaktadır. İl merkezinde bulunan Orta Hamam (1389), Göynük'te Süleyman Paşa Hamamı (1335-1338), Mudurnu'da Yıldırım Bayezid Hamamı (1382), Yeniçağa'da Yıldırım Hamamı (1382) ilin önemli tarihi yapılarındandır (Özcan, 2005).

4.2.6. Turizm

Bolu, Ankara ve İstanbul gibi iki büyük şehrin ulaşım yolu üzerinde yer almaktadır. Ulaşım kolaylığı, zengin bir bitki örtüsü, doğal ve yapay gölleri, yaz ve kış sporları için uygun tesisleri yerli ve yabancı birçok turisti çekmektedir. Bölge kış, av,

sağlık, yayla, toplantı ve seminer turizmine yönelik potansiyele sahip bulunmaktadır (Bolu Valiliği, 2016).

Şekil 13: Frig Kaya Abidesi

Kaynak: Bolu Müzesi Arşivi

Bolu birçok turizm çeşidini bünyesinde barındırmakta, yaz ve kış aylarında turistleri kendisine çekebilmektedir. İl genelinde Kültür, Termal, Kış, Kongre, Yayla, Dağ, Bisiklet, Kamp ve Karavan, Sportif Olta Balıkçılığı, Kuş Gözetleme, Atlı Doğa Yürüyüşleri, Bitki inceleme, Yamaç Paraşütü, Yaban Hayatı İzleme gibi oldukça çeşitli turizm aktiviteleri gerçekleştirilebilmektedir (Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Turizm, 2016).

Turizm kaynağı olarak kullanılabilecek, kullanılmakta olan varlıklar açısından bakıldığında Bolu İl'inin su kaynakları, orman alanları, flora zenginliği ve tarihi eserler açısından birçok değer ihtiva ettiği görülmektedir (Zengin ve Akay, 2013). İl bünyesinde 411 Adet Sivil Mimari Örneği; 158 Adet Dini Kültürel Yapı; 5 Adet İdari

Yapı, 7 Adet Askeri Yapı; 14 Adet Doğal Anıt; 99 Adet Arkeolojik Sit Alanı; 4 Adet Kentsel sit Alanı ve 7 Adet de Doğal Sit Alanı olmak üzere 705 adet tescillenmiş Kültür ve Tabiat varlığı bulunmaktadır (Bolu Valiliği, 2016). Ayrıca Abant, Yedigöller, Gölcük, Karagöl ve Sünnet gölleriyle birlikte toplam 14 göl, gölet, irili ufaklı 48 suni gölet, 320 yayla, 3 tabiatı koruma alanı, 7 orman içi dinlenme alanı, 4 yaban hayatı koruma sahası ve çok sayıda bitki türü bulunmaktadır (Bulut ve Eraslan, 2008 akt. Akay ve Zengin, 2012).

İl genelinde bir adet milli park (1.623 ha), dokuz adet tabiat parkı (3.000 ha), üç adet tabiat koruma alanı (992,3 ha), üç adet yaban hayatı geliştirme sahası (63.980 ha), bir adet ulusal öneme haiz sulak alan (8.224 ha), altı adet gen koruma ormanı (817,60 ha), 14 adet tohum meşçeresi (1.325 ha), dört adet tohum bahçesi (22,70 ha) ve iki adette şehir ormanı (223,30 ha) olmak üzere toplamda 80.297,9 ha olan korunan alanlar Bolu yüzölçümünün yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır (Milli Parklar, 2017)

Şekil 14: Yedigöller'den Bir Görünüm

Kaynak: Fazıl Karaduman Arşivi

Yaylalar arasında Aladağ, Gerede, Esentepe, Sarıalan, At Yaylası, Kıbrısık ve Seben yaylaları ildeki önemli yaylalar olarak ön plana çıkmaktadır. Rekreasyon ve kamp için imkân sağlayan yaylalar ilin önemli bir turizm potansiyeli olarak görülmektedir. Heyelan sonucu oluşmuş olan Yedigöller Milli Park'ı ve Abant Gölü Tabiat Parkı'nda göllerin bitki zenginliği ayrıca büyük bir açık hava rekreasyon potansiyeline sahip bulunması nedeniyle yörenin 1.150 hektarlık bölümü, 1988 yılında Tabiat Parkı olarak ayrılmıştır (BTSO, 2007:48). İçerisinde barındırmakta olduğu yaban hayatı ve kuş gözlem alanları ile dokusu bozulmamış doğal güzellikleri, kentsel sit alanları olarak ilan edilmiş evleri, doğa turları ve flora-fauna (bitki örtüsü ve hayvan varlığı) ekoturizme konu olabilecek önemli bir potansiyel arz etmektedir (Akay ve Zengin, 2012).

Hazırlanmış olan 10. Kalkınma Planı'nda turizm sektöründeki hedef “Kalitenin artırılarak, uluslararası marka haline gelmek ve üst gelir gruplarına yönelik hizmet çeşitlendirilmesi” olarak tanımlanmıştır. Bu plana göre öncelik Sağlık Turizmi Geliştirilmesi, Termal Turizm, Medikal Turizm ve İleri Yaş Turizmi alanlarına ağırlık verilmiştir. Her 3 alanda potansiyele sahip olan Bolu jeolojik bakımdan Türkiye'nin en önemli fay tabakası üzerinde kurulmuş olduğundan çok miktarda jeotermal su kaynağı ve kaplıcaya sahip olması sebebiyle özellikle fizik tedavi hizmetlerine dayalı termal turizm sektöründe güçlü rekabetçi avantaja sahiptir (www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr/arastirmaveraporlar.aspx e.t.:03.09.2017).

Bolu ili genelinde 22 adet turizm İşletme Belgeli konaklama tesisi, 80 adette Mahalli İdare Belgeli konaklama tesisi bulunmakta olup, turizm işletme belgeli tesislerdeki yatak arzı 3.474, mahalli idare belgeli tesislerde ise 4.037 adettir (Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2017).

Bolu'da Kış turizmi yapılabilecek iki önemli kayak merkezi bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, il merkezinin 38 km. güneydoğusunda, Köroğlu Dağı KTKGB turizm alanı içerisinde yer almakta olan Kartalkaya Kayak Merkezidir. 1850–2200 m. yüksekliğine sahip olan merkezde, yarı ılıman bir iklime görülür. Kayak merkezi ve çevresi orman örtüleri ile kaplıdır. Yılın 4 ayı (15 Aralık-15 Nisan) kayak yapmak

mümkün olan bölgede kar kalınlığı ortalama 250 cm.'dir (Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017).

Diğer önemli kayak merkezi ise Gerede'dir. Gerede'nin kuzeyinde, 1300 m. yükseklikte yer almaktadır. Esentepe'nin 4 km kuzeyinde Arkut Dağı'nda bulunan pistlerde kayak yapılmakta ve her yıl uluslararası kayak yarışmaları düzenlenmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Şekil 15: Kartalkaya'da Kış

Kaynak: <https://www.dailysabah.com/travel/2015/01/29/a-perfect-skiing-opportunity-for-winter-travelers>

Termal turizm açısından da Bolu oldukça zengin bir kaynağa sahiptir. İl merkezinde Karacasu; Mudurnu'da Babas ve Sarot; Seben'de Pavlu (Kesenözü); Göynük'te Çatak Kaplıcaları ve buralarda konaklama tesisleri mevcuttur (Dörtdivan Dünyası, 2017).

Bolu'nun güneybatı kesiminde, Mudurnu yolu üzerinde 10.km'de bulunan Akkaya Travertenleri Bolu'nun Pamukkalesi olarak tanınmaktadır 250 m.

uzunluğunda olan travertenler yeşil doğa ile iç içe bulunmaktadır (www.bolu.gov.tr/akkaya-travertenleri E.T: 03.09.2017).

Şekil 16: Bolu Küçük Kaplıca'dan Görünüm

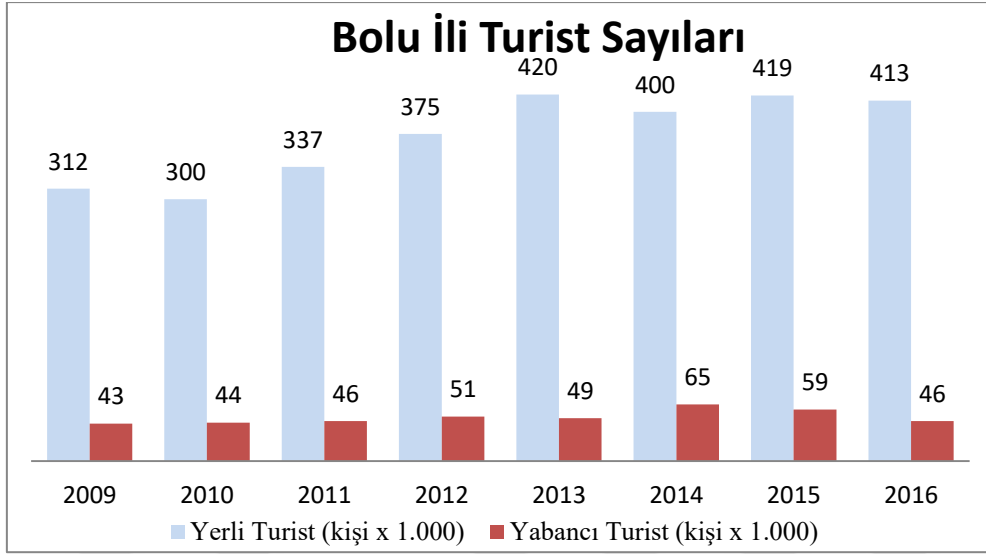

Kaynak: www.bolu360.com Küçük Kaplıca Bolu

Şekil 17: Akkaya Travertenleri

Kaynak: www.bolu.gov.tr/akkaya-travertenleri

Tablo 21: 2009-2016 Yılları Arası Bolu'ya Gelen Yerli ve Yabancı Turist Sayıları

Kaynak: Bolu Belediyesi 2017

Tablo 21'e bakıldığında Bolu İli'ni ziyaret eden turist sayısında genel olarak yükseliş görülmekle beraber yerli ve yabancı turist sayısında önemli bir fark göze çarpmaktadır. Bolu İli'nin daha çok iç turizme yönelik bir destinasyon olduğu dikkat çekmektedir. Son üç yıl içerisinde yabancı turist sayısında önemli bir düşüş olduğu da tablodan görülmektedir. Uluslararası alanda ve ülke içerisinde yaşanan siyasi gelişmeler turist sayısında önemli bir gerilemeye sebep olmuştur.

4.2.7. Bolu'daki tabiatı koruma alanları

Korunan alanlar, "içerdiği ekosistemler ve kültürel değerlerle birlikte doğanın uzun vadede korunması için belirlenen, ayrılan ve yasalarla ya da geçerli diğer araçlarla yönetilen coğrafi alanlardır" (Güneş, 2011b). Korunan alanlar açısından Bolu incelendiğinde;

Kale Bolu Fındığı: Yedigöller yolu üzerinde, Bolu'ya 35 km. mesafede 460 hektarlık alanda bulunan Kale Bölgesi, 1988 yılında Tabiatı Koruma Alanı olarak ilan edilmiştir. Doğal olarak yetişen ve nesli azalmakta olan Bolu Fındığının 25 - 30 m boy ve 140 cm.ye kadar çaplarda bulunan örnekleri alanın en önemli kaynak değerleridir. Alan ayrıca çok çeşitli flora ve faunaya da sahiptir. Alanda bulunan su kaynakları ise

yaban hayatı için önem taşımaktadır (Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2016). Geyik ve karaca gibi nadir yaban hayatı türlerinin sağlıklı bir popülasyonuna sahip bulunuşu ve çok çeşitli ağaç türlerinin mevcudiyeti özelliklerini oluşturmaktadır. Sahada Bolu bulunduğu dışında Uludağ köknarı, sarıçam, karaçam, meşe, kayın, titreğ kavak, gürgen, karaağaç, çınar, ıhlamur, dişbudak bulunmaktadır. Geyik, karaca, ayı, kurt, tilki, domuz, tavşan, alabalık, sazan, yayın sahada bulunan başlıca hayvan türleridir (www.gidilmeli.com, 2017a).

Kökez: Aladağların Bolu Ovasına bakan kuzey yamaçlarındaki Kökez Bölgesi, çok yaşlı köknar ormanlarına sahip olması nedeniyle "Tabiatı Koruma Alanı" kapsamına alınmıştır. 324 hektar alanı kaplayan Kökez Tabiatı Koruma Alanına Bolu-Seben yolunun 18. km'sinden ayrılan orman yolu ile sahaya ulaşılabilir. Uludağ köknarı, kayın ve gürgen başlıca ağaç türlerini oluşturur (Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2016). Bolu, merkez, Atacak mevki sınırları içerisinde yer almaktadır. Ayrıca, yabani kiraz, çilek ve fındık gibi türlerde bulunmaktadır. Geyik, karaca, domuz, ayı, kurt, tilki, tavşan sahada bulunan hayvan türleridir (www.gidilmeli.com, 2017b).

Akdoğan Rüzgarlar Ebe Çamı; Bolu Merkez Yenigüney Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Ankara-Bolu karayolunun 168. km'sinden itibaren Yenigüney köyüne giden 2.5 km'lik yol ve aynı karayolunun 172. km'sinden ayrılan 1 km'lik yol ile ulaşılmaktadır. Nadir ve nesli tehlikeye düşmüş "Ebe Çamı"nın dünya üzerinde yegane tabii yayılış alanlarını teşkil etmesi bu sahalar eşsiz bir tabiat parçası özelliği vermektedir. Ebe çamı, karaçam, meşe sahadaki başlıca ağaç türlerini meydana getirmektedir (Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2016).

Sülüklügöl Tabiatı Koruma Alanı: Bolu, Mudurnu, Akyol-Kuşkavağı köyü sınırları içerisinde yer alan Sülüklügöl Tabiatı Koruma Alanı; 809.5 ha büyüklüğündedir. Sahaya; Bolu-Abant-Taşkesti üzerinden (85 km.), E5-Akyazı-Dokurcun üzerinden (50 km.), Bolu-Mudurnu-Taşkesti yolundan (100 km.) ve Ankara-Beyşehir-Nallıhan-Mudurnu üzerinden karayolu ile ulaşım sağlanmaktadır. Sülüklügöl, ihtiva ettiği sulak saha ve orman ekosistemleri ve bu ekosistemlerde

yaşayan bitki ve hayvan türü çeşitliliği barındırmaktadır. Tektonik hareketler sonucunda çökmüş olan kısımda kalan ağaçların, üst kesimleri su üzerinde kalmıştır. Karaçam, sarıçam, kayın, saplı meşe, köknar, sapsız meşe, titrek, kavak, akkavak, gürgen, palamut meşesi, ıhlamur, çınar, akçaağaç, kızılağaç, dişbudak, yaban kirazı, başlıca ağaç türlerini oluşturmaktadır. Sahada; karaca, ayı, kurt, tilki, yaban domuzu, tavşan, atmaca, ağaç kurbağası bulunmaktadır (www.gidilmeli.com, 2017c).

4.2.8. Bolu’da flora ve fauna

Bolu Türkiye’nin flora zenginliğinde önemli bir yer tutmakta olan Bolu florasında 89 familya, 363 cins, 771 tür bulunmaktadır. Bu türlerin 82 adeti Türkiye endemik türlerindendir. Sadece Bolu’ya da endemik olarak 3 tür bulunmaktadır. Bunlar *Circiumboluensis*, *Crocusabantensis* ve *Jasionesupinaakmani*’dir (www.tubitak.gov.tr/tubives).

Bolu ilinde egemen bitki topluluğunu ormanlar oluşturmaktadır. Çok çeşitli ağaç türlerini barındıran ormanlarda en çok bulunan türler; gürgen, kayın, kestane, dişbudak, ıhlamur, kızılağaç meşe, yabani fındık, karaağaç, titrek kavak, beyaz söğüt, köknar ve sarıçamdır. Ağaç örtüsü altındaki otlar arasında çeşitli dağ çiçekleri, mantar türleri ve zakkumlar görülür. Bazı kısımlarda kıızılcık, katran ağacı, taflan, sumak, böğürtlen ve değişik sarmaşık türleri bulunur (Engin, 2012).

Bolu’nun zengin bitki örtüsü, su kaynakları, iklimi ve topografyası yaban hayatı için elverişli koşullar oluşturmaktadır. Bolu’da popülasyon büyüklükleri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Göllerde ve akarsularda alabalık, sazan, tatlısu midyesi, kurbağa, yengeç ve kaplumbağa gibi suda yaşayan hayvan türleri; yaban kazı, yaban ördeği, su tavuğu, karabatak, gibi kuşlar yaşamaktadır. Ormanlık alanların yüksek kesimlerinde ayı, geyik, karaca, vaşak ve yaban domuzu görülmektedir. Diğer hayvan türleri kurt, tilki, sansar, tavşan, porsuk, kokarca, sincap ve gelincik gibi kara hayvanları; bildircin, keklik, yaban ördeği, üveyik, turna, çulluk, atmaca, kartal, şahin güvercin gibi kuşlardır (bolge9.ormansu.gov.tr).

Şekil 18: Sülüklügöl

Kaynak: <http://www.arpaboyuyol.com/suluklugol/>

4.3.Dörtdivan İlçesi

Araştırmanın alanı içerisinde yer alan ilçelerden ilki Dörtdivan'dır.

4.3.1. Konum

Bolu İl sınırları içerisinde bulunan Dörtdivan İlçesi'nin kuzeyinde Yeniçağa, doğusunda Gerede ilçesi, batısında Bolu, güneyinde ise Kırbrısık ilçesi vardır. 384 km²'lik alana sahip olan ilçenin sekiz mahallesi ve 24 köyü bulunmaktadır. Dörtdivan ilçesi 40⁰-50'-00" kuzey paralelleri ile 32⁰-10'-12" doğu meridyenlerinin kesiştiği bölgede yer alan Dörtdivan'ın rakımı 1.167 m.'dir. Ilgaz tepesinden batıya doğru ikiye ayrılarak uzanan Kuzey Anadolu Sıradağlarının güney kolu ilçenin güneyinde Ankara ile Dörtdivan sınırını oluşturmaktadır (Dörtdivan Belediyesi, 2017).

Doğu batı doğrultusunda uzanmakta olan bu sıradağların isimleri Kütüklü ve Benli'dir. Bu sıradağların devamında yer alan ve volkanik niteliğe sahip Köroğlu Dağları da ilçenin güneybatısından kuzeye doğru uzanarak ilçenin batı sınırını çizerler.

En yüksek tepesi 2.378 m ile Köroğlu Tepesi'dir. Dörtdivan ilçesi yerleşim yerleri ve tarımsal alanlar genelde düzlük ve ovalık olması sebebiyle yerleşim birimlerinin birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. İlçenin sahip olduğu en önemli akarsu Ulu Çayı'dır.

Şekil 19: Dörtdivan'ın Türkiye'deki Yeri

Kaynak: <http://yuzyillikmarkalar.org/TR/Projelerimiz.aspx?fid=16>

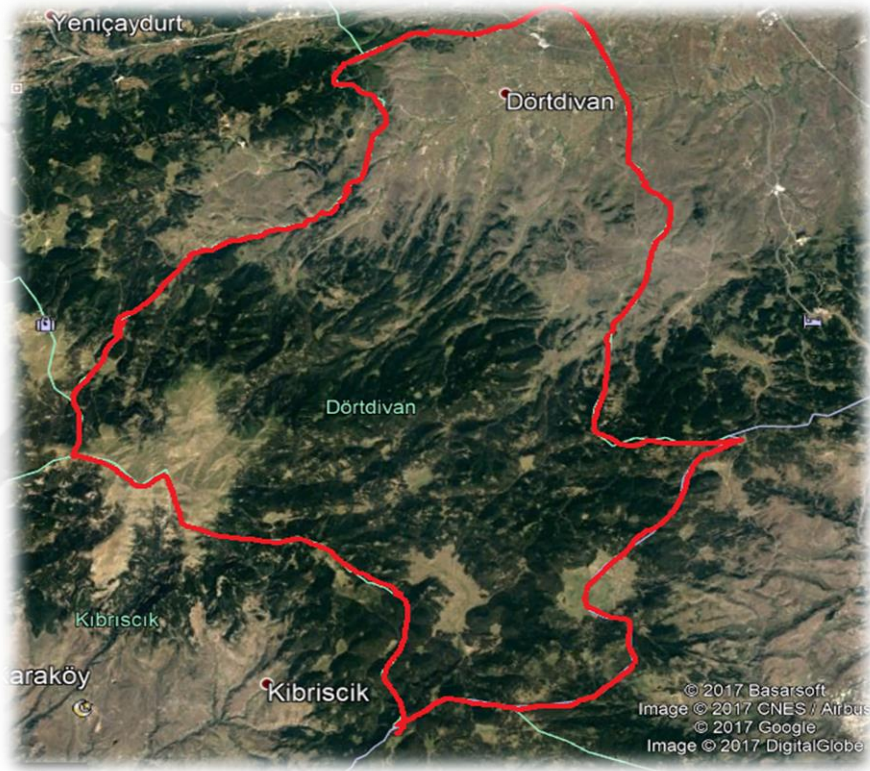
Köroğlu Dağlarının doğu tarafından iki kol halinde çıkarak Dörtdivan Ovasında birleşip Gerede Ovasının ortasından batı-doğu doğrultusunda akan Ulu Çayı önce Çankırı sonra Zonguldak topraklarından Filyos Çayı ile birleşerek Karadeniz'e dökülür. Ulu Çayı Dörtdivan sınırları içerisinde Düğer, Yalacık ve Sorkun dereleri ile beslenmektedir (Dörtdivan Kaymakamlığı, 2017).

4.3.2. Tarih

Malazgirt Savaşından sonra Anadolu'ya gelmiş olan Oğuz Türkleri'nin Kayı Boyu'ndan olan bir kısmının 1074 ve 1076 yıllarında Dörtdivan ve çevresine yerleştikleri bilinmektedir. Dörtdivan'ın I. Alaaddin Keykubat zamanında 1197 de bir

yerleşim birimi olarak kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde; Sultan I. Alaaddin Keykubat'ın Bolu Beyi olduğu dönemlerde fethettiği dağlarda Divan Kös'ü⁶ çaldırıldığını ve bu nedenle de bu yerlere "DİVAN" denildiğini yazmaktadır. Köslerin daha önce 7 adet olduğu, ancak küçük olan 3'ünün küçük olduğu için kapatıldığı ve 4'ünün kaldığı, Dörtdivan adının da buradan geldiği belirtilmektedir (Dörtdivan Belediyesi, 2017).

Şekil 20: Dörtdivan İlçe Sınırları

Kaynak: googleearth.com

Dörtdivan 16. yüzyılın ilk yarısında Tapu Tahrir Defterlerinde köy olarak geçmekte, 17. yüzyılda Bolu'nun 37 kazasından biri olduğu kaydedilmektedir. İkinci Mutasarrıflık Döneminde Bolu Sancağına bağlı bir kaza olduğu anlaşılan Dörtdivan, 1890 tarihli Bolu Salnamesinde Gerede'ye bağlı bir nahiye olarak 3 görünmektedir. Dörtdivan'ın Türk tarihi açısından önemi bir halk kahramanı ve ozanı olan

⁶Kös : Savaşlarda, alaylarda at, deve veya araba üzerinde taşınan ve işaret vermek için kullanılan büyük davul (www.tdk.gov.tr).

Köroğlu'nun 16. yüzyıl sonlarında burada yaşamış olmasıdır (Yazar, Yasa, & Doğan, 2009). Dörtdivan 09.05.1990 tarih ve 3644 sayılı Kanunla ilçe olmuştur (Başbakanlık, 1990).

4.3.3. Demografik yapı

2017 adrese dayalı olarak gerçekleştirilen genel nüfus sayımında ilçe merkezinde 2.631, köylerde ise 3.554 kişinin yaşadığı tespit edilmiş olup, toplam nüfus 6.185' tir (TÜİK, 2018). Tablo 22'de Dörtdivan İlçesi'nin son 10 yıllık nüfus değişimi gösterilmektedir (TÜİK, 2018). Buna göre Dörtdivan İlçesi'nin nüfusunda azalma olduğu görülmektedir. Bu düşüşün sebepleri olarak ilçede sanayinin gelişmemiş olması ve yeterli tarım alanının bulunmaması (www.dortdivan.net), tarım arazilerinin bölünmüş (Başel, 2011) ve tarım tekniklerinin eski olması, tarımsal ürün çeşitliliğinin sağlanamamış olması gibi nedenler gösterilmektedir. İlçe halkının ihtiyaçlarını sağlayacak düzeyde ekonomik gelir getirecek imkânların kısıtlı olması ilçe halkının göç yapmasına neden olmuştur. (Dörtdivan Belediyesi, 2017).

Şekil 21: Dörtdivan İlçe Merkezi

Kaynak: Orijinal (2017)

4.3.4. Tarım ve hayvancılık

Dörtdivan ve köylerinin çoğu düz ve verimli arazilerde yerleşmiştir. Toprak yapısı killidir. Sulu tarım yapılabilecek tarım arazisi 2.940 ha olmasına rağmen sulu tarım yapılabilen alan ise 1.100 ha kadardır. İlçenin toplam arazisi 38.400 ha'dır. Bu arazinin 8.050 ha (%28,19) olan kısmı tarımsal faaliyetlerde değerlendirilmektedir. Arazinin diğer kısmının 29.678 ha'ı (%69,29) ormanlık ve fundalık, 413 ha'ı (%1,45) çayır ve mera, 304 ha'ı ise (%1,07) tarım dışı amaçlarla kullanılmaktadır (Dörtdivan Belediyesi, 2017).

4.3.5. Ekonomik durum

İlçenin ekonomisi hayvancılık, tarım, orman işçiliği ve ormana dayalı sanayiye dayanmaktadır. Dörtdivan'da sanayi oldukça azdır ve mevcut işletmeler ise tarımsal araç ve gereç yapımı üzerine çalışmaktadırlar Eski dönemlerden beridir tarımla uğraşılan bir ilçe olan Dörtdivan'da buğday, arpa, patates yetiştiriciliği yapılmaktadır. Uzun yıllardır büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmış olan ilçede yaklaşık 20 yıldır tavukçuluk yapılmaktadır. İlçede arı potansiyelinde azalma olduğu belirtilmektedir (Dörtdivan Belediyesi, 2017).

4.3.6. İdari yapı

Dörtdivan İlçe merkezinde Çavuşlar ve Kadılar Mahallesi adıyla 2 mahalle bulunmaktadır. İlçe merkezine bağlı 30 adet köy vardır.

Tablo 22: Dörtdivan İlçesi ve Köyleri Nüfus Sayıları (2007-2017)

Yerleşim Yeri Adı	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Merkez İlçe	3.122	3.098	2.952	3.051	3.001	2.932	2.931	2.835	2.763	2.677	2.631
Adaköy	52	59	60	65	70	64	67	61	67	71	75
Aşağıdüğer	205	218	215	198	198	189	183	167	172	172	185
Aşağısayık	154	152	146	144	163	158	158	151	149	154	146
Bünüş	170	156	143	139	127	132	140	141	143	144	148
Cemaller	274	263	262	249	254	253	248	238	233	228	230
Çalköy	160	182	186	180	162	155	156	155	154	157	149
Çardak	67	73	81	87	82	89	90	92	89	89	92

Çetirkören	163	164	152	141	135	131	125	130	130	129	136
Doğancılar	376	381	380	363	361	350	353	330	309	292	294
Dülger	131	137	124	135	129	115	121	122	117	109	104
Göbüler	119	105	100	92	104	111	136	123	121	113	115
Güçükler	312	323	328	322	313	311	299	293	282	286	287
Kılıçlar	108	102	98	97	102	102	98	103	98	103	95
Kuruca	196	197	190	196	179	172	190	177	167	151	155
Ömerpaşalar	137	140	148	162	162	157	155	162	161	161	168
Ortaköy	111	102	108	100	99	98	94	89	92	95	88
Seyitaliler	62	70	61	50	41	42	47	46	46	41	40
Sorkun	179	191	186	193	190	190	178	182	164	156	154
Süleler	136	134	132	121	124	120	132	141	151	159	157
Yağbaşılar	183	184	167	169	181	188	176	170	168	159	162
Yalacık	221	215	217	222	218	201	198	221	219	207	207
Yayalar	124	113	121	114	117	118	108	104	116	112	112
Yukarıdüğer	265	250	240	213	199	204	206	195	190	190	169
Yukarısayık	81	91	89	94	97	98	99	99	95	90	86
TOPLAM	7.108	7.100	6.886	6.897	6.808	6.680	6.688	6.527	6.396	6.245	6.185

Kaynak: TÜİK, 2018

4.3.7. Ulaşım

Sadece karayolu ile ulaşım imkânı bulunan Dörtdivan Bolu'ya 45 km, Ankara'ya 156 km., İstanbul'a 339 km., Gerede'ye 16 km. Yeniçağa'ya ise 7 km. mesafede yer almaktadır. Ankara-İstanbul otoyolu gişelerine 4 km, D-100 karayoluna ise 7 km mesafede bulunan ilçenin ulaşımı yönünden bir sıkıntısı bulunmamaktadır. Bolu ve Yeniçağa'dan kalkan ilçeler arası minibüsler ile de ulaşım oldukça kolaydır (Dörtdivan Belediyesi, 2017).

4.3.8. Turizm

İlçe genelinde değerlendirilebilecek turistik değerleri şöyle sıralamak mümkündür;

4.3.8.1.İnanç turizmi

İlçede Yağbaşlar Köyü Mürseller Mahallesi'nde Bizans döneminden kalma kale kalıntıları mevcuttur. İnanç turizmi açısından değerlendirilebilecek olan; Kılıçlar köyünde Kırklar Türbesi, Yukarısayık ve Sorkun köyleri arasında bir tepede Himmet Dede Türbesi, Merkez Camii yanında Secamehmet Dede Türbesi ve Çalköy'de Şehriban Nine Türbesi bulunmaktadır. Yağbaşlar Köyü'nün Mürseller mahallesinde ise Ayvadibi Şifalı Suyu adında su kaynağı bulunmaktadır (Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017).

Şekil 22: Himmet Dede Türbesi

Kaynak: <http://www.dortdivan.bel.tr>

4.3.8.2.Ornitoreng

İlçede dört çeşit akbabanın aynı anda gözlenebildiği bir alanda Akbaba Lokantası adında bir kuş gözlem noktası bulunmaktadır. İlçe merkezine 5 km. mesafede bulunan Sorkun Köyü'nde yer alan bölgede 2012 yılında Birleşmiş Milletler Küçük Destek Programının finansman desteği ile hayata geçirilen proje ile bölgede yaşayan ve nesli tükenmekte olan Sakallı Akbaba, Kara Akbaba, Küçük Akbaba ve Kızıl Akbaba türlerinin doğal ortamda beslenmeleri ve nesillerinin devamının sağlanabilmesi amaçlanmaktadır. Yurt içinden olduğu kadar yurtdışından da fotoğraf çekmeye gelenler olmaktadır (<http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/52820-akbaba-lokantasi/9>).

Şekil 23: Akbaba Lokantası

Kaynak: <http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/52820-akbaba-lokantasi/3>

4.3.8.3.Kültür turizmi

Köroğlu Anadolu'dan başlayıp Türkiye Cumhuriyetlere kadar uzanan bir coğrafyaya mülk olmuş ve her toplumun sahip çıktığı bir halk kahramanı olarak dikkat

çekmektedir. Bütün Türk Dünyası'nda olduğu gibi Dörtdivan İlçesi'nde de Köroğlu'na sahip çıkılmaktadır. Köroğlu'nun Dörtdivan İlçesi Sayık Köyü'nden olduğu 1580 -1585 tarihli Osmanlı Mühimme defteri ile belgelenmiştir. Sayık Köyü'nde Köroğlu'nun torunlarına ait olduğu Ankara Kültür Varlıkları'nca tespit ve tescil edilmiş olan bir konak ev bulunmaktadır (Sabah Gazetesi, 2015).

4.3.9. Yöre mutfağı

Hemen hemen her yerleşim yerinde olduğu gibi Dörtdivan İlçesi'de kendine has bir mutfak kültürü ve yemek çeşitliliğine sahiptir. Geleneksel çorba çeşidi olarak Tarhana Çorbası'nın ön plana çıktığı ilçede ağırlıklı olarak kümes hayvanlarının yetiştirilmesi sebebiyle kaz, ördek, hindi ve tavuk eti kullanımı ağır basmaktadır. Tarhana çorbası dışında Yoğurtlu Çorba, Oğmaç Çorbası, Göce Çorbası, Kara Çorba, Yoğurtlu Bakla Çorbası da pişirilmektedir. Isırgan Otu, Mancar Otu, Ebe Gömeci ve Mıhlama tercih edilen sebze yemekleridir. İlçede yetiştirilen kazların toprak fırında yaklaşık bir günlük süre içerisinde yavaş yavaş pişirilmesi ile yapılan Kaz Kızartması gözde et yemeğidir.

Un, yağ, yumurta tuz ve sütün beraberce yoğurularak köz haline gelmiş odun ve tezek ocağına gömülmesi ile pişirilen Kül Gömeci artık yörede pişirilmeyen bir hamur işi durumunda gelmiştir.

Tatlı olarak Yalamuk (bahar ayında çamların iç zarları soyulur ve sütlü ya da sütsüz olarak yenilir); buğday, şeker nişasta ve suyun muhallebi gibi pişirilmesi ile yapılan Palize; Un ve Ekmek Helvası yörede hazırlanır. Ayrıca içerisinde şeker eritilmiş sıcak sütün içerisinde parça haline getirildikten sonra atılarak püre oluncaya kadar ezilen incir ile yapılan İncir Uyumması diğer bir yöresel lezzettir.

Yörede ormanlık alanların çok olması sebebiyle mantar çeşitliliği de oldukça fazladır; Cincile, Koyuncul, Ak kayışkan, Kuzu göbeği, Tellice, Aylcan bölgede yetişen mantar çeşitleridir (Dörtdivan Belediyesi, 2017).

4.4.Kıbrıscık İlçesi

Araştırma Alanı İçerisinde yeralan diğer ilçe Kıbrıscık'tır.

4.4.1. Konum

Araştırmanın ana konusunu oluşturan ilçelerden bir diğeri olan Kıbrıscık, Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Bolu İli'ne bağlı bir ilçedir. İlçenin sınırları 40⁰ 18'00" – 40⁰ 31'18" kuzey enlemleri ile, 31⁰40' 45" – 31⁰ 56'21" doğu boylamları arasında yer almaktadır. Batıda Seben İlçesi, kuzeyde Bolu İli ve Dörtdivan İlçesi ile komşu olan ilçenin güney komşusu ise Beypazarı'dır. 621 km² yüzölçümüne sahip olan ilçenin denizden yüksekliği 1090 metredir (www.kibriscik.gov.tr).

Yüksek bir plato olan Kıbrıscık, zemini sağlam bir yerde konumlanmıştır. 1.derece deprem bölgesi olan Bolu ve Düzce üs merkezlerinin etki bölgesi altında bulunmaktadır. İlçenin kuzeyinde yer alan Köroğlu Dağı'nda 4.Jeolojik zamanda meydana gelen volkanik faaliyetler sonucu ilçe merkezi ile kuzey tarafları volkanik kayalar ve siyah ve sert bazaltlardan meydana gelmiştir (Tekemen, 2011).

4.4.2. Tarihçe

Kıbrıscık'a ait ilk bulgular M.S. 100 yılına kadar dayanmakta olduğu belirtilmektedir. Tarihçi Plinius'un yol haritası ve W.M.Ramsey'e göre ilk çağda Siberis (Aladağ Çayı) denen ırmağı oluşturan kollardan olan Uludere'nin kenarında kurulmuştur. Hitit dilinde "iyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamına gelen Kuwa ya da Suwa öntakısından yola çıkılarak Siberis ya da diğer söyleniş şekliyle Kyberis'in kutsal gür su manasını taşıdığı, Kıbrıscık adının da Kyberis'ten geldiği söylenmektedir (Kıbrıscık Belediyesi, 2016).

İlçe çevresinde Roma dönemine ait pek çok yerleşim yerlerinin olduğu tespit edilmiştir. Uludere'nin Belen Köyü mevkiindeki dik yamaçta bulunan Kaleönü (Elliönü) mağaralarında kayaya oyulmuş üç nefli sıvalı, mezar bölmesi ihtiva eden

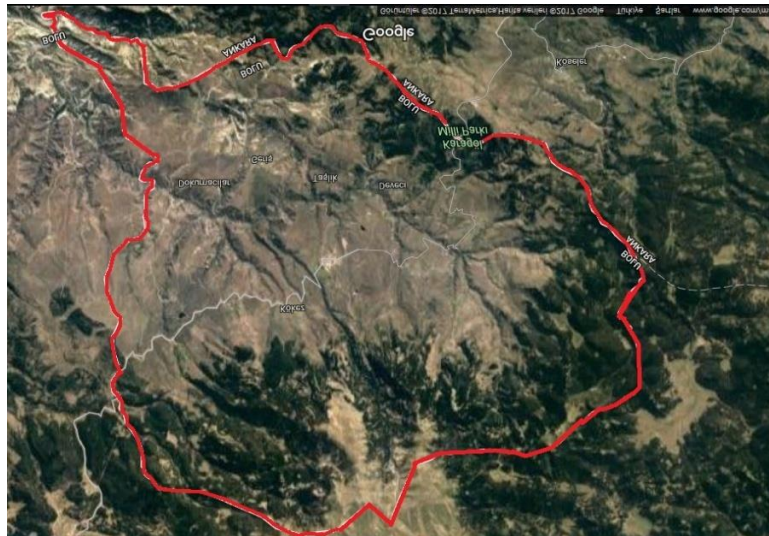
küçük bir kaya şapeli bulunmaktadır. Kayaya oyulmak suretiyle yapılmış ve birinden diğerine geçilebilen 3-4 hücreden oluşan keşiş odaları ve yine kayaya oyulmak suretiyle yapılmış mezar odası burada yer almaktadır. Bu mağaralarla ilgili bu bulgular Roma dönemine ait bir kaya manastırı olduğunu göstermektedir.

Şekil 24: Kıbrısık İlçesi'nin Coğrafi Konumu

Kaynak: <http://www.forumalv.com/attachments/25139d1415436170/turkiye-haritasi2.jpg>

Şekil 25: Kıbrısık İlçe Sınırları

Kaynak: maps.google.com

Ayrıca, Belen Köyü Çukur Mahallesi'nde birisi sarnıçlı olmak üzere iki adet su havuzlu (yalaklı) çeşme yer almaktadır. Çeşme kalıntılarında kullanılmış olan kireç

harcı ve çevredeki mezarların yapım tarzları bunların Roma devrine ait olduğunu işaret etmektedir (Tekemen, 2006).

Belen Köyü yakınlarında eski yerleşim yerlerinde yapılan araştırmalarda Roma İmparatorlarından Maximianus (İstanbul) (286-305) dönemine ait ve “Samra” denilen bölgede ise yine Roma dönemi İmparator Büyük Konstantin’e (M.S. 307-337) ait olduğu belirlenen sikkeler bulunmuştur (Kıbrıscık Kaymakamlığı, 2017).

Şekil 26: Kıbrıscık’ta Bulunan Roma Dönemi Sikkesi

Kaynak: Kıbrıscık Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları

Doğudan göç edip gelen Oğuz boyları Anadolu Selçukluları zamanında, Bizans sınırına yerleştirilmiş ve bu bölge Türklerin yeni yurtları olmuştur. Bu dönemde ilçeye yoğun bir Türkmen yerleşimi gerçekleşmiştir. Kıbrıscık, Bitinya olarak bilinen Bolu ile birlikte 14. Yüzyılın başlarında Osmanlı himayesine girmiştir.(Kıbrıscık Belediyesi, 2016)

937-1530 Muhasebe kayıtlarından Bolu Livası’nın 15 kazasından (Çağa, Gerece, Taraklı-Borlu, Viran-Şehir, Yenice, Ulus, Oniki-Divan, Yedi-Divan, Hızır-Bey, İli, Ereğlü, Konrapa, Mudurnu, Mengen) birisinin de Kıbrus (Kıbrıscık) olduğu anlaşılmaktadır. Seben, Pavli Köyü adıyla Kıbrus’a bağlıdır. Osmanlı Devlet yönetiminin 19. Yüzyıl başlarında iyice bozulmuş olması ve halkın devlet yöneticilerinden memnun olmaması nedeniyle Bolu Voyvodalığı kaldırılıp, yerine daha geçerli ve disiplinli bir yönetim olan Mutasarrıflık kurulur. Bu dönemde Kıbrıscık’da yönetim halk tarafından seçilen “ayanlarca” yapılırdı. Ayanların yetkileri

çok genişti. Ayanlar yönetiminde 30-40 kadar köy bir araya getirilirdi ve bir ayanlık olarak idare edilirdi. O sırada Bolu ve çevresindeki ayanların bağlı olduğu voyvodaların idaresinin halka karşı tutumlarının çok sert olduğu, Kıbrıscık'ta ise bu duruma rastlanılmadığı görülmektedir (Kıbrıscık Kaymakamlığı, 2017).

4.4.3. Ulaşım

İlçe ile olan ulaşım sadece karayolu ile sağlanabilmekte olup Bolu il merkezine yaklaşık 70 km., Beypazarı'na 54 km., Ankara şehir merkezine ise Beypazarı üzerinden toplam 157 km mesafede yer almaktadır. Seben'e olan uzaklığı ise 54 km.'dir. Bazı büyükşehirler ile olan mesafeler ise şöyledir; İstanbul: 342 km, İzmir: 617 km, Antalya: 637 km (maps.google.com).

İlçenin iki köyü dışındaki bütün köylerine asfalt olan yollardan ulaşım sağlanmaktadır. İlçe merkezinden her sabah Bolu'ya ve Beypazarı'na minibüs seferleri düzenlenmekte, giden araçlar akşam Kıbrıscık'a dönmektedirler. İlçe pazarını kurulduğu Perşembe günleri Beypazarı'na minibüs seferi düzenlenmemektedir. Acil olarak ilçeye ulaşmak ya da ilçeden ayrılmak durumunda kalınması halinde ticari araç ya da yoldan geçen araçlardan yardım istenmek gerekmektedir.

1334 Bolu Salnamesine göre Kıbrıscık'ın Bolu'ya bağlı bir bucaktır. 1864-1908 Yılları arasında Kıbrıscık, Kastamonu iline bağlı Bolu sancağının bir bucağı durumundadır. 1908 Yılında II. Meşrutiyet ilan edilince, Bolu müstakil bir Mutasarrıflık olmuştur. 1946 Yılında Seben ilçe olunca, Kıbrıscık Seben'e bağlı bir bucak olmuş, 1 Nisan 1958'de ise Bolu iline bağlı bir ilçe haline getirilmişti (www.kibriscik.bel.tr, 2017).

4.4.4. İklim

Konum olarak Batı Karadeniz Bölgesi sınırlarında olmasına rağmen ilçede farklı iklim tiplerine rastlanılsa da genel olarak İç Anadolu Bölgesi iklimine geçiş iklimi özelliği görülmektedir. Karasal iklim görülmekte olup daha çok İç Anadolu'nun iklim

özelliğini taşır. Ancak, ortalama sıcaklıklar yaz ve kış mevsimleri ile gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkları bakımından İç Anadolu merkezlerinden farklılık gösterir. Mevsimler arasındaki sıcaklık farkları belirgindir. Yaz günlerinin ortalama sıcaklığı İç Anadolu Bölgesi'ne göre azdır. Bölge yılın her mevsiminde yağış almaktadır. Ancak yağışların çoğu kış ve ilkbahar mevsimlerinde olmaktadır. Yaz yağışlarının çok az olduğu bölgenin yıllık yağış miktarı metrekareye 527,3 mm'dir. Yağışlar Köroğlu Dağları'nda ve eteklerinde, diğer yerlere nazaran daha fazladır. Kış yağışları kar şeklindedir. İlçenin güneybatısında yer alan Sarıyar Barajının etkisiyle çoğalan yağmur yüklü bulutların bölgeye ve yüksek tepelere yönelmeleri yağış miktarında artışa ve iklimde yumuşamaya neden olmuştur (Tekemen, 2006).

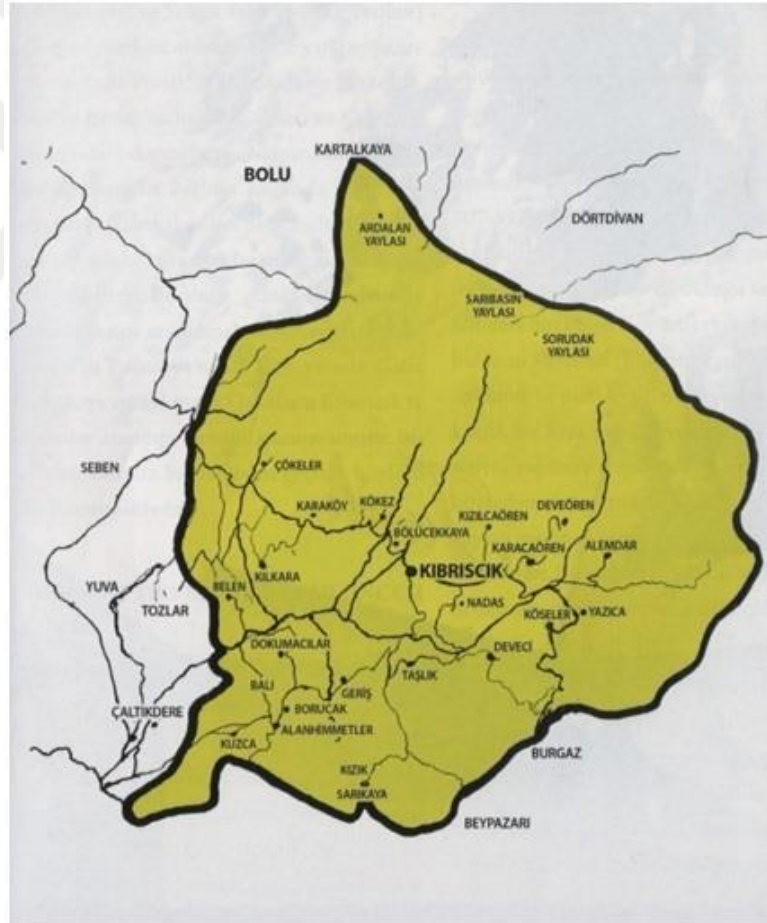
4.4.5. Bitki örtüsü

İlçede ormanlar oldukça geniş yer tutmaktadır Ormanlık alanlar ilçe yüzölçümünün %52,89'unu teşkil eder. İlçe genelinin 32.836 hektarlık alan ormanlıktır. Bunun 15.174 hektarlık alanı verimli ormandır. Geri kalanı da baltalık bozuk ardıç ve meşe gibi alanlar oluşturur. Türkiye genelinde ormanlık alan yüzdesinin %27,6 (www.ogm.gov.tr) olduğu göz önüne alındığında ilçenin orman açısından zengin olduğu söylenebilir. Geri kalan kısmı ise bozuk ardıç, meşe ve baltalık alanlardır. Yüksek olan alanlardaki ormanlarda iğne yapraklı sarıçam, karaçam ve köknar ağaçları görülür. Yükseklik azaldıkça plato ve tepe eteklerinde ardıç ve meşe gibi geniş yapraklı ağaçlar göze çarparken, yerleşim bölgelerinde ise çalılıklar ve bozkırlar dikkat çeker. Ormanlık alanlarda alıç, yaban armudu yetişmektedir. Tarım arazisi olarak kullanılan alanların aralarında, ormanlık bölgelerde, mera olarak kullanılan yerlerde çeşitli meyveli ve meyvesiz ağaçlara da rastlanmaktadır İlçenin arasında yer aldığı iki ana akarsu olan Uludere ile Arközü derelerinin kenarlarında böğürtlen, söğüt, kuşburnu, kavak, karaçalı tarzı ağaççıkları ve çalıları görmek mümkündür (www.kibriscik.gov.tr).

4.4.6. Nüfus idari yapı

İdari yapı olarak iki merkez mahalle ve 22 köye (Alanhimmetler Köyü, Alemdar Köyü, Balı Köyü, Belen Köyü, Bölücekkaya Köyü, Borucak Köyü, Çökeler Köyü, Deveci Köyü, Deveören Köyü, Dokumacılar Köyü, Geriş Köyü, Karacaören Köyü, Karaköy Köyü, Kılıkara Köyü, Kızık Köyü, Kızılcaören Köyü, Kökez Köyü, Köseler Köyü, Kuzca Köyü, Nadas Köyü, Taşlık Köyü ve Yazıca Köyü) sahip olan ilçenin (www.kibriscik.gov.tr) merkezinde 1.422 kişi, köylerinde ise 1.993 kişi olmak üzere toplam nüfusu 3.415 kişidir (TUIK, 2017).

Şekil 27: Kırbriscik ve Köyleri Haritası

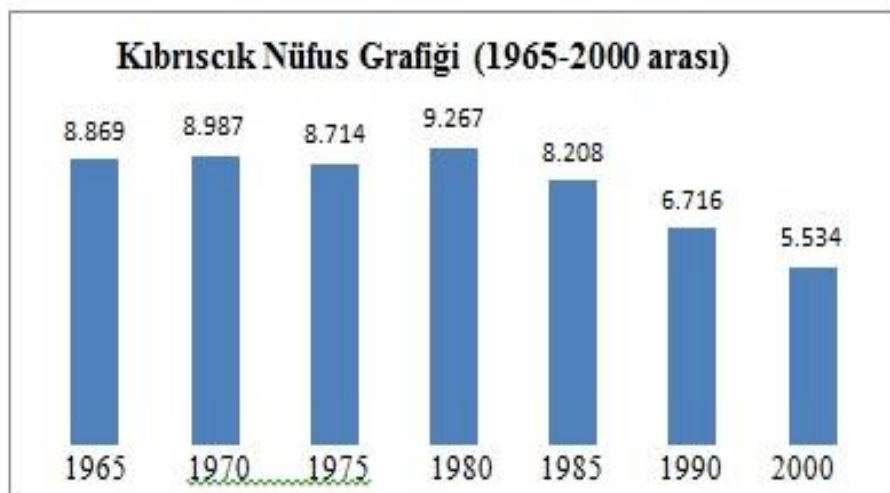
Kaynak: Kırbriscik Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları(2003)

Türkiye genelinde 1990 yılına kadar her 5 yılda yapılan nüfus sayım işlemi 1990 yılından itibaren her 10 yılda bir yapılmaya başlanmış, 2006 yılından itibaren Adrese

Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine geçilmiştir. İlçede 1965-2000 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarına bakıldığında 1980 yılında yaşanan nüfus artışından sonra, ilçede nüfusun azalmaya başladığı görülmektedir. Bu azalışın özellikle köylerde meydana geldiği gözlemlenmiştir (www.kibriscik.gov.tr).

Kıbrısık İlçesi'nin 1997 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusunun köyleri ile birlikte 4.674'dür. 1960-2009 yılları arasındaki nüfus sayım verilerinden anlaşılaacağı üzere, şehir merkezinde 1980 yılına kadar küçük ölçülerde artış olmakla birlikte, özellikle 1980 sonrası ilçe merkezi ve köy nüfuslarında önemli ölçüde azalma görülmektedir. İlçenin merkezinden ve özellikle de köylerinden, uzun yıllar öncesine dayanan göçler yaşanmıştır. Bu göçlerin en ağırlıklı bölümü Ankara ili Polatlı ilçesine olmuştur. Hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı zamanlarda, ilçede kış koşullarının çok ağır geçmesi nedeniyle, hayvanları kışı geçirmek üzere eski dönemlerde Haymana olarak anılan Polatlı'ya götürülmüşlerdir. Kışlamak üzere geçici olarak Polatlı'ya giden ve Polatlı'ya yerleşen Kıbrısık'lılara "Kışlak" adı verilmiştir. Öyle ki bu mevsimsel göçler, yaşam koşullarının ve coğrafyanın zorlukları, hayvancılığın güçlükleri sebebiyle zamanla kalıcı hale dönüşmüş, yöre halkını kalıcı göçe zorlamıştır.

Tablo 23: 1965-2000 Yılları Arası Kıbrısık Nüfus Değişimi

Kaynak: Kıbrısık Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları

Özellikle köylerde görülen azalışın önemli önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir. 2009 yılı sayım sonucunu gösteren Tablo 24'te de görüleceği gibi, Alemdar, Bölücekkaya Çökeler Karacaören, Kızılcaören, Köseler, Yazıca gibi köyleride artış holurken diğer köylerde azalış meydana gelmektedir. İlçenin en kalabalık köyleri ise sırasıyla; Alemdar, Deveören ve Karaköy köyleri oluşturmaktadır (TÜİK, 2018).

ADNKS verilerine göre elde edilen bilgilerin ışığında, ilçe nüfusunda yıldan yıla azalmanın devam ettiği görülmektedir (Tablo 24). Göçün daha çok Bolu, Ankara ve İstanbul gibi şehirlere yönelik olduğu, buna rağmen ilçenin elverişli doğal koşulları, temiz ve oksijeni bol olan havası ve suyunun astım gibi bazı hastalıklara iyi gelmesi sağlık şartlarının iyi olması sebebiyle son dönemlerde özellikle yaşlı ve emekliye ayrılmış bölge halkının geriye dönüş yaptıkları azda olsa görülmektedir (Kıbrısık Kaymakamlığı, 2017).

Tablo 24: Kıbrısık İlçesi ve Köy Nüfusları (2007-2017)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Merkez İlçe	1.466	1.435	1.345	1.268	1.206	1.203	1.253	1.343	1.431	1.422	1.192
Alan	116	121	111	105	105	110	115	113	108	108	103
Alemdar	242	263	255	253	254	254	253	237	211	223	207
Bali	30	32	36	27	29	29	41	36	28	30	28
Belen	245	232	213	192	181	173	165	154	146	143	138
Bölücekkaya	53	61	57	57	51	52	49	44	45	48	43
Borucak	61	61	60	51	54	60	65	64	59	54	54
Çökeler	109	111	110	110	102	106	99	96	94	86	76
Deveci	73	68	69	70	71	71	69	58	46	55	51
Deveören	216	220	202	205	196	181	185	167	139	159	156
Dokumacılar	35	38	32	29	26	24	24	24	26	22	20
Geriş	140	145	137	128	122	125	122	115	96	95	95
Karacaören	73	75	75	92	90	80	77	69	60	73	74
Karaköy	272	306	289	279	258	254	259	228	212	224	221
Kılkara	93	78	81	83	84	85	82	85	74	70	62
Kızılcaören	27	84	63	39	39	36	39	35	28	30	26
Kökez	131	130	122	121	119	117	114	110	80	113	99
Köseler	69	79	82	83	84	80	86	74	61	77	75

Kuzca	101	96	88	79	81	82	90	81	75	78	71
Nadas	73	85	70	56	60	60	71	65	41	48	51
Sarıkaya	125	133	103	107	108	104	103	102	91	96	101
Taşlık	42	48	38	39	39	49	45	39	29	38	38
Yazıca	140	139	151	138	125	120	124	122	106	123	130
Toplam	3.932	4.040	3.789	3.611	3.484	3.455	3.530	3.461	3.286	3.415	3.111

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Kırıbsıcık İlçesi, Bolu İli ilçeleri arasında en az nüfusa sahip ilçe konumundadır (Khan, 2015). 2017 nüfus verilerine göre bu durumun hala devam ettiği görülmektedir (bknz: Tablo 20: Bolu ve İlçelerinin 2017 Nüfus Sayıları).

4.4.7. Coğrafi yapı

İlçe merkezinin kuzeyinde ve doğusunda dağlık ve engebeli bir yapı görülmektedir. Kuzeyde ise Serke ile Köroğlu Dağları uzanmaktadır. Karakise dağları ve üzerindeki tepeler ilçenin kuzeydoğusundan Beypazarı İlçesi sınırlarına kadar ulaşır. İlçenin güney sınırında çıplak tepelerden oluşan yükseklikler görülür. Bu yüksek tepeler doğu batı uzantısında uzanır ve Çakmak Doruk Tepesi, Mezar Tepe ve Dedenin Doruk Tepesi'dir. İlçenin batısında ise Şaduman, Örencik ve Arközü deresinin parçaladığı platolar bulunmaktadır (Tekemen, 2006).

İlçe merkezi ve çevresi dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahip olduğundan ova yoktur. Yaylalara kuzeydeki Köroğlu Dağları'nın (2400 m.) etrafında rastlanmaktadır. Köroğlu Dağı'nın güneybatısında 35 km. uzaklıkta Karaköy Yaylası, aynı mevkide Çökeler Köyü'ne ait Çarıklar Yaylası, Köroğlu Dağları üzerinde 2222 m. yükseklikteki Katırkaya Tepesi'nin doğusunda Bölücekaya Yaylası, Köroğlu Dağı'nın kuzey ve kuzeybatısında Yazıca Köyü ve Deveören Köyü Yaylaları bulunmaktadır. Bakacak Tepesi'nin (1700 m.) kuzeybatısında Karadoğan Yaylası, ilçe merkezi'ne aittir. Yaylaların ortalama yükseltileri 1400-1800 m. arasında değişir. Karakise Dağlarının eteklerinde ilçeye 27 km. uzaklıkta Köşeler Köyü'nün yaylası, Armut Tepe'nin (1650 m.) doğusunda Köşeler Köyü'nün ikinci yaylası olarak Sakal Yaylası vardır. İlçenin batısındaki Kılıkara Köyü'nün Örencik Deresi kenarında

Örencik Yaylası ve Sinekkonmaz Tepesi'nin doğusunda Elmalı Yaylası mevcuttur. Belen Köyü'nün yaylaları; Göktepe'nin güneyinde Aşurla Deresi'nin yakınında Aşurla Yaylası, İnekkıran Tepesi'nin batısında Sinekkonmaz Yaylası, yine bu civarda Karaköy'ün Gökçukur Yaylası bulunur. Güney ve güneybatıdaki arazi yapısında, çıplak tepelerin gerisinde köylerin yaylaları bulunur. Tınaz Tepe'nin kuzeybatısında Çadırlar Deresi'nin yakınında Kızıksarıkaya Köyü'nün yaylası, Çürük vadisinde Geriş Köyü'nün yaylası, Kocaçayır Deresi'nin yanında Taşlık Yaylası, Mondukaşı Tepesi'nin (1298 m.) yakınında Alpagut Yaylası (1100 m.), Beypazarı'nın Dibekviran ve Karavan yaylaları ile komşudur (Khan, 2015).

Şekil 28: Havadan Kıbrısık'ın Görünümü

Kaynak: Kıbrısık Belediyesi, 2017

İlçenin yaylalarında çok çeşitli bitki türlerine rastlanır. Bu bitkiler dağ stepleri olup; kekik, sarıçiçek, sığırkuyruğu, menekşe, ömürçiçeği, köknar çiçeği, ısırgan, salep otu, geyik otu, dağ çiçeği, feslikan ve gergekan gibi bitkilerdir. Yaylalara Mayıs ayı sonunda gidilir ve ürünler tarlalarda hasat edildikten sonra, Eylül ayı başlarında köye geri dönülmektedir (Tekemen, 2006).

İlçenin 621 km² genişliğindeki topraklarında iki adet önemli akarsu bulunmaktadır. Bunlar biri küçük derelerle beslenerek Seben'e kadar ulaşan

Uludere'dir. Başlangıçtaki adı Cuma deresi olan Uludere orta bölümde Bentbaşı ve Kuvatuk dereler ile birleşerek Şaduman Deresi adını alır. Diğer akarsu ise kuzeyde Köröğlu dağlarından doğup ve Çimencik Deresi'ni de içine alarak ilçe merkezi ile Bölücekkaya Köyü'nün arasından geçen Arközü Deresi'dir. Her ikisi akarsu da ilçenin güneybatısında birleşerek Uludere adını alır. Uludere, Seben sınırını güneybatıya doğru takip ederek Sakarya Nehri'ne ulaşır (Tekemen, 2006).

Uludere ve Arközü derelerinin rejimleri yıl içerisinde büyük farklılık gösterir. Mart ve Nisan aylarında karların erimesi ve ilkbahar mevsiminde yağmurların yağmasıyla beraber akımları fazladır. Yaz aylarının sonunda ise su miktarları azalır. Dereler sulama işlerinde kullanılır. Şaduman Deresi boyunca çeltik (pirinç) ve Alanhimmetler Köyü yöresinde bağ sulamada yararlanılır. Uludere'de tatlısu balığı yaşamaktadır. Ayrıca ilçede sulama amaçlı Dikmen Gölü, Nadas Göleti, Kızılcaören Göleti, Bölücekkaya Göleti, Belen Göleti, Karaköy Göleti ve Yazıca Göleti, gibi göletler de yapılmıştır (Tekemen, 2006).

4.4.8. Ekonomi

Dağlık, engebeli ve taşlık bir araziye sahip olan ilçede tarıma elverişli toprak azdır. Tarım faaliyetleri daha çok Alanhimmetler, Geriş, Borucak, Balı, Kuzca ve Dokumacılar köylerinde yapılmaktadır. En çok arpa, buğday, üzüm, nohut, çeltik, fiğ, çeşitli meyve ve sebzeler üretilmektedir. Meyve ve sebze yetiştiriciliği için kullanılan tarım alanı azdır. Buna rağmen elma ve üzüm yetiştiriciliği yapılmakta olan ilçenin yıllık 500 ton elma ve 375 ton üzüm üretim kapasitesi, vardır (Tekemen, 2011).

İlçede özellikle Şaduman ve Uludere Vadisi'nde 40 ha' lık alanda çeltik üretimi yapılmakta ve yılda yaklaşık 100 ton pirinç elde edilmektedir. İlçede orman arazisinin çok olması önceki dönemlerde halkın ormancılık işleriyle uğraşarak geçimini sağlamasına olanak tanırken, 1990'lı yıllar itibarı ile ormanların giderek gençleşmesi az olan tarım arazisinin de verimli olmaması halkın hayvancılığa yönelmesine neden olmuştur. Son yıllarda ilçe ekonomisinde besi tavukçuluğu, küçük-büyükbaş hayvancılık yapılmaya başlandığı görülmektedir. İlçede tavuk gübrelerinin işlenmesi

için merkez ilçe ile birlikte Nadas, Deveci, Taşlık, Geriş, Alan, Bölücekkaya ve Kökez köylerince oluşturulan S.S. Kıbrıscık Tarımsal Kalkınma Koopreatifi'nce gübre fabrikası kurularak işletilmeye başlanarak ilçeye ekonomik canlılık katılması amaçlanmıştır.

4.4.9. Turizm

İlçenin dokunulmamış doğası, doğasever turizm meraklıları için oldukça çok seçenekler sunmaktadır.

4.4.9.1.Karagöl

İlçe sınırları içerisinde yaz ve kış aylarında turizm amaçlı olarak değerlendirilebilecek kaynaklar bulunmaktadır. Bunlardan birisi Kıbrıscık Beypazarı Yolu 20.km'de yer alan Karagöl'dür. Bir hektar genişliğe ve 11-12 metre derinliğe sahip olan göl heyelan sonucu oluşmuştur. Yakın kenarları sazlık ve bataklık halindedir. Suyu tatlı olan Karagöl'de kadife, alabalık, gök kuşağı gibi balıklar ve yaban ördeğinin yaşadığı bilinmektedir. Avcıların sıklıkla uğradığı bir bölgedir.

Şekil 29: Karagöl'den Bir Görünüm

Kaynak: Orijinal (2018)

Çevresinde söğüt, kavak ve iğne yapraklı karaçam, sarıçam gibi ağaçlar yetişmektedir. Milli Parklar Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü tarafından 05.06.1997 tarihine kadar devletçe işletilen bir yer iken daha sonra özel sektöre dönemlik olarak kiraya verilmeye başlanılmıştır. Göl etrafında bulunan konaklama ve piknik alanı Beypazarı Belediyesi'nce işletilmektedir. Milli Park statüsündeki alan içerisinde beş adet bungalow tipi ev, misafirhane, lokanta, büfe ve piknik alanı bulunmaktadır. Göl çevresindeki alanlarda kuşburnu, alıç, ahlat, yaban armudu yetişmektedir.

4.4.9.2.Yaylalar

Yaylalar çok uzun yıllardır insanların sıcak yaz aylarında hayvan sürülerini otlatmak ve dinlenmek amacıyla oluşturup kullandıkları yerleşim birimleridir. Kıbrısık yaylaları ağırlıklı olarak Köroğlu Dağı eteklerinde yer almaktadır (Tekemen, 2011).

Şekil 30: Bölücekkaya Yaylasından Köroğlu Dağı

Kaynak: Orijinal (2018)

Zamanla nüfusun yaşlanması yaylacılık faaliyetlerinin azalmasına sebep olmuştur. Yaylalarda boş olan kullanılabilir durumdaki evlerden kiralanarak yararlanma imkânı vardır. Önemli Yaylalar şunlardır;

Aladağ ve Gocuk Yaylaları; Bölücekkaya Köyüne ait olan Aladağ ve Gocuk yaylaları Köroğlu Tepesi'nin güney yamacında bulunmaktadır. Bölücekkaya Köyü'nden 15km'lik orman yolu ile ulaşılabilen yayla zengin su kaynaklarına sahiptir.Karataş Vadisi'nden çıkan suların oluşturduğu Arközü Deresi'nde doğal mercan balığı yetişmektedir (<http://www.kibriscik.gov.tr/yaylalar>).

Karadoğan Yaylası; İlçe merkezine aittir. Arközü Vadisi'nin Köroğlu zirvesini karşıdan gören bir alanda kurulmuştur. Yaylanın güneyinde ormanlar, kuzeyinde ise geniş otlaklar bulunmaktadır. Yaylaya ulaşım ilçeye merkezinden orman yolu ile yapılmaktadır.

Tablo 25: Kıbrısık Yaylaları,Yükseltileri ve Yaylalara Çıkan Köylerin Listesi

Kıbrısık İlçesinin Yayları	Yayla Yükseltisi	Çıkan Köyler
Aladağ ve Gocuk Yaylalar	1600	Bölücekkaya
Belen Yaylası	1200	Belen
Çökeler Yaylası	1490	Çökeler
Deveci Yaylası	1490	Deveci
Geriş Yaylası	1510	Geriş
Güney Oluk Yaylası	1610	Alemdar
Karadoğan Yaylası	1830	İlçe Merkezi
Karakise ve Sakal Yaylaları	1570	Köseler
Karaköy Yaylası	1800	Karaköy
Kızık Yaylası	1530	Kızık
Kökez ve Çal Yaylaları	1960	Kökez
Nadas Yaylası	2030	Nadas
Örencik Yaylası	1530	Kılkara
Sarıkaya Yaylası	1440	Sarıkaya
Sarıoba ve Sorudak Yaylaları	1680	Yazıca

Sinnecik Yaylaları	1380	Karacaören/Kızılcaören
Taşlık Yaylası	1250	Taşlık
Tembel ve Ardalan Yaylaları	1760	Deveören

Kaynak: Khan,2015

Güney Oluk Yaylası; Alemdar Köyü'ne aittir. Alemdar Köyü'nün doğusundadır. Köyden orman yolu ile gidilebilen yaylanın çevresinde ormanlık yerler ve orman içerilerinde yeşil alanlar piknik yapmaya elverişlidir.

Sarıoba ve Sorudak Yaylaları; İdari olarak Dörtdivan İlçesi'nin sınırları içerisinde kalmasına rağmen kullanım hakkı Yazıca Köyü'ne aittir. Köroğlu zirvesinin doğu yamacında, geniş otlaklara, çayır ve su kaynaklarına sahip olan bu yaylalara ulaşım ilçe merkezinden 25km. olan orman yolu ile mümkündür. İki yayla arasındaki mesafe ise 5km.'dir. Köroğlu KTKGB sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Şekil 31: Tembel Yaylası

Kaynak: <http://www.kibriscik.bel.tr/bulten/bulten4.pdf>

Tembel ve Ardalan Yaylaları; Köroğlu Tepesi'nin kuzeyinde yer alan Tembel ve Ardalan Yaylaları Deveören Köyü'ne aittir. Köroğlu Tepesi ile Kartalkaya'nın arasındadır. Bolu-Kıbrısık yolu üzerindeki Ayman Köprüsünden 15km.'lik bir yolla

gidilebildiği gibi, Dörtdivan İlçesi'nden de ulaşım imkânı mevcuttur. Çevresindeki derelerde doğal mercan balığı bulunmaktadır.

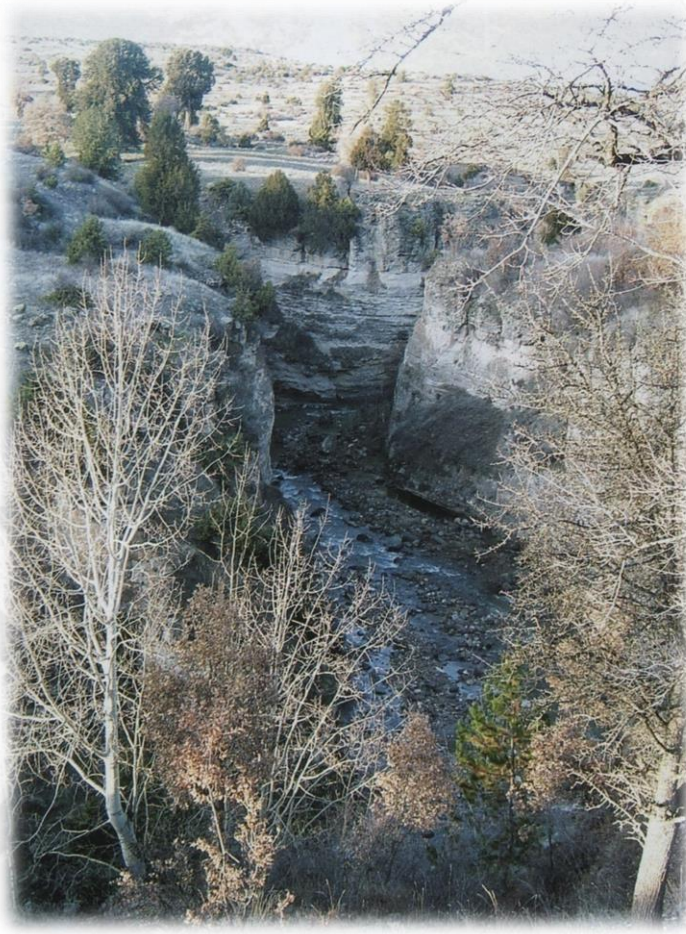
Kökez ve Çal Yaylaları; Kökez Köyü'nün kuzeydoğusunda, Alkara Doruğu eteğinde yer alır. Soğuk su kaynakları ve yeşil alanlar ve bulunmaktadır.

Karakise ve Sakal Yaylaları; Köseler Köyü'nün olan yaylalara Yazıca Köyü'nden geçen orman yolu ile gidilmektedir. Yeşil Alanları, orman içi güzellikleri, soğuk su kaynakları bulunmaktadır.

Şekil 32: Eski Yayla Evleri (Karadoğan Yaylası)

Kaynak: <http://www.kibriscik.bel.tr/bulten/bulten3.pdf>

Şekil 33: Çivril Kanyonu

Kaynak: Kıbrıscık Köylere Yardım Götürme ve Yardımlaşma Derneği Yayınları

4.4.9.3.Kıbrıscık karagöl kültür ve sanat festivali

Her yıl Haziran ayının son ya da Temmuz ayının ilk haftasında gerçekleştirilmektedir. Cumartesi ve Pazar günü olmak üzere iki gün süren festivalin ilk gününde çeşitli sanatsal sergiler düzenlenmektedir. Spor müsabakalarının da yapıldığı festivalin ikinci günü davet edilen sanatçıların konserleriyle sona erer. Karagöl'ün hemen yanında gerçekleştirilen festivalde yöre halkının ürettiği yöresel yiyeceklerden satılmaktadır.

Şekil 34: Karagöl Kültür ve Sanat Festivali (2017)

Kaynak: Orijinal (2018)

4.4.9.4. Giysiler

Kent ve modern yaşamın insan hayatına getirmiş olduğu değişimlerden biriside insanların giyim şekillerinde meydana gelen değişimlerdir. Kıbrıscık İlçesinde de yöreye has giyim ve kuşamlar zamanla evlerin sandıklarına konulmaya başlanmıştır. Özel günlerde halen kullanılmakta olan giysiler baş gövde ve ayakta kullanılanlar olmak üzere üç ana bölüme ayrılmaktadır. Başta kullanılanlar; tepelik (takka), çeki, çember veya nakışlı yazma ve çemberdir. Gövdede kullanılanlar ise; don, iç göynek, boylu göynek, fistan, üç etek, işlik, fermana ve sefahir adı verilen giysilerdir. Ayakta kullanılanlar ise yöre halkı tarafından yün veya tiftikten fengere adı verilen araçlarla eğrilmesinden elde edilen iple örülür (Kıbrıscık Kaymakamlığı, 2017).

Şekil 35: Kıbrıscık Geleneksel Kadın Kıyafetleri

Kaynak: Kıbrıscık Belediyesi Köroğlu'nun Sesi Bülteni 2017

4.4.9.5.Kıbrıscık florası ve faunası

Kıbrıscık'ta doğal bitki örtüsünün ağaç, step, çalı, nemli ekosistemler ve sucul bataklık ile kayalık ekosistemlerden oluştuğu görülmektedir. Bunlar; karaçam, sarıçam, meşe, köknar, alıç, ardıç, yaban eriği, ardıç, ahlat, bodur ardıç, geven otu, kekik, çim bitkileri, düğün çiçeği, sazlıklar, çoban kavurgası, taşkıran, geyik mısırı ve adaçayı (kedi kuyruğu) türleridir.

Kıbrıscık sınırları içerisinde yaşayan hayvan türlerini omurgasız ve omurgalı hayvanlar oluşmaktadır. Pervane ve kelebekler ile çekirgelerin oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Derelerde ise pullu sazan ile kırmızı benekli alabalık yaşamaktadır. Keklik, angut, yaban ördeği ve sakallı kartal önemli kuş türlerindendir. Etçil memelilerden; nesli tükenmekte olan yaban kedisi, vaşak, boz ayı; üreme yoğunluğu sürekli artan çakal, tilki ve yaban domuzu bölgede yaşamaktadır. Otçul memelilerden

ise karaca ve geyik sürüleri ile tavşan da bölgede yaşayan diğer canlılardandır (Kıbrısık Belediyesi, 2016).

4.4.9.6.Yöresel ürünler

İlçede Köroğlu Dağı'nın doruğunda biriken karların beslediği derelerin aktığı vadilerde bulunan çeltik tarlalarında yetişen Kıbrısık Pirinci özellikle ilçe halkı ve ilçe dışına göç etmiş olan Kıbrısık'lılar tarafından tercih edilmektedir. Esmer bir yapıya sahip olup diğer pirinçlere nazaran daha fazla su çekmektedir. İlçede doğal koşullarda kendi halinde yetişen yabani bitkilerden toplanan meyvelerden sirke elde edilmekte ve satışı yapılmaktadır. Yine ilçe köylerinde üretilen üzümlerden pekmez, doğada yetişen alıç, ahlat, kuşburnu, ekşi erik gibi meyvelerden pestil, marmelat yapılarak meraklılarına satılmaktadır.

Yayla zamanı bitiminde köylere ve ilçe merkezine dönülmeden önce, una yaylalarda beslenen hayvanlardan elde edilen süt, kaymak ve tereyağın katılmasıyla pişirilen Kıbrısık Kuru (Kürül) ilçede önemli bir yere sahiptir.

Yöreye has kerpiç fırınlarda pişirilip yine fırınların sıcaklığında kurutulması ile dayanıklılık verilen kürüler 7 ay bozulmadan saklanabilmektedir. En önemli özelliği hiçbir katkı maddesi kullanılmadan tamamen organik malzemeler kullanılarak yapılmasıdır (<http://www.kibriscik.gov.tr/urunlerim>).

Şekil 36: Kıbrıscık Yöresel Ürünler

Kaynak: www.kibriscik.bel.tr

Şekil 37. Kıbrıscık Yayla Kuru (Kürül) ve Katmerlisi

Kaynak: Orijinal (2017)

4.5. Seben İlçesi

4.5.1. Seben

Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Bolu İli'nin 9 ilçesinden biri olan Seben, aynı zamanda İç Anadolu Bölgesi ile de bir sınır oluşturmaktadır. Seben, konumu itibarıyla 40° ile 50° kuzey paraleli ile 31° ile 50° doğu meridyeninin bulunduğu noktalarda yer almaktadır (www.seben.bel.tr). Köroğlu Dağları'nın güney ucundaki Aladağ Çayı Vadisi'nde kurulmuş olan Seben'in kuzeyinde Bolu, güneyinde Ankara İli'ne bağlı Nallıhan ilçesi, doğusunda ve batısında ise Bolu İli'ne bağlı Kırbrısık ve Mudurnu ilçeleri yer almaktadır. Seben İlçesine ulaşım karayolu ile sağlanmakta olup Bolu'ya 54 km'lik bir mesafede bulunmaktadır. Ankara'ya bağlı Beypazarı ilçesine 94 km, yine Ankara'nın ilçesi olan Nallıhan'a 40 km uzaklıklardır (batikaradeniz.ogm.gov.tr. 2015). İkisi dağ, dördü orman ve 23'üde vadi ve ovalarda kurulu olmak üzere 29 köyden oluşan bir idari birimi olan Seben, 663 km² lik bir yüzölçümüne sahiptir. Yörede İç Anadolu bölgesi iklimi görülmektedir. (www.seben.bel.tr).

2018 yılı AKNS sistemine göre ilçe genel nüfusu 5.226, Merkez ilçe nüfusu 2.549'dur (TÜİK, 2018)

4.5.2. Tarihçe

Seben oldukça eski bir yerleşim alanıdır. İlçenin çevresinde bulunan eski kaya evleri, bölgenin eski bir yerleşim yeri olduğunun göstergesidir (Engin, 2012). Çatak ve Korucuk köyü çevresinde M.Ö. 2000'li yıllara ait olan tören baltası, çeşitli kaseler, testiler, damga, kargı ve heykelcikler bulunmuştur. Yine Çeltikdere Vadisi'ndeki yerleşim kalıntıları bölge tarihinin eskilere uzandığını gösterir. Solaklar, Muslar, Seylik ve Kabak'ta bulunan mağaralar da bunu kanıtlar niteliktedir. Daha önce Hititlerin yaşadığı bölgede, M.Ö 1000'li yıllara doğru gerçekleşen yönetim değişikliklerine bağlı olarak yörede sırasıyla Frig, Lidya ve Pers egemenliğinin hüküm sürdüğü görülmektedir. Friglere ait kalıntılara Solaklar Köyü ile Muslar ve Çeltikdere'de rastlanılmıştır. Friglerden yazılı eser kalmamıştır (Cengiz, 2003). İlçede

ele geçen buluntulara göre bölgede ilk olarak Hititlerin yaşadığı (Tunçay, 2016), diğer bir kaynağa göre ise Friglerin ilk yerleşimcileri olduğu belirtilmektedir. Hititler devrinde yerleşim alanı olarak seçildiği bilinmesine rağmen bu döneme ait bir belgeye rastlanılamamıştır (Seben TŞOF, 2000).

Bolu ve Kırıbsıcık ile birlikte M.Ö 334 yılından sonra Bitinya egemenliği altına giren Seben M.Ö. 74 yılında Bitinya topraklarını ele geçiren Romalılarca fethedilmiş, 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Bizans egemenliği altında kalmıştır. Uzun yıllar Bizans egemenliğinde kalan bölge, bir dönem Bizanslıların Persler ile yaptıkları savaşlarda iki tarafın ordularının arasında kalmıştır. Bazı dönemlerde Abbasi ordularının da bu bölgede görüldüğü kayıtlarda yer almaktadır (Tunçay, 2016).

Şekil 38: Seben Coğrafi Konum

Harita: http://www.uyanangenclik.com/gallery/1_15_08_14_11_19_35.png bolu

Özellikle 1071 Malazgirt Savaşı sonrasında Orta Asya'dan göçen ve kitleler halinde Anadolu topraklarına girmeye başlayan Türkler ile birlikte bu bölgelerin Türkleşmeye başladığı görülmüştür. Yaklaşık 50 yıl kadar Selçuklu egemenliği altında

kalan Seben ve yöresi 1095-1270 yılları arasında gerçekleşen Haçlı Seferleri sırasında Bizanslıların eline geçmiştir. Süleyman paşa tarafından 1332 yılında alınarak Osmanlı egemenliği altına girdiği kabul edilmektedir. Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilen Osmanlı Padişahı Yıldırım Beyazıt'ın ardından yaşanan taht kavgaları sırasında Mehmet Çelebi'nin askerleriyle birlikte Seben yaylasında çadır kurduğu ve sonrasında kaya evlerine geçerek bir yıl kadar kaldığı bilinmektedir (Seben Belediyesi, 2017).

Keskinli mahallesinde Çeharşenbe adıyla kurulan Pazar yerinin etrafının zamanla evlerle dolması sonucunda büyüyen yerleşim alanı nahiye haline gelerek Mudurnu'ya bağlanmış olan Seben 1946 yılında ilçe olarak ilan edilirken isminin ilçenin kuzeyinde bulunan Seben Dağlarından esinlenilerek verildiği söylenmektedir (Seben Belediyesi, 2017).

Şekil 39: Havadan Seben İlçe Merkezi

Kaynak: http://www.seben.bel.tr/userfiles/PICT0032_kopya.jpg

İlçenin şimdiki Keskinli Mahallesi'nin bulunduğu Pazar yerine karakol binasının 1914'de taşınmasının ardından Seben İlçesi kurulmuştur (Tunçay, 2016). Seben

isminin ise ilçenin kuzeyinde bulunan Seben Dağları'ndan dolayı verildiğine inanılır (Yaman, 2015).

4.5.3. Ulaşım

İlçeye sadece karayolu ile ulaşım sağlamak mümkündür. Seben'e uzunluğu 54 km olan asfalt yolla Bolu'dan, 40 km'lik yine asfalt yolla da Nallıhan'dan ulaşım mümkündür. Ankara'ya olan uzaklığı 200 km, İstanbul'a ise 300 km dir. İlçede ulaşım hizmetini sağlayan 2 otobüs şirketi bulunup Bolu ve Nallıhan'a her gün otobüs seferi düzenlenmektedir (Seben Belediyesi, 2017).

4.5.4. İklim

Bolu ve çevresinde İç Anadolu Bölgesi'nin biraz daha değişikliğe uğramış olan karasal iklimi görülmesine rağmen daha güneyde kalmış olan Seben'de, kuzeyden gelen soğuk rüzgarların Seben Dağları tarafından tutulması ve güney-güneybatı yönünden Akyel rüzgarlarının esmesiyle bölge hava sıcaklığı il merkezi ile diğer ilçe merkezlerinden birkaç derece daha yüksek olmaktadır. Yıllık sıcaklık ortalaması Bolu'da 10⁰C, Gerede'de 9 derece iken Seben'de 12⁰C civarındadır. Bu sıcaklık farkı kış aylarında bölgede kara göre yağmurun daha çok görülmesine neden olur (Tunçay, 2016).

4.5.5. Bitki örtüsü

Türkiye geneline bakıldığında sahip olduğu yaklaşık 9 bin 342 tohumluk bitki türü ile bulunmuş olduğu coğrafyada zengin bir floraya sahiptir. Aynı zamanda bu floranın önemli bir özelliği ise bu bitkilerin yaklaşık üçte birinin (3 bin 130 adet) endemik niteliğe sahip olmasıdır. Bu bitkilerin alttürleri ve çeşitlilikleri de dikkate alındığında bu sayının 4 bin 18'i bulunduğu görülür (Tunçay, 2016).

Endemik bitkiler yeryüzünün sadece bazı bölgelerinde bulunup, her yerde rastlanmayan, dar ve sınırlı bir yayılış alanına sahip olan, özel ekolojik koşullarda

yetişen bitkilerdirler. Anakaralardan uzakta bulunan adalar, dağların tepeleri, izole olmuş alanlar endemik bitkiler açısından zengin yerlerdir.

Seben Nallıhan yöresinde 1999 yılında Aksoy tarafından yapılan bir araştırmada toplanan 1227 otsu ve odunsu bitki örneğinden 514 tanesi teşhis edilmiş, bunlardan 72 familya ve 291 cinse ait 511 takson⁷ bulunmuştur (Aksoy, 2001).

Şekil 40: Seben ve Köyleri

Kaynak: www.seben.bel.tr belediyesi haritası

⁷Takson ; Canlıların sınıflandırılmasında, âlemden alt türe kadar bir hiyerarşi içinde düzenlenmiş tüm alt birimlerin ortak adı.

4.5.6. Nüfus ve idari yapı

Çarşı Mahallesi ve Keskinli Mahallesi ile birlikte bağlı olan 29 köye sahip olan (Alpağut Köyü, Bakırlı Köyü, Bozyer Köyü, Çeltikdere Köyü, Dedeler Köyü, Değirmenkaya Köyü, Dereboy Köyü, Ekiciler Köyü, Gerenözü Köyü, Gökhaliller Köyü, Güneyce Köyü, Haccağz Köyü, Hoçaş Köyü, Kabak Köyü, Karaağaç Köyü, Kaşbıyıklar Köyü, Kesenözü Köyü, Kızık Köyü, Korucuk Köyü, Kozyakava Köyü, Kuzgölcük Köyü, Musasofular Köyü, Nimetli Köyü, Solaklar Köyü, Susuz Köyü, Tazılar Köyü, Tepe Köyü, Yağma Köyü, Yuva Köyü) Seben, 2017 ADNKS'e göre 5.226 nüfusa sahiptir.

Tablo 26: Seben'in ADNKS Sistemine göre Nüfus Değişimi (2007-2017)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Merkez İlçe	3.049	2.988	2.822	2.711	2.566	2.542	2.588	2.507	2.482	2.699	2.549
Alpagut	134	125	124	124	119	120	112	109	104	97	96
Bakırlı	96	86	88	85	83	78	74	76	67	56	54
Bozyer	77	75	75	74	69	68	70	64	67	64	57
Çeltikderesi	318	294	280	255	253	248	236	233	224	215	204
Dedeler	57	59	64	57	58	56	52	62	58	61	57
Değirmenkaya	82	78	80	76	76	76	78	68	59	57	54
Dereboyu	155	153	145	142	139	143	132	125	110	105	101
Ekiciler	32	25	24	24	32	36	35	35	35	32	31
Gerenözü	249	229	230	204	204	202	195	192	172	170	163
Gökhaliller	80	74	78	76	73	70	76	73	77	70	69
Güneyce	186	186	178	179	175	172	170	161	149	174	138
Haccağz	153	146	132	133	128	123	124	110	104	95	93
Hoçaş	194	168	161	135	119	109	103	113	114	109	109
Kabakköy	43	37	35	39	41	53	97	98	91	78	81
Karaağaç	102	84	77	71	66	66	60	60	55	54	51
Kaşbıyıklar	97	87	80	84	87	83	75	74	75	75	69
Kesenözü	127	129	135	126	117	114	111	105	103	100	92
Kızık	129	127	124	119	123	109	111	108	107	106	100
Korucuk	37	36	39	39	41	40	36	35	33	32	30
Kozyaka	119	108	110	108	99	91	93	90	77	77	80
Kuzgölcük	82	81	81	95	97	92	83	90	90	81	75
Musasofular	230	212	211	209	203	173	168	153	149	150	144

Nimetli	140	138	141	141	135	130	123	115	103	97	93
Solaklar	60	56	47	47	46	40	32	33	36	37	44
Susuz	311	296	281	260	247	248	234	235	212	202	195
Tazılar	103	90	77	65	64	62	65	63	62	57	54
Tepeköy	201	186	184	173	164	166	154	148	142	127	122
Yağma	107	100	98	95	92	88	83	79	82	85	79
Yuvaköy	223	210	190	160	158	156	150	138	141	143	142
TOPLAM	6.973	6.663	6.391	6.106	5.874	5.754	5.720	5.552	5.380	5.505	5.226

Kaynak: TÜİK,2018

4.5.7. Ekonomi

İlçede halkın geçim kaynağının ağırlıklı olarak çiftçilik ve hayvancılık olduğu görülmektedir. Bu nedenden dolayı yerleşmeler Aladağ Çayı vadisi ve kollarının geçtiği yerlerde yoğunlaşmıştır. Seben'in güneyinde yer alan ovaların tarıma elverişli olması yöre halkının yerleşim yeri olarak bu bölgeleri tercih etmelerine sebep olmuştur.

İlçenin topraklarının %13,2'si tarıma elverişlidir. Toplamda 8 bin 794 ha olan tarım alanlarının 6 bin 500 ha olan kısmı sulanabilir tarım için uygun olmasına rağmen 4 bin 50 ha'lık kısım sulanabilmektedir (Tunçay, 2016).

4.5.8. Turizm

Seben Doğal ve dokunulmamış doğal yapısı yönünden diğer ilçeler gibi zengin bir birikime sahiptir. Seben ilçe sınırları içerisinde 5 adet sit alanı bulunmaktadır. Ancak bölgede yeterli araştırmaların yapılmamış olması sebebiyle eldeki bulgular bölgenin eski tarihi hakkında detaylı bilgiye ulaşılmasını sağlayamamaktadır. 2013 yılı içerisinde Seben'i 2.570'i yabancı 52.513'ü yerli turist ziyaret etmiştir (www.sebendernegi.org.tr).

4.5.8.1.Bölgedeki sit alanları

Bölge barındırmış olduğu SİT alanları ile diğer iki ilçeden turistik çekicilik anlamında farklılık göstermektedir. Bu alanlar şunlardır;

4.5.8.1.1. Çeltikdere bizans kilisesi

Seben İlçesi, Çeltikdere Köyü yakınında bulunmaktadır. Etrafı yüksek dağlarla çevrili, yamaçta kurulmuş Bizans yapısı bir kilisedir. 1952 yılına kadar cami olarak kullanılmış olup; 1952 yılında köy yer değiştirirken ahşap kısımları sökülerek götürülmüş olduğundan bugün harabe halindedir. Kilise, Orta Bizans döneminin (M.S. 842-1204) klasik dini mimari şemasına uygun olarak haç biçiminde inşa edilmiştir.

Şekil 41: Çeltikdere Bizans Kilisesi

Kaynak: <http://www.bolukulturturizm.gov.tr/TR,69976/celtikdere-bizans-kilisesi.html> (Fazıl Karaduman)

Kesme taş ve tuğla kullanılmış olup; doğu – batı doğrultusundadır. 9x13 m. ölçülerinde bir oturma alanına sahiptir. Batıdaki girişte bir narteksi doğuda ise dışa

taşkın üç apsis vardır. Faaliyette olduğu zamanlardaki esas mekâna haç şeklini veren ortadaki kubbeden hiçbir iz kalmamıştır (<http://www.kulturportali.gov.tr>, 2016).

4.5.8.1.2. Hoçaş nekropol alanı

Hoçaş Köyü'nün kuzeybatısında, Seben'e gidilirken yolun sağ tarafında ve yola yaklaşık 150 metre uzaklıkta Karataş Deve Gölü mevkisi olarak bilinen yerdedir. Kayalık bölgede zemin oyularak mezarlar oluşturulmuştur. Burada bulunan altı adet mezarın Roma Dönemi'ne ait oldukları düşünülmektedir. İlk mezar yaklaşık 70 cm genişliğinde 2 metre uzunluğunda ve 1,2 metre derinlikte kaya zemine oyularak yapılmıştır. Mezarın üst kapağının bulunduğu bölüm görülse de üst kapağı tahrip edilmiştir. Mezarın konumu kuzeybatı-güneydoğu doğrultusundadır. 2'inci mezar 1,20 metre genişlik ve 2 metre uzunlukta yine kaya zemine oyulmuştur. 3'üncü mezar iki numaralı mezarın 4 metre kuzeydoğusunda, güney-kuzey doğrultusunda 1,80 metre uzunluğunda 50 santim genişliğinde ve kaya kütesine oyulmuştur. Ölçüleri birbirine yakın olmak üzere bu iki mezarın 12 metre kuzeyinde bir mezar bulunurken, kayalık zemine oyulmuş bu bölgede 2 mezar daha yer almaktadır. Yöre Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 2009 yılında aldığı kararla 1. Derecede Arkeolojik Sit alanı olarak ilan edilmiştir (www.sebendernegi.org.tr, 2015).

Şekil 42: Hoçaş Nekropol Alanı

Kaynak: http://sebenbungalov.com/app/files/8215_0478_5112-hocas.jpg

4.5.8.1.3. Yuva köyü arkeolojik yerleşimi

Yuva Köyü'nün yaklaşık 250 metre güneyinden başlamaktadır. Köy yerleşim alanının güneyinden başlayarak bittiği yere kadar üç mevkiyi kapsamaktadır. Bunlardan ilki Yuva Köyü'nün hemen güneyinde yer alan Dibecik Mevkisidir. Bu alandaki ikinci mevki Hasan Sekisi mevki olarak adlandırılmaktadır. Bu mevkide büyük boyutlu işlenmiş kaya bloklarından yapılmış iki mezar ve zeminde yer yer görülen kanal izleri bulunmaktadır. Yuva Köyü Arkeolojik Yerleşimi içindeki 3'üncü alan ise Çakılıçi Mevkisi'ndedir. Çakılıçi Mevkisi Hasan Sekisi mevkisinin güneyinde bulunmakta ve burada yapılara ait kalıntılar yer almaktadır. Oldukça büyük dikdörtgen planlı bir yapının kalıntıları kısmen görülebilmektedir. Arkeolojik yerleşim, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2009 yılında 1. Derece Arkeolojik Sit alanı olarak tescil edilmiştir (www.sebendernegi.org.tr, 2015).

4.5.8.1.4. Kozyaka köyü anıt evi

Kozyaka Köyü'nde Kurtuluş Savaşında Garp Cephesi Komutanı olarak ardından da 2. Cumhurbaşkanlığı görevini yapan İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nin Ankara toplanmasının kesinleşmesi ile birlikte İstanbul'dan Ankara'ya gidişi sırasında 29 Mart 1920 tarihinde konakladığı evdir. Kozyaka Köyü Çavuşlar Mahallesi'nde Kızık köyü-Seben yolunun solunda yer almaktadır. Konak giriş katı, 2 kat ve çatı katı olacak şeklinde toplam 4 katlıdır. Konak, tarihi önemi ve mimari özellikleri nedeniyle Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2009 yılında 2. Derecede Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescil edilmiştir (Tunçay, 2016).

4.5.8.1.5. Solaklar kaya evleri

Solaklar Köyü sınırları içinde bulunan Solaklar Kayaevleri ilçe merkezine 4 km uzaklıktadır. Seben-Bolu yolu üzerinden yaklaşık 2 kilometre içeride bulunan kayaevleri Solaklar Köyü'nün kuzeydoğusunda köye yaklaşık 750 metre uzaklıktadır. Kuzderesi'nin açtığı vadinin kuzeyindeki kayalık yamaçta yer almaktadır. Bu evler 4-

5 katlı kayaevleri şeklindedir ve her kat birbirine baca merdivenlerle bağlıdır. Kayaevlerinin yanında Belediye tarafından işletilen bir iktisadi kuruluş bulunmaktadır.

Üç katı ziyarete açık olan kaya yerleşiminin girişinin sonunda zemin kat olarak nitelendirilebilecek bölümde oyularak açılmış oldukça büyük bir mekan bulunmaktadır. Bu mekânın hayvanların barınması için kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

Şekil 43: Solaklar Kaya Evleri

Kaynak: Orijinal 2017

Dördüncü kata da düşey bir bacayla çıkılmaktadır. Bu katta tavan yüksekliği yaklaşık 1,20 m.olup vadiye bakan pencereye bir koridor şeklinde ulaşmaktadır ve başkaca bir mekân bulunmamaktadır. Bu katın vadinin gözetlemesi için kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Solaklar kaya yerleşimi ziyarete açıktır ve çok sayıda ziyaretçi gelmektedir. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun

10.04.2009 tarih ve 4062 sayılı kararı ile “I. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı” olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır (www.sebendernegi.org.tr, 2015).

Evlere ulaşım, bu yerleşimi oluşturanların açtığı yoldan değil, demir bir merdivenden sağlanmaktadır. İlk katta üç oda bulunmakta ve bu kattaki ikinci odanın her iki duvarında birer haç ve haçın üstünde Latince bir yazıt yer almaktadır. Ayrıca odaların duvarlarında küçük nişler bulunmaktadır. Bu katta odalar bir koridor üzerinde olup koridorun sağ tarafı vadiye bakan ve üzerinde pencere açıklıklarının bulunduğu kaya duvardır. İkinci kata düşey bir bacadan çıkılmaktadır. Bu kat tek mekândan oluşmaktadır ve bacanın hemen sol tarafında yaklaşık bir buçuk metre derinlik ve çapta zemin oyularak açılmış bir kuyu bulunmaktadır. Üçüncü kata da düşey bir baca ile çıkılmaktadır. Bu kat da tek mekândan oluşmaktadır ve mekanın vadiye bakan penceresinin tam karşısında 1,5x1,5 metre ölçülerinde bir sarnıç bulunmaktadır. Bu sarnıca pencereden oyularak açılmış bir kanaldan su getirildiği düşünülmektedir.

4.5.8.1.6. Muslar kaya evleri

Kaşbıyıklar Köyü’nde bulunan kayaevleri, ilçeye 7 km mesafededir. Muslar Kayaevleri Kaşbıyıklar Köyü’ne bağlı Muslar mahallesinin kuzeydoğusunda Ulukayalar olarak adlandırılan kayalık alanda yer almaktadır. Burası büyük olasılıkla erken Hristiyanlık dönemine ait kaya yerleşimi olduğu düşünülmektedir. Yerleşimin beş katlı olduğu ifade edilmektedir. Kaya yerleşiminin batısında zirvede ve düzlükte iki adet sarnıç olması muhtemel su kuyusu bulunmaktadır.

Bu yerleşimin bulunduğu vadinin doğu yamacındaki kayalıklarda da bir kısmının doğal bir kısmının ise insan eliyle açıldığı anlaşılan girişler bulunmaktadır. Vadinin doğu ve batı tarafında yer alan kayalıkların üst kısımlarında Nevşehir ve çevresinde görülen peribacalarının bir kısmının oluştuğu, bir kısmının ise oluşumlarını sürdürdüğü gözlenmektedir. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 10.04.2009 tarih ve 4062 sayılı kararı ile “I. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı” olarak tescil edilerek, koruma altına alınmıştır (batikaradeniz.ogm.gov.tr).

Şekil 44: Muslar Kaya Evleri

Kaynak: <http://static.panoramio.com/photos/large/38463659.jpg>

4.5.8.1.7. Yuva köyü sendik kaya evleri

Yuva Köyü Sendik Kayaevleri Seben'e İlçeye 55 km mesafede bulunan Yuva köyü yakınındaki Çeltikdere Kınıkçı Kanyonu'nun kuzeyinde yer almaktadır. Ulaşım ise Yuva Köyü ile Kınıkçı Kanyonu üzerinden sağlanmaktadır. Kaya evleri 3 ve 4 katlı ve küp şeklindeki odalardan yapılmıştır. Seben Çeltikdere üzerinden Yuva Köyü'ne ulaşılan stabilize yol ile köy mezarlığına ulaşıp, köy mezarlığından kuzeybatı yanına doğru yaklaşık 500 metre gidildiğinde Kınıkçı Deresi'nin açtığı vadinin doğu yamacındaki kayalıklar üzerine gelinmektedir. Buradan aşağıya doğru inen patika yoldan 700 metre gidildiğinde yerleşime ulaşılmaktadır.

Kayaevleri Yuva Köyü'nün 1,5 km batısında yer almaktadır. Kaya evleri dört kattan oluşmaktadır. İlk kat bağımsız olarak oyularak oluşturulmuş bir odadır. İkinci katta kayalık vadi duvarının yüzeyine açılmış basamaklardan tırmanılarak ve yatay bir şekilde yaklaşık 3 metre emekleyerek içinden geçilmekte, daha sonra oldukça dar ve yaklaşık 2,5 metre yüksekliğinde dikey bir bacadan tırmanılarak ulaşılmaktadır.

Tırmanış ekipmanı olmadan üçüncü ve dördüncü kata çıkma olanağı yoktur. Kaya yerleşimi Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 10.04.2009 tarih ve 4062 sayılı kararı ile "I. derece Arkeolojik Sit Alanı" olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır (batikaradeniz.ogm.gov.tr).

4.5.8.1.8. Çeltikdere kaya evleri

Çeltikdere Köyü'nün Malhat Mahallesi yerleşiminin 1 km. kuzeyinde Aladağ Deresi'nin aktığı, her iki yamacı kayalık Kınıkçı vadisinin iki yamacında da yerleşim bulunmaktadır. Vadinin batı yamacında bulunan kaya yerleşimi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 1986 tarihli kararıyla tescillenmiş olan Bizans Kilisesi'nin 100 metre kuzeyinde yer almaktadır. Aladağ Deresi'nden vadinin güney yamacına gelindiğinde Bizans Kilisesi'nin tam karşısında yer alan bir kaya yerleşimi bulunmaktadır. Yerleşime doğal yapıdan kaynaklanan basamaklı girişten ulaşılarak kapıdan geçilerek girilmektedir. Bu mekân oldukça geniştir ve her iki yanında daha küçük boyutta odalar bulunmaktadır. Sağ tarafta yer alan oda biraz daha yukarıdadır. Soldaki odanın vadiye bakan duvarında pencereler açılmıştır. Bu odanın sağ tarafında kaya kütesinin içine doğru hafif bir eğimle yükselen üç basamaklı merdiven ve merdivenin bağlı olduğu üç oda yer almaktadır. Sağdaki odanın duvarında niş olarak adlandırabileceğiniz bir kısım bulunmaktadır. Merdivenin karşısındaki odada ise vadiye bakan pencereler bulunmaktadır. Bu yerleşimin erken Hristiyanlık Çağına ait olduğu düşünülmektedir. Kayaevleri Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 10.04.2009 tarih ve 4062 sayılı kararı ile "I. derece Arkeolojik Sit Alanı" olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır (batikaradeniz.ogm.gov.tr).

4.5.8.1.9. Kabak köyü kaya yerleşimi

Yerleşim Kabak Köyü'nün kuzeydoğusunda Aladağ Çayı'nın açtığı iki yanı kayalık vadinin kuzey yamacında yer alıyor. Doğal olarak oluşmuş mağaraların yanı sıra insan eliyle açılmış mekanlar varlığı da görülmektedir. Ayrıca yerleşimin girişinde üst katlara çıkan merdivenler de vardır. Kabak Köyü Kaya Yerleşimi, köyü Seben'e bağlayan yolun üzerinde, ancak Aladağ Çayı'nın açtığı vadinin öbür tarafındadır. Bu

arada, Kabak Köyü'nün bulunduğu coğrafya oldukça güzel bir doğal yapıya da sahiptir. Kaya yerleşiminin tam karşısında yer alan kayalık yapının yüksek noktalarında kuş yuvaları bulunmaktadır. “Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu”nun 10.04.2009 tarih ve 4062 sayılı kararı ile “I. derece Arkeolojik Sit Alanı” olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır (batikaradeniz.ogm.gov.tr).

4.5.8.1.10. Seylik mağaraları

Seylik Mağaraları Seben-Nallıhan yolundaki Musasofular Köyü'nden Kesenözü Köyü'ne giden yol üzerinde Musasofular'a 4 km uzakta yolun 500 metre batısında, Seylik Deresi'ni oluşturan iki kuru dere yatağının yer aldığı kayalık iki vadide bulunan mağaralardır. İlk vadi doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır ve bu vadiye her iki yamaçta toplam 15 adet mağara oluşumu tespit edilmiştir. Bu mağaralardan bir kısmı çevre köylerde yaşayanlar tarafından ağıl olarak kullanılmaktadır. İkinci Vadi ise kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Bu vadinin içinde sekiz adet mağara bulunmaktadır. Mağaralar, “Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu”nun 10.04.2009 tarih ve 4062 sayılı kararı ile “I. Derece Doğal Sit Alanı” olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır (batikaradeniz.ogm.gov.tr).

4.5.8.2. Gezilebilecek diğer turistik alanlar

İlçe genelinde gezilip görülebilecek turistik çekim merkezlerini de şöyle sıralamak mümkündür;

4.5.8.2.1. Seben gölü

Seben Gölü: Seben ilçe sınırları içerisinde bulunan Seben Gölü; Bolu il merkezinden 32 km uzaklıktadır. Seben Gölü 833 ha'lık bir büyüklüğü ile Karadeniz Bölgesinin en büyük göllerinden birisi durumundadır. Seben Ovasının sulanması amacı ile 2006 yılında yapılan gölün çevresi düzenlenmiş, turizme kazandırılmıştır (Gezilecek Yerler, 2017).

Seben'e 20 km mesafede Taşlıyayla mevkiinde bulunan gölün çevresi 22 km uzunluğundadır. Derinliği 14m.'ye ulaşan gölün 50 milyon m³ su tutacağı tahmin edilmektedir. Bolu il sınırları içerisinde bulunan ve bir turizm merkezi olan Abant Gölü'nün 7 katı büyüklüğe sahiptir. Turizm bölgesi olarak ilan edilmiş olan göl çevresinde Seben Belediyesinde buluşmalar düzenlenmektedir. Kano Sporlu ve amatör balıkçılık yapılabilmektedir (Tunçay, 2016).

Şekil 45: Seben Gölü

Kaynak: <http://gezilecekyerler.com/seben/seben-golu/>

4.5.8.2.2. Kartalkaya

Kartalkaya Kayak Merkezi; Türkiye'nin en biline kayak merkezlerinden birisidir. Seben sınırları içerisinde yer alan bölgede kayak, snowboard gibi kış sporlarının yapılabileceği niteliklere sahiptir. 1850–2200 m. yüksekliğine sahip olan merkezde, yarı ılıman bir iklim görülür. Kayak merkezi ve çevresi orman ormanlıktır. Kış ayları boyunca kayak yapmanın mümkün olduğu merkezde kar kalınlığı yaklaşık 250 cm. olup yer yer 3 metreye kadar ulaşmaktadır (Gezimanya, 2017).

4.5.8.2.3. Pavlu kaplıcaları

Pavlu Kaplıcaları; İsmi Seben kurulmadan önce Osmanlı dönemi kayıtlarında kaza olarak nitelendirilmiş Pavlu isimli yerleşim yerinden almaktadır.

Şekil 46: Pavlu Kaplıcası

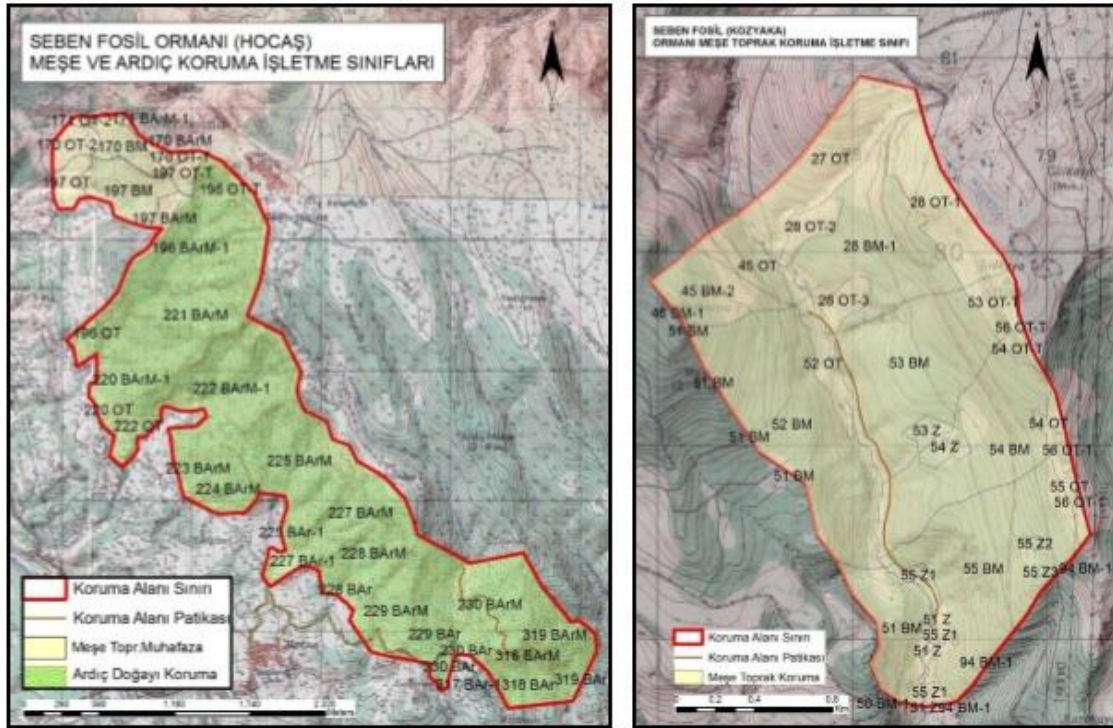
Kaynak: www.kaplicapavlubolu.com

Bağlum ya da Kesenözü Kaplıcaları olarak da bilinen kaplıca Bolu İli'nin yaklaşık 45 km güneyinde ve Seben İlçe'sinin ise 10 km güneybatısında Kesenözü Köyü'nün civarındaki bir vadide yer almaktadır. Yeryüzüne 8 farklı noktadan ortaya çıkan termal suların sıcaklıkları 56⁰ ile 78⁰ C arasındadır. Seben-Kesenözü kaplıca tesisi, termal ve mineralize suyuyla turistik bir cazibe merkezidir. Sıcak suları Romalılar zamanından beri banyo ve tedavi amacıyla kullanılan kaplıcanın solunum zorlukları, kadın hastalıkları, romatizma artriti vb. gibi bazı hastalıkların iyileştirilmesi için yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Canik & Pasvanhoğlu, 2018). Kaplıcanın suları kokusuz ve gazlıdır. Kaplıca bölgesinde 4 adet havuz ve kaplıca

etrafında termal banyolu ve banyosuz odaları olan otel de mevcuttur (Gezilecek Yerler, 2017).

4.5.8.2.4. Fosil ormanı

Şekil 47: Seben Fosil Ormanı (Hoçaş (Meşe+Ardıç)(sol), Kozyaka(Meşe))(sağ) Koruma İşletme Sınırları

Kaynak <http://batikaradeniz.ogm.gov.tr>

Sular 1700’metre derinlikten kendiliğinden çıkmakta ve depolama ya da taşıma yapılmadan kullanıma sunulmaktadır (Kaplıca Pavlu, 2018). Bölgede konaklama yapılabilecek birisi 70 yataklı ve iki termal havuzlu diğeri ise 200 yataklı ve beş adet termal havuzlu olmak üzere iki adet tesis bulunmaktadır (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2018).

Ayrıca sedir, ladin ve meşe gibi ağaçlara da rastlanılmıştır. Benzer şekilde Kozyaka Köyü’nde bulunan fosil ormanında ise kavak, söğüt, çam ve karaağaç kalıntıları bulunmuştur (batikaradeniz.ogm.gov.tr, 2017).

Fosil Ormanı; Seben’e 16 km mesafede bulunan Fosil Ormanı Hocaş Köyü’ne yaklaşık 400 m mesafede yer almaktadır. Bölge “Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu”nun 07.10.2005 tarih ve 951 sayılı kararı ile “ I. Derece Doğal Sit Alanı” olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır. 15-20 civarında fosil örneği yer almaktadır. Fosil ağaçların hangi jeolojik zaman diliminde oluştuklarının ortaya çıkarılması için bölgeyi kaplayan volkanik birimlerden alınan örneklerde yapılan analiz sonuçlarına göre örnekler 17,4 ile 18,2 milyon yıllıktır.

Şekil 48: Ağaç Fosili

Kaynak:

https://batikaradeniz.ogm.gov.tr/Documents/arastirma%20ormanlari/IMG_4626.jpg

Elde edilen bu yaş verisi ağaçların fosilleşmesine neden olan volkanik hareketin erken Miyosen döneminde (16-23 milyon yıl öncesi) gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bölgede bulunan fosillere göre bölgede palmye, kavak ve söğüt ormanlarının bulunduğu tespit edilmiştir.

4.5.8.2.5. Yaylalar

Yaylalar; Seben 1400-1500 rakıma sahip olan Aladağ ve Seben Dağı çevresinde toplanmış birçok yaylaya sahiptir. Güneyce ve Yağma köyleri dışında genellikle bütün köyler yaylaya sahiptirler. Genelde eski tip yayla evlerini bulunduğu Kızık Yaylası, Gezenözü Yaylası ve Haccağız yaylası gibi bilinen yaylalara sahipken 2006 yılında su tutulmaya başlanan Taşlıyayla Göleti'nin çevresinde bulunan Dedeler, Alpagut, Solaklar ve Kozyaka yaylaları ön plana çıkmaya başlamışlardır.

Şekil 49: Seben Gölü

Kaynak: http://i30.servimg.com/u/f30/14/90/70/44/28656_18.jpg

4.5.8.2.6. Seben yaban hayatı

Yaban hayatı bakımından zengin bir içeriğe sahip olan Seben'de tavşan, geyik, karaca, yaban domuzu ve ayı gibi memeliler, ormanlarda ve sulak alanlarda çeşitli kuş türleri de bulunmaktadır. Yaşam için temel ihtiyaç olan suyun yörede bol olması yaban

hayatının devamlılığının sağlanmasında önemli bir faktördür. Kurulan fotokapanlar ile bölgede yaşayan memelilerin tespiti çalışmaları yapılmıştır.

Seben ormanları ve dağlarında yaşayan memeli sayısı ise dokuzdur; Kirpi, tilki, ayı, orman faresi, Kafkas sincabı, domuz, karaca, kızılgeyik ve tavşan. Av açısından sadece tilki, tavşan ve domuz değerlendirilebilmektedir. Diğer türlerin avlanması yasaklanmıştır. Seben ilçesinde görülen memelilerin bölgelere göre dağılımı şöyledir;

Tablo 27: Seben'de Yaşayan Memelilerin Bölgelere Göre Dağılımı

Tür	Kavaklıdağ	Seben	Taşlıyayla
Ayı			+
Domuz		+	+
Karaca	+		+
Kızılgeyik		+	
Tavşan	+		
Tilki	+		+

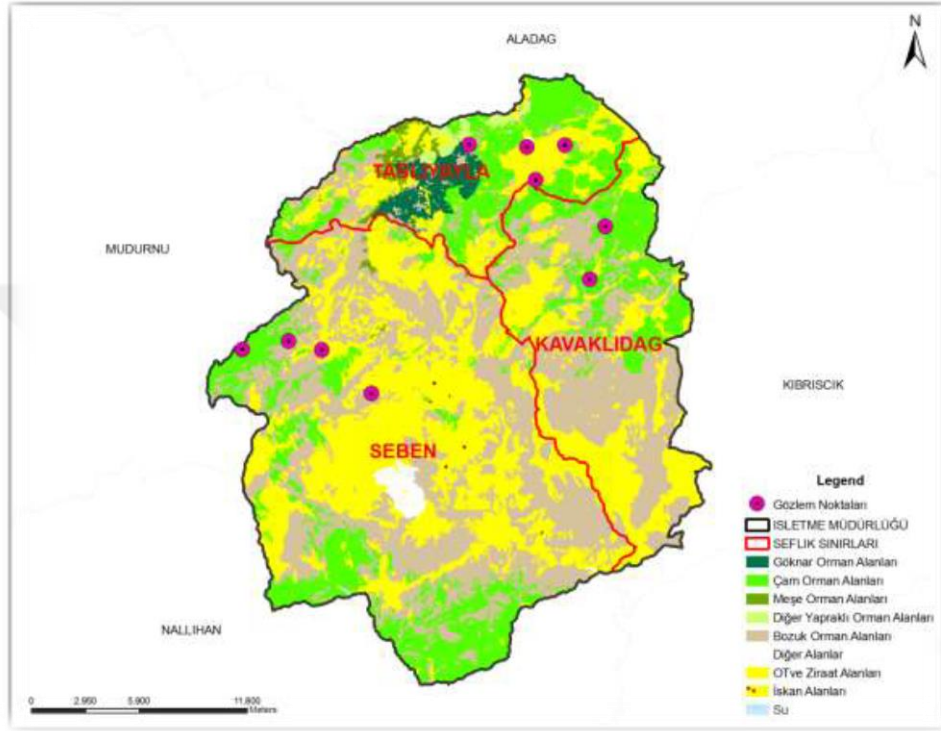
Kaynak: <https://boluobm.ogm.gov.tr/>

Seben Orman işletmesinin sınırları içerisinde kalan alanlar içinde yedi tür balık tespit edilmiştir. Sazan ve tatlısu kefali gibi balıkların yer aldığı bu türler arasında koruma statüsüne alınmış olan tür bulunmamaktadır. İlçe genelinde bulunan yapay göletlerde sazan ve kefal balıklarının sportif avcılığı yapılmaktadır. İlçe genelinde yapılmış olan çalışmalarda detaylı bir araştırma yapılmamış olmasına rağmen çift yaşamlı ve sürüngenler arasında kaplumbağa ve yeşil kertenkele türlerine rastlanılmıştır.

Yörede 46 çeşit kuş türünün yaşadığı tespit edilmiştir. Bunların arasında korunması gereken türlerden olan Küçük Akbaba bulunmaktadır. Doğal yapısı ve zengin varlıkları sayesinde Seben Ormanları içerisinde birçok farklı kuş türünü barındırmaktadır; Küçük Batağan, Bahri, Gri Balıkçıl, Kara Leylek, Leylek, Angıt, Yeşilbaş, Elabaş, Pakta, Saz Delicesi, Şahin, Kızıl Şahin, Küçük Orman Kartalı, Sakarmeke, Ebabil, Ak Karınlı Ebabil, Orman Ağaçkakanı, Tepeli Toygar. Yine Seben

Dağları'da Kır Kırangıcı, Ev Kırangıcı, Dağ Kuyruksallayanı, Çit Kuşu, Kızılgerdan, Taşkuşu, Ötertavuk, Alakarga, Leş Kargası, Sığircık, İspinoz yaşayan kuşlardan bazılarıdır.

Şekil 50: Seben Orman İşletme Müdürlüğü Fotokapan Noktaları

Kaynak: <https://boluobm.ogm.gov.tr/>

Şekil 51: Alakarga

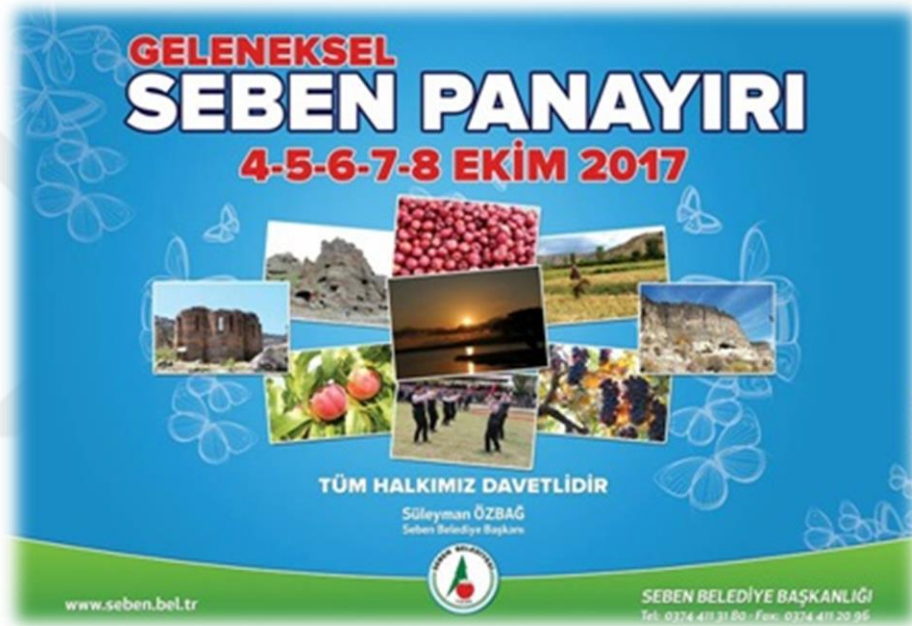
Kaynak: <https://boluobm.ogm.gov.tr/>

4.5.8.3.Festivaller

Her yörede olduğu gibi Seben’de de eski dönemlerden gelen ve halen yaşatılmaya çalışılan çeşitli bayramlar ve festivaller bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır;

4.5.8.3.1. Seben panayırı

Şekil 52: Seben Panayırı Broşürü

Kaynak: www.boluolay.com

Seben Panayırı genellikle bir hafta ile 10 gün civarında sürmektedir. Panayırda pazar alanına kurulan tezgahlar ile alışveriş hareketlenmekte, kurulan lunapark ile eğlence imkânı sağlanmaktadır (Seben Bungalov, 2018).

4.5.8.3.2. Geleneksel elma festivali

Seben İlçesi’nde meyvecilik ve hayvancılık önemli bir gelir ve geçim kaynağıdır. Ekim ayı içerisinde Hasat Şenliği, Elma Festivali ile Hayvan ve Emtia Panayırı düzenlenmektedir. Festival kapsamı içerisinde kutlama törenleri ve en güzel

elma yarışması düzenlenir. İlçede 1971 yılından beri düzenlenen festivale ilçeden, çevrede bulunan komşu ilçe ve illerden ziyaretçiler katılmaktadır (Seben Bungalov, 2018).

4.5.8.3.3. Hacet / yayla bayramları

Hacet/Hacet ve yayla bayramları yörede kutlanan bayramlardır. Geleneksel olarak her yıl yapılmaktadır. Allah'tan af dileme, bağışlanma, köy zekatını çıkarma, hoşgörü, konukseverlik yardımlaşma olarak kabul edilmektedir. Haziran ve Temmuz ayları içerisinde Seben köylerinde ayrı ayrı yapılan bu bayramlar sayesinde inanç turizmi de canlandırılmaktadır. Bayramlar sırasında yağlı güreş müsabakaları da düzenlenmektedir (Seben14, 2018). Bu bayramların başlıcaları; Cuma Bayramı, Gökyar Bayramı, Hamam Bayramı, Güneyce Türbe Bayramı ve Kızık Yayla Bayramı'dır (Seben Bungalov, 2018).

4.5.8.3.4. Nevruz bayramı

Seben ilçesinin Alpağut köyünde bulunan 440 rakımlı Nevruz tepesinde her 21 Mart tarihinde nevruz ateşi yakılarak baharın gelişi kutlanmaktadır. 500 yıllık bir gelenek olan Nevruz Bayramı'nda köylülerce Nevruz Tepesi'nde ve köy meydanında eş zamanlı olarak Nevruz Ateşi yakılmakta ve kutlamalar sırasında ayrıca çeşitli yarışmalar ve konserler de düzenlenmektedir (Milliyet Gazetesi, 2017).

4.5.8.4.Yöre mutfağı

Tarhana Çorbası, Oğmaç Çorbası, Kızılıcak Tarhana Çorbası, Bazlama ekmek, İmık Cortlatan (suyaatma), Kedibatmaz (momursa), Kabaklı Gözleme, Mancar (mösür) Hoşafı, Islama, Çöleçöş, Höşmelim, Soğanlama, Kangal, Soğanlı Ekmek Islaması ve yöresel toprak güveç içinde yapılan et yemekleridir. Yemeklerden bazılarının yapıları şöyledir;

Oğmaç Çorbası: Önceden hazırlanarak küçük parçalara ayrılan hamur kaynayan sütün içine atılır. Tuz ilavesiyle edilerek bir süre daha kaynatılıp servis edilir.

Çölecöş (Coş Hoşafı): Kesenözü çevresinde yetiştirilen pancar yapılan yöresel bir hoşaf çeşididir. Kaynatılıp kabuğu soyulan ve rendelenen şeker pancarı içerisine erik buruşu, pestil ve su eklenerek kaynatılır. Soğutulup servis edilir.

Mancar ve Kabak Hoşafı: Küçük parçalara ayrılıp suda pişirilen kabaklardan kabak hoşafı, doğadan toplanan acı mancarın kıyılıp pestille uzun süre kaynatılmasıyla da mancar hoşafı yapılmaktadır (www.seben14.com/yemek.htm).

4.5.8.5.Yöresel dokumalar

Şekil 53: Seben İlçesi'ne Ait Yöresel Dokumalar

a: Yün Çoraplar b: Kızık Kilimi c: Yöresel Kilim Deseni d:Alaca

Kaynak : www.seben14.com

Yörede halkın kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla evlerinde kendi dokuma tezgahlarında ürettikleri ürünleri bulunmaktadır. Özellikle Seben Kızık Kilimi oldukça bilinmektedir. Gündelik kullanım için Alaca adı verilen kumaşlar dokunmuştur. Yünden örülen çorap ve patikler yörede sıkça kullanılan giysilerdir.

Şekil 54. Yerel Dokumalardan Üretilmiş Giyisiler

Kaynak: Orijinal 2017

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ARAŞTIRMANIN AMACI

Turizmin ekonomik faydaları tartışılmaz bir gerçekliktir. Son yıllarda insanlar alternatif turizm çeşitlerine yönelmekte, kendilerini kısıtlayan, gittikleri destinasyonda sadece deniz-otel-havuz sarmalında tutan, önceden planlanmış tatil uygulamalarından uzaklaşmaktadırlar. Turizmden pay almak isteyen ülkeler de bu talepler doğrultusunda yeni çekim noktaları yaratmak peşindedirler. Türkiye’de de bu alanda yönelimler olmakta, devlet yapmış olduğu planlamalar ile yeni turizm yatırım bölgeleri oluşturmaktadır. Yerel gelişmenin sağlanabilmesi, turizmin ekonomik olumlu etkilerinin öncelikle yerel halka fayda sağlayabilmesi için ekoturizm önemli bir faktördür. Özellikle yerele olan katkısının altı önemle çizilmektedir. Daha önce yapılmış olan kalkınma planlarında, TTS 2023 hedeflerinde ekoturizme yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Yine Bolu merkezi belediye yönetiminin yaklaşımları bölgede turizm alanında yatırımların canlanmasını sağlamak olarak ifade edilmekte ve bu doğrultuda çalışmalar yapılmaktadır. Bolu ilçe merkezi ile birlikte Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçeleri sınırları içerisinde kalan ve 51 bin 450 ha büyüklüğündeki alan “Bolu Köroğlu Dağı Kültür ve Koruma ve Gelişim Bölgesi” olarak ilan edilmiştir.

Yapılmış olan bu tez çalışmasının amacı;

- KTKGB olarak edilmiş bu bölge sınırları içerisinde yer alan Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçelerinin ekoturizm açısından sahip oldukları potansiyelin tespit edilerek ortaya konulması,
- Bölgenin turizm açısından gelişmemiş olmasının önündeki engellerin belirlenmesi,
- Mevcut değerlerin halkın da faydasına olacak şekilde turizme kazandırılması için öneriler getirilmesidir.

5.1.Araştırma Soruları

Araştırma alanı içerisine giren Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçelerinde;

- Turizm açısından değerlendirilebilecek ne gibi doğal, kültürel değerler bulunmaktadır?
 - İlçenizde turizmin canlanmasını engelleyebilecek ne gibi faktörler bulunmaktadır?
 - İlçenizde turizm hareketlerinin canlanmasının ilçenize ne gibi faydaları olabilir?
- soruları sorularak araştırmanın amacına yönelik olarak verilerin toplanması hedeflenmiştir.

5.2.Varsayımlar ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçelerinin değerlendirilebilecek zengin ekoturizm potansiyeline sahip oldukları, ekonomik açıdan geri kalmış olan bu ilçelerde yerel yönetimlere ve halka göre turizmin bölgeleri için önemli bir kalkınma aracı olduğu ve halkın da turizmden olumsuz yönde etkilenmeyeceklerini düşündükleri varsayılmıştır.

Yapılmış olan bu araştırma, bölgede konu ile ilgili yapılmış olan ilk çalışmalardandır. Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben'e ait turizm ile ilgili akademik verilerin azlığı dikkat çekmiştir. Saha araştırmaları sırasında yapılan görüşmeler kamu yöneticileri, yerel idareciler, esnaf, STK görevlileri, esnaf, muhtarlar ve halk ile sınırlıdır. Görüşmeler katılımcıların izin verdiği sürece ses kaydı ve fotoğraflar ile kayıt altına alınmıştır. Ses kaydı tutulmasını istemeyen görüşmecilerin beyanları yazılı olarak kayıt altına alınmıştır.

5.3.Veri Toplama Yöntemi

Yapılan tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma ile ilgili veri toplama sürecinde literatür taraması yapılarak konu ile ilgili yayınlanmış kitap, makale, tez, yayınlar, bilgilendirme broşür ve kitapçıkları, yerel idareler

tarafından yayınlanmış olan ilçelerin tanıtım yayınları, konu ile ilgili yayın yapan internet siteleri, il ve ilçelere ait kaymakamlık, belediye, dernek ve kuruluşların internet siteleri taranmış, elde edilen veriler düzenlenmiş, elde edilen sayısal veriler tablo ve grafik haline getirilmiştir.

Görüşülen kişilerden konu ile ilgili daha detaylı bilgi elde edebilmek amacıyla yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak açık uçlu sorular sorulmuş, kişiler belirli kalıpların dışına çekilerek bölge hakkında daha derinlemesine bilgi toplanılmaya çalışılmıştır. Bölgede gerçekleştirilen saha ziyaretleri 9-12 Temmuz 2017 ve 31 Ekim 2017 tarihlerinde yapılmıştır.

Saha çalışması sırasında kamu yöneticileri, kamu idarecileri, yerel yönetim temsilcileri, muhtarlar, STK temsilcileri, esnaf ve yerel halk ile yüz yüze görüşülmüştür.

5.4.Araştırmanın Örneklemi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılandırılmıştır. Bir nitel çalışmada birinci amaç genelleme değildir. Nitel araştırmada, elde edilen sonuçların belirli bir oranda ve sınırlandırılmış bir şekilde ilgili durumlara genellenmesi ihtiyacı duyulmuştur. Bu nedenle araştırmanın yürütülmesinde evrenin temsili açısından sayısal kaygı taşınmamış olmakla birlikte; bu araştırmada araştırma problemi ile ilgili mümkün olduğunca zengin ve farklı bilgilere ulaşabilmek amacıyla çeşitli kaynaklardan görüşme yöntemi ile bilgi derlemesi yoluna gidilmiştir. Bu maksatla, başlıca amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan "maksimum çeşitlilik" yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın zaman ve maliyet açısından ekonomikliğini sağlamak üzere de aynı zamanda "kolay ulaşılabilirlik" yöntemi de kullanılmıştır. Bu araştırmada maksimum çeşitlilik örnekleme ile birlikte kolay ulaşılabilirlik örnekleminin kullanılması uygun bulunmuştur. Maksimum çeşitlilik örnekleminde çalışılan probleme ilişkin taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğinin en yüksek ölçüde sağlamaktır.

Araştırmanın saha çalışmaları sırasında Dörtdivan, Seben ve Kıbrıscık ilçelerinde idari ve yerel yöneticiler ile STK görevlileri, yerel esnaf ve halktan oluşan 44 kişi ile görüşülmüştür. Her görüşülen kişinin Adı, soyadı yaşı ve görevi yazılı olarak kaydedilmiş, kabul eden görüşmecilerin ses kayıtları alınmış, istemeyen katılımcıların görüşleri yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Görüşülen kişilerden elde edilen veriler analiz edilirken mülakata katılan bireylerin kişisel bilgilerinin korunması amacıyla her görüşmeciye ayrı bir kod verilmiştir. Kodlar İlçe adı katılımcının sosyal statü ve katılımcı sosyal statü sırasına göre düzenlenmiştir.

- a. İlçelerde; D: Dörtdivan, K: Kıbrıscık, S: Seben'i;
- b. Sosyal Statülerde ise; V: Vatandaş, Y: Yönetici, E: Esnaf, S ise Sivil Toplum Kuruluş temsilcisi ya da yöneticisini ifade etmektedir.

Örneğin DE1 Kodu Dörtdivan İlçesi'nde görüşülen 1.esnafı ifade etmektedir.

5.5.Verilerin Çözümlemesi

Gökçe'ye (2006) göre içerik analizi, mevcut iletişim boyutlarını analiz etmek, buradan da mevcut olmayan sosyal gerçeğin belirli boyutlarına yönelik çıkarım yapmak amacıyla metin içeriklerini analiz eden ve bu süreçte belirli kurallar çerçevesinde hareket eden bir yöntemdir. İçerik analizi, yazılı hale getirilebilmesi mümkün olan her türlü metni analiz etmeye uygun bir yöntemdir. Başka bir deyişle, içerik analizi yalnızca kitle iletişim araçlarının içeriklerini analiz eden bir yöntem değil, sosyoloji, siyaset, gibi alanlarda uygulanabilir bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Gökçe, 2006: 20).

Bir araştırmanın geçerliği araştırmanın örnekleme ve güvenilirliğine bağlıdır. Araştırmanın çalışma grubu genellemeye imkân tanıyacak ölçüde çeşitlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun için Dörtdivan, Kıbrıscık ve Seben ilçelerinde yerel halk, esnaf, yerel idareciler ve yöneticiler, sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile görüşmeler yapılmıştır.

Yapılan görüşmelerden elde edilen verilerden ve saha çalışmaları sırasında yapılan gözlemlerden elde edilen verilerden yola çıkılarak D.K.S. İlçelerine ait SWOT

analizi yapılmaya çalışılmıştır. SWOT İngilizce olan, Strengths (Güçlü Yanlar) Weaknesses (Zayıf Yönler), Opportunities (Fırsatlar) ve Threats (Tehditler) kelimelerinin baş harflerinden meydana gelmektedir. Asıl amaç bir işletmenin güçlü ve zayıf yanlarının tespiti ile karşısında olduğu fırsat ve tehditlerin analiz edilerek gelecek için strateji geliştirmesidir. SWOT analizinin genel amacı; bölgenin turizme bağımlı ve bağımsız arz potansiyelinin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, analizi, ülkenin hedeflerine uygun stratejinin tespitine yardımcı olmasıdır.(Yeşiltaş, Çeken, & Öztürk, 2009).

5.6.Literatürde Konu İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Literatür taraması sırasında konunun güncelliği sebebiyle ekoturizm ile ilgili yapılmış olan çok sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Konuyu tercih eden çalışmacılar arasında turizm alanı dışından da konuya eğilen çalışmacılar olduğu dikkati çekmiştir. Konu ile ilgili olarak yapılmış olan çalışmalardan bazıları şöyledir;

Morgül (2014), “*Kırklareli İlinde Eko Turizm Olanakları*” isimli çalışmasında Kırklareli ilinde bulunan ve ekoturizm kapsamında değerlendirilebilecek kaynaklar hakkında bilgiler verilerek yöredeki ekoturizm potansiyellerini belirlemeye çalışmıştır.

Arslan (2005), yaptığı “*Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi*” adlı çalışmasında; sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikleri ile bir turizm merkezi olarak gösterilen Erdek ve çevresin bu değerlerinin daha etkin kullanımı için ekoturizmin ilkelerinden faydalanılabilecek plan ve programların yapılmasını gerekliliğini öne çıkartarak Erdek’in ekoturizm olanaklarını incelemiştir

Doğan (2011), “*Mengen ve Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi*” adlı çalışmasında Karadeniz Bölgesinin doğal güzelliklerinin dikkat çekmesine rağmen hak ettiği konumda olmadığı, Mengen Havzası’nın da doğa temelli turizm açısından değerlendirilmesi gerekliliğinin altı çizilmiş, kırsal alanlarda ekoturizmin daha etkin olabileceğini belirtmiştir.

Turoğlu ve Özdemir (2005)'in yaptıkları “*Bartın İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi*” adlı çalışmada ise doğal ve kültürel zenginliğe sahip olduğu belirtilen Bartın’da; ekoturizmin yerel halkın ekonomik refahına olumlu katkı sağlayabilecek bir alternatif olduğu belirtilmiştir.

Kızılırmak, Kaya, Yıldız ve Kurtulay (2017) “*Yerel Paydaşların Bakış Açısıyla Erzincan İli Ekoturizm Alanlarının Değerlendirilmesi*” adlı çalışmalarında Erzincan’ın ağırlıklı olarak dağlık olan doğal yapısından yola çıkarak dağ sporları ile ilgili olan turizm faaliyetlerinin yapılabileceği alanların varlığına rağmen yeterince değerlendirilemediği, diğer alternatif turizm türlerine yönelik olarak faydalanılabilecek kaynakların varlığı da ifade edilmiştir.

Kiper, Uzun, Özdemir ve Topal (2016), “*Orman Köylerinde Ekoturizm Planlama Sürecinde Turistlerin Rolü; Kıyıköy Örneği*” adlı, turistlerin ekoturizm bilinç düzeyleri ve duyarlılıklarının tespitine yönelik çalışmalarında turistlerin ekoturizme olan bakış açılarının ve beklentilerinin planlamaya olan etkilerini ve planlanmada dikkat edilmesi gereken noktaların tespitini belirlemeye çalışmışlardır.

Önder ve Polat (2006) yapmış oldukları “*Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*” adlı çalışmalarında Karapınar ve yakın çevresinin sahip olduğu turizm kaynaklarının ekoturizm planlaması ile zarar görmeyecek şekilde turizme kazandırılması amaçlanmıştır.

Önder ve Kasalak (2014), “*Ekoturizm Girişimciliğinin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü*” adlı çalışmalarında ekoturizm girişimciliğine dikkat çekerek bölgesel kalkınmadaki etkisinin önemi üzerinde durmuşlardır.

Khan (2015) “*Dağlık Bölgelerde Sürdürülebilir Kalkınma: Bolu -Kıbrısık İlçesi*” isimli çalışmada Dağlık alanların, son yıllarda alternatif turizm çalışmalarına, turizmin mevsimlere dağılışı nedeniyle yayla turizmi, kış turizmi gibi

turizm merkezlerine de ev sahipliği yapmakta olduğundan bahsederek kırsal dağlık alanlarda kalkınmada turizmin etkisinden bahsetmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

6. VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

Yapılmış olan araştırmanın konusu “Bolu İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri Üzerine Bir Araştırma”dır. Araştırma sırasında Bolu İli’nde ilan edilen “Koroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” sınırları içerisinde kalan Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri’nde bulunan kamu kurum yöneticileri, yerel yöneticiler, esnaf, yerel halk ve İlçelerle ilgili çalışmalar yapan STK görevlileri ile mülakatlar yapılmış, elde edilen veriler nitel araştırma yöntemi gereği yorumlanarak; Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri’nde;

- a. Turistik açıdan değerlendirilebilecek kaynakların tespiti ve dağılımı,
- b. Turizmin gelişmemiş olmasının sebepleri, önündeki engeller,
- c. Halkın turizme bakış açısı

belirlenmeye çalışılmıştır.

Mülakatlar sırasında sorulan sorular üç ana başlık altında toplanmıştır;

1. İlçenizde turistik açıdan değerlendirilebilecek hangi kaynaklar bulunmaktadır?
2. İlçenizde turizmin gelişmemiş / gelişmemiş olmasının sebepleri neler olabilir?
3. Turizm faaliyetlerinin ilçeniz için çevresel, sosyal ve ekonomik olarak ne gibi etkileri olabilir?

Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben’de yapılan görüşmelerde görüşmecilere ilçelerinin sahip olduğu hangi varlıkların turistik değer taşıdığı, turizmin gelişmemiş olmasının hangi faktörlere dayandığı ve ilçe genelinde turizm hareketlerinin canlanmasıyla birlikte sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan ne tür etkileşimlerin olabileceği hakkında görüşleri alınmıştır. Verilen cevaplardaki tekrarların sıklığından yola çıkılarak frekans dağılımı tespit edilmiş ve turistik değer taşıdığı düşünülen varlıkların; turizmin gelişmemiş olmasına sebep olan faktörlerin ve olası turizm

hareketlerinin yaratacağı etkilerin sıralaması yapılmıştır. Araştırma alanı içerisinde yapılmış olan mülakatlara ait bulgular şu şekildedir;

6.1.Dörtdivan İlçesi İle İlgili Bulgular

Dörtdivan İlçesi'nde yapılan görüşmelerde katılımcılara sorulmuş olan sorulara verilen cevaplara göre elde edilen bulgular aşağıda açıklanmıştır;

1. “İlçenizde turistik açıdan değerlendirilebilecek hangi kaynaklar bulunmaktadır?” sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır;

Tablo 28: Dörtdivan İlçesi'nde Öne Çıkan Turistik Değerler

Dörtdivan İlçesi'nde Öne Çıkan			
Turistik Değerler	f	%	
Yaylalar	4	30,76	
Kartalkaya	3	23,07	
Köroğlu	2	15,38	
Kuş Gözlemi	2	15,38	
İnanç Turizmi	2	15,38	
Toplam		100,00	

Tablo 28'e bakıldığında görüşmeye katılanların %30,76'sının Dörtdivan'da Köroğlu Dağı eteklerinde yer alan yaylaların önemli bir turistik değer olduğu konusunda fikir beyan ettiği görülmektedir. Bazı görüşmecilerin yaylalar ile ilgili görüşleri şöyledir;

“Yayla turizmi bizim buralarda iyi olur. Yaylalarımız güzeldir bizim” (DV1).

“Yaylalara çıkanların sayısı artmaya başladı. Ankara'ya yakınız. Oralarda olan Dörtdivan'lılar hafta sonu eşini dostunu arkadaşını alıp yaylalara ormanlara gidiyor. Orman turizminin faydası olur” (DY3).

“Amanlar bölgemiz var, piknik mesire yeri olarak kullanılıyor. O bölgenin tescilini sağlamak için orman bakanlığına başvurduk, C tipi belge alabilmek için. Tescilli bir yerimiz olsun, bir yatırımcı gelirse gösterecek bir yerimiz olsun”(DY2).

İfadelere göre Dörtdivan halkı yaylaları genellikle Dörtdivan’lılar tarafından tercih edilen ve ağırlıklı olarak piknik amaçlı kullanılan yerler olarak görmektedirler. Yöneticilerin ise yaylaların yatırım yapılarak çekim merkezi olarak değerlendirilebileceği konusunda yaklaşıma sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Yine verilere göre Köroğlu dağında bulunan ve kış turizmi konusunda önemli bir merkez olan Kartalkaya (%23,07) turistik bir değer olarak ön planda yer almaktadır. Kartalkaya önemli bir kış turizmi merkezidir ve uluslararası bir bilinirliğe sahiptir. Görüşmecilere göre Kartalkaya’da bulunan tesislerin ilçeye fazla bir katkısı olmasa da en azından Kartalkaya’ya gidenlerin içinden geçtikleri Dörtdivan’a ekonomik katkı sağlamaları beklentisi bulunmaktadır. Konu ile ilgili olarak görüşmecilerden birisi *“Kartalkaya var burada. Ankara’dan gelen kayakçılar buradan sadece geçip gidiyorlar, bunu değerlendirmemiz lazım. En kısa, en güzel yolu buradan. Abant Yolu gibi kenarlarına tesisler, dükkanlar açılabilir. Köylüler ürünlerini satsınlar oralarda. Zaten bir başlasa tanıtımı da olur satışı da.” (DV4).* şeklindeki ifadesiyle bu konuya desteğini açıklamıştır.

Köroğlu dağına adını veren ve yörede yaşamış olduğu ifade edilen halk kahramanı olan Köroğlu’nun da ilçede turistik bir değer olarak (%15,38) algılandığı anlaşılmaktadır. Bir görüşmeci; *“Cezbedici Köroğlu var. Sayı Köyünde doğmuş. Orada eski bir ev var. Köroğlu’nun olduğu dönemde orada ev yoktu belki ama, O’nun torunlarına ait olduğu söyleniyor”(DV3).* diyerek Köroğlu’nun bölgede yaşamış olma ihtimaline sıcak yaklaşmakta, sahiplenme duygusu ve bölgeden birisi olmasının vermiş olduğu gurur ile olaya bakmaktadır. Yöneticiler ise Köroğlu ismini turizm boyutunda değerlendirmektedirler. DY2 kodlu kişi; *“Turizm ayağında Köroğlu var. Azerbaycan, Özbekistan, Sivas nereye gitsen bizim der. Kıbrıscık bizim der. Herkes der. Ama şu anda 1580 ya da 1585 yıllarında Gerede Kazası Dörtdivan Nahiyesi Sayı*

Köylerinde doğduğuna dair resmi kayıtları, belgeleri, bilgiler var. B.B. ve A.A.B. belediyesinden destek alacağız. Köroğlu'nun evinin de restorasyonunu yaparak belediye misafirhanesi olarak düzenleyip hizmete açacağız. Mirasçılar ile 25 yıllık protokol imzaladık. Bu evin bahçesinde müze halinde Köroğlu'na ait eşyaların, tarım aletlerinin, Dörtdivan'a ait kültürel değerlerin sergilendiği bir müze haline getirmeyi planlıyoruz. Konaklama olmayacak. Olmazsa olmazımız Köroğlu'dur. Köroğlu'nu yapılacak çalışmalarla ranta çevirmemiz lazım. Böyle değerli bir halk kahramanına sahip çıkamazsak başkaları sahip çıkarlar” diyerek Köroğlu'ndan turistik değer olarak faydalanılmasının yollarından bahsetmiştir. Bu ifadeden ilçe müzesi / ekoturizm müzesinin hayata geçirilmesine yönelik bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Elde var olan kaynakların değerlendirilerek ilçeye fayda sağlayacak bir kaynağa dönüştürülmesi düşünülmektedir.

İlçe merkezine yakın bir noktada bulunan ve dört çeşit akbabanın bir arada yaşadığı, doğal olarak gözlemlenebildiği ve yörede “Akbaba Lokantası” olarak isimlendirilen Kuş Gözlem İstasyonu (%15,38) halk tarafından turizm açısından değerlendirilebilecek bir alandır. Konu ile ilgili görüşler şöyledir;

“Burada Akbaba Lokantası diyorlar adına o kuruldu. Dört tür akbaba aynı anda burada bulunuyor” (DV4).

“Akbaba Lokantamız var, biraz daha geliştirip daha profesyonel eğilmek istiyoruz. Yurtdışından internetten göreceğ, rezervasyonunu yapacak, alıp getireceğiz. Fotoğrafını çekip konaklamasını yapıp gidecek. Önceleri sadece gözlem amaçlı gelenler olduğunda yiyecek atılıyordu. Şimdi sürekli besliyoruz, kuşlar bırakıp gitmesinler diye.” (DY2)

İlçe merkezinde yer alan ve restorasyonları yapılarak ziyarete açılmış olan türbelerin de turizm açısından değerlendirilebileceği düşünülmektedir. DY2 kodlu görüşmeci; *“İnanç Turizmi olabilir mesela; Merkez Cami, Kırklar Türbemiz, Himmet Dede Türbemiz, Şehriban Hatun Türbesi. Biz bu türbelerin tamamının bakımlarını taptık, tamirat tadilat yaptık. Gidip kaymakamlığa valiliğe başvuralım, turlar düzenlensin gelenler olsun, bilsinler, duyulsun istiyoruz”* diyerek bu değerlerden

sadece bölge halkına değil, tanıtımının yapılmasıyla birlikte daha çok ziyaretçinin faydalanmasının mümkün olmasını umduklarını belirtmiştir.

2. Dörtdivan İlçesinde Turizmin gelişmesinin önündeki engellerin neler olabileceğine yönelik olan soruya verilen cevapların dağılımı şu şekildedir.

Tablo 29: Dörtdivan İlçesi’nde Turizmin Gelişmesini Engelleyen Faktörler

Dörtdivan İlçesi’nde Turizmin Gelişmesini Engelleyen Faktörler		
	f	%
Göç	4	19,05
Konaklama Tesisi Eksikliği	4	19,05
Esnaf Kültürü Eksikliği	3	14,29
Halkın İçine Kapanık Olması	3	14,29
Bireyselliğin Ön Planda Olması	2	9,52
Kısa Vadeli İşler	2	9,52
Tanıtım	1	4,76
İklim	1	4,76
Sosyal aktivite Azlığı	1	4,76
Toplam		100,00

Katılımcılar Dörtdivan’da turizmin gelişmesinin önündeki en önemli engelin göç ve konaklama tesisi eksikliği olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir (%19,05). Bölgede çalışacak genç nüfusundaki azlık emeğin yoğun olarak istihdam edildiği bir sektör olan Turizm sektörünün önünde büyük bir engel olarak görülmektedir. Ayrıca yöresel ürünlerin üretilmesi konusunda üretim yapabilecek nitelikte yetişmiş eleman eksikliği de bu noktada ön plana çıkmaktadır. İlçe genelinde ihtiyaç halinde çevre ilçelerden ve il merkezindeki tesisler kullanılmaktadır. Konu ile ilgili ifadeler şöyle sıralanabilir;

“Dörtdivan bir kırılma noktasında. Dipteyiz biz. Kıbrıscık ve Seben için de geçerli. Nüfus gidiyor. Zamanında göç dalgası oluşmuş gidenler hurra gitmiş. Tarım hayvancılık yapmak isteyenler kalmış, kalanlarda bir şeyler yapmaya çalışıyor.” (DY2)

“Çocukluğumda cıvıl cıvıldı buralar. İğne atsan insan kafasına düşerdi. 80 sonrası göçler çok oldu” (DV3).

“Konaklama yerimiz yok. Eski bir binamızı konaklamaya yönelik olarak değerlendirme amaçlı bir çalışmamız oldu. Birisi gelip baktı, yap işlet devret modeli olacaktı, ama maliyetli oldu sanırım, gelmedi” (DY1).

“Buraya gelenleri Gerede veya Bolu’ya gönderiyoruz kalacak yer lazım olduğunda. Burada kalsalar iyi ama işte uygun yer yok” (DV5).

Turizmin gelişmesinin önündeki diğer sıkıntılar ise esnafın yeterince bilinçli olmaması; küçük yerleşim yeri olması sebebiyle halkın içine kapanık bir hayatı seçmesi görülmektedir. Görüşmeciler fikirlerini şöyle beyan etmişlerdir;

“Esnaf turizme yatkın değil.” (DY1).

“Bizim esnafımız Kartalkaya’ya gidenlere ayak uyduramadı. Yenilik yapamadılar. Lokantalar, kafeler eski kaldı. Biz de yeni açtık, bir şeyler yapmaya çalışıyoruz.” (DE1)

“İlçe halkımız içe kapanık ve de normal çağa ayak uyduramayan bir esnaf yapımız var. İlçeye gelenlerin beklediği tarzda hizmet sunamıyorlar. Müşteriye hitap edemiyorlar.” (DY2)

Bu noktada direkt olarak bahsedilmemiş bile olsa eğitim eksikliği de ortaya çıkan engellerden birisi olarak görülmektedir.

İlçede sosyal yönden yapılacak bir etkinliğin olmaması yine turizmin gelişmesini engelleyen bir diğer faktör olarak görülmektedir;

“Akşamları yapılacak bir şey yok. Herkes evine çekiliyor, ortalık boşalıyor.” (DV6)

3. Dörtdivan İlçesi’nde Turizmin canlanmasının ilçede ne gibi etkilere yol açabileceğine yönelik elde edilen bulgular şu şekildedir;

Turizmin canlandığı bölgelerde özellikle doğal çevre ve halkın sosyal yaşamında çeşitli bozulmalar görülmektedir. Ekoturizm doğal çevrenin değerlendirilmesi, korunması için ekonomik değer yaratması, doğanın korumasına yönelik olarak yerel halk ve ziyaretçilere eğitim imkânı sağlaması gibi gibi faydalı etkilerinin yanında bitki ve yaban hayatının yok olması, erozyon, toprakta sıkışma meydana gelmesi, toprak stabilizesinde bozulma, besin döngüsünün zarar görmesi, jeolojik rejimlerin değişiklikleri, , biyolojik çeşitliliğin zarar görmeye başlaması ve azalması gibi ziyaretçi etkinliklerini de etkileyen olumsuz etkileri de olabilir. Bitki toplulukları üzerinde yapısal değişiklikler, yürüyüş parkurlarında ezilmeden dolayı zarar görme, bitki örneklerin götürülmesi gibi etkileri vardır. Bu biyofiziksel etkilerin yanında insan varlığı hava ve gürültü kirliliğine de neden olabilmektedir (Polat, 2006).

Görüşmeler esnasında katılımcılara turizm ve ekoturizmden bahsedilerek, bölgelerinde canlanacak turizm faaliyetlerinin doğal çevre ve halk üzerinde ne gibi etkilere yol açabileceği konusunda fikirleri alınmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili olarak yapılan mülakatta DY1 kodlu kişi; *“Çevre turizmden zarar görmez. Dağ maratonu yapılıyor doğa araştırmaları spor kulübü tarafından. 4 yıldır burada oryantring yapıyorlar ama doğaya çok saygılılar. Doğayı sevdikleri için korumacı davranıyorlar. Doğa turizmine gelen insanlar zaten doğaya saygılı insanlardır. Güzellikleri görmeye gelen insanlar onlara zarar vermezler.”* şeklindeki görüşü ile bölgeye ziyarette bulunan turistlerin bilinçli ve doğaya karşı duyarlı olduklarını ve zarar vermediklerini belirtirken bir diğer görüşmeci ise; *“Vahşi hayvanlar zaten kendi yerlerinde yaşıyorlar. İnsanlardan zarar görmezler”* (DY2). diyerek doğada vahşi yaşam ile insanların yaşadıkları bölge arasında doğal olarak çizilmiş bir sınırın varlığından bahsetmiştir.

Turizmin geliştirilebilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi turizmin geliştiği bölgelerde nasıl bir algıya sahip olduğu ile yakın bir ilişki içerisindedir. Yerel halkın turistlere karşı sergiledikleri tavırlar bölgelerindeki turizm faaliyetlerini

belirleyen unsurlardan biridir. Yaşadıkları yerdeki turizm hareketlerini olumlu karşılayan halkın turistlere karşı daha samimi ve misafirperver oldukları ve ziyaretçilerin deneyimlerini de bu yüzden olumlu etkileyebilecekleri söylenebilir. Tam tersi bir durumun oluşması da olumsuz deneyimlerin ortaya çıkmasına sebep olabilir (Zengin, Eryılmaz, ve Şengel, 2017). Turistik faaliyetlere katılmak amacıyla gelen ziyaretçilerin davranışlarının yöre halkını huzursuz edip etmeyeceği konusunda görüşlere bakıldığında; DV5 kodlu kişinin *“Gelenlerin davranışlarından rahatsız olabilirler. Davranışları rahatsız edebilir insanları. Ama zamanla gelen gidenler oldukça alışır. Ekonomik olarak zayıfladı buralar. Gelir sağlamaya yönelik işler yapılırsa rahatsızlık azalır”* diyerek görüşünü ifade ederken bir diğer görüşmeci *“Gelenlerden rahatsız olmazlar burada. Ekonomi canlanır, gelen giden olur. Para kazanılmaya başlanır”* (DE2). demek suretiyle ekonomik açıdan sağlanan olumlu gelişmelerin olumsuz etkilerin göz ardı edilmesine neden olabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. DE1 kodlu kişi *“Şimdi biz burayı açtık. Burada yaşayan sayısı belli. Gelen giden olursa ortalık hareketlenir. Gezenler, yorulup acıkacak, iş yaparız. Çalışmak isteyenlere iş imkânları olur”* demiştir. Bu görüşlere bakıldığında ekonomik canlanmanın turizmin olumsuz sosyal etkilerinin halk tarafından göz ardı edilebileceğini göstermektedir. Gürsoy vd. (2009)’ne göre ekonomik gelişme halkın turizme karşı olan algısını etkileyen en önemli faktörlerdendir. Gelirin artması turizm algısını olumlu yönde etkilemektedir (Zengin, Eryılmaz ve Şengel, 2017).

Halkın turistik amaçlı olarak gelen ziyaretçilere yardımcı olma konusundaki yaklaşımların ise olumlu olacağı aşağıdaki ifadelerle desteklenmektedir;

“Kalabalığın olması kimseyi tedirgin etmez. Halk muhafazakar ama belirli ölçülerde insanlara saygı gösterirler.” (DY4)

“Bizim insanımız yabancıya karşı önyargılı değildir. Turizm canlanırsa konaklama sıkıntısı olduğunda yardımcı olunur.” (DY3).

Yerel halkın turistlere karşı olan samimi karşılamada bulunmaları, turistlerin yerel bölgeye uyumunu kolaylaştırmakta ve bölgenin anlaşılmasının kolay olmasını

sağlamaktadır (Arslan Ayazlar, 2017). Bölgenin anlaşılması ve turistlerin kültür araçları olarak kullanılmaları bölgenin tanıtımına da katkı sağlayacaktır. Yerel konaklama imkânlarının sağlanması samimiyet duygusunu ve sıcaklığı daha da arttıracak bir faktör olarak görülmektedir.

6.2.Kıbrısık İlçesi İle İlgili Bulgular

Kıbrısık İlçesi’nde yapılan görüşmelerde katılımcılara sorulan sorulara göre elde edilen verilere bakıldığında;

1. “ İlçede turistik açıdan hangi değerler bulunmaktadır?” sorusuna verilen cevaplara göre dağılım aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Tablo 30: Kıbrısık İlçesi’nde Öne Çıkan Turistik Değerler

Kıbrısık İlçesi’nde Öne Çıkan		
Turistik Değerler	f	%
İklim	7	22,58
Köroğlu	6	19,35
Yaylalar	6	19,35
Köroğlu Dağ Evleri	3	9,67
Çim Kayağı Yapılabilecek Alanlar	2	6,45
Gelenek ve Görenekler	2	6,45
Kanyonlar	2	6,45
Karagöl	1	3,23
Yöresel Mimari	1	3,23
Vahşi Yaşam	1	3,23
Toplam		100,00

Dağılımlar incelendiğinde katılımcıların yaklaşık dörtte birinin bölgenin ikliminin önemli (%22,58) bir turistik çekicilik yarattığını düşündüklerini göstermiştir. İlçe sınırlarında yer alan Köroğlu Dağı ve bölgedeki yaylaların da (%19,35) en az bölgenin iklimi kadar önemli derecede turistik çekiciliğe sahip olduğu konusunda bölgede yaşayanlar arasında bir fikir birliği bulunmaktadır. İlçe merkezine çok yakın

bir konumda (1,6 km) bulunan Kıbrıscık Belediyesi Köroğlu Dağ Evleri mülakata katılanlar tarafından orta derecede (%9,67) turistik değere sahip bir kaynak durumundadır. Bölgede bulunan yamaçlarda yapılabilecek olan çim kayağı, ilçenin kendine has yerel kültürü ve kanyonlar görüşmecilere göre daha az öneme sahipken (%6,45), her sene festival düzenlenen Karagöl, bölgede ilgi çeken yerel mimari ve vahşi yaşam en az öneme sahip değerler olarak sıralanmaktadır (%3,23).

Bir yörenin turizm potansiyeli belirlenirken değerlendirilen bir diğer kaynakta iklimdir. Bir bölgede gerçekleşen hava olayları mevcut ya da gitmeyi düşünen turistlerin tercihlerine etki etmektedir. Ayrıca mevcut hava koşulları ve iklimden etkilenen direkt olarak etkilenen çeşitli turizm dalları da bulunmaktadır; spor turizmi, sağlık turizmi gibi (Çalışkan, 2011).

Kıbrıscık ilçesinde yapılan mülakatlarda bölgenin sahip olduğu iklim özelliklerinin turizm açısından değerlendirilebileceği görüşü ön plana çıkarken KV1 kodlu kişi fikrini;

“İnsanlar sahil kesimlerindeki havadan bunalmış, bakir yerler arıyor. Karagöl'deki havaya bak. Sıfır nem. Ben aç kalayım, sırf şu hava için buraya gelirim.”

şeklinde beyan etmiştir. Konu ile ilgili olarak elde edilen diğer görüşler ise şöyle sıralanmaktadır;

“Havası suyu hiçbir şeye değişilmez. (KV16)”

“Bizim buralarda güzel yani. Mis gibi havası var. Sularımız mis gibi. Abant gibi yani. Bana sorarsan eğer deniz tatili yerine ben buraları tercih ederim. İlçenin havası, suyu, insan eli değmemiş doğası görülmek için gelinebilir. (KV5).”

Bölgede turistik çekiciliğe sahip olduğu düşünülen en önemli figürlerden birisi de halk kahramanı Köroğlu'dur. Bölgede halk kahramanı olarak bilinen ve sahiplenilen bir şahıs olan Köroğlu adı, aynı zamanda yaşadığı ve at koşturduğuna inanılan ve adıyla anılan Köroğlu dağı turistik bir değer olarak ön planda tutulmaktadır. Köroğlu dağı ve halk kahramanı Köroğlu ile ilgili olarak elde edilen görüşler şu şekildedir;

“Bizim Kıbrıscık ile ilgili duyurabileceğimiz Köroğlu zirvemiz var. Yayla turizmi yapılabilir, bizim yaylalarımız ormanlık değil ama oraların soğuk suyu, havası, iklimi çok güzeldir.(KV1).”

şeklinde görüş bildiren bir görüşmeci dağın fiziksel turistik değerlerinden bahsederken dağcılık faaliyetlerinden de söz etmektedir. Bolu Merkez Belediyesi, Kıbrıscık Belediyesi ve farklı dağcılık kulüplerince farklı zamanlarda zirve yürüyüşleri yapılmaktadır. Bir diğer görüşmeciye göre Köroğlu 'nun yaşamış olduğu yerler ve hikayeleri değerlendirilebilir;

“Köroğlu'muz var. Gezdiği dolaştığı yerler görülebilir. Efsanesi canlandırılabilir.”(KV3).

Başka bir görüşmeci ise yurtdışından bir örnek vererek Köroğlu ile Köroğlu dağının beraber kullanılabileceği projeler yaratılabileceğine dair görüşünü şöyle ifade etmiştir;

“RobinHood ve Sherwood ormanları gibi Köroğlu ve dağların tanıtımı yapılmalı(KY6)”

Yukarıda belirtilen görüşlerle bağlantılı olarak literatüre bakıldığında; turistlerin bakış açılarının yazılı, basılı ve görüntülü medya aracılığı ile yapılandırıldığı ve sürdürüldüğü ifade edilmekte; basın ile turizm arasındaki sıkı ilişkiye bakıldığında özellikle sözlü kültürden gelen ürün ve hizmetlerin bunda önemli bir katkısının olduğu belirtilmektedir (Yılmaz, 2015). Halk kahramanı Köroğlu ve Köroğlu Dağı ile ilgili görüşlere bakıldığında yerel bir değer olarak görülmekte olan Köroğlu efsanesinin ve

yaşadığı Köroğlu Dağı'nın turistik bir kaynak olarak değerlendirildiği ortaya çıkmaktadır.

Hayvan sürülerinin beslemek, hayvanlara kışlık kuru ot sağlamak ve hayvansal ürünler üretmek yaylalara çıkışın ana amacıdır. Yaylacılık birçok köyün geçiminde tamamlayıcı bir üretim biçimi olarak görülmektedir. Bunun dışında Türkiye'deki yaylalarda, sınırlı miktarlarda ziraai faaliyetler de gerçekleştirilmektedir. Son dönemlerde insanların doğa turizmine yönelmesiyle birlikte yaylaların sayfiye yeri olarak değerlendirilmeleri gündeme gelmeye başlamıştır. İlk olarak Akdeniz bölgesi yaylalarında görülmeye başlayan bu değişim zamanla diğer bölgelerdeki yaylalara da yayılmaya başlamıştır (Doğanay, 2010). Günümüzde hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmadığı halde yaylalara giden insan sayısında artış görülmeye başlanmıştır.

İlçe genelinde de iklim ve Köroğlu dışında Yaylalar önemli bir turizm kaynağı olarak görülmektedir.

“Yaylalarımız var. İnsanlar yaylalara çekilebilir. Trabzon yaylalarındaki uygulamaların fotokopisi çekilebilir ama bizim buralar oralardan farklı. İşte bizim bu farkı tanıtmamız, işlememiz lazım.(KV3)”

şeklindeki ifade bölgede yaşayanların özellikle Karadeniz yaylalarında yaşanan turistik çekiciliğin farkında olduklarını, bölgenin de benzer şekilde değerlendirilebileceğini düşündüklerini göstermektedir. Bir diğer görüşmeci;

“Yaz turizmi için havası güzel. Serin yerler. Yaz mevsiminde rahatça gezilebilir. Dağ, yayla turizmi için güzel yerlere sahip” (KY2).

diyerek bölgede değerlendirilebilecek bir potansiyelin varlığından bahsetmiştir.

“Köroğlu'nun Havası var, suyu var görülmeyen bir güzelliği var; Çim kayağı için kırtıl otu var. Adam eline poşeti aldı 500 m kaydı. Küçükken biz de leğenlerle kayardık. Adam öve öve bitiremedi. 2009'da şubat ayında helikopter

düştüydü. Nisan ayında araştırma yapmaya geldiler. Buranın karını gördüler. Biz kendi ülkemizde bu karı elde etmek için bir sürü para harcıyoruz; makinalara, araçlara, püskürtme tankerlerine. Bu mevsimde bu kadar büyük bir alanda bu karı bulamayız dediler. Bunlar bizim görüşte bilmediğimiz özellikler.”(KY1)

biçiminde bir ifadede bulunan bir diğer kişi ise bölgede yaşayan insanların bölgenin doğal zenginliğinin yeterince bilincinde olmadığını belirterek karşıt bir görüş açısı sunmuştur.

Bölgenin alternatif turizm kaynaklarına sahip olduğu görüşünde olan bir diğer görüşmeci;

“Dikili tarafı çim kayağı için uygun Kırtıllar çok uygundur. Taş yok. Yamaç paraşütü uygulanabilir.(KV11)” şeklinde görüş bildirmiştir.

İlk yapılış amacı kuş gözlemi için imkân sağlamak olan ancak daha sonra dağ evleri şeklinde bir konaklama tesisine dönüşen ve Orman Bakanlığı’ndan kiralanarak Köroğlu Dağ Evleri ismi ile belediye tarafından işletilmekte olan tesis Kıbrıscık’da yapılan görüşmelerde bir diğer turistik değer olarak görülmektedir.

“Köroğlu dağ evlerinde ağırlıklı olarak hafta sonu konaklama oluyor. Hafta içi pek fazla gelen yok. Nadiren elçiliklerden gelen konuklar var. Köroğlu’na çıkılıyor. Zirveye ulaşıp geri dönülüyor. Doruğa kadar çıkılıyor” (KY3).

şeklindeki ifadesiyle görüş bildiren bir diğer görüşmeci tesislerin çoğunlukla hafta sonları kalabalık olduğunu belirtmiş, Köroğlu dağına olan yakınlığı sebebiyle zirve yürüyüşü yapanlar tarafından tercih edildiğini söylemiştir.

Yörede önem verilen bir diğere önemli turistik çekicilik yörenin kendine has giyim ve yaşam tarzları, gelenek ve görenekleri, halk oyunları ve türküleridir;

“İlçe halk oyunları ve türküleri açısından zengindir. Bunlar değerlendirilebilir. İl genelinde kullanılan folklor oyunlarının figürlerinin çoğu Kıbrıscık’a aittir(KV12).”

“İnsanları çekmek için tanıtım yapılması lazım. İnsanlar doğal istiyorlar. İlgi çekecek şeylerin ne olduğu sorusuna gelince Anamın fistanını çıkarırım, giydiği donunu çıkarırım sandıktan. Bireysel sıcaklık kültürümüzün temelidir. Bayramlarda örf ve adetler mesela yemek çıkma, bayramlaşma gibi, düğünlerde sergilenen oyunlar adetler yaşatılarak insanlar çekilebilir. Kültürümüzü tanımayan insanlar çekilirse bunun devamı gelecektir. Bizim köyde bu adetler devam ediyor ama ağır aksak, estek köstek. Artık kopuyor. Eski kuşaklar gittikçe hepsi unutulacak. (KV4)”

Görüşmeye katılanlara göre folklorik kültür korunarak canlandırılmalı. İnsanların beklentilerinin doğallık ve sıcaklık olduğu ifade edilmektedir.

Kıbrıscık ile ilgili olarak görüşmeler sırasında üzerinde durulan bir diğer turistik değer ise kanyonlar olarak görülmektedir; *“Köroğlu, kanyonlar tanıtılmalı. Seben Çeltik deresinden Arközünden Kıbrıscık’tan Köroğlu Dağı’na doğru kanyonda yürüme yolu planlanıyo” (KS1).*

Doğal yaşam ise bir diğer turistik unsur olarak görülmektedir.

“Bitki çeşitliliğinin çoğunu görebilirsin. Hayvan varlığı da zengin. Gökçeoğlak, Karaakbaba, Sakallı Kartal, Şahin, gözlemleri yapılabilecek kuşlar. Çakallar var. Sonra yaylalar bizim için çok değerli. Doğu Karadeniz yaylalarına insanlar kilometrelerce uzaktan gidiyorlar. Biz her yere yakınız. Merkez, Bölücekkaya, Deveren ve Yazıca yaylaları değerlendirilebilir. Su kaynakları da mevcut”(KS2).

Kuş gözleminin yanı sıra vahşi yaşam da değerlendirilebilir bir kaynak olarak görülmektedir. Burada dikkat çekici unsur yine Karadeniz yaylaları ile bir

karşılaştırma yapılmasıdır. Ulaşım açısından bakıldığında özellikle doğukaradeniz yaylaları ile karşılaştırıldığında bölgenin ulaşım açısından daha kolay olduğu düşünülmektedir.

Bir diğer turistik değer ise yöresel mimari olarak görülmektedir. Bölgede çalışmalar yapan bazı akademisyenler köy evlerinin fotoğraflarını farklı baskı yöntemlerini kullanarak resmetmişlerdir.

“Geçenlerde Beypazarı’ndan doğru gelenler oldu. Karagöle uğramışlar buraya kadar da geldiler. Evlerimiz ilgilerini çekti. Gezdirdim ahşap evlerden birini. Her odada ocak var bizim buralarda. Çok ilginç geldi yapısı onlara, “her odada şömine var ne güzel” diye diye gittiler Bizim köyün ahşap evleri değerlendirilebilir.”(KY4)

2. Kıbrıscık İlçesi’nde turizmin gelişmemesindeki faktörlerin neler olabileceği sorusuna verilen cevaplara göre elde edilen veriler Tablo 31’de açıklanmıştır;

Tablo 31: Kıbrıscık’ta Turizmin Gelişmesinin Önündeki Engeller

Kıbrıscık’ta Turizmin Gelişmesinin		
Önündeki Engeller	f	%
Tanıtım	7	20
Nüfus /Göç	6	17,1
Gübre Fabrikası/ Tavuk Çiftlikleri	6	17,1
Tesis Noksanlığı	4	11,4
Ulaşım / Yol	3	8,57
Bireysellik	3	8,57
Esnaf Kültürü Noksanlığı	2	5,71
Girişimci Olunmaması	2	5,71
Coğrafi Yapı	1	2,86
Maddi Sıkıntılar	1	2,86
Toplam		100,00

Katılımcılara göre Kıbrıscık İlçesi'nde turizmin gelişmemiş olmasında tanıtım eksikliği %20'lik bir paya sahiptir. Nüfus azlığı ve hala devam etmekte olan dış göç; ilçede bulunan gübre fabrikası ile birlikte yine ilçe çevresi ve köylerinde bulunan tavuk çiftlikleri %17'şerlik paya sahiptirler. İlçede yeterli konaklama tesisi ve turizme yönelik hizmet verebilecek tesis noksanlığının %11,4; ulaşım ve yol ile birlikte yapılan işlerde bireyselliğin ön plana çıkmasının %8,57'lik bir orana sahip olduğu görülmüştür. Esnaf Kültürü ve Girişimcilik Ruhu noksanlığı (%5,71) ile ilçenin coğrafi konumu ve ilçedeki esnaf ve halkın maddi açıdan yeterince güçlü olmaması (%2,86) turizmin gelişmesinin önündeki engeller oldukları ortaya konulmuştur.

Görüşmeciler turizmin gelişmemiş olmasının önündeki en önemli engelin tanıtım konusundaki eksiklik olduğunu beyan etmişleridir. Konu ile ilgili olarak; KV3 kodlu kişi; *“İnsanları çekmek için tanıtım yapılması gerekiyor. İnsanlar doğal ortamı istiyorlar. Buraların havasından daha iyi ne olabilir. Ama işte tanıtım yok”* diyerek bölgede turizm açısından değerlendirilebilecek doğal yapıya sahip olduğunu ancak tanıtılmadığı için değerlendirilemediğinden bahsetmektedir. *“Önce tanıtım olması lazım. Kıbrıscık nere ya diyor insanlar, Kıbrıs mı diyor? Tanıtım çok eksik.(KV5)”* ve *“Kıbrıscık'ın ciddi bir tanıtımı yok.(KV13)”* şeklindeki ifadeler görüşleri desteklemektedir.

Bölge genelinde yaşanmakta olan göç ve genç nüfus sıkıntısı ilçe genelinde önemli bir sorun olarak görülmektedir. Görüşmecilerden bazıları turizme gelenek ve göreneklerin başkalarının ilgi çekmesi ve yaşatılması olarak bakmaktadırlar. Ancak eski gelenek ve göreneklerin canlandırılmasında ve yaşatılmasında yaşlı nüfusun çoğunlukta olması bu değerlerden faydalanma konusunda bir engel olarak görülmektedir. Bu hususu destekleyen ifadeler şunlar örnek olarak verilebilir;

“Köy halkı yaşlanmakta. Kimseler yok. Çoğu evin nesli kalmadı. Genç kalmadı. Kimler yapacak eski işleri. (KV6)

“Artık genç kalmadı. 60-70-80 yaşındaki insanlar mı yapacak el işlerini?”(KV16).

“Yöresel kültürel değerler devam etmiyor. Yaşlar ilerledi. Bunlarla uğraşan çok az”(KV17).

İlçede ihtiyaca cevap verebilecek nitelikte yeterli konaklama tesisi olmaması turizmin gelişmesinin engelleyen bir diğer faktör olarak görülmektedir. KY4 kodlu görüşmeci;

“İlçede konaklama tesisi yok. Dışarıdan gelen birisi işini bitiremezse kalacak yer problemi olabiliyor. İlçeden her sabah Bolu'ya ve Beypazarı'na bir servis var. Sabah giden minibüs dışında başka otobüs çıkmıyor ilçeden”

diyerek görüşünü ifade ederken aynı zamanda ulaşım konusuna da değinerek ilçenin önemli bir sorununun da üstünü çizmektedir. İlçeden Bolu ve Beypazarı'na sabah giden araçlar akşamüzeri dönmekte başka tarifeli sefer bulunmamaktadır.

İlçede konaklama tesisi konusunda yaşanan sıkıntıdan dolayı ihtiyaç durumunda çevre ilçelerden yararlandığı beyan edilmiştir;

“Yeterli konaklama tesisimiz yok. Yaptığımız festivallerde konaklayacak yer sıkıntısı doğduğunda Beypazarı'daki otellerden yer ayarlamak zorunda kalınıyor”(KY6).

İlçe içerisinde birlikte hareket edilerek adım atılma sıkıntısı bulunmakta. KV1 kodlu kişi kişilerin bireysel olarak başarılı olmaya çalıştıklarını;

“Kıbrıscık'ta toplumsal değil bireysel başarı kovalanır.”

biçiminde ifade ederken diğer görüşmeciler;

“Bir şeyler yapılması için konuşuluyor, yapalım edelim deniliyor ama adım atan yok.”(KE3).

“Harekete geçelim ama gelen kaymakan bir iki yıl içinde gidiyor, ellerini pek taşın altına sokak istemiyorlar. Ön ayak olacak birileri lazım”. (KV5).

şeklindeki ifadeleri ile sorunu ortaya koymaktadırlar.

Esnafin ilçeyi hareketlendirecek yatırım yapmaması, müşteriye karşı olan tutumu bir diğer sıkıntı olarak görülmekte;

“İş yapan esnaf parayı alıp hop götürüp büyük şehirde yatırım yapıyor. Yapsana yatırımı burada, canlılık gelsin ilçeye. Bir de gelene güler yüzlü olmak lazım. Merhba, hoş geldin felan.”(KV7)

3. Turizmin canlandığı bölgede yaratmış olduğu etkilerden kısaca bahsedilerek ilçe genelinde ne gibi etkilere yol açabileceği konusunda elde edilen bulgular şöyle sıralanabilir;

“Halkın çevre bilinci konusunda eğitilmesi çok önemli. Halk doğallığını koruyor”

diyen KY6 kodlu kişi öncelikle halkın çevre koruma bilinci konusunda eğitilmesinin gerekliliğinin altını çizmiştir.

KV1 kodlu kişi ise

“İlçemizin ulaşım sıkıntısı var, tamam, ama yolu güzel olunca da herkes gelmek ister. Ama gelenlerin beraberlerinde getirdikleri çöplerini de yanlarında götürmeleri gerekir, eğer orada bırakacaklarsa olmaz. Çevre koruma bilincine sahip insanların gelmesi iyi olur. Bölge halkı gelen kişilerin giyim kuşam tarzından veya yaşam şekillerinden aşırı derecede rahatsızlık duymazlar.”

şeklindeki beyanıyla ulaşım ile turizm arasında ilişkiyi kurarak turizme katılan kişilerin de çevreye duyarlı olmaları gerektiğini belirtmiştir. Yine aynı görüşmeci sosyal anlamda yaşam ve giyim tarzlarının yöre halkını rahatsız etmeyeceğini düşündüğünü belirtirken aynı konu ile ilgili olarak görüşlerini bildiren bir diğer kişi de;

“İnsanlar birbirlerini görmekten sıkılmışlar. Değişik yüzler arıyorlar. Gelen insanları severler. Halkımız çok sıcak kanlıdır. Kapılarımız tüm tanrı misafirlerine açıktır. Doğası insan elinin çok değmediği yerler. Kültür seviyesi yüksek. Her evin ilçe ya da il dışında okumuş, eğitim görmüş en az lise mezunu

oğlu ya da kızı vardır. Ve devlet kurumlarında çalışan çocukları var. Alışkınlar yani farklı yaşam tarzlarına.” KY5

şeklindeki görüşü ile bu fikri desteklemektedir. Benzer konuda bir diğer görüşmeci ise;

“Halkın sosyal yapısının korunması gelen kişilerin davranışlarına bağlıdır. Aydın ileri görüşlü, yeniliğe açık bir halkı var ilçenin ama yinede gelenlerden etkilenebilirler” (KS1).

şeklinde bir beyanda bulunarak, gelenlerin davranışlarının bölge halkını etkileyebileceğini düşündüğünü ifade etmekte, yerele saygının öneminden bahsetmektedir. Bir diğer görüşmeci ise;

“Gelenlerden rahatsız olmayız. Burda herkes kendi halinde. Yöresel ürünler yapıp satmayı isteriz tabi.” (KV6)

diyerek ilçe genelinde yaşayan insanların gelenlerden etkilenmeyeceğini düşündüğünü belirtirken turizm sayesinde gelenlere satış yaparak ekonomik fayda sağlanabileceğinin belirtmiştir. Aynı görüşü KY4 kodlu kişi destekleyerek

“Halk yabancıya alışkın değil ilk başlarda tedirginlik duyarlar ama zamanla alışırlar. Turizmin canlanması halka fayda sağlar. Eriştesini yapar, kuşburnunu değerlendirir. El işleri yaparlar. Turizmin canlanacağı düşüncesindeyim. Kıbrıscığı sadece turizm kurtarır.”

şeklindeki görüşü ile halkın zamanla gelen turistleri kanıksayacaklarını, yerel ürünlerin üretiminin ve satışının gerçekleşmesiyle fayda sağlayacaklarını ifade etmiştir.

“ Tavuğun kokusundan medet uman kişi turizme sarılır”(KV4)

biçiminde verilen ifade ile bölgede bulunan tavuk çiftlikleri ile ekonomik fayda sağlamaya çalışan bölge halkının turizme daha çok değer ve önem vereceği düşüncesi

ortaya atılmıştır.

Turizmden beklenen ekonomik fayda ile ilgili diğer görüşlerden birisinde ise KV11 kodlu kişinin;

“Yapılan tesisleşmede yerel halkın kullanım hakkı engellenmemeli. Vatandaş gelenlerle yakın ilişkiye geçebileceği noktalar olmalı ki yerel ürünlerini satabilsin.”

diyerek halkın gelenlerle iç içe olabileceği bir turizm biçiminin daha faydalı olacağını ifade ettiği görülmektedir.

Konu ile ilgili benzer bir ifadeye ise KY6 kodlu kişinin görüşünde rastlanılmaktadır. Görüşmeci *“Köroğlu KTKGB bölgesi planlanırken Kıbrısçık Yaylalarının da plana dahil edilmesi istenmiş ancak kültür ve turizm bakanlığınca kabul görmedi, Bir yandan da iyi olduğu düşüncesindeyim. Çünkü zengin birisi gelip ihaleyle bizim olan yaylaları kiralayacaktı. Belki ilçeye faydası olacak ama yabancı birisi geliri toplayacak”* diyerek daha çok ilçeye gelir sağlayacak yatırımların gerçekleşmesi gerekliliği yönünde fikir beyan etmiştir.

Görüşüne başvurulmuş (KE1) kodlu esnaf ise; *“Turizm canlanırsa gelen giden çok olur, Satış yaparız”* diyerek turizmin canlanmasının ekonomik açıdan daha faydalı olacağını ifade etmiştir.

Sanayileşmenin geri kaldığı bölgelerde istihdamın ve ekonomik canlılığın sağlanabilmesinde ekoturizmden faydalanılabilmektedir. Araştırma bölgesinde de turizmin canlanmasının göçü tersine çevirip çevirmeyeceği konusundaki görüşlere bakıldığında KY5 kodlu kişi;

“İlçe merkezinde yatırım olmamış. Göç veren bir ilçeyiz. Turizm canlanırsa en azından en başta eldeki nüfusun korunmasına fayda sağlar. Zamanla da göçün tersine dönmesine faydası olabilir.”

şeklindeki beyanı ile ilk olarak eldeki nüfusun korunmasının sağlanabilmesinin gerekliliğini, tersine göçün sağlanmasına ise faydası olabileceğine inandığını ifade ederken KV15 kodlu kişi de bu görüşe destek veren ifadesi şöyledir;

“Turizm anlanırsa belki gençler de kalmayı isterler. Herkes gidiyor”

Konu ile ilgili görüşüne başvurulanan görüşmecilerden KV4 kodlu kişi;

“Turizm canlansa da Gençlik geri gelmez. Ancak emekliler geri gelir”.

KY3 kodlu kişi ise;

“Giden gençlerin pek fazla döneceğini ise sanmıyorum. Kısmen olur. Gidenler zaten kendi yaşam şartlarını oluşturmuşlar. Turizmin uzun vadeye yayılması gerekir. Sadece yaz turizmi düşünülürse az bir zamanı kapsar. Kış turizmi yaz turizmi ile beraber yürütülmeli.”

diyerek daha önce giden kişilerin kendileri için belirli bir yaşam standardı oluşturduklarını, geri dönmelerinin pek mümkün olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Aynı zamanda turizmin dönemsel değil yıllık olarak planlanması gerekliliğini de ön plana çıkartmıştır.

6.3.Seben İlçesi İle İlgili Bulgular

Seben İlçesi’nde yapılmış olan görüşmelerde katılımcılara sorulan sorulara göre elde edilen verilere bakıldığında:

1. “ Seben İlçesi’nde turistik açıdan hangi değerler bulunmaktadır?” sorusuna verilen cevaplara göre Seben’de öne çıkan turistik değerler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

Tablo 32: Seben İlçesi'nde Öne Çıkan Turistik Değerler

Seben İlçesi'nde Öne Çıkan		
Turistik Değerler	f	%
Seben Gölü	8	23,53
Tarihi Kalıntılar	8	23,53
Yerel Kültür	7	20,59
Kanyonlar	5	14,71
Yaylalar	3	8,82
Fosil Ormanı	1	2,94
Kartalkaya	1	2,94
Yerel Mimari	1	2,94
Toplam		100,00

Seben İlçesi'nde mülakatlara katılmayı kabul eden kişilerle yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara göre katılımcıların %23,53'ü Seben Taşlıyayla Göleti ve Tarihi kalıntıların ilçe için turistik açıdan değerlendirilebilecek en önemli varlıklar olduklarını ifade etmişlerdir. Bölgede eskiden beri yaşayan gelenek ve görenekler görüşmecilere göre en önemli diğer kaynaklar olarak görülmektedir (%20,59). Seben'den başlayarak Kıbrıscık'a kadar uzanan Kanyonlar (%14,71), Yaylalar (%8,82) orta derecede bir öneme sahip görülürken Fosil Ormanı, Kartalkaya ve Yerel Mimari ise en az değere sahip görülmüştür (%2,97).

Bölgede sulu tarıma geçilmesi amacıyla yapılmış olan Taşlıyayla Göleti'nin çevresindeki ormanlık alanlar ve yayla evleri bölge halkı tarafından önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

SV1 Kodlu kişi; *“Seben gölü var. Taşlıyayla Göleti'nin en kısa sürede turizm alanı içerisine alınması lazım. Eğer insanları oraya çekebilirsek Seben'e indirmek kolay olur”* demek suretiyle gölün çekiciliğinin kullanılmasıyla birlikte Seben'e de ziyaretçilerin geleceğine inandığını belirtmiştir.

Bir diğer görüşmeci;

“Gölde balıkçılık yapılabilir. Denetlemeli avcılık olmalı. Kışın av turizmi olabilir”.(SY4). ”

diyerek alternatif turizm seçeneklerinin de gölde yapılabileceğini ancak denetlenmesi gerektiğine, kontrolsüz bir şekilde yapılmamasının önemine dikkat çekmiştir.

Bir diğer görüşmeci de;

“Seben Gölü ilgi çeker. Kano, olta balıkçılığı yapılabilir. Solaklar mağaralarında konaklama imkânı da var. Hoçaş'ta Fosil Ormanı var. Çeltik deresinde kilise kalıntısı var. Muslar Mağaraları var. Seben'in yararlanabileceği geniş yaylaları var.(SS1)”

şeklindeki ifadesinde SY4 kodlu görüşmeci gibi yine alternatif turizm seçenekleriyle ilgili çalışmaların yapılabileceğine dikkat çekmiş, balıkçılık ile beraber Kano Sporu'nun bölgede gerçekleştirilebileceğinden bahsederken bölgenin doğal değerleri yanında kültürel zenginliklerinden de bahsetmiştir.

SY4 kodlu görüşmeci;

“Seben Taşlıyayla Göleti'miz var. Burada yapılması gereken acil olan şey yayla turizminin canlanması, yaylaların turizm alanına dahil edilmesi .”

diyerek bölgede bulunan yaylaların turizm faaliyetlerine dahil edilmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir.

Yöre halkı kültürel değerlerinin turizm açısından değerlendirilebileceğini düşünmekte. Bunlar eskiden beri ilçe genelinde üretilmekte olan elişleri, dokumalar gibi nesnel değerler olduğu gibi gelenek ve görenekler olarak ortaya konulmuştur.

SY2 kodlu kişi konu ile ilgili görüşleri şöyle ifade etmiştir;

“Kızık Kilimi mesela; Kızık kilimi eskiden kök boyası ile yapılırdı. 10-15 yıldır yapılmıyor. Seben bıçağı yapımı ile uğraşan bir kişi kaldı şimdi. O'da gidince unutulacak. Alaca olarak adlandırılan kumaş dokuması var bilinen. Yörenin kendisine özgü bir halk oyunu yok.”

Aynı görüşmeci somut olmayan kültürel değerlerden bahsederek;

Hacat Bayramı yapılır buralarda; baharın gelişini kutlamak için evlerden pirinç bulgur toplanır yemek pişirilip köy meydanında topluca yenilir mevlüt okunup dağılır. Bunları duyurabiliriz”

demiş; SY4 kodlu kişi konuya destek vererek;

“Eski gelenek ve görenekler unutuluyor. Dünya genelinde Nevruz adını taşıyan tek tepe Seben Alpagut Köyü’nde. Nevruz bayramında şenlikler yapılıyor burada. Eskiden bütün düğünlerde oyunlar sahnelenirdi. Bir hafta sürerdi düğünler. Artık şimdi salonlarda yapılıp bitiyor. Eski köy oyunlarının yeniden canlandırılması yapılabilir. Şehirdekilerin ilgisini çeker(SY4)” şeklinde görüşünü savunmuştur.

SY1 kodlu görüşmeci de ;

“Seyirlik köy oyunları var buralarda. Geleneksel yöresel oyunlar yeniden oynanabilir.(SY1)”

biçimindeki ifadesiyle konuda hemfikir olduklarını ifade etmiştir.

Doğal turistik kaynaklara bakıldığında bölgede bulunan Kanyonlar’ın değerlendirilebileceği halk tarafından düşünülmektedir. Yapılan görüşmelerde;

“27 km’lik Güz Deresi Kanyonu, Çelitkdere Kanyonu var yürüyüş yapılabilir. Solaklar Kayaevleri, Muslar Kayaevleri gezilebilecek yerler. Evlerin mimarisi Mudurnu evlerini andırır”(SY2).

şeklinde görüşünü ifade eden SY2 kodlu görüşmeci kanyonlarla beraber ilçede yer alan tarihi ve doğal değerlerin bir arada değerlendirilebileceğini belirtmiştir.

SY3 kodlu görüşmeci bölgenin genel bir değerlendirmesini yaparken;

“Nevruz Tepesi, Kaya evleri değerlerimiz. Bölgedeki tek kilise Seben’de. Ciddi bir tarihi mirasa, bozulmamış ekolojik köy hayatına, köy yapısına mimariye ciddi bir şehir düzenine şehirle ilgilide bir altyapıya sahibiz. Kaya evleri, Friglerden kalma. Kıbrıscık’tan başlayıp Seben’e kadar uzanan kanyonlar değerlendirilebilir. Kartalkaya’ya yakın. Termal sulara sahip. İnsan yapısı, doğası bozulmadan korunmalı. Aladağlar Türkiye’nin en değerli ormanlarındandır. Buraları da değerlendirebiliriz.”

şeklindeki görüşü işe bölgenin değerlendirilebilecek oldukça çok imkânının olduğunu, değerlendirilebileceğini ancak hem insan hem de doğal dokusunun korunması gerekliliğini ifade etmiştir.

SV2 kodlu görüşmeci bölgede yapılabilecek turizm faaliyetlerinden bahsederken;

“Oryantring, off road, kano yarışları, kanyon yürüyüşleri bizim buralarda yapılabilecek turistik faaliyetlerden.”

demiş, SY4 kodlu kişi de Seben Taşlıyayla Göleti’ni kastederek;

“Gölde balıkçılık yapılabilir. Denetlemeli avcılık olmalı. Kış turizmi olabilir”.

Av turizminin de canlandırılabilceğini ancak denetlemenin de olması gerektiğini, kışın da turizminden faydalanılabileceğini belirtmiştir.

2. Seben İlçesi’nde turizmin gelişmesinin önünde ne gibi engeller bulunmaktadır sorusu ile ilgili olarak elde edilen veriler şu şekildedir;

Tablo 33: Seben'de Turizmin Gelişmesinin Önündeki Engeller

Seben'de Turizmin Gelişmesinin		
Önündeki Engeller	f	%
Nüfus Azlığı / Göç	6	33,33

Tesis	4	22,22
Ulaşım / Yol	3	16,67
Altyapı	2	11,11
Tanıtım	2	11,11
Sosyal Yapı	1	5,56
Toplam		100,00

Seben İlçesi'nde turizmin gelişmesinin önündeki engellerin neler olabileceği ne ilişkin verilen cevapların dağılımı şekilde verilmiştir. Katılımcıların çoğunun bölgede göç ve nüfusun azlığının turizmin gelişmesinde önemli bir engel olduğu konusunda birleştiği (%33,33) görülmektedir. Diğer önemli faktör ise ilçede yeterli turistik amaçlı tesis olmamasıdır (%22,22). Ulaşım ve yol faktörünü (%16,6) altyapı ve tanıtım eksikliği takip etmektedir (%11,11) . Bölgedeki sosyal yaşam ise en az etkiye sahip görülmüştür (%5,56).

Mülakatlara katılanların konu ile ilgili görüşlerini şöyle açıklamak mümkündür;

Bölgede göçlerin devam ediyor olması turizmin gelişmesinde en önemli faktör olarak görülmektedir.

SY4 kodlu kişi;

“Seben’de şöyle bir sıkıntı var. Seben’de genç nüfus yok. Seben’in nüfusu çok yaşlı. 60-65, ellinin altında pek insan yok. Eskiden köylerde 500-750 kişi yaşırdı. Şimdi 50 60 kişi. Eskileri nasıl canlandıracağız. Turizm işlerinde kimler çalışacak”(SY4).

diyerek yaşlı nüfusun çoğalmış olmasının çalışacak, iş yapacak insan bulunması yönünde sıkıntıya yol açacağını düşündüğünü belirtmiştir.

SY3 kodlu kişi;

“Genç ve dinamik bir nüfusun olmaması sıkıntımız. Genç nüfus problemi olan yerde üretkenlik az oluyor. Sosyal hayatın düzelmesi göçü engeller. Alt yapı eksikliği mevcut. Turizm alanında yetişmiş elman sıkıntısı var. Eğitim önemli.(SY3)”

biçimindeki ifadesi ile konuya katılmakla beraber genç nüfusun olmamasının üretkenliği de etkilediğini, konunun eğitimini almış eleman sıkıntısının da önemli olduğunu belirtirken bir başka görüşmeci turizm eğitiminin önemine değinirken bölge halkının ilgisizliğine de dikkat çekmiştir;

“Unutulmaya başlanan eserlerin yeniden canlandırılması lazım. Uzmanlarla halkın eğitilmesi lazım. İlçe genelinde fazla genç yok. Halk beni uğraştırmayın diyor. (SY2)”

Bölgede ulaşım konusu önemli bir sıkıntı olarak görülmektedir. Görüşmeye katılanların fikirleri şöyledir;

“Ulaşım problemimiz var. Yollar inşa halinde. Sadece karayolu ile ulaşım sağlayabiliyoruz. Ancak Türkiye nüfusunun 2/3’ ne iki saatlik mesafede olan bir bölgeyiz(SY3)”

“Sebenin yol sıkıntısı var. Yollar yapılırsa ulaşım kolaylaşır. Gezmeye gelenler artar belki”. (SY2)

Bölgede bir diğer eksiklik ise altyapının tam olmamasıdır. Konu ile ilgili olarak yapılan görüşmelerde şu ifadelerle rastlanılmıştır;

“Kamping alanları doğru ama tuvalet banyo imkânları yok. Seben’e gelindiğinde yapacak aktivite yok. Buralar yol üzeri uğrak yerleri değil. Geçiyordum uğradım olayı yok. İnsanların hususi buralara geliyor olmaları lazım. Buda bizim dezavantajımız. (SY4)”

“Konaklama sıkıntısı var. Yaklaşık 350 kişilik kapasitesi var. Alt yapı sıkıntıları var”(SY2).

“Gelenler kalacak yer olmadığı için ya Nallıhan’da ya da Bolu’da kalıyor”(SY4).

“Tesisleşme yok. Konaklama sıkıntılı”(SS1).

İfadelere bakıldığında ilçe genelinde gelenleri ağırlayacak konaklama tesisi konusunda sıkıntı yaşandığı görülmektedir. Turizm ihtiyacını karşılayacak nitelikte tesis olmaması önemli bir engeldir.

Bölgenin turizm değerlerinin yeterince tanınmamış olması turizmin gelişmesini engellediği görüşü de yapılan görüşmelerde bahsi geçen faktörlerden birisi olmuştur. SS1 kodlu kişi bölge halkının da bölgede ne gibi turizm değerlerine sahip olunduğu konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığını şu sözlerle açıklamıştır;

“Düzenlenen gezilerde görüldüğüm kadarı ile turistik değerlerin farkında değiller. Çelikdere, Hoçaş, Solaklar mağaralarını Bolu’luların çoğu bilmiyor, Seben’liler dahil. Tanınmış değiller. Reklamını yeterince yapamamışız.”

Tanıtım konusunda bir diğer görüşmeci ise;

“Ulusal basında yer alınması lazım. Turizm en iyi kulaktan kulağa yayılır”. Yapılan çalıştayların sonucunun o yöreye faydası olmalı. (SY2)”

diyerek tanıtımda ulusal basından faydalanılması gerektiğinden bahsederken, bölgede yapılan bilimsel çalıştaylardan yöreye fayda sağlanmasının önemini öne çıkartmıştır.

Turizmin gelişmemesindeki diğer sıkıntı ise halkın turizm olayına gerekli ilgiyi göstermemesi, uyum sağlayamamasıdır. SY3 kodlu görüşmeci bunu şöyle ifade etmiştir.

“Toplumsal katılımı desteklemesi gereken bir olgu. Halkın desteği olmazsa olmaz. Halkın adapte olma sorunu var”

SS1 kodlu görüşmeci ise;

“Ekoturizme gereken ilgi yok. Yapılan gezilerde halkla fazla yakın ilişki kurulmuyor. Yerel el işlerinin sergilendiği bir alanımız yok.”

şeklindeki görüşü ile bölgede halkın kendi yerel ürünlerini tanıtabileceği imkânların olmamasının turizmi engellediğini düşündüğünü ifade etmiştir.

3.Bölgede turizmin canlanmasının yaratacağı etkiler hakkında yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular şöyle sıralanabilir;

SS1 kodlu görüşmeci piknik alanlarının ve çevrenin temiz tutulmadığını belirterek bunu şöyle ifade etmiştir;

“Çevreye dikkat edilmezse doğa tahrip olur. Temiz bırakmıyoruz doğayı; Seben Gölü’nde etkinlikler düzenliyoruz. Etkinliklerden önce temizlik yapmamız gerekti”

Bir diğer görüşmeciye göre ise bölgede turizmin canlanması bölgenin bakırlığına zarar verebilir, taşıma kapasitesine de dikkat edilmesi gerektiği şöyle ifade edilmiştir;

“Uyandığınızda kuş sesi duyabiliyorsunuz. Büyük şehirlerde duyamıyorsunuz. Ben doğma büyüme İstanbulluyum. Buraların dokunulmamışlığını bozmak veya bozmamak arasında gidip geliyoruz. 3-4 yıldızlı getirmek lazım bir işe yaraması için. Gelecek kalabalığı kaldırma sıkıntısı olacak. Temizliği, yolu, altyapısı, kanalizasyonu, suyu bunları

yapmazsan olduğu gibi duruyor. Elinizde nimet varken de kullanmamız gerekiyor”(SY4).

SS1 kodlu görüşmeci de benzer şekilde kalabalığın olumsuz etkiler yaratabileceği konusunda bir görüşe sahiptir. Aynı zamanda konunun çözümü için görüş de bildirmiştir;

“Aşırı kalabalık oluşması yerel halkı sıkabilir. Çeşitlilik artarsa farklı noktalara yönlendirilebilirse kalabalık ve huzursuzluk kalmaz diye düşünüyorum”

Yapılan görüşmelerde turizmin gelişmesinin bölgenin sosyal yapısında ne gibi etkilere yol açabileceği konusu ile ilgili olarak elde edilen veriler olumsuz bir etkinin olmayacağı yönünde. Görüşmecilerden birisi bunu ilçede küçük yaştaki nüfusun azlığına bağlamaktadır;

“Turizmin sosyal yapıyı bozacağını düşünmüyorum. Etkilenecek küçük kimse yok. Yaşlılar da artık aldırıyorlar kimseye.”(SY4)

Bir diğer görüşmeci aynı konu ile ilgili olarak;

“Sosyal yaşamda bozulma olmaz. MYO açıldı. Halk artık aldırıyor”.(SV1)

diyerek Seben İlçe Merkezi’nde açılmış olan Meslek Yüksek Okulu’nun bölgede sosyal yapıda değişime yol açtığını, yaşlıların artık dışarıdan gelenlere alıştığını ve turistlerden de etkilenmeyeceğini düşündüğünü belirterek SY4 kodlu görüşmeciye destekleyen bir ifadede bulunmuştur.

SS1 kodlu görüşmeci

“Seben halkının gelenlerden rahatsızlık duyacağını sanmıyorum. Buraya sık sık gelip etkinlikler de bulunuyoruz. Turizmin sosyal bozulmaya yol açacağını düşünmüyorum.”

şeklindeki ifadesi ile bölgede turizmin sosyal açıdan olumsuz bir etkisinin olmayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

Turizmin canlanmasının bölgede ekonomik olarak olumlu etkiler yaratacağı düşünülmektedir. SY3 kodlu görüşmeci;

“Turizm gelirse canlılık gelir. Yeni sektörler de gelir. Ekonomik canlılık sağlanır. Planlı programlı tesisleşme yapılmalı”.

biçimindeki görüşü ile plan ve program dahilindeki bir turizmin gelişiminin n bölgeye canlılık getireceğini düşündüğünü belirtirken aynı zamanda diğer sektörlerin de turizmle beraber bölgeye geleceğini belirtmektedir.

Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri’nde yapılan mülakatlar ve gözlemler sonucunda bölgenin ekoturizm açısından değerlendirilebilecek doğal ve kültürel kaynaklara sahip olduğu görülmüştür. Her üç ilçenin de Köroğlu Dağı eteklerinde yer alan su kaynakları açısından zengin, ormanlık alanlara yakın yaylalarının çokluğu, bölgenin en az Doğu Karadeniz yaylaları kadar bir potansiyele sahip olduğunun göstergesidir. bir zenginliğe sahip olduğunu göstermektedir. Dağlık yapısı, ormanlık alanların çokluğu, derin ve uzun kanyonlar, bozulmamış doğası ve kirlenmemiş havası, otantik yapısını korumakta olan köy evleri diğer ekoturizm hedefli değerlerdir.

Dörtdivan açısından bakıldığında öncelikli olarak Akbaba Lokantası olarak adlandırılmış olan kuş gözlem istasyonu; Kıbrısık’ta Köroğlu Dağ Evleri, çim kayağına uygun alanların çokluğu, folklorik zenginlikler, Seben’de ise Seben Gölün ve çevresi, Kaya Evleri Kalıntıları, fosil ormanı, yerel kültürel varlıklar öne çıkmaktadır.

Bölgenin ziyaretçileri ağırlıklı olarak bölge halkıdır. Daha çok Bolu, Ankara ve İstanbul’a göç etmiş olan yöre insanların bayramlarda, özel günlerde ilçelerine geldikleri, tatillerinin birkaç gününü ilçelerini ziyaret ederek değerlendirdikleri

görülmektedir. Yine büyük şehirlerde yaşamakta olan emeklilerin de yaz aylarını geçirmek amacıyla ilçe ve köylerde bulunan evlerine gelerek kalmaktadırlar.

Bölge halkı genel olarak yardımsever bir kişiliğe sahiptir. Çeşitli nedenlerle gelen ziyaretçilere ihtiyaç duyulması halinde yeterli olmasa da yerel rehberlik hizmetleri verilmeye çalışılmaktadır. Turizm faaliyetlerine katılım konusuna sıcak yaklaşmaktadır. Genç nüfusun fazla olmaması turizmin sosyal yapıya olumsuz etki etmeyeceği düşüncesini doğurmakta, halk ekonomik sebeplerle turizme olumlu yaklaşmaktadır. Sanayinin olmayışı halkı tarım ve hayvancılığa yönlendirmiş olsa da ürünlerin sadece kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar olduğu gözlemlenmiştir. Hayvancılığın zorlukları karşısında turizmi en çıkar yol olarak görülmektedir.

Mahalli idarelerin merkezi yönetimden aldıkları maddi desteğin ilçe nüfusuna göre belirleniyor olması, nüfus bakımından geride kalmış olan bölgede gerekli alt ve üst yapı yatırımlarının yapımı konusunda yerel yönetimleri sıkıntıya sokmaktadır.

Bolu İli'ne bağlı Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben İlçeleri'nin ekoturizm potansiyelinin incelendiği bu araştırmada yerel yöneticiler, yerel halk, STK temsilcileri, mahalli idareciler ve esnaf ile yapılan mülakatlar sonucu elde edilen veriler ile mülakatlar sırasında yapılan saha gözlemlerinde elde edilen veriler birleştirilerek elde edilen bulguların SWOT analizi ile değerlendirilmesine çalışılmıştır. Değerlendirilen veriler sonucunda her ilçe için ayrı ayrı güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditleri içeren bir tablo oluşturulmuştur. Oluşturulan bu tablo ile ortak ya da benzer olan noktalar toplu olarak belirtilirken ilçelerin kendilerine has olan farklılıkları aynı bölüm içerisinde ilçe başlıklarında açıklanmıştır.

6.4. Bölgenin SWOT Analizi

Yapılmış olan bir SWOT analizi ile güçlü ve zayıf yönlerin anlaşılması, fırsatların farkına varılması ve karşılaşılabilecek tehditlerin görülmesi mümkündür. Yapılan analizde güçlü ve zayıf yönler iç çevre faktörlerine; fırsatlar ve tehditler ise dış çevre faktörlerine bağlıdır. SWOT analizinde;

- i. Güçlü yönler (Strength) ;
 - a. Sahip olunan avantajlar nelerdir?
 - b. Diğerlerine göre daha iyi olunan noktalar nelerdir?
- ii. Zayıf yönler (Weakness)
 - a. Neleri iyileştirmelisiniz?
 - b. Nelerden sakınmalısınız?
- iii. Fırsatlar (Opportunities)
 - a. Değerlendirilebilecek fırsatlar nelerdir?
 - b. Farkında olduğumuz fırsatların nelerdir?
- iv. Tehditler (Threats)
 - a. Önünüzde bulunan engeller nelerdir?
 - b. Rakipler neler yapıyor?

sorularının cevapları aranmaktadır.

SWOT analizi yapılmasında iki önemli fayda bulunmaktadır. SWOT analizi bölgenin mevcut durumunun tespitini sağlar. Bu noktada güçlü ve zayıf yönlerle birlikte bölgenin karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditlerin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılır. Bu manada SWOT’u bir “mevcut durum” analizi olarak nitelendirmek mümkündür. Durumunun ne olacağını tespit ve tahmin etmeye yarayan bir analiz tekniğidir (Önder & Polat, 2004).

Tablo 34: Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben'in Ekoturizm Açısından SWOT Analizi**Güçlü Yanlar**

Dörtdivan	Kıbrısık	Seben
• Köroğlu • Yıpranmamış doğa ve mimari doku • Sanayi alanlarına uzaklık • Temiz havası • Sakinlik/ Sessizlik • Ulaşımın çok kolay olması • İstanbul'a ve Ankara'ya yakınlık • Akbaba Gözlem İstasyonu • Yayla Turizmine uygun alanlar • Yürüyüş Parkurları ve Kanyonlar • Yöre Mutfağı	• Köroğlu • Yıpranmamış doğa ve mimari doku • Sanayi alanlarına uzaklık • Temiz havası • Sakinliği / Sessizlik • Yöre halkının ekoturizm faaliyetlerine katılım göstermeye istekli olması • Yayla Turizmine uygun alanlar • Yürüyüş parkurları ve Kanyonlar • Köylerdeki eski evler • Köroğlu Dağ Evleri • Folklorik / kültürel değerleri	• Köroğlu • Yıpranmamış doğa ve mimari doku • Sanayi alanlarına uzaklık • Temiz havası • Sakinlik / Sessizlik • Aktif dernek çalışmaları • Bölgedeki sit alanları • Yayla Turizmine uygun alanlar • Yürüyüş parkurları ve Kanyonlar • Seben Göleti

Zayıf Yanlar

Dörtdivan	Kıbrısık	Seben
• Tanıtım eksikliği • Konaklama tesisi eksikliği • Kalifiye eleman eksikliği • Sosyal imkân azlığı • İlçe Müzesinin Olmaması • Organize Olamama/Bireysellik • Etkin STK olmaması	• Tanıtım eksikliği • Konaklama tesisi eksikliği • Kalifiye eleman eksikliği • Sosyal imkân azlığı • İlçe Müzesinin Olmaması • Organize Olamama /Bireysellik/ Mülkiyet • Ulaşım /Altyapı	• Tanıtım eksikliği • Konaklama tesisi eksikliği • Kalifiye eleman eksikliği • Sosyal imkân azlığı • İlçe Müzesinin Olmaması • Ulaşım / Altyapı

İlçede Çevre temizliğine önem verilmemesi	- Etkin STK olmaması - İlçe merkezinde hayvancılık faaliyetlerinin devam etmesi	
---	--	--

Fırsatlar

Dörtdivan	Kıbrıscık	Seben
- Bölgede KTKGB ilanı ve TTS 2023'te ekoturizme önem verilmesi - Çeşitli ekoturizm faaliyetlerine uygun doğal yapı - Uluslararası karayolu ve dinlenme tesislerine yakın konum - Kartalkaya yolunun ilçe merkezinden geçmesi	- Bölgede KTKGB ilanı ve TTS 2023'te ekoturizme önem verilmesi - Çeşitli ekoturizm faaliyetlerine uygun doğal yapı - Yaşatılabilecek eski gelenek ve görenekler - Beypazar'a yakınlık - Karagöl ve Karagöl Festivali	- Bölgede KTKGB ilanı ve TTS 2023'te ekoturizme önem verilmesi - Çeşitli ekoturizm faaliyetlerine uygun doğal yapı - Yaşatılabilecek eski gelenek ve görenekler - İlçede MYO bulunması - Merkez ilçe Belediyesi ile yakın ilişkiler. - Aktif Permakültür Çalışmaları - Festival ve Bayramlar

Tehditler

Dörtdivan	Kıbrıscık	Seben
- Göç ve yaşlı nüfus artışı - Ekoturizme yönelik plan ve proje eksikliği	- Göç ve yaşlı nüfus artışı - Gübre Fabrikası ve Tavuk Çiftlikleri - Ekoturizme yönelik plan ve proje eksikliği	- Göç ve yaşlı nüfus artışı - İlgisizlik - Ekoturizme yönelik plan ve proje eksikliği

6.4.1. Bölgenin güçlü yanları

Yukarıdaki SWOT analizine bakıldığında; her üç ilçe arasında birbirlerine yakın olmalarının da etkisiyle bazı noktalarda benzerlikler görülmektedir.

Köroğlu Dağı ve Köroğlu; Köroğlu dağı her üç ilçenin de sınırları içerisinde yer alan ve doğal güzellikleri ile bölge halkının her daim guru duyduğu bir değerdir. Dokunulmamış bir doğal yaşam barındırmaktadır. Dağ çevresinde yer alan yaylalar uzun yıllar yaz ayları boyunca ilçelerde ve köylerde yaşayan halkın yaşamını sürdürdüğü yerler olmuştur. Doğu Karadeniz Yaylaları gibi buralar da değerlendirilecek güzellikler sunmaktadır. Yaz aylarında bile erimeyen kar ve buzulları maceracılar için yeni heyecanlar sunmakta, kışın bile doruğa çıkma fırsatını vermektedir. Dağ ile aynı taşıyan halk kahramanı Köroğlu her üç ilçe için faydalanılabilecek bir fırsattır.

Yıpranmamış Doğa ve Mimari Doku; Güçlü yanlar incelendiğinde ilçelerin genel olarak fazla tanınmamış olmalarının getirmiş olduğu bir etkiyle kalabalıktan uzak kalmış olmaları, bölge ziyaretçilerinin ağırlıklı olarak bölgede yaşayan ve çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalmış olan kişilerden oluşması doğadaki bozulmayı engellemiştir. Bölgede mesken amacıyla kullanılan evlerin ihtiyacı karşılıyor olması sebebiyle eski yapılar yıkılmaya gerek duyulmadan korunabilmiştir.

Sanayi Bölgelerine Olan Uzaklık; DKS ilçelerinde ağır sanayinin olmaması ve sanayi bölgelerine olan uzaklık bölgenin havasının temiz kalmasına imkân vermiştir. İlçe nüfuslarının az olması sessizliğin ve sakinliğin hâkim olmasını sağlamıştır. Şehirlerin aksine trafik gürültüsü yerine bölgeye kuş sesleri hakimdir.

Yayla Turizmine Uygun Alanlar; Türk Turizminde deniz turizmi ile karşılaştırıldığında çok yaygın olmamasına rağmen dağ ve yayla turizmi; bozulmamış yapısı ile geçmişten gelen otantik bir yaşam biçimi sunan tabiat varlıkları ile bir çekim merkezi olarak değerlendirilebilir. Yaylalar temiz havaları, her mevsimde farklılaşan renkleri, hayvan ve bitki çeşitlilikleri ile turistik çekiciliğe sahiptirler. DKS ilçeleri

yaylalar açısından oldukça zengin bir kaynağa sahiptirler. Çok fazla kullanılmayan yaylalar ve evleri son zamanlarda gözde olan ekoturizme dahil edilebilecek bir değerlerdir.

Yürüyüş Parkurları ve Kanyonlar; Bölgede bulunan ve birbirlerine bağlı olan kanyonlar yürüyüş meraklılarını çekebilecek güzelliğe sahiptir. Oldukça uzun olan bu parkurlar gününbirlik olduğu gibi konaklamalı yapılacak olan yürüyüş programlarına dahil edilebilecek niteliktedirler. Doğa ve macera meraklılarını kendisine çekebilecek olan bu alanlar yüksek maliyet gerektirmeyen yatırımla her üç ilçenin beraberce değerlendirebileceği bir fırsattır.

Dörtdivan'ın Güçlü Yanları;

- Ulaşım Kolaylığı; Dörtdivan'ın ulaşım açısından oldukça şanslı olduğu görülmektedir. Ankara'dan 1,5 saat, İstanbul'dan ise yaklaşık 3,5 saat mesafede bulunmaktadır. Kolay ulaşılabilir olmak turizme yönelik değerlerin sunumu ve tercih edilmesi bakımından önemlidir. Dörtdivan D100 otoyoluna dinlenme tesisine çok yakın bir konumda yer almaktadır.
- Akbaba Lokantası; İlçe aynı anda dört adet akbabanın gözlemlenebildiği doğal bir ortama sahiptir. Sorkun Köyü yakınında olan ve Akbaba Lokantası olarak adlandırılan bölgede Kara, Kızıl, Küçük ve Sakallı Akbaba türleri doğal ortamlarında gözlenebilir.
- Türk Mutfağı dünya çapında bilinirliğe sahiptir. Her yörenin kendine has mutfak anlayışı bulunmaktadır. Dörtdivan İlçesi ağırlıklı olarak beyaz et ağırlıklı mutfak kültürüne sahiptir. Farklı çeşitte çorba ve sebze yemekleri, ile çeşitli tatlılar yörede denenebilecek lezzetlerdir.

-

Kıbrıscık'ın Güçlü Yanları;

- Turizm Faaliyetlerine Katılım; İlçe halkı yardımsever bir kişiliğe sahiptir. İlçe idarecileri ve halkının turizmin gelişmesi için çalışmalar yapmaya istekli oldukları ve ihtiyaç duyulması halinde konaklama ve yemek konularında yardımcı olabilecekleri tespit edilmiştir.

- Eski Köy Evleri; Evleri; Mimari yapının bozulmamış olduğu, ahşaptan yapılmış eski köy evlerinin orijinalliklerini koruyarak bu güne kadar geldiği görülmektedir. Her odanın ayrı tavan ahşap süsleme işçiliği bulunmaktadır. Ataerkil aile yapısı sebebiyle 3 veya 4 ya da daha fazla odadan oluşan, alt katında ahır olmak üzere en az iki katlı evlerin her odasında ocak ve banyoluk (banyo) ile ilginç bir yapıya sahiptir.
- Köroğlu Dağ Evleri; İlk yapılış amacı kuş gözlemi olmasına rağmen belediye tarafından konaklama hizmeti vermek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Orman ile oldukça yakın bir mesafede bulunan tesiste konaklama hizmeti verilmeye başlanmıştır.
- Folklorik Kültürel Değerler Her toplumun kendi içerisinde yarattığı gelene görenekleri, folklorik farklılıkları rekabette öne çıkmaktadır. İl genelinde folklorik yönden zengin ilçelerden birisi de Kıbrıscık'tır. Yöreye ait oyunlardan; Ördek, Karaköy Sekmesi, Yılan ve Cezayir bilinen oyunlardır. İlçe genelinde genellikle köy düğünlerinde ve eğlencelere oynanan seyirlik köy oyunları da bulunmaktadır.

Seben'in Güçlü Yanları;

- Aktif Dernek Çalışmaları; Seben'de ilçenin kalkınması ve tanıtımı amacıyla aktif olarak çalışmakta olan derneğin faaliyetleri dikkat çekicidir. Bolu Merkez'de derneğe ait binada aktif çalışmalar yapılarak ilçe dışında yaşayan Seben'lilerin de katılım sağladığı Seben'e yönelik geziler düzenlenmekte, ilçenin turizm zenginlikleri tanıtılmaya çalışılmaktadır.
- Sit Alanları; İlçe genelinde 1.Derecede Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiş alanlar bulunmaktadır; Hoçaş Nekropol Alanı, Kozyaka Köyü Anıt Evi, Yuva Köyü Arkeolojik Yerleşimi, Solaklar Kaya Evleri ve Muslar Kaya Evleri sit alanı olarak ilan edilmiş yerlerdir.
- Seben Taşlıyayla Göleti; Asıl yapılış amacı Seben ve çevre köylerinde sulu tarıma geçilmesini sağlamak olsa da henüz kullanılmaya başlanmamış olmasına rağmen çevresindeki yayla evleri ile birlikte son zamanlarda çekim merkezi olmaya başlamıştır. Çevresinde festival düzenlenen gölde su sporları yapmak mümkündür. Sportif olta balıkçılığı yönünden imkânlar sunmaktadır.

6.4.2. Bölgenin zayıf yanları

Yapılmış olan gözlemler, mülakatlar ve saha araştırmaları sırasında elde edilen verilere göre bölge genelinde tespit edilmiş olan zayıf yönlerde; tanıtım eksikliği, yeterli konaklama tesisinin olmaması, turizm sektöründe hizmet verebilecek nitelikte yetişmiş eleman sıkıntısı, sosyal imkân azlığı, ilçe müzelerinin olmaması ilk sıralarda yer almaktadır. Dörtdivan ve Kıbrısık'ta halkın birlikte hareket edememesi, bireyselliğin ön plana çıkması ve etkin çalışmalar yapan STK'ların olmaması diğer zayıf yönler olarak görülmüştür. Kıbrısık ve Seben'in ulaşım sorunu, zayıf yönleridir.

Tanıtım Eksikliği: Bölgenin turistik değerleri genel olarak sadece bölgede yaşayan ve göç etmiş bölge halkınca değerlendirilmektedir. İlçeler daha çok bayramlarda ve festival zamanlarında kalabalıklaşmakta, gelenler ise eğer varsa kendi evlerinde kalmayı tercih etmekte ya da eş dost akraba yanında kalmaktadırlar. İlçelere fazla yerli ve yabancı turist gelmemesi tanıtım açısından olumsuz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar çevre il ve ilçelerde yapılan etkinliklerde ilçelerin tanıtım çalışmaları yapılmaya çalışılsa dahi profesyonel destek alınması gerekliliği doğmaktadır. İlçe Kaymakamlıkları, Belediye Başkanlıkları, Halk Eğitim Merkezleri gibi kurum ve kuruluşlar ile özel teşebbüslerin bölgenin turizm değerleri hakkında yayınları yeterli değildir.

Konaklama Tesis Eksikliği: Bölgede ihtiyacı karşılayabilecek nitelikteki konaklama tesisi azlığı dikkat çekmektedir. Seben'de Pavlu Kaplıcalarında, Kıbrısık'ta Köroğlu Dağ Evleri'de konaklama ihtiyacının bir kısmı karşılanabilmektedir. Genel olarak ilçelerde ihtiyaç duyulması halinde çevre ilçeler ve il merkezinde bulunan konaklama tesislerinden faydalanılması turizmin gelişimine zarar vermektedir.

Yetişmiş Eleman Sıkıntısı: İlçelerde gelen ziyaretçilere hizmet edebilecek eleman sıkıntısı yaşanmaktadır. İlçe halkları gelen ziyaretçilere yerel rehberlik hizmeti vermeye çalışmakta ancak gerekli donanıma sahip olunamadığı için profesyonel

hizmet verilememektedir. İlçelerde turizm eğitimi verecek lise ya da MYO bulunmamaktadır.

Sosyal İmkân Azlığı: Bölgeye gelen ziyaretçilerin ihtiyaç duymaları halinde gidebilecekleri sinema, tiyatro, eğlence merkezleri gibi sosyal tesislerin bulunmaması gelmeyi düşünecek diğer insanların fikirlerini değiştirmelerine sebep olabilecektir.

İlçe Müzeleri Eksikliği: İlçe merkezlerinde turizm büroları bulunmamaktadır. Gelen ziyaretçilerin bilgilendirilmesini sağlayacak imkân bulunmamaktadır. Bir yeri ziyaret eden turistlere bölgede yapılabilecekler hakkında, o yörenin geçmiş hakkında bilgi almak isterler. Kıbrısık İlçesi'nde bireysel çabalar ile oluşturulmuş, Kıbrısık kültürünün tanıtılmaya çalışıldığı küçük bir büro bulunmakta ancak mekân ve ilgilenecek eleman yokluğu nedeniyle yeterli hizmet verememektedir.

Organize Olamama, Halkın Birlikte Hareket Etmemesi, Mülkiyet Sorunları: İlçelerde yerel yönetimlerce yapılmaya çalışılan turizm odaklı çalışmalara katılımın fazla olmadığı görülmektedir. Yapılması düşünülen çalışmalara karşı ilk başlarda duyulan heyecan zamanla azalmakta ve işler genellikle yöneticiler ya da birkaç kişinin üzerine kalmaktadır. İlçelerde göçler sebebiyle boşalmış ya da sadece yaz aylarında birkaç aylığına kullanımda olan ev sayısı oldukça fazladır. Boşalan bu evler ataerkil aile yapısı sebebiyle birden kişi tarafından sahiplenilmiş durumdadır. Buraların turizme kazandırılması amacıyla yapılması gereken restorasyon vb. çalışmalar için ev sahiplerinden izin alınmasında yaşanan zorluklar konaklama tesisleri yönünden sıkıntılı olan bölgede ayrı bir soruna yol açmaktadır.

Etkin STK Çalışmaları Eksikliği: Dörtdivan ve Kıbrısık İlçeleri'nde için bölgenin turizm değerlerinin ortaya çıkarılmasına ve tanıtımına yönelik çalışmalar yapan, tanıtım turları ya da toplantılar düzenleyen etkin STK bulunmamaktadır. Organize olamama eksikliği burada da ortaya çıkmaktadır.

Ulaşım Ve Altyapı: Bölgenin tek ulaşım kaynağı karayoludur. Özellikle Kıbrısık ve Seben İlçeleri ulaşım yönünden sıkıntı yaşayan ilçelerdir. Yollarının dağ yolları olması, kanyonların olduğu noktalarda dere seviyesine kadar inip sonra tepelere

çıkması sebebiyle az bir zaman alabilecek yolculuklar daha uzun sürmektedir. Kıbrısıcık İlçesi'nden tarifeli otobüs seferlerinin sadece sabah ilçe merkezinden Bolu ve Beypazar yönünde olması, akşam ise ilçe merkezine dönüş yapılması sebebiyle kendi aracı olmayanların ilçeyi ziyarete gelmeleri mümkün olmamaktadır.

Çevre Temizliğine Gereken Önemin Verilmeyişi; İlçelerin genelinde çöp atık arıtma tesisi bulunmamaktadır. Köylerde çöpler yol ve uçurum kenarları gibi yerlere atılmaktadırlar. Yürüyüş parkurlarında bulunan evsel atıklar yöre halkını ve ziyaretçileri rahatsız etmektedir.

İlçe Merkezlerinde Süregelen Hayvancılık Faaliyetleri; İlçelerde halkın geçim için hayvancılık faaliyetlerini sürdürmeleri hayvanların ilçe merkezlerinde dolaşmalarına sebep olmakta, çevre temizliği yönünden kötü görüntülere sebep olmaktadır. Plansız gelişmiş olan tavukçuluk sebebiyle kümeslerin yerleşim yerlerine yakın, köy içlerinde konumlanmış olmaları sebebiyle yayılan koku, bertaraf edilmesi gereken ölü hayvanların gelişigüzel atılması kötü bir görünüme sebebiyet vermektedir. Özellikle Kıbrısıcık İlçesi'nde kurulmuş olan tavuk gübresi işleme fabrikasının ilçe merkezine çok yakın bir noktada inşa edilmiş olması ilçede zaman zaman ağır bir kokuya sebebiyet vermektedir

6.4.3. Bölgenin fırsatları

Dörtdivan, Kıbrısıcık ve Seben İlçeleri'nde yapılmış olan mülakatlar, saha çalışmaları ve gözlemler neticesinde genel olarak bölgenin ekoturizm açısından değerlendirilebilecek fırsatları şu şekilde sıralamak mümkündür; KTKGB ilanı ve TTS 2023'te ekoturizme verilen önem, bölgenin ekoturizm faaliyetlerine uygun yapısı, Ayrıca ilçelerin kendilerine has fırsatları da bulunmaktadır.

KTKGB İlanı ve TTS 2023'te Ekoturizme Önem Verilmesi; Turizmin planlı ve kontrollü gelişimine imkân sağlamayı amaçlayan Köroğlu Dağı KTKGB ve TTS2023'te Ekoturizme ayrı bir önem verilmiş bulunmaktadır. Ekoturizm açısından

değerlendirilebilecek zengin kaynaklara sahip olan DKS ilçeleri için bu değerlendirilebilecek önemli bir fırsattır.

Ekoturizme Uygun Yapı; Son zamanlarda kitle turizminden ve deniz kum güneş üçgeninin dışına çıkmak isteyenler ekoturizme yönelmektedirler. Ekoturizm faaliyetleri yönünden değerlendirilebilecek doğal ve kültürel değerlere sahip olan DKS ilçeleri bu ilgiyi kendilerine çekebilirler. Dağ, spor ve av turizmine uygun doğal altyapı bulunmaktadır. Öğrenmeye, eğlenmeye ve dinlenmeye dayalı aktiviteler olarak üç ana bölüme ayrılan ekoturizmin (bkz: Tablo 15), kıyı bölgelerde yapılabilecek ekoturizm faaliyetleri dışında kalan aktivitelerin tamamına yakınının bölgede gerçekleştirilmesi mümkündür.

Dörtdivan'ın Fırsatları;

- *Ulaşım Kolaylığı;* Ulaşım turizm için önemli bir faktördür. İnsanlar gidecekleri yerin kolay ulaşılabilir olmasını beklerler. Dörtdivan ilçesi ulusal ve uluslararası kara ulaşım kanallarına ve dinlenme tesislerine oldukça yakın olması sayesinde daha çok ziyaretçiye hitabedebilir. Otobana olan yakınlığı sayesinde kolay, konforlu ve rahat ulaşılabilirlik fırsatını sağlamıştır. Ankara ve İstanbul gibi illerden havayolu ile gelecek yerli ve yabancı ziyaretçilerin ulaşımı da oldukça kolay olabilecektir.
- *Kartalkaya Yolunun İlçeden Geçmesi;* Türkiye'deki önemli kayak merkezlerinden olan Kartalkaya'nı ulaşım açısından en kullanışlı yolu Dörtdivan İlçesi'nin içerisinden geçmektedir. Önemli sayıda insana ulaşılması için çok şey yapılmasına gerek bile kalmadan ilçeden geçen bu yoluk değerlendirilmesi önemli bir fırsattır.

Kıbrıscık'ın Fırsatları;

- *Karagöl ve Karagöl Festivali;* Kıbrıscık sınırları içerisinde bulunan Karagöl barındırdığı çeşitli balık türleri ve çevresinde yetişmiş olan yabani meyve ağaçları ve orman dokusuyla güzel bir yerdir. Ağırlıklı olarak bölge halkının piknik amacıyla tercih etmiş olduğu göl çevresinde her yıl festival düzenlenmektedir. Festivaller sayesinde bölgenin tanıtımına ve kalkınmasına

Fayda sağlanabilmektedir. Göl çevresinde konaklama yapma imkânı vardır. Ancak Beypazarı Belediyesince kiralanmış ve işletilmektedir.

- *Beypazara Olan Yakınlık*; Ankara'ya yaklaşık 105 km. mesafede bulunan Beypazarı İlçesi son 15 yıl içerisinde turizm alanında oldukça önemli adımlar atarak gözde bir merkez haline gelmiştir. Hafta sonları aşırı şekilde kalabalıklaşan Beypazar halkı daha sakin yerlere kaçmaya çalışmaktadır. Beypazarı ile Kırıbrıcık arası yaklaşık 45 km'dir. Beypazar'a gelen ziyaretçiler çekilmeye çalışılabilir.

Seben'in Frsatları;

- *Meslek Yüksek Okulu*; DKS ilçeleri arasında tek Yüksekokul Seben İlçesinde bulunmaktadır. Bir yerin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesinde öğrencilerin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Öğrencilerin ve ailelerinin Seben'in turistik alanlarına yönlendirilmeleri sağlanabilir. Ayrıca turizm alanında oluşabilecek işgücü ihtiyacının karşılanmasında üniversite öğrencileri değerlendirilebilir.
- *Aktif Permakültür Çalışmaları*; Alpagut Köyü'nde Eyüboğlu Koleji, İstanbul Özel Robert Lisesi, Koç Lisesi, Özel Marmara Eğitim Kurumları, İstanbul TED Koleji, Özel Fransız Saint Michel Lisesi, Notre Dame De Sion Lisesi ve Özel MEF Lisesi'nin öğrencileri ve sorumlu öğretmen ile birlikte yürütülen ekolojik tarım ya da permakültür çalışmaları yapılmaktadır. Sürdürülebilir Yaşam Soayal Sorumluluk Projesi olarak adlandırılan projenin ileriki dönemlerde de sürdürülebilmesi ekoturizm faaliyetlerinin hareketlenmesi için değerlendirilebilecek önemli bir fırsattır.
- *Merkez ilçe belediyesi desteği ile birlikte çalışmalar yapılıyor olması*; ilçenin altyapı sıkıntılarının giderilmesinde ilçe için önemli bir fırsattır. Nüfus ile orantılı olarak alınan maddi desteğin yetmediği noktalarda merkez belediyenin yardımları fayda sağlamaktadır.

6.4.4. Bölgenin tehditleri

Göç ve Yaşlı Nüfus Artışı; Araştırma bölgesinde karşılaşılan en önemli tehdit ilçelerin sürekli göç veriyor olmalarıdır. İlçelerin gelişmişlik düzeylerinin düşük olması ekonomik yönden sıkıntıya düşen halkın daha rahat yaşayabilecekleri il ve ilçelere göç etmelerine neden olmuştur. Gittikçe küçülen ilçelerde bazı devlet kurumlarının ve bankaların kapatıldığı gözlemlenilmiştir. Yaşlı nüfusta yaşanan artış önemli bir tehdit unsurudur.

İlgisizlik; Halkın bölgenin el işleri el sanatları vb eğitim çalışmalarına ilgisiz kaldığı, bazı el sanatlarının unutulmaya başlandığı, bazılarının da artık devam ettirecek ustalarının kalmadığı görülmüştür.

Ekoturizme Yönelik Plan ve Proje Eksikliği; Yerel yönetimlerce, bölgede gerçekleşecek ekoturizm faaliyetlerinin organize edileceği, yönlendirileceği plan ya da projeler bulunmamaktadır. Nasıl hareket edilmesi gerekliliği tam olarak bilinmemektedir. Bazı çalışmalar havada kalmakta, bunlar hayata geçirilememektedir. Bölgenin halihazırda mevcut değerlerinin neler olduğuna, nasıl değerlendirilebileceğine dair çalışmalar yoktur.

YEDİNCİ BÖLÜM

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde yaşam şartlarında ve bireysel tercihlerinde yaşanan hızlı değişimler, teknolojik ve sosyal yaşamda meydana gelen gelişmeler diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektörünü de etkilemiş, değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Yirminci yüzyılın başlangıcına kadar olan dönemlerde daha çok deniz-kum-güneş tatili ağırlıklı kitlesel turizm hareketleri gerçekleşmiş, belirli bölgelerde yaşanan yığılmalar bölgelerin doğal dokusunda tahribat ve betonlaşmayı beraberine getirmiştir. Zamanla, toplumsal bilincin gelişmesi insanların beklentilerini, tatil anlayışlarını ve çevreye olan bakışlarını değiştirmiş daha duyarlı hareket etmeye başlamalarını sağlamıştır. Özellikle çevre konusunda kazanılan bilinç eldeki kaynakların gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak turizm hareketlerinin başlamasına önayak olmuştur. Şehir hayatının baskısından ve getirmiş olduğu gürültüden kaçan, hayatlarına biraz osun değişiklik katarak yeni heyecanlar tatmak isteyen insanlar daha sakin, doğası bozulmamış, fazla gidilmemiş yerler aramaya başlamışlardır.

Kızılırmak’a (2006) göre insanları kitlesel turizm yerine alternatif turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelere yönelmelerinin kökeninde, doğa karşı daha korumacı yaklaşım ile kültürel, doğal ve geleneksel yaşama ilişkin bilgi edinimi yatmaktadır. Yerel halk ile daha yakın iletişime geçerek yaşantılarını anlamaya çalışmaları, düzenlenen faaliyetlere katılarak, tatillerini bu yörelerde geçirmeye yönelmelerine sebep olmuştur (Kızılırmak, 2006).

Doğal alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinde doğanın korunması, yerelin refahına katkı sağlanması ve sosyokültürel açıdan gidilen yerlerin olumsuz etkileşimlere mazur bırakılmaması gerekmektedir. Hem ziyaretçilerin memnuniyeti hem de yerel halkın gelenlerden rahatsız olmaması sürdürülebilir bir ekoturizm hareketi için dikkat edilmesi gereken önemli unsurlardır.

Küçük yerleşim birimlerinde yoğun kullanımda olmayan doğanın ve genellikle içine kapalı yaşayan halkın turistik amaçlı ziyaretlerden olumsuz etkilenmemesi ve rahatsız olmaması için ziyaretçilere gidilen bölge ile ilgili bilgilendirilme yapılmalıdır. Bölge halkı için önemli olan değerler ve inanışlara dikkat edilmesi, onlar için önem taşıyan bölgelerin ziyaretinde dikkatli davranılması gerektiği anlatılmalıdır. Aynı şekilde halkın da ziyaretçiler karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda bilinçlendirilmesi, eğitim verilmesi, ziyaretçilerin memnun ayrılmasını sağlayacak hizmetlerin halkın da kendisini kötü hissetmeyeceği şekilde sunulmasının sağlanması desteklenmelidir.

Her ne kadar ekoturizm faaliyetleri doğa koruma temelli de olsa çevreye karşı olumsuz etkilerinin de olduğu göz ardı edilmemelidir. Ekoturist olarak tanımlanmış olan ekoturizm katılımcılarının çevreye karşı gösterecekleri önem ve duyarlılık önemlidir. Yine ekoturizmin paydaşlarından olan işletmeler, STK'lar ve yerel halk da çevrenin olabilecek en az olumsuz etkiye maruz kalmasına yönelik tedbirleri almak konumundadırlar. İşletmeler atık yönetimlerine ve enerji tüketimlerine dikkat ederek korumacı, az tüketen ve destekleyen durumunda bulunmalıdırlar. STK'lar halkı organize ederek çevre bilincinin sağlanması konusunda yerel yönetimlere destek sağlayabilirler. Yapılacak olan ekoturizm hareketleri sırasında flora ve faunaya dikkat edilmeli koruyucu tedbirler alınmalı, endemik olan türler hakkında halk bilgilendirilmeli, yaban hayatına dikkat edilmeli ve üremelerine zarar verebilecek davranışlardan uzak durularak gerekli önlemlerin alınmasının sağlanmalıdır. Ziyaretçi taşıma kapasitesi tespit edilerek turizm hareketlerine katılımcılarının verebilecekleri zarar en aza indirilmelidir. Bölgenin çekiciliğini oluşturan değerlerin devamlılığı gelen ziyaretçileri rahatsız etmeyecek şekilde sürdürülebilmelidir. Doğallığın korunması sağlanmalıdır.

Turizm hareketlerinin bir bölgede hızlanması beraberinde nüfus artışını da getirmektedir. Artan nüfus tüketimde artışa, kalabalığa ve gürültüye sebep olmakta ve gidilen bölgenin ekonomik, sosyokültürel ve çevresel yapısında değişiklik yaşanmasına neden olmaktadır. Bölgenin sakinliği çalışmak için gelenlerle birlikte

tersine dönmekte, insan ve araç sayısında yaşanan artış sıkışıklık yaratmakta hem yerel halkı hem de turistleri rahatsız etmektedir.

Hammaddesini doğanın oluşturduğu turizm hareketi içerisinde yukarıda sayılmış olan nedenlerden ötürü koruyucu tedbirlerin alınması, turizmin devamlılığı için önem arz etmektedir. İyi yönetilmeyen ekoturizmin faydasından çok zarara neden olabileceği göz önüne alındığı takdirde, bir bölgenin sakinliğinin, bozulmamışlığının ve çevresel güzelliklerinin muhafaza edilebilmesi için etkin yönetim planları oluşturulması ve uygulanması bir zorunluluktur. Diğer bölgelerde yapılmış olan planlar incelenerek bölgenin mevcut durumu, değerlendirilebilecek turizm kaynakları ve yörenin kendine has özellikleri de göz önüne alınarak yerel yönetimler, mahalli idareler, STK'lar ve yerel halk temsilcilerin de katılımı ile projeler oluşturulmalıdır. Bolu İli'nin de dahil olduğu Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)'dan destek alınarak bölgede ekoturizm hareketlerinin canlanmasını sağlayacak yatırımlar desteklenmelidir.

Hazırlanacak olan projelerde korunmacı olunmasına, bölgenin taşıma kapasitesine ve halkın desteğinin sağlanabileceği tedbirlerin alınmasına ayrıca önem ve özen gösterilmesi gerekmektedir. Yapılacak tesisleşmede öncelikli olarak mevcut binalar ve tesisler değerlendirilmeye alınmalı, restorasyon ya da yeniden inşa sürecinde orijinalliğin bozulmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Mülkiyet hakları bölgede ayrı bir sıkıntıya yol açmaktadır. Evlerin aile pansiyonculuğu yapılacak şekilde yapılaşmasını ya da günlük kiraya verilmesini zorlaştırmaktadır. Çoklu sahiplenme sebebiyle evlerin onarımı güçleşmekte, karar verilmesi zorlaşmakta, kullanıma açılması mümkün olamamakta ve değerlendirilmeleri konusunda sıkıntı yaşanmaktadır. Ahşaptan yapılmış ve uzun süre kullanılmayan evler zamanla yıpranmakta, yıkılmaya yüz tutmaktadırlar. Mülkiyet hakları konusunda yapılacak düzenlemeler sayesinde bu sıkıntının giderilmesi Ankara Altındağ İlçesi Hamamönü Bölgesi'nde ve yine bölgeye yakın olan Beypazarı İlçesi'nde yapılmış olan restorasyon çalışmalarının benzerlerinin bölgede hayata geçirilmesini sağlayabilecektir.

DKS ilçeleri İç Anadolu ile Batı Karadeniz bölgeleri arasında sınır çizmektedirler. Araştırma alanı sınırları içerisinde ağır sanayi tesisleri bulunmaması sebebiyle havası ve suyu kirlenmeden kalabilmiştir. Son 50 yıllık süre içerisinde yaşanmış olan göç sebebiyle ilçeler oldukça sakin ve az nüfusa sahiptir. Nüfusta yaşanan azalma köyler ve ilçe merkezlerinde yeni konut ihtiyacını doğurmadığından doğallığını ve yöresel mimari yapının korumasına, meskenlerin varlığını sürdürebilmesine imkân vermiştir. Bölge, kalabalık olmayışı, sakinliği, dokunulmamış doğası, yaylaları, gölleri, akarsuları, kanyonları, kuş ve yaban hayatını gözlemlemeye imkân veren mekanları ile ekoturizm faaliyetlerine katılmak isteyenler için oldukça zengin kaynaklara sahiptir. Ekoturizm faaliyetlerini hemen hemen tamamının bölgede gerçekleştirilmesi olanağı bulunmaktadır. Bölge halkları ağırlıklı olarak bu kaynakların farkındadır. Özellikle Köroğlu Dağı etrafına serpilmiş olan yaylalar bu konuda öne çıkmaktadır. Değerlendirilebilecek oldukça çok sayıda yayla olması dikkat çekmiştir. Yaylalarda yapılaşma fazla olmamakla beraber özellikle Seben Taşlıyayla Göleti etrafında bulunan yayla evlerinin yoğunluk göstermekte olduğu görülmüştür. Burada gölete sıfır konumda birçok ev bulunmaktadır. Ancak geleneksel ahşap yayla evleri dışında daha çok modern bir anlayışla inşa edilmiş olan bu evler yörenin doğal dokusunda bozulmaya yol açmaktadır. Kullanılmayan yayla evlerinin ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinde kullanılmasına imkân verecek düzenlemeler yapılarak yayla turizmi canlandırılabilir.

Bölge halkı çevrenin korunması gerektiği konusuna önem vermektedirler. Hem katılımcıların hem de bölgede yaşayanların bu konuya dikkat etmeleri gerektiği konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Bir yerin korunmasında ziyaretçi yönetimi oldukça önemli bir konudur. Doğal çevrenin uğrayacağı zararın en aza indirilmesini sağlayacak tedbirler alınırken bölgeye gelebilecek en çok kişi sayısını belirleyen taşıma kapasitesi doğru tespit edilmelidir. Örneğin Amasra'da özellikle bayramlarda ve hafta sonları çok yoğun yaşanan ziyaretçi akını trafiği tıkanma noktasına getirmektedir.

Ekoturizm'de yerel halkın turistlerle birebir yakın ilişki kurabileceği imkânlar sağlanmalı, DKS ilçelerinde dağlarda yetişen yaban armudu, alıç, ahlat, kuşburnu v.s.

meyvelerden yapılan marmelat, sirke gibi ürünlerin satışının yapılabileceği, halkın el işi yöresel giysi ve süs eşyalarının, küçük hatıra eşyaların, doğal malzemelerden üretilen oyuncakların satışının yapılabileceği halk pazarları kurulmalıdır. El işlerinin üretimini izlemek ya da birebir denemek isteyenler için imkânlar sağlanabilir. Yerele katkı sağlanabilmesi amacıyla yakın çevre illerde yapılan festivallere katılım sağlanarak tanıtım faaliyetlerinde bulunma olanakları değerlendirilebilir.

Bölge coğrafi yapısı nedeniyle değerlendirilebilecek nitelikte trekking alanına sahiptir. Akarsu yataklarında oluşmuş olan kanyonlar doğa yürüyüşü meraklısı ekoturistler için oldukça çekici noktalar olarak değerlendirilebilir. Özellikle Kıbrıscık-Seben ilçeleri arasında Kınıkcı, Guzderesi, Çivrıl ve Cinköprü derelerinin bulunduğu noktalardaki uzunlukları 7 ile 21 km. arasında değişen uzunluklara sahip kanyonlar değerlendirilebilir. Bölgede yapılacak çalışmalarla Dörtdivan'dan başlanıp Kıbrıscık üzerinden geçilerek Seben'de sona erecek ve yörenin eski evlerinin de görülebileceği noktalardan geçilmesini sağlanacak yürüyüş rotalarının tespiti sağlanmalıdır. Mola noktalarında veya geçiş güzergahlarında yer alan köylerde halkın yöresel ürünlerini tanıtması ve satış yapabilmesine olanak tanınabilir. Bölge dağlık olan yapısı sayesinde dağcılık sporu için de uygun bir kaynağa sahiptir. Az sayıda dağcılık kulüplerince yürütülen çalışmalara daha fazla sayıda kulübün katılımını sağlayacak çalışmalar hayata geçirilebilir. Kulüplerle bağlantılara geçilerek başkanlarının davet edildiği tanıtım gezileri düzenlenerek ya da kulüpler ziyaret edilerek bölgenin ve değerlerinin tanıtımı yapılabilir. Özellikle kış aylarında Köroğlu dağının buzullarla kaplı zirvesine çıkılması tavsiye edilmektedir.

Köroğlu Dağı etrafında uygun alan ya da alanlarda oluşturulacak haralarda at yetiştiriciliği yapılarak Köroğlu'nun at koşturduğu yerlerde binicilik yapılabilir. Köroğlu Efsanesine sahip çıkan diğer iller ve ülkeler ile işbirliği sağlanarak daha detaylı bilgiler edinilerek efsanenin yeniden canlandırılmasına yönelik , organizasyonlar gerçekleştirilebilir. Köroğlu temalı ve bölgeyi tanıtacak nitelikte sinema filmi çekilmesi için çalışmalar başlatılabilir. Yine köylerde boşalmış olan mahalleler doğal sinema ya da dizi platosu olarak kullanılabilir.

Düzenlenen geleneksel bayramlar ve festivallerin sadece yerel bazda değil ulusal alanda da bilinirliğinin sağlanabilmesi için basın kuruluşları ile yakın temaslar kurulmalıdır. Seben İlçesi'ndeki Alpağut Köyünde kutlanan Nevruz Bayramı'na Türkî Cumhuriyetlerden katılım sağlanarak Uluslararası bir bayram ya da festival oluşumu sağlanabilir.

İlçelerde yaşanan küçülme sebebiyle kapatılan resmi kurum ya da kuruluşlara ait binalarda yaşlı bakım evi, huzur evi tarzı tesisler hayata geçirilerek dolaylı ziyaretçi çekimi sayesinde ilçelerin tanınırlıkları sağlanabileceği gibi turizm değerlerinin arzı kolaylaşmış olur. Özellikle Kıbrısık İlçesi'nde kapatılan resmi dairelere ait mekanların bu yönde kullanımı sağlanabilir. Seben İlçesi Kesenözü Köyü'nde bulunan Bağlum ya da Pavlu kaplıcaları termal su kaynaklarının daha aktif kullanımının sağlanabilmesi için tesislerin bakım ve onarım işlerinin yapımı gerçekleştirilerek sağlanarak bölgede sağlık turizmine yönelik çalışmalar desteklenebilir.

Gerekli araştırmalar yapılarak uygun bulunması halinde bölgede balon gezileri, yamaç paraşütü etkinlikleri düzenlenebilir. Belirlenecek olan bisiklet güzergahlarında macera tutkunları için sportif faaliyetler, Orman içlerinde oryantring için uygun alanlar tespit edilerek yarışmalar organize edilebilir. Bölge yakınlarında Aladağ Kamp alanı bulunmaktadır. Kıbrısık Karagöl civarında zaman zaman kamp etkinlikleri düzenlenmekte olup çevresel düzenlemeler ve tedbirler alınarak plan ve program dahilinde etkinliklerin sürekliliği sağlanabilir.

Yerel yönetimlerce sağlanacak işbirliği ile birlikte hareket edilerek bölgenin mevcut ekoturizm potansiyelinin harekete geçirilmesi için kurumlar arası işbirliği sağlanabilir, merkezi yönetim, STK, seyahat acentaları ve tur operatörleri ile ortak çalışmalar yapılabilir.

Bölgenin ormanlık yapısı mantarların üremesine oldukça elverişlidir. Mantarların toplanma zamanında yapılacak organizasyonlar mantar toplama meraklılarının bölgeye çekilmesini ve dolayısıyla yerelin ve kültürünün tanınmasını sağlayabilir.

Kuş gözlemi konusunda Dörtdivan eşsiz bir imkâna sahip bulunmaktadır. Akbaba Lokantası olarak adlandırılan ve dört çeşit akbabanın aynı anda doğal ortamında gözlemlenebileceği bu nokta ulusal ve uluslararası alanda değerlendirilebilecek önemli bir potansiyeldir. Yapılacak çalışmaların akbabaları rahatsız etmeyecek şekilde düzenlenmesi, türlerin devamlılığını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bölgede yaşanabilecek aşırı ilgi kaynaklı gürültü ya da kalabalığın akbabaları rahatsız edip ürkütmemesi önemlidir.

Bölge mutfağı da değerlendirilebilecek diğer önemli bir turizm kaynağıdır. Bölgede yöresel yemeklerin yapıldığı lokanta bulunmamaktadır. Yine bölgeye ait yöresel ürünlerin satıldığı, haftalık köylü pazarları dışında bir imkân bulunmamakta, müşteriler ise genelde bölge halkı olmaktadır. Yerel kalkınmaya fayda sağlanabilmesi maksadıyla bölgeye ait ürünlerin satış ve pazarlamasının yapılabileceği kanalların, kooperatif tarzı oluşumların kurulması STK ve ilçe belediyelerinin konu ile ilgili ortak adım atmaları önemlidir.

Unutulmuş ya da unutulmakta olan el sanatlarının yeniden canlandırılması için belediyeler, HEM ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlarca ortak çalışmalar yapılarak kurslar ve atölye çalışmaları düzenlenerek hem sanatların yaşatılması sağlanabilir hem de yerel halka maddi destek sağlanabilir.

Çim kayağı yapılabilecek alanlar araştırılarak kışın gözde olan Kartalkaya bölgesine yaz için bir alternatif oluşturulabilir. Turizmi belirli aylara değil yıl geneline yayma çabasına destek olarak çim kayağından faydalanılabilir.

Bölgelere yatırım amaçlı olarak devletten sağlanan maddi destek nüfus ile doğru orantılı olarak değişmektedir. Nüfusunda azalma yaşayan ve değerlendirilebilecek turizm potansiyeline sahip bölgelere sağlanacak maddi destek konusunda devletçe ayrıcalıklar sağlanabilir.

Seben Alpagut köyünde İstanbuldan gelen Eyüboğlu Koleji, İstanbul Özel Robert Lisesi, Koç Lisesi, Özel Marmara Eğitim Kurumları, İstanbul TED Koleji, Özel

Fransız Saint Michel Lisesi, Notre Dame De Sion Lisesi ve Özel MEF Lisesi katılımı ile gerçekleştirilen Permakültür çalışmaları daha da geliştirilerek daha çok liseye ulaşılabilir, hatta üniversitelerin de dahil edilebileceği bir uygulamaya döndürülebilir. Halihazırda kullanılmayan köy evlerinin bahçeleri ve tarlalarında gerekli düzenlemeler yapılarak TaTuTa (Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası) uygulamaları gerçekleştirmek mümkündür. İnsanların bahçelerden meyve sebze toplayabilecekler, süt sağıp peynir yapabilecekleri ortamlar oluşturularak doğa ve köy yaşamı meraklılarının bölgeye çekilmesi sağlanabilir.

8. KAYNAKÇA

- Ağca, B.,** (2002, 09 04). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. http://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinmazirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa (E.T: 23.08.2017)
- Ahipaşaoğlu, S., ve Çelteç, E.,** (2006). Sürdürülebilir Kırsal Turizm. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Akdağ, G.,** (2013). Bir Ekoturizm Aktivitesi Olarak Mağara Turizmi: Mersin Mağaraları Envanter Çalışması. 2. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu (s. 180-192). Adana: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar VII. Bölge Müdürlüğü.
- Akkuş, O.,** (2015). Mersin-Aydıncık İlçesi ve Çevresinin Kültür Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi, Ankara:
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., ve Voght, C. A.** (2005). Residents Perceptions of Community Tourism Impacts. *Annals of Tourism Research*, Vol. 32 , 1056-1076.
- Anonim.** (2016). <http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/kulturenvanteri/seben-celtikdere-bizans-kilisesi> (E.T: 10.10.2017)
- Anonim.** (2017, 12 05). www.yellowstoneinsider.com. Yellowstone Insider: <https://yellowstoneinsider.com/2017/01/18/nearly-4-3-million-visit-yellowstone-national-park-in-2016/> (E.T: 12.05.2017)
- Arslan Ayazlar, R.** (2017). Kırsal Turizmde Yerel Halkın Tutumu. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 53-69.
- Aslan, E., ve Güneş, G.,** (2015). www.academia.edu/18797601/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir_Turizm_ve_Konaklama_%C4%B0%C5%9Fletmeleri_i%C3%A7in_Ye%C5%9Fil_Anahtar_Eko-Etiketi (E.T: 01.11.2017)
- Ataklı, G., ve Gezici, F.,** (1994). Çevreye Duyarlı Planlama Kapsamında Turizm eylemlerinin Değerlendirilmesi. 4.Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı. Trabzon.

- Atay, L., ve Dilek, E.** (2013). Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: Ibis Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C.18, S.1 , s. 203-219.
- Ay, C., ve Ecevit, Z.** (2005). Çevre Bilinçli Tüketiciler. Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 238-263.
- Ay, Z., ve Gül, A.** (2010). Antalya Yöresi Ekoturizm Uygulamaları, Sorun ve Çözümlerine Yönelik Uzman Görüşlerş. I.Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi (s. 1251-1265). Nevşehir: Detay Yayıncılık.
- Ayan, M.,** (2014). Çevre Kalite Yönetim Sistemlerinin Bir Konusu Olarak Mavi Bayrak Projesi ve Haliç'te Uygulanmasına Yönelik Bir Çalışma. Akademik Platform , 509-522.
- Bahar, O.,** (2008). Muğla Turizminin Türkiye Ekonomisi Açısından Yeri ve Önemi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 61-80.
- Başbakanlık.,** (2008). <http://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2008/09/20080922-3.htm> (E.T:31.05.2017)
- Başbakanlık.** (1990). <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20523.pdf> (E.T: 24.10.2017)
- Başel, H.,** (2011, 01 27). Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi , s. 515-542.
- Bayhan, İ., ve Ünlüönen, K.** (2016). Turist Tercihlerinde Güvenliğe İlişkin Tutumların Etkisi: Bir Alan Araştırması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi , 1-20.
- Bertan, S.** (2009). Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği. Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi C:20 S.2 , 204-214.
- BESYO.** (2018). WWW.BESYO.ORG: <https://www.besyo.org/oryantiring-nedir-kurallari-nedir-nasil-oyanir>(E.T: 31.05.2018)
- Björk, P.** (2000). Ecotourism from a Conceptual Perspective, an Extended Definition of a Unique Tourism Form. International Journal Of Tourism Research , 189-202.
- Bolu Belediye Başkanlığı.** (2018). Tabiatın Kalbi Bolu: <http://www.tabiatinkalbibolu.com/boluhakkinda/> (E.T:25.05.2018)

- Bolu Belediyesi.** (2015). Stratejik Plan 2015-2019. <https://www.bolu.bel.tr/yayinlarimiz/stratejikplan/> (E.T: 01.03.2018)
- Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü.** (2017) <http://www.bolukulturturizm.gov.tr/TR,158083/konaklama.html> (E.T: 01.03.2017)
- Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** (2017, 11 29). Dörtdivan. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü: <http://www.bolukulturturizm.gov.tr/TR,69929/dortdivan.html%20> (E.T: 29.11.2017)
- Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** (2017). <http://www.bolukulturturizm.gov.tr> adresinden alındı (E.T: 10.08.2017)
- Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** (2017). Kış Turizmi. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: <http://www.bolukulturturizm.gov.tr/TR,69987/kis-turizmi.html> (E.T: 20.09.2017)
- Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** (2018) T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı. Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: <http://www.bolukulturturizm.gov.tr/TR,157477/bolu.html> (E.T:01.01.2018)
- Buhalis, D., ve Fletcher, J.** (1996). Environmental Impacts On Tourist Destinations: An Economic Analysis. Sustainable Tourism Development . Netherlands: Avebury Athenaeum Press Ltd.
- Cambridge Online Dictionary.** (2017), <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sustainable>(E.T: 27.06.2017)
- Canbay, N.** (2017). Turizm Sektöründe Yükselen Trend Yeşil Oteller. Yeşilbina: <http://www.yesilbinadergisi.com/?pid=25430> (E.T: 19.11.2017)
- Canik, B., ve Pasvanlıoğlu, S.** (2018, 03 20). Geothermal Investigation of The Kesenözü Thermal Springs Bolu, Turkey. Stanford, İngiltere.
- Ceballos-Lascurâin, H.** (1991). Tourism, Ecotourism and Protected Areas. Parks , 31-35.
- Çakır, G.** (2011). İğneada ve Çevresinde Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ
- Çalışkan, O.** (2011). Nevşehir'in İklim ve Canlı İkliminin Turizm Açısından Değerlendirilmesi. Marmara Coğrafya Dergisi , 370-381.

- Çeken, H.** (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi C.10 ,S. II , 293-306.
- Çekmez, N.** (2009). Kuzey Saroz Bölgesi'nin Ekonomik Kalkınmasında Ekoturizmden Yararlanma Olanakları. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çelik Uğuz, S.** (2011). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Turizm Potansiyeli. Marmara Coğrafya Dergisi , 24.
- Çetin, İ.,** (2001) Turistik Ürün Çeşitlendirmesinde Eko-TurizminYapısal Analizi ve Türkiye'de Geliştirme Stratejileri (Örnek Bir Uygulama), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir
- Çetin, M.** (2007). Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. C.14, S.1 , 153-170.
- ÇEVKA.** (2017). YEŞİL YILDIZ. <http://www.cevka.com.tr/index.php/pages/%C3%A7evka-%C3%A7evre/yesil-y-ld-z> (E.T: 15.11.2017)
- Çevre Portal.** (2015). Çevre Portal. <https://www.cevreportal.com/yesil-pazarlama-nedir/> adresinden alındı (E.T:31.05.2018)
- Çevreciyiz.** (2013). Çevreciyiz.com. <http://www.cevreciyiz.com/makale-detay/727/surdurulebilir-turizme-genel-bir-> (E.T: 31.05.2018)
- Demir, C., ve Çevirgen, A.** (2006). Ekoturizm Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demircioğlu, G. A.** (1997). Turizm-Çevre Etkileşimi Bakımından Sürdürülebilir Turizm Planlaması. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 135-147.
- Doğanay, S.** (2010). İşlevsel Değişim Sürecinde Çakırgöl Çevresinde Yaylalar ve Yaylacılık. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi , 611-639.
- Dörtdivan Belediyesi.** (2017a) <http://www.dortdivan.bel.tr/icerik/12/17/> (E.T:20.07.2017)
- Dörtdivan Belediyesi.** (2017b) <http://www.dortdivan.bel.tr/icerik/44/17/> (E.T: 20.09.2017)
- Dörtdivan Belediyesi.** (2017c) <http://www.dortdivan.bel.tr/icerik/14/17/nfus> (E.T: 24.10.2017)

- Dörtdivan Dünyası.** (2017), http://www.dortdivandunyasi.com/haber/en-onemli-kaplicalar-bolu-da_2258.html (03.09.2017)
- Dörtdivan Kaymakamlığı.** (2017), <http://dortdivan.gov.tr/genel-cografya> (E.T: 23.10.2017)
- DPT.** (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Duran, C.** (2012). Türkiye de Dağlık Alanların Kırsal Turizm Açısından Önemi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 45-52.
- Ecotourism Association of Australia.** (1992). Ecotourism Association of Australia Newsletter . Australia.
- Ege Ekoturizm Derneği.** (2016), <http://egeekoturizm.org/ekoturizmin-cesitleri/> (E.T: 23.09.2017)
- Energy Star.** (2010). <https://www.energystar.gov/sites/default/files/buildings/tools/SPP%20Sales%20Flyer%20for%20Hospitality%20and%20Hotels.pdf> (E.T: 18.11.2017)
- Erbaşlar, G.** (2012). Yeşil Pazarlama. Mesleki Bilimler Dergisi , 94-101.
- Erdoğan, N.** (2003). Çevre ve (eko)turizm. Ankara: Erk.
- Fennel, D. A.** (2002). Ecotourism Programme Planning. London: CABI Publishing.
- Figart, F.** (2005). NTA advantage. Courier , 25-27.
- Gelecek Turizmde.** (2017). <http://www.anadolufes.com.tr/toplumsal-sorumluluk/gelecek-turizmde> (E.T: 20.05.2017)
- Geray, C.** (1999a). İslendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilirimiz. AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , 61-100.
- Geray, C.** (1999b). Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve İlçe Köy Birlikleri Önerisi. Çağdas Yerel Yönetimler , 11-42.
- Gezilecek Yerler.** (2017), <http://gezilecekyerler.com/seben/> (E.T.: 20.09.2017)
- Gezimanya.** (2017), <https://gezimanya.com/kartalkaya> (E.T: 22.06.2017)
- Gidilmeli.**(2017a),http://gidilmeli.com/Bolu_findigi_tabiati_koruma_alani___merkez/7445/1 adresinden alınmıştır (E.T.: 30.09.2017)
- Gidilmeli.** (2017b), http://www.gidilmeli.com/Kokez_tabiati_koruma_alani___merkez/7447/1 adresinden alınmıştır (E.T: 30.09.2017)

- Gidilmeli.** (2017c), <http://www.gidilmeli.com/Suluklugol-tabiat-koruma-alani-merkez/7448/1> (E.T: 30.09.2017)
- Güçer, E.** (2014). Ekoturizm Kapsamında Seyahat Eden Tüketicilerin Çevreye Duyarlı Davranışlarının İncelenmesi: Ayder Örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi , 69-83.
- Gül, A., ve Özaltın, O.** (2007). Türkiye'deki Korunan Doğal Alanlarda Ekoturizm Amaçlı Ekolojik Planlama Yaklaşımı. Ekolojik Mimarlık ve Planlama Ulusal Sempozyumu, (s. 194-203). Antalya.
- Gülbahar, O.** (2009). 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi , 14 (1), 151-177.
- Güneş, G.** (2016, 3 9). Ders Notları. Sürdürülebilir Turizm . Ankara: Atıl.
- Güneş, G.** (2011). Konaklama Sektöründe Çevre Dostu Yönetimin Önemi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 45-51.
- Güneş, G.** (2011b). Konaklama Sektöründe Çevre Dostu Yönetimin Önemi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 45-51.
- Güneş, G.** (2011b). Konaklama Sektöründe Çevre Dostu Yönetimin Önemi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 45-51.
- Gürbüz, A.** (2005). Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Teknoloji , 49-59.
- Güzel, F.** (2010). Turistik Ürün Çeşitlendirmesinde Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi , s. 87-100.
- Hetzer, D.** (1965). Environmet, tourism, Culture. Links .
- <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9872/alternatif-turizm-turleri.html>.**
- (2017). Alternatif Turizm Türleri. 11 13, 2017 tarihinde Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9872/alternatif-turizm-turleri.html> adresinden alındı (E.T.:13.11.2017)
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9872/alternatif-turizm-turleri.html>.** (2015). Alternatif Turizm Türleri. 08 29, 2017 tarihinde T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü:

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9872/alternatif-turizm-turleri.html>
adresinden alındı

Hvenegaard, G. (1994). Ecotourism: A Status Reportand Conceptual Framework. The Journal of Tourism Studies 5 , 34-35.

İzmir Ticaret Odası. (2015). İzmir Ticaret Odası. 05 31, 31 tarihinde İzmir Ticaret Odası Web Sitesi: <http://www.izto.org.tr/tr/turizme-tahsis-edilen-araziler> adresinden alındı

Kahraman, N. (2006). Doğa ve Kış Sporları Bağlamında Sürdürülebilir Turizm Gerekleri. I.Ulusal Alternatif Turizm Kongresi (s. 1-3). Erzincan: Erzincan Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu.

Kaplıca Pavlu. (2018, 04 06). Kaplıca Pavlu. Kaplıca Pavlu: <http://www.kaplicapavlubolu.com/> adresinden alınmıştır

Karagülle, C. (2006). Bolu'da Antik Dönem ve Mimariİzler. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi.

Kasalak, M. A. (2015). Dünya'da Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizm'in Ülke Gelirlerine Katkıları. Journal of Recreation and Tourism Research , 22-28.

Kasalak, M. A., ve Akıncı, Z. (2015). Ekoturizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. International Journal of Social Sciences and Education Research , 189-196.

Kasalak, M. A., ve Bahtiyar Sarı, D. (2017). Ekoturistlerin Özellikleri ve Seyahat Etme Motivasyonları. Researcher: Social Science Studies , 503-512.

Khan, A. A. (2015). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim DalıBeşeri ve İktisadi CoğrafyaBilim Dalı. Dağlık Bölgelerde Sürdürülebilir Kalkınma: Bolu-Kıbrısık İlçesi Örneği Yayınlanmamış Doktora Tezi . Ankara.

Kıbrısık Belediyesi. (2016, 04 01). Köroğlu'nun Sesi Kıbrısık Sayı1. Bolu, Kıbrısık.

Kıbrısık Kaymakamlığı. (2017, 8 22). Kıbrısık Kaymakamşığı Genel Bilgiler. Kıbrısık Kaymakamlığı: <http://www.kibriscik.gov.tr/genel-bilgiler> adresinden alınmıştır

Kıbrısık Kaymakamlığı. (2017, 08 14). Yöresel Kıyafetler. [www.kibriscik.gov.tr: http://www.kibriscik.gov.tr/yoresel-kiyafetler](http://www.kibriscik.gov.tr/yoresel-kiyafetler) adresinden alınmıştır

- Kılıç, B., ve Kurnaz, A.** (2010). Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği . İşletme Araştırmaları Dergisi , 39-56.
- Kızıllırmak, İ.** (2006). Türkiye'de Düzenlenen Yerel Etkinliklerin Turistik Çekicilik Olarak Kullanılmasına Yönelik İnceleme. Sosyal Bilimler Dergisi , 181-196.
- Koçak, T.** (2013). Niğde'nin Korunan Alanları ve Doğa Turizminde Kullanımı. 2.Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu (s. 47-54). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Koçan, N.** (2010). Mudurnu (Bolu) ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kapsamında İrdelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi , 90-101.
- Kuter, N., ve Ünal, H.** (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi , 146-156.
- Küçük, M.** (2013). unikop.org. 11 27, 2014 tarihinde KOP Bölgesi Üniversiteler Birliği: <http://unikop.org/makale/KS13-4-02.pdf> adresinden alındı
- Kültür ve Turizm Bakanlığı.** (2018). Alternatif Turizm Türleri. 03 19, 2018 tarihinde <http://www.ktb yatirimisletmeler.gov.tr/TR,9872/alternatif-turizm-turleri.html> adresinden alındı
- Kültür ve Turizm Bakanlığı.** (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı.** (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013. Ankara.
- Making Tourism More Sustainable.** (2005). A Guide For Policy Makers . Paris.
- McKercher, B.** (1993). The Unrecognized Threat To Tourism. Tourism Management , 131-136.
- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.** (2018, 05 31). 05 31, 2018 tarihinde Mevzuat Bilgi Sistemi:<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2634.pdf> adresinden alındı
- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.** (2018). Mevzuat Bilgi Sistemi. 05 31, 2018 tarihinde Mevzuat Bilgi Sistemi Web Sitesi: <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=1.5.4848veMevzuatIliski=0vesourceXmlSearch=> adresinden alındı

- Mihalic, T.** (2000). geos.ed.ac.uk. 11 10, 2017 tarihinde [https://www.geos.ed.ac.uk/~sallen/kathy/Mihalic%20\(2000\).%20Environment%20management%20of%20a%20tourist%20destination.pdf](https://www.geos.ed.ac.uk/~sallen/kathy/Mihalic%20(2000).%20Environment%20management%20of%20a%20tourist%20destination.pdf) adresinden alındı
- Milli Parklar.** (2017, 10 01). Milli Parklar. Milli Parklar: <http://www.milliparklar.gov.tr/Anasayfa/istatistik.aspx?sflang=tr> adresinden alınmıştır
- Milliyet Gazetesi.** (2017, 25 20). Milliyet Gazetesi Yerel Haberler. Milliyet Gazetesi: <http://www.milliyet.com.tr/bolu-da-500-yillik-nevruz-gelenegi-bolu-yerelhaber-1923919/> adresinden alınmıştır
- Morgül, Ş.** (2014). Kırklareli İlindeki Ekoturizm Olanakları. Elektronik Meslek Yüksekokulları Dergisi , 27-38.
- Nufusu.com.** (2017). 10 24, 2017 tarihinde www.nufusu.com: https://www.nufusu.com/ilce/dortdivan_bolu-nufusu adresinden alındı
- Nur, B., ve Balpınar, N.** (2013). Adana'nın Korunan Alanları ve Doğa Turizminde Kullanımı. 2.Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu (s. 1-11). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Orhan, T., ve Karahan, F.** (2010). Uzundere İlçesinin ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi , 27-42.
- Önder, S., ve Polat, A. T.** (2004). Konya İli Karapınar İlçesi'nin Ekoturizm Yönünden Görsel Kalite Değerlendirmesi ve SWOT Analizi. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi , 80-86.
- Özbey, R.** (2002). Sürdürülebilir Turizm Kalkınması. Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 67-84.
- Özcan, E.** (2005). Bolu İlinde Turizmi Etkileyen Faktörler İle Doğal, Tarihi Ve Kültürel Turizm Değerleri. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 55-75.
- Özelçi Ecerel, T., ve Altınkaya Özmen, C.** (2009). Beypazarı'nda Turizmin Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi C.5 S.2 , 46-74.
- Özgüç, N.** (1998). Turizm Coğrafyası, Özellikli Bölgeler. İstanbul: Çantay Kitabevi.

- Polat, A. T.** (2006). Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Peattie, K.** (2001). Towards Sustainability. The Marketing Review , 129-146.
- Sabah Gazetesi.** (2017, 03 05). Sabah Gazetesi. 08 20, 2017 tarihinde [www.sabah.com.tr: http://www.sabah.com.tr/turizm/2017/03/05/ne-ararsan-boluda-var-adresinden-alindi](http://www.sabah.com.tr/turizm/2017/03/05/ne-ararsan-boluda-var-adresinden-alindi)
- Sabah Gazetesi.** (2015, 08 20). Sabah Gazetesi Köroğlu Narasını Dünyaa Duyacak. [sabah.com.tr: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/bolgeler/altinisik/2015/08/20/koroglu-narasini-dunya-duyacak-adresinden-alinmistir](https://www.sabah.com.tr/yazarlar/bolgeler/altinisik/2015/08/20/koroglu-narasini-dunya-duyacak-adresinden-alinmistir)
- Scace, R.** (1993). Tourism and Sustainable Development: Monitoring, Planning, Managing. J. B. Nelson içinde, An Ecotourism Perspective (s. 59-82). Waterloo: Heritage ResourceCentre.
- Seben Belediyesi.** (2017, 09 20). Seben Belediyesi İçerik. Ulaşım: <http://seben.bel.tr/icerik/1757/17/ulasim-adresinden-alinmistir>
- Seben Belediyesi.** (2017, 9 15). Seben Belediyesi İlçenin Tarihi. İçerik Tarihçe: <http://seben.bel.tr/icerik/1753/17/ilcenin-tarihi-adresinden-alinmistir>
- Seben Bungalov.** (2018, 05 20). Seben Bungalov. <http://sebenbungalov.com/seben/festival-ve-panayirlar-adresinden-alinmistir>
- Seben14.** (2018, 09 20). Seben14. [www.seben14.com: http://www.seben14.com/hacat.htm](http://www.seben14.com/hacat.htm) adresinden alınmıştır
- Sözüer, Ö., ve Erkol, I. L.** (2013). Adana İlinin Kuş Gözlem Potansiyeli. 2.Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu (s. 130-143). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Sustainable Development Knowledge Platform.** (2015). 08 29, 2017 tarihinde [sustainabledevelopmentun.org: https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld](https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld) adresinden alındı
- Şahin, F.** (2009). Erzincan İli'nin Turizm Potansiyeli ve İldeki Ekoturizm Uygulamaları. Doğu Coğrafya Dergisi , 69-88.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.** (2017, 11 29). Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü:

<http://www.bolukulturturizm.gov.tr/TR,69987/kis-turizmi.html%20E.T>
adresinden alınmıştır

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü IX.Bölge Müdürlüğü. (2016, 01 01). Bolu Tabiat Turizmi Gelişme Planı. Bolu: 9.Bölge Müdürlüğü.

T.C. Resmi Gazete. (2003, 11 03). Resmi Gazete. Ankara.

Tatar, F., ve Köroğlu, B. A. (2017). Ankara İli Beypazarı İlçesi Kırsal Turizm Gelişimi ve Yerel Kalkınmaya Etkisi. 11 27, 2017 tarihinde www.jpournalagent.com: http://www.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-26349-RESEARCH_ARTICLE-ARMATLI_KOROGLU.pdf adresinden alındı

TDK. (2017, 6 27). Türk Dil Kurumu Sözlük. 9 10, 2017 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr>: <http://www.tdk.gov.tr> adresinden alındı

Tekemen, E. (2006). Kıbrıscık. Bolu: Kıbrıscık Kaymakamlığı.

Tekin, Ö. (2014). Turistik ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Konya'da Ekoturizm Rotaları. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ABD.

Tekin, Ö. (2017). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Konya'da Ekoturizm Rotaları. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE Turizm İşletmeciliği Ab-nabilim dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tetik, N. (2012). Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği . Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

The International Ecotourism Society. (2015, 01 07). TIES Announces Ecotourism Principles Revision. 06 29, 2017 tarihinde www.ecotourism.org: <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> adresinden alındı

TIES. (2006). Fact Sheet: Global Ecotourism. The International Ecotourism Society , 1

TKB. (2004). Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu. Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.

Topallı, N. (2015). Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi:1963-2011. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi , 339-352.

- Trabzon Ticaret Sanayi Odası Resmi İnternet Sitesi** (2013).
:http://ttso.org.tr/dosyalar/Her_Mevsim_karadeniz_Projesi_Master_Plan/files/assets/downloads/page0214.pdf (E.T: 27.09.2017)
- Trakya Kalkınma Ajansı.** (2018, 05 31). Trakya Kalkınma Ajansı Turizm Yatırım Süresi. Edirne, Türkiye.
- TUIK.** (2017, 08 18). 08 18, 2017 tarihinde www.tuik.gov.tr: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95velocale=tr adresinden alındı
- Tunçay, H.** (2016). Bolu'nun Saklı Cenneti Seben. Bolu: Tunçay Yayıncılık.
- Tunçsiper, B., ve Ö.Yılmaz, G.** (2009). Yerel Ekonomik Kalkınma Sürecine Turizm. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi S.24 , 53-64.
- Turizm Dünyası.** (2013). Turizm Dünyası Dijital Dergi. 05 31, 2018 tarihinde Turizm Dünyası Web Sitesi: http://turizmdunyasi.com.tr/arsiv/yazi/118-mavi-bayrak-yesil-anahtar-yesil-yildiz adresinden alındı
- TUYUP.** (2014). GreenStar. 05 31, 2018 tarihinde http://tuyup.turizm.gov.tr: http://tuyup.turizm.gov.tr/Pages/GreenStar.aspx#5 adresinden alındı
- TUYUP.** (2014). TUYUP. 11 10, 2017 tarihinde tuyup.turizm.gov.tr: http://tuyup.turizm.gov.tr/Pages/GreenStar.aspx#-1 adresinden alındı
- TÜİK.** (2013). Seçilmiş Göstergelerle Bolu. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türker, N.** (2013). Batı Karadeniz Bölümü Ekoturizm Kaynaklarının Değerlendirilmesi ve Bir Ekoturizm Rotası Önerisi. The Journal of Academic Social Science Studies , 1093-1128.
- Türkiye Kültür Portalı.** (2015, 08 24). 05 31, 2018 tarihinde https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/haberduyuru/bolu-koroglu-dagi-kultur-ve-turizm-koruma-ve-gelism-bolges-ilan-edildi adresinden alındı
- Türkiye Kültür Portalı.** (2018, 05 20). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Bolu Yaylaları:https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/TurizmAktiviteleri/bolu-yaylaları adresinden alınmıştır
- Türkiye Kültür Portalı.** (2015, 08 24). Türkiye Kültür Portalı. Türkiye Kültür Portalı: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/haberduyuru/bolu-koroglu-dagi-kultur-ve-turizm-koruma-ve-gelism-bolges-ilan-edildi adresinden alınmıştır

- Ulusun, Y., ve Batman, O.** (2010). Alternatif Turizm Çeşitlerinin Konya Turizmine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 243-260.
- UNEP ve WTO.** (2005). Makin Tourism More Sustainable. Paris ve Madrid: UNEP ve WTO.
- Unur, K., Buzcu, Z., ve Oğuz, S.** (2013). Alternatif Turizm Kapsamında Adana'da Yayla Turizmi. .Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu (s. 229-245). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- UNWTO.** (2015). Sustainable Development of Tourism. 5 31, 2018 tarihinde UNWTO: <http://sdt.unwto.org/zh-hans/node/42235> adresinden alındı
- Valentine, P.** (1991). Proceedings of the 1990 Congress on Costal and Maribne Tourism. M. L. Miller. içinde Newport, Oregon: National Coastal Resources Research Development Institute.
- Wight, P.** (1993). Ecotourism: ethics or eco-sell? Journal of Travel Resarch , 3-7.
- Wood, M. E.** (2002). Ecotourism: Principles, Practices and Policies for Sustainability. France: Unitred Nations Publication.
- WTO.** (2013). Sustainable Tourism For Development. Madrid: WTO.
- WTO.** (2016). Tourism Highlights 2015. Madrid: World Tourism Organisation.
- WTO.** (2010). Tourism Highlights, 2010. Madrid, İspanya.
- www.bolu.bel.tr.** (2017). 08 09, 2017 tarihinde Bolu Belediyesi Web Sitesi: <http://www.bolu.bel.tr/icerik/1780/17/genel-bilgiler> adresinden alındı
- www.bolu.gov.tr.** (tarih yok). 08 10, 2017 tarihinde Bolu Valiliği Web Sitesi: www.bolu.gov.tr/yaylalar adresinden alındı
- www.bolukulturturizm.gov.tr.** (tarih yok). 08 10, 2017 tarihinde Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü Web Sitesi. adresinden alındı
- www.dortdivan.net.** (tarih yok). 10 24, 2017 tarihinde dortdivan.net: <http://www.dortdivan.net/tanim.htm> adresinden alındı
- www.kibriscik.gov.tr.** (tarih yok). 08 18, 2017 tarihinde www.kibriscik.gov.tr: www.kibriscik.gov.tr/genel-bilgiler adresinden alındı
- www.mavibayrak.org.tr.** (2014). www.mavibayrak.org.tr. 11 14, 2017 tarihinde Mavi Bayrak Türkiye:

http://www.mavibayrak.org.tr/tr/icerikDetay.aspx?icerik_refno=10 adresinden alındı

www.mevzuat.gov.tr. (2017). Mevzuat Bilgi Sistemi. 09 2017, 03 tarihinde [www.mevzuat.gov.tr: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2634.pdf](http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2634.pdf) adresinden alındı

www.sebendernegi.org.tr. (2015, 05 25). 10 10, 2017 tarihinde [www.sebendernegi.org.tr : http://www.sebendernegi.org.tr/seben/ekonomi-ve-turizm/](http://www.sebendernegi.org.tr/seben/ekonomi-ve-turizm/) adresinden alındı

www.tuik.gov.tr. (2017, 08 09). 08 09, 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alındı

Yağcı, İlhan.,Özgür., (2000). Ekoturizm. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü. (2017, 09 03). 11 14, 2017 tarihinde [yigm.kulturturizm.gov.tr: http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html](http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html) adresinden alındı

Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü. (2017). İllere Göre Ma vi Bayrak Sayları. 05 31, 2018 tarihinde Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,45590/illere-gore-mavi-bayrak-sayilari.html> adresinden alındı

Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü. (2018). Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü. 05 20, 2018 tarihinde <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9669/ktkgb-ve-turizm-merkezleri.html> adresinden alındı

Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2018, 04 15). T.C. Kültür Bakanlığı. Tesis Bilgileri: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,10740/tesis-bilgileri.html> adresinden alınmıştır

Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2018, 06 02). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeleri Genel Müdürlüğü. YİGM: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58945,tib-01062018xls.xls> adresinden alınmıştır

- Yavuz Görkem, Ş.** (2016, Şubat). Yeşil Beyin Yıkamaya Dikkat. 4 11, 2018 tarihinde insanvehayat.com: <http://insanvehayat.com/yesil-beyin-yikamaya-dikkat/> adresinden alındı
- Yavuz, A.** (2010). Sürdürülebilirlik kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir İletişim Stratejileri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 63-86.
- Yazar, T., Yasa, A. A., ve Doğan, P.** (2009). Dörtdivan Geleneksel Konut Mimarlığı Üzerine Bazı Gözlemler. 21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarih ve Kültürü Sempozyumu (s. 699-737). Bolu: AİBÜ BAMER .
- Yenigün, E.** (2011, 08 03). Yeşilekonomi Sürdürülebilirlik Nedir . 08 23, 2017 tarihinde [www.yesilekonomi.com:](http://www.yesilekonomi.com/) <http://yesilekonomi.com/kose-yazilari/ethem-yenigun/surdurulebilirlik-nedir> adresinden alındı
- Yeşiloji.** (2015). <https://s156946.gridserver.com/yesilhaber/surdurulebilirlik-nedir/> E.T: 08 23, 2017
- Yeşiltaş, M.** (2006). Alternatif Turizm Kapsamında Ekstrem Sporlar: Kemaliye Karanlık Kanyon Örneği. I.Ulusal Alternatif Turizm Kongresi (s. 22-39). Erzincan: Erzincan Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu.
- Yeşiltaş, M., Çeken, H., ve Öztürk, İ.** (2009). Karadeniz Bölgesindeki Turizm Olanaklarının SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 250-269.
- Yıldız, M.** (2012). Turizmin Gelişimine Bağlı Olarak İkincil Konutlarda Mekan Analizi; Manavgat Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü . Konya.
- Yıldız, Z., ve Kalağan, G.** (2008). Alternatif Turizm Kavramı ve Çevresel Etkileri. Yerel Siyaset , 42-44.
- Yılmaz, H.** (2015). Köroğlu Turizminin Oluşturulmasında Filmlerin Rolü. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 201-220.
- Young, M.** (1992). Ecotourism Profitable Conservation. Ecotourism Business In The Pasific: Promoting a Sustainable Experience. Conference Proceeding (s. 55-60). Environmental Science, University of Auckland: Auckland.
- Yücel, C.** (2002). Turizmde Yükselen Değr: Ekoturizm. Türsab Ar-Ge.

- Zengin, B., ve Akay, B.** (2013). Ekoturizm Kaynaklarının Geliştirilmesi:Doğu Marmara Örneği. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 115-122.
- Zengin, B., Eryılmaz, B., ve Şengel, Ü.** (2017). Turizmin Sosyo-ekonomik Etkilerinin Algılanması: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 29-40.
- Ziffer, K.** (1989). Ecotourism: The Uneasy Alliance. Washington DC: Ernst And Young.

EKLER

EK 1 Mülakat Soruları

Yerel Yöneticilere Sorulacak Sorular

1. İlçeniz hangi turistik değerlerine sahiptir?
2. Bu potansiyelin değerlendirilmesine yönelik olarak ne gibi çalışmalar yapılmaktadır?
3. İşbirliği yapılan kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmaktadır?
4. Ne gibi zorluklarla karşılaşmaktadır?
5. Maddi destek nerelerden sağlanmaktadır, düzeyi yeterli midir?
6. Halk ekoturizm ile ilgili desteği sağlamakta mıdır?
7. Bölgenin tanınırlığının artışı için bölgesel, ulusal/uluslararası düzeyde çalışmalar yapılabilenekte midir / düzeyi ne durumdadır?
8. Turistik ihtiyaçların karşılanabilmesi için gerekli altyapı ne düzeydedir? Ulaşım, iletişim, konaklama, yiyecek içecek gibi
9. Ekoturizmin gelişmesinin bölge için ne gibi etkileri olabilir?

STK Temsilcilerine sorulacak Sorular

1. Ekoturizm ne gibi çalışmalarla geliştirilmelidir?
2. Gelişmenin ne gibi olumlu/olumsuz etkileri olabilir?
3. Ekoturizmin gelişmesi için ne gibi çalışmalar yapılmaktadır?
4. Belediye ve yerel yönetimlerle ne gibi katkınız ve işbirliği içerisindesiniz?
5. Derneğiniz/ Kuruluşunuz yöredeki ekoturizm potansiyelini geliştirmek için ne gibi çalışmalarda bulunabilir?
6. Ekoturizmin geliştirilmesini gerekli görüyor musunuz?

Yerel Halkla Yapılacak Olan Görüşmede Sorulacak Sorular

1. Yaşadığınız yörenin bölgesel / ulusal/ uluslararası bilinirliğe sahip olması hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Yaşadığınız yörenin yabancılar tarafından ziyaret edilmesi hakkındaki fikirleriniz nelerdir?

3. Evlerinizi ücret karşılığında turistik amaca yönelik olarak kullanırmak hakkında neler düşünüyorsunuz?
4. Tanımadığınız insanların evinizde konaklamaları hakkında neler düşünüyorsunuz?
5. Yabancıların ilçenizi ziyaret etmesi sizce ne tür etkileri beraberinde getirir? (Sosyal, ekonomik, çevresel etkiler neler olabilir?)
6. Turizmin canlanması yaşadığınız yöreyi nasıl etkiler?

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Muammer BERİK

Doğum Yeri ve Tarihi: Yazıca 10.05.1972

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	Uludağ Üniversitesi Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu	1991-1995
Yüksek Lisans	Turizm İşletmeciliği	Atılım Üniversitesi	2016-2018

Yabancı Dil: İngilizce

E-Posta: mberik@gmail.com

Telefon: 0532 442 8535

Tarih: 07.06.2018

Muammer Berik

ORIJINALLIK RAPORU

%6

BENZERLIK ENDEKSI

%5

İNTERNET
KAYNAKLARI

%1

YAYINLAR

%4

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

kibriscikbolucekkayakoyu.com

İnternet Kaynağı

%1

2

Submitted to Balıkesir Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

%1

3

turkdunyasiturizmsempozyumu.com

İnternet Kaynağı

%1

4

www.erzincan.edu.tr

İnternet Kaynağı

%1

5

Submitted to Konya Necmettin Erbakan
University

Öğrenci Ödevi

%1

6

www.kibriscik.bel.tr

İnternet Kaynağı

%1

7

www.hemenogren.net

İnternet Kaynağı

%1

8

dergipark.ulakbim.gov.tr

İnternet Kaynağı

%1